İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ | LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE KADIN GAZETECİLİĞİ: SUAT DERVİŞ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLKNUR BEKTAŞ

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Bilim Dalı

OCAK, 2026

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ | LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE KADIN GAZETECİLİĞİ: SUAT DERVİŞ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLKNUR BEKTAŞ

23220401022

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. METİN HÜLAGÜ

OCAK, 2026

KABUL VE ONAY

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ | LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

13/01/2026

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı, Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı 23220401022 numaralı öğrencisi İLKNUR BEKTAŞ'ın "**TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE KADIN GAZETECİLİĞİ: SUAT DERVİŞ ÖRNEĞİ**" konulu Yüksek Lisans tezi Enstitümüz Yönetim Kurulunun 23/12/2025 tarihli ve 2025/27 sayılı Yönetim Kurulu kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği ile 13/01/2026 tarihinde kabul edilmiştir.

	Unvan	Adı Soyadı	Üniversite	İmza
		ASIL ÜYELER		
Danışman	Prof. Dr.	M. Metin HÜLAGÜ	İstanbul Topkapı Üniversitesi	
1. Üye	Doç. Dr.	İbrahim PAZAN	İstanbul Topkapı Üniversitesi	
2. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet Ali BOLAT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	
		YEDEK ÜYE		
1. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Kerim Köksal KAYA	İstanbul Topkapı Üniversitesi	
2. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Abdullah TOK	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	

ONAY
Doç. Dr. Cevat RAHEBİ
Enstitü Müdürü

(*) Oybirliği/Oyçokluğu hâli yazı ile yazılacaktır.
(**) Kabul / Ret veya Düzeltme kararı hâli yazı ile yazılacaktır.

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Bitirme tezi olarak sunduğum; **"TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE KADIN GAZETECİLİĞİ: SUAT DERVİŞ ÖRNEĞİ"** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada, açıkça gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

13/01/2026

İLKNUR BEKTAŞ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışmanım değerli hocam Profesör Dr. M. Metin Hülagü'ye ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli eşime ve evlatlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İLKNUR BEKTAŞ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY ..... **ii**
AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **xi**
ÖZET ..... **xii**
ABSTRACT ..... **xiii**
1. GİRİŞ **1**
2. TÜRK TOPLUMUNDA KADININ YERİ VE VAKIF KURUCULUĞU **20**
3. YAKIN DÖNEM TÜRK TARİHİNDE KADININ GÖRÜNÜRLÜK MÜCADELESİ **32**
4. TANZİMAT SONRASI İLK KADIN YAZARLAR **46**
4.1 Fatma Aliye ve Suat Derviş Mukayesesi 49
4.2 Emine Semiye ve Suat Derviş Mukayesesi 52
4.3 Selma Rıza ve Suat Derviş Mukayesesi 55
4.4 Nezihe Muhiddin ve Suat Derviş Mukayesesi 58
4.5 Semiha Es ve Suat Derviş Mukayesesi 64
5. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE KADIN GAZETECİLER VE GAZETELERİ **68**
5.1 İstanbul Basını ve Kadın Gazeteciliğine Açılan Kapılar 72
5.2 Anadolu Basını ve Kadın İzleri 83
6. KADIN GAZETECİLERİN TOPLUMSAL ROLLERİ **93**
6.1 Halide Edip Adıvar 95
6.2 Nuriye Ulviye Mevlan 99
6.3 Nakiye Elgün 100
6.4 Benal Nevzat 104
6.5 Sabiha Sertel 106
6.6 Şükûfe Nihal Başar 109
7. TANZİMATTAN CUMHURİYETE SİYASİ KADIN GAZETECİLİĞİNDE MESLEKLEŞME **113**
7.1 Azınlık Kadın Basını ve Çok Dillilik 123
7.1.1 Ermeni kadın basını 123
7.1.2 Rum kadın basını 126
7.1.3 Ladino/Sefarad kadın basını 130
7.2 Azınlık Kadın Basınının Ortak Mirası ve Çok Dillilik 133
8. SUAT DERVİŞ'İN GAZETECİLİK KARİYERİ, ANLATISAL TEKNİĞİ VE MEDYA POLİTİKALARI İLE ETKİLEŞİMİ **136**
8.1 Suat Derviş'in Hayatı ve Gazeteciliğe Girişi 141
8.2 Romanlardan Röportaja Akış 163
8.3 Suat Derviş'in Gazetecilik Tekniği 198
8.4 Suat Derviş'in Dönüştürücü Etkisi 202
SONUÇ **212**

KAYNAKÇA 215
EKLER 225
ÖZGEÇMİŞ 258

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Sayfa

Fotoğraf 2.1: Nakıyye Hanım [sağda) ve Nezihe Muhiddin Hanım……..**21**
Fotoğraf 2.2: "İstanbul Dârülmuallimâtı" veya "Dârülmuallimât-ı Âliye" adlarıyla İstanbul'da, II. Meşrutiyet'in ardından ise, taşradaki pek çok vilayetlerde açılmıştır.....**30**
Fotoğraf 3.1: ترقّي مؤدّرات Terakki-i Muhadderat. Le "Malumat" Pour Dames, Hanımlar için Malûmat. Hicrî 18 Rebiülevvel 1312 Miladî: 28 Eylül 1894…….**33**
Fotoğraf 3.2: Hanımlara Mahsus Gazete, ilk sayısını 31 Ağustos 1895 (13 Rebiyülevvel 1313) tarihinde neşrederek yayın hayatına başlamıştır (Aşa 1997)……...**34**
Fotoğraf 3.3: Milli Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadınları Tarafından Çekilen 22 Mayıs 1919 Tarihli Protesto Telgrafı……..…….….**40**
Fotoğraf 4.2.1: Suat Derviş'in dünyanın öncü feministleri ile röportajı……..……**53**
Fotoğraf 4.3.1: Suat Derviş'in Dünya Feminizminin Lideri Öldü başlıklı yazısı……...**56**
Fotoğraf 5.1.1: Türk Kadın Yolu…….……**73**
Fotoğraf 5.1.2: Kadınlar Dünyası (Osmanlıca: قادنلر دنياسى) Kadınlar Dünyası, 1. Yıl, Sayı 19, 5 Temmuz 1330 Rumi / 18 Temmuz 1914 Miladi……..**77**
Fotoğraf 5.1.3: Kadınlar Dünyası dergisinin 18 Teşrinisani 1913 (16 Muharrem 1332) tarihli 16. sayısının kapağı……...……...**78**
Fotoğraf 5.1.4: Süs dergisinin kapağı (سوس), Temmuz 1339 / İstanbul, 11 Ağustos 1923 (Cumartesi)……**79**
Fotoğraf 5.1.5: Resimli Ay, 1. sayı (Nisan 1924), kapak……...……**80**
Fotoğraf 6.1.1: Halide Edib, Milli Mücadele Konuşması. Ateşten Gömlek Kitap Kapağı……**94**
Fotoğraf 6.2.1: Nakiye Hanım Milli Mücadele Konuşmaları; Sultanahmet……..….**100**
Fotoğraf 7.1: Dönemin Kadın Gazete ve Dergileri…….……...**112**
Fotoğraf 7.1.1.1: İlk Ermeni feminist yayın Hay Gin'in kapağı…….…...**123**
Fotoğraf 7.1.1.2: Keghuni (Գեղուհի) — Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanan ilk Ermenice kadın gazetesi. İstanbul, Kasım 1892 tarihli sayıdan…….…….**124**

Fotoğraf 7.1.2.1: 1894'te imtiyaz sahibi Madam Eleni'nin yönettiği Vizantis gazetesi, Rum kadınlarının matbuat alanındaki en erken ve en somut varlıklarından biri olarak önemlidir…….**126**
Fotoğraf 7.1.3.1: La Vara (1920'ler). Ladino diasporasında yayımlanan ve İstanbul Yahudi cemaatinin kadınlarına dair yazılara yer veren bir yayın olarak çok dilli kadın basınının geniş coğrafyasını gösterir…….……**131**
Fotoğraf 7.2.1: Apoyevmatiní Gazetesi'nin İlk Sayısı, 12 Temmuz 1925……...**133**
Fotoğraf 8.1.1: Suat Derviş Ablası ile…….……..**140**
Fotoğraf 8.1.2: Suat Derviş*;* Süs dergisi 28. sayısı (Hicrî 1340 – Milâdî 1924)…….....**142**
Fotoğraf 8.1.3: Mayıs 1929 tarihli Resimli Ay dergisinde, Suat Derviş'in annesi Hesna Hanım'ın kızının çocukluğunu anlattığı haberden bir sayfa…….....**143**
Fotoğraf 8.1.4: Suat-Dervişin UHU Ullsteinmagazin De Erkekler Eğitilebilir Mi? başlıklı yazısının bulunduğu kapak……...**147**
Fotoğraf 8.1.5: Bir Haremağasının Hatıraları, Son Posta gazetesi……...…...**149**
Fotoğraf 8.1.6: Suat Derviş'in Odesa Yolunda başlıklı yazısı…….……**153**

Fotoğraf 8.1.7: Suat Derviş, İstanbul, Moskova Tahran gözlemleri…….**154**
Fotoğraf 8.1.8: 24 Şubat 1954 tarihli Bonn Büyükelçiliği yazısı…….**157**
Fotoğraf 8.1.9: Suat Derviş'in 23 Şubat 1954 tarihli Bild gazetesinde yayınlanan "Die Nacht in Istanbul gehört den Frauen" başlıklı makale……...**157**
Fotoğraf 8.1.10: Suat Derviş'in Son Posta (1933 09 20 Çarşamba) Almanya'daki Başarılarından ve Son POSTA Okurları ile de Buluşacağının Haberi……....**161**
Fotoğraf 8.1.11: Suat Derviş'in Cumhuriyet Gazetesi 23 Ağustos-3 Eylül 1935'te yayımlanan dört röportajı……..**162**
Fotoğraf 8.1.12: Suat Derviş'in Kadın Doktorlar ile Hasbihal Serisi başlıklı yazısı……...……..**162**
Fotoğraf 8.1.13: Suat Derviş'in Emzikli Bir Aç Kadınla Konuştum başlıklı yazısı……**163**
Fotoğraf 8.2.1: Gece Postası'nda Fosforlu Cevriye tefrikası…….……**164**
Fotoğraf 8.2.2: Suat Derviş'in Ağlayabilmek Saadeti Hikayesi başlıklı yazısı…….…**165**
Fotoğraf 8.2.3: Suat Derviş'in Zonguldağın Bir Liseye İhtiyacı Var başlıklı haber yazısı……**168**
Fotoğraf 8.2.4: Suat Derviş'in Mektebe hasret çocuklar başlıklı yazısı……..**170**
Fotoğraf 8.2.5: Suat Derviş'in Lausanne–Montreux başlıklı Konferans Haberi……....**173**
Fotoğraf 8.2.6: Suat Derviş'in Naşit konulu yazısı……...……..**174**
Fotoğraf 8.2.7: Suat Derviş'in Moskova'da Türk Heyetinin ziyaretine ilişkin yazısı……**174**
Fotoğraf 8.2.8: Önde Suat Derviş, Fransız elçisi ve aktris Cécile Sorel……..**175**
Fotoğraf 8.2.9: Suat Derviş Beraat Etti Haberi……...……**177**
Fotoğraf 8.2.10: Suat Derviş……**192**
Fotoğraf 8.2.11 Suat Derviş Nazım Hikmet ile Fransa'da bir konferansta sohbet ederken çekilen son fotoğrafları……**193**
Fotoğraf 8.2.12: Suat Derviş'in Nazım Hikmet'e mektuplarından bir örnek……....**196**
Fotoğraf 8.4.1: Suat Derviş'in kaleme aldığı Atatürk'ün Son Günleri – Evvelki Gecedenberi Şehre Sinen Matem başlıklı yazısı ……...**205**
Fotoğraf 8.4.2: Suat Derviş'in Bir Mütareke Şayiası Münasebetiyle başlıklı yazısı……**208**
Fotoğraf 11.1: Ne Bir Ses Ne Bir Nefes……..……...**227**
Fotoğraf 11.2: Suat Derviş, Paris'te iki kız kardeş…….……...**228**
Fotoğraf 11.3: Suat Derviş Eşi Reşat Fuat Baraner Nikah Merasimi……...**228**

Fotoğraf 11.4: Suat Derviş eşi Reşat Fuat Baraner (TKP Genel Sekreteri)……..…..**229**
Fotoğraf 11.5: 4 Ekim 1941 Tarihli Haber Gazetesi Sayfa 3, Suat Derviş……....**229**
Fotoğraf 11.6: Nakiye Hanım Sultanahmet, 13 Ocak 1920…….……..**230**
Fotoğraf 11.7: Kadın gazeteciler toplantısı……..……..**230**
Fotoğraf 11.8: Galatasaray Lisesinde Gençlerle Röportaj Yaparken 1934-1……..…...**231**
Fotoğraf 11.9: 12. Suat Derviş……..……..**231**
Fotoğraf 11.10: Son Posta gazetesinde Suat Derviş röportajının ilanı……..…….**232**
Fotoğraf 11.11: Vâ-nû, Yusuf Ziya Ortaç, Necip Fazıl, Peyami Safa, Orhan Seyfi Orhon, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halit Ziya Uşaklıgil, Suat Derviş, Ziya Osman Saba, Yaşar Nabi Nayır – 1928……...**232**
Fotoğraf 11.12: Son Posta'da Suat Derviş'in Yazısı……**233**
Fotoğraf 11.13: Hem Haber Yazmış Hem Haber Olmuş Bir Muharrir Suat Derviş……**233**
Fotoğraf 11.14: 24 Ağustos 1930 Tarihli Vakit Gazetesi Sayfa 1……..…**234**
Fotoğraf 11.15: 1 Ekim 1931 Tarihli Servetifünun (Uyanış) Dergisi Sayfa 6…….....**234**
Fotoğraf 11.16: 12 Haziran 1936 Tarihli Son Posta Gazetesi Sayfa 1. Mektebe Hasret Çocuklar haberi…….**235**
Fotoğraf 11.17: Nazım Hikmet, Suat Derviş, Reşat Nuri ve Dönemin önemli yazarlarıyla röportaj; 19 Ekim 1936 Tarihli Son Posta Gazetesi Sayfa 6……**235**
Fotoğraf 11.18: 4 Şubat 1939 Tarihli Haber Gazetesi Sayfa 1 Büyük Romancı Duyurusu. Burada Necip Fazıl ile Aynı Zamanda Aynı Yerde Yazacaklardır…….**236**
Fotoğraf 11.19: 17 Eylül 1940 Tarihli İkdam (Sabah Postası) Gazetesi Sayfa 1. Duyuru: Pek Yakında, Mahmut Yesari, Nizamettin Nazif, Suat Derviş……..……**236**
Fotoğraf 11.20: 5 Şubat 1939 tarihli Haber Gazetesi sayfa 1. Duyuru: Büyük Romancı Suat Derviş En Güzel Romanını Haber İçin Yazdı……...……**237**
Fotoğraf 11.21: Fikret Adil ve Suat Derviş Arasında Bir Edebiyat Münakaşası Başlıklı Mülakat……...……**237**
Fotoğraf 11.22: Suat Derviş ile Nezihe Muhiddin Röportajı……...……...**238**
Fotoğraf 11.23: Suat Derviş ile Nazım Hikmet'in gençlikleri……..……..**238**

KISALTMALAR

Bkz.	**:**	Bakınız
BOA	**:**	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
No.	**:**	Numara
s.	**:**	Sayfa
S.	**:**	Sayı
n.d.	**:**	Tarih yok demek (“no date”)

ÖZET

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE KADIN GAZETECİLİĞİ: SUAT DERVİŞ ÖRNEĞİ

Bu tez, Suat Derviş'in gazetecilik pratiğini Türkiye basın tarihi, kanıtlanabilir feminist ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ekseninde yeniden konumlandırarak erken Cumhuriyet dönemindeki kadın gazeteciliğini hem tarihsel hem kuramsal bir çerçevede incelemektedir. Türkiye'de kadın gazeteciliği tarihini mikro tarih, feminist medya araştırmaları ve toplumsal cinsiyet odaklı tarih yazımı ekseninde birleştiren ilk bütüncül incelemelerden biri olarak literatürde yeni bir konum elde etmektedir. Araştırma, Derviş'in 1923–1950 yılları arasında yayımlanan röportaj dizileri, makaleleri, tefrika romanları ve uluslararası basındaki üretimlerini kapsayan geniş bir birincil kaynak setine dayanmaktadır. Bu dönemin seçilmesinin nedeni, hem Suat Derviş'in profesyonel kimliğinin olgunlaştığı hem de Türkiye basın rejiminin en sert siyasal dönüşümleri geçirdiği bir çerçeve sunmasıdır.

Çalışmada kullanılan veri seti; Resimli Ay, Son Posta, Tan, Cumhuriyet gibi gazetelerde yayımlanan 120'den fazla röportaj ve inceleme, 30'u aşkın tefrika roman ile Ce Soir, Le Jour ve Paris Soir gibi Avrupa basınında yayımlanan uluslararası yazıları içermekte ve Derviş'in hem ulusal hem uluslararası gazetecilik pratiklerini karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

Derviş, erken Cumhuriyet döneminde "kadın muhabir" kimliğini duygu eksenli bir yazarlık kalıbının dışına taşıyarak, saha temelli gözlem, toplumsal gerçekçilik ve feminist tanıklığı birleştiren yeni bir habercilik yöntemi geliştirmiştir. Ayrıca müstear ad kullanımı, siyasal baskılar altında bir hayatta kalma stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Derviş, erken dönem kadın gazetecilerin emek rejimlerindeki görünmezlik sorununu somutlaştıran istisnai bir örnektir.

Fatma Aliye, Emine Semiye, Selma Rıza, Nuriye Ulviye Mevlan, Halide Edip, Sabiha Sertel ve Semiha Es gibi figürlerle yapılan karşılaştırmalı analiz, Derviş'in hem bu geleneklerin mirasçısı hem de onları aşan eleştirel bir epistemolojik çizgi geliştirdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Suat Derviş'in gazeteciliği; saha temelli araştırma teknikleri, feminist tanıklık etiği, uluslararası dolaşımı ve müstear rejimlerine dayalı direniş stratejileriyle modern Türkiye'de kadın gazeteciliğinin epistemolojik temellerinin yeniden yazılmasına imkân tanımaktadır. Türkiye'de kadın gazeteciliğinin tarihini, modernleşme, toplumsal cinsiyet ve siyasal baskı ekseninde yeniden yazmayı mümkün kılan kurucu bir perspektif önermektedir.

Anahtar kelimeler: *feminist medya tarihi, toplumsal cinsiyet ve basın, politik muhalefet ve sansür, medya epistemolojisi, Suat Derviş*

ABSTRACT

WOMEN'S JOURNALISM IN TURKEY FROM THE TANZIMAT TO THE REPUBLIC: THE CASE OF SUAT DERVİŞ

This thesis examines women's journalism in the early Republican period within both a historical and theoretical framework, repositioning Suat Derviş's journalistic practice within the context of Turkish press history, demonstrable feminist studies, and gender studies. It occupies a new position in the literature as one of the first holistic examinations of the history of women's journalism in Turkey, combining microhistory, feminist media studies, and gender-focused historiography. The research is based on a broad set of primary sources encompassing Derviş's interview series, articles, serialized novels, and international press output published between 1923 and 1950. This period was chosen because it provides a context in which both Suat Derviş's professional identity matured and the Turkish press regime underwent its most drastic political transformations.

The dataset used in this study includes over 120 interviews and reviews published in newspapers such as Resimli Ay, Son Posta, Tan, and Cumhuriyet, more than 30 serialized novels, and international articles published in European publications such as Ce Soir, Le Jour, and Paris Soir and allows for a comparative evaluation of Derviş's national and international journalistic practices.

In the early Republican period, Derviş moved beyond an emotion-driven writing model, developing a new journalistic method that combined field-based observation, social realism, and feminist testimony. Furthermore, the use of pseudonyms is considered a survival strategy under political pressure; in this respect, Derviş is an exceptional example that concretizes the problem of invisibility in the labor regimes of early women journalists.

A comparative analysis with figures such as Fatma Aliye, Emine Semiye, Selma Rıza, Nuriye Ulviye Mevlan, Halide Edip, Sabiha Sertel, and Semiha Es demonstrates that Derviş both inherited these traditions and developed a critical epistemological line that transcended them.

In conclusion, Suat Derviş's journalism, with its field-based research techniques, feminist ethics of witnessing, international reach, and resistance strategies based on pseudonym regimes, allows for the rewriting of the epistemological foundations of women's journalism in modern Turkey. It also proposes a foundational perspective that makes it possible to rewrite the history of women's journalism in Turkey along the lines of modernization, gender, and political oppression.

Keywords: *feminist media, gender and press, political opposition and censorship, media epistemology, Suat Derviş*

1. GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş süreci, yalnızca siyasal yapıda değil; toplumsal cinsiyet ilişkilerinde, kadınların toplumsal konumunda ve medya alanındaki temsillerinde de köklü dönüşümlere sahne olmuştur. Bu dönüşüm süreci, kadınların kamusal alanda görünürlük kazanma mücadelesini, aynı zamanda yazılı basın yoluyla toplumsal tartışmalara dâhil olma arzusunu da beraberinde getirmiştir. Kadın gazeteciliği, bu tarihsel evrimin merkezinde yer almış; bireysel çabalarla örülen ama toplumsal bir iz bırakan bir mücadele alanı olarak ortaya çıkmıştır[1].

Kadın gazeteciliğinin tarihsel gelişimi, yalnızca basın tarihinde bir uzmanlık alanı değildir; aynı zamanda kadınların kamusal alana katılımının, ifade özgürlüğünün ve toplumsal dönüşümün en görünür göstergelerinden biridir. Kadınların yalnızca haber konusu olmaktan çıkarak bizzat haber üreten öznelere dönüşmesi, toplumsal cinsiyet rejimindeki değişimin en somut kanıtıdır. Bu süreç, Osmanlı modernleşmesinin son dönemlerinden itibaren kadınların eğitim, meslek edinme ve toplumsal temsiliyet mücadeleleriyle paralel ilerlemiş, Cumhuriyet döneminde ise kurumsal bir nitelik kazanmıştır[2].

Osmanlı toplum yapısında kadınlar, özellikle Tanzimat öncesinde büyük oranda özel alanla sınırlandırılmış; kamusal yaşamda, eğitimde ve düşünsel üretimde sınırlı roller üstlenmişlerdir. Tanzimat Fermanı (1839) ile birlikte eğitimde reformist adımlar atılmış; kız çocuklarının temel eğitime dâhil edilmesi yönünde yeni politikalar gündeme gelmiştir. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte kızların ilk ve orta öğretime kabulü kurumsal bir çerçeveye kavuşmuş; 1870'te faaliyete geçen Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu), kadınların öğretmenlik mesleği üzerinden kamusal alana adım atmalarını

[1] Serdar Çil, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk medyası", *Akademik Hassasiyetler* 10 (2023): 263.
[2] Özge Demirel, "Osmanlı Basınında Kadın Temsili: Hanımlara Mahsus Gazete Üzerinden Bir Değerlendirme" *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi* 6 /2 (2020): 241-264.

mümkün kılan öncü bir kurum hâline gelmiştir[3]. Böylece, kadınların eğitime erişimi hem toplumsal

[3] Fatmagül Berktay, *Tarihin Cinsiyeti* (Metis Yayınları, 2003), 45-46.

konumlarının değişmesi hem de ileride basın alanında üstlenecekleri rolleri açısından temel bir eşik oluşturmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde kadın hareketinin görünürlüğü artmış, kadınlara yönelik eğitim reformları, toplumsal rol değişimleri ve hukuksal düzenlemeler, kadınların basındaki temsillerini dönüştürmüştür. II. Meşrutiyet'te kadın dergilerinin sayısındaki artış, kadınların kendi sözlerini üretme ve kamusal tartışmalara müdahil olma arzusunun göstergesidir. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kadınların yurttaşlık statüsünün yeniden tanımlanması, basın alanındaki kadın varlığını hem kurumsal hem toplumsal olarak güçlendirmiştir[4].

Bu dönem, kadınların toplumsal görünürlüğü açısından başlangıç niteliği taşımaktadır. Kadınların eğitime erişim ve basınla temas sürecine dair ayrıntılı gelişmeler, çalışmanın ilerleyen sayfalarında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadın gazeteciliğinin tarihsel bağlamı içinde ele alınacaktır.

I. Dünya Savaşı ve ardından gelen Kurtuluş Savaşı döneminde kadınlar hem cephe gerisinde hem de çeşitli kamu hizmetlerinde aktif roller üstlenmiş; gönüllü hemşirelikten cephe gerisi lojistiğine, yardım komitelerinden cemiyet faaliyetlerine uzanan geniş bir alanda görünürlük kazanmışlardır. Bu süreçte gazetecilik de kadınların dâhil olmaya başladığı yeni meslek alanlarından biri olmuştur. Özellikle Servet-i Fünun ve II. Meşrutiyet döneminde kadın yazarların basındaki varlığının ve sayısının artması, kadın dergileri ve gazete sayfaları üzerinden "kadın sayfaları" ve aile içi temalarla sınırlı bir etki alanına sahip olmuş; bu durum, kadın kalemlerin genel siyasal tartışmalara aktif katılımının ancak Erken Cumhuriyet döneminde gerçekleşebildiğini gösteren bir sınırlılık teşkil etmiştir[5].

Osmanlı klasik hukuk düzeninde kadınların boşanma, miras ve nafaka gibi haklarının erkek egemen yorumlarla sınırlandırılmış olması; II. Meşrutiyet'le başlayan aile hukuku reformlarının, kadınların evlilik içerisindeki hukuki ve toplumsal statüsünü yeniden tanımlama çabalarının temel çıkış noktasını oluşturmuştur. 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Osmanlı'daki en önemli adımlardan biri olmuş; kadınlara bazı boşanma hakları tanımış ve çok eşliliğin sınırlandırılmasını hedeflemiştir. Bu gelişmeler Cumhuriyet devrimiyle birlikte laik Medeni Kanun'un 1926'da kabul edilmesiyle daha belirgin bir biçim kazanmış;

[4] Çil, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Medyası", 263.
[5] Erol Köroğlu, "Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914–1918)" (Boğaziçi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2003), 285, YÖK (149571).

kadınlara boşanma, velayet, miras ve eşit yurttaşlık gibi haklar tanınmıştır[6]. 1880'lerden Cumhuriyet'in ilanına uzanan süreçte, kadın gazeteciliği yalnızca bilgi aktarım aracı olmaktan çıkıp, II. Meşrutiyet'le birlikte kadın dergileri ve ana akım gazetelerdeki köşeler üzerinden görünürlük kazanarak, kadınların kamusal alana edebî ve gazetecilik üretimiyle adım atmasını sağlayan temel bir hak mücadelesi platformu işlevi görmüştür.

Meşrutiyet döneminde Fatma Aliye Hanım'ın kadın eğitimi ve toplumsal eşitlik odaklı yazılarıyla kadın gazeteciliğinin kurucu figürlerinden biri olarak belirmesi; Emine Semiye Hanım'ın (1864–1944), Mütalaa ve Hanımlara Mahsus Gazete' de yayımladığı makalelerinde, kadın haklarını sosyal adalet ve sosyalizm düşünceleriyle ilişkilendirmesi ve Selma Rıza Hanım'ın (1872–1931), Paris'te Şûra'yı Ümmet ve Meşveret gazetelerinde ve yurt dışı yayın organlarında görev alarak ilk profesyonel kadın gazeteci unvanını taşıması, erken dönem kadın basınının ideolojik çeşitliliğini ve profesyonelleşme dinamiklerini gözler önüne sermektedir[7]. Nigâr Hanım (1856–1918) ise "Hanımlara Mahsus Gazete" deki şiir ve denemeleriyle kadın edebiyatçıların süreli yayınlarda düzenli biçimde yer almasının önünü açmıştır. Aynı yıllarda Fatma Fahrünnisa, ev içi üretim ve kadın eğitimi konularında yazılarıyla toplumsal reformu desteklemiş; Nakiye Elgün (1882–1954) öğretmen, siyasetçi ve yazar kimliğiyle "Kadınlar Dünyası ve Türk Kadın Yolu" dergilerinde kadın örgütlenmesini savunmuştur. Nezihe Muhittin (1889–1958), "Kadınlar Dünyası ve Türk Kadın Yolu"nda yayımladığı yazılarla kadın haklarını siyasal zemine taşıyarak, Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucusu olarak feminist yayıncılığın simgesi olmuştur[8].

Bu dönüşümün en çarpıcı ve en çok ihmal edilen figürlerinden biri Suat Derviş'tir. Hem romanlarında hem gazeteciliğinde toplumsal adaletsizlik, kadın emeği, yoksulluk, sınıf farkı ve siyasal baskı gibi konuları işleyen Derviş, yalnızca bir muharrir değil; erken Cumhuriyet basınında toplumsal vicdanı temsil eden bir kalemdir. Derviş'i anlamak, erken Cumhuriyet basınındaki kadınların konumunu,

[6] Aksu Bora, *Kadınların Sınıfı, Ücretli Ev Yemeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası* (İletişim Yayınları, 2005): 9.

[7] Melahat Gül Uluğtekin, *"İzlek ve Biçem İlişkisi Açısından Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri"* (Bilkent Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010), 148, YÖK (264209)

[8] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 53-55; Emine Seda Çekin Işık," Suat Derviş'in Gazete Yazılarında Siyaset, Toplum ve Kadın*"* (İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 39, YÖK (661466)

basın özgürlüğü sorunlarını, sansür mekanizmalarını ve kadınların emek alanlarındaki mücadelelerini çok boyutlu olarak okumayı gerektirir[9].

Bugün Türkiye'de kadın gazeteciliğinin tarihine dair çalışmalar artmakla birlikte, Suat Derviş'in gazetecilik kimliği çoğunlukla edebi kişiliğinin gölgesinde kalmış; üretiminin politik, toplumsal ve epistemolojik değeri yeterince analiz edilmemiştir[10].

Bu çalışma, kadın gazeteciliği tarihini yalnızca biyografik figürler üzerinden değil; bilgi üretim süreçleri, tanıklık biçimleri, feminist medya kuramı ve basın–siyaset ilişkisi çerçevesinden yeniden düşünmeyi amaçlamaktadır. Böylece hem literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmakta hem de kadın gazeteciliğinin Türkiye modernleşmesi bağlamındaki yerini daha görünür kılmaktadır.

Bu tezde Suat Derviş'in örnek vaka olarak seçilmesinin nedeni, onun Türkiye'de kadın gazeteciliğinin hem kurumsal hem de kanıtlanabilir dönüşümünü aynı anda görünür kılan nadir figürlerden biri olmasıdır. Çok dilli eğitimi, Avrupa'daki gazetecilik deneyimi, Lozan Konferansı'nı izleyen ilk kadın muhabir oluşu ve 1940'larda politik baskılar nedeniyle müstear adlarla yazmak zorunda kalması, onun gazetecilik faaliyetlerini yalnızca tarihsel bir vaka olmaktan çıkararak, modern Türkiye basınında kadın öznenin bilgi üretimi, tanıklık rejimi ve kamusal görünürlüğü açısından dönüştürücü bir konuma yerleştirmektedir.

Her ne kadar Suat Derviş'in romancı kimliği üzerine geniş bir literatür oluşmuşsa da gazeteciliği sistematik olarak incelenmemiştir. Bunun temel nedenleri arasında romanlarının popülerliği nedeniyle gazetecilik faaliyetlerinin akademik görünürlüğünün azalması, politik baskılar sonucunda müstear adlarla yazması ve süreli yayınlardaki metinlerinin dağınık bir biçimde bulunması yer almaktadır. Bu durum, Derviş'in gazetecilik mirasının hem edebiyat tarihinin hem de basın tarihinin sınırlarında kalmasına yol açmıştır. Bu tez, literatürde ihmal edilmiş bu alanı görünür kılmayı ve Derviş'in gazetecilik üretimini feminist medya kuramı, tanıklık etiği ve tarihsel bağlam ışığında yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu tarihsel çerçeve içinde Suat Derviş'in gazeteciliği, yalnızca bireysel bir yazarlık serüveni olarak değil, Türkiye'de kadın öznenin kamusal alana çıkış

[9] Uluğtekin, *"Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri"*, 20.

[10] Emek Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın" (İstanbul Aydın Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019) 7, YÖK (600873).

biçimlerini, modernleşme söylemleriyle kurduğu gerilimleri ve dönemin medya yapısındaki güç ilişkilerini görünür kılan özgün bir araştırma sahası olarak değerlendirilmektedir. Literatürde, Suat Derviş'in gazetecilik pratiğini Semiha Es, Sabiha Sertel, Halide Edip ve Emine Semiye–Selma Rıza geleneğiyle birlikte, gazetecilik yöntemleri ve medya politikaları bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamaktadır[11]. Mevcut çalışmalar çoğunlukla bu isimleri ya tekil biyografiler çerçevesinde ya da edebî üretimleri üzerinden değerlendirmekte; gazetecilik pratiklerini ortak bir analitik zeminde, yöntemsel ve tarihsel süreklilikler açısından birlikte ele almamaktadır. Bu tez, söz konusu figürleri kadın gazeteciliğinin farklı tarihsel momentlerinde şekillenen temsil, tanıklık ve müdahale biçimleri üzerinden karşılaştırarak, aralarındaki benzerlik ve ayrışmaları görünür kılmayı amaçlamaktadır. Böylece Suat Derviş'in gazeteciliği, yalnızca bireysel bir üretim hattı olarak değil, kadın gazeteciliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan dönüşümünde kurucu bir eşik olarak konumlandırılmaktadır. Bu yaklaşım, kadın gazeteciliği literatüründe parçalı biçimde ele alınan deneyimleri ortak bir kavramsal çerçevede birleştirerek alana bütüncül ve karşılaştırmalı bir okuma imkânı sunmaktadır.

Bu tez, söz konusu boşluğu gidermeyi hedefleyerek Suat Derviş'in gazeteciliğini hem tarihsel hem metinsel hem de kuramsal düzeyde incelemektedir. Çalışma, Derviş'in üretimini Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kadın basını geleneği içinde konumlandırmakta; onun gazeteciliğini Semiha Es'in görsel tanıklığı, Sabiha Sertel'in sosyalist-feminist çizgisi, Halide Edip'in ulusalcı-modernist söylemi, Emine Semiye ve Selma Rıza'nın erken feminist gazetecilik mirasıyla karşılaştırmalı bir düzlemde analiz etmektedir. Böylece, Suat Derviş'in Türkiye basın tarihinde neden kurucu ve dönüştürücü bir figür olarak değerlendirilmesi gerektiği nesnel ölçütlerle ortaya konmaktadır.

Araştırma yöntemi, tarihsel bağlam analizi, süreli yayın taraması, karşılaştırmalı basın incelemesi, metin çözümlemesi ve feminist medya kuramı yaklaşımını bir araya getiren çok katmanlı bir çerçeveye dayanmaktadır. Bu yöntem hem Derviş'in metinlerini hem de içinde üretim yaptığı basın ortamını, siyasal baskı

[11] Özge Cengiz Aydın, "Suat Derviş'in On Üç Romanında Yapı ve Tematik Kurgu" (Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 8, YÖK (800922); Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 2-4; Niğmet Tekgöz, "Suat Derviş'in Toplumcu Bilinçle Yazdığı Romanlarında Çocuklar" (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 19-22, YÖK (867027).

mekanizmaları, sansür uygulamaları, sınıfsal eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet rejimleriyle birlikte değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Bu doğrultuda tez, Suat Derviş'in gazetecilik faaliyetlerini Türkiye'de kadınların bilgi üretimine katılımı, kent yoksulluğunun temsili, toplumsal adalet fikrinin basın diline yansıması ve feminist tanıklık geleneği bağlamında yeniden yorumlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel savı, Suat Derviş'in yalnızca erken Cumhuriyet döneminin üretken bir gazetecisi değil, aynı zamanda Türkiye'de kadın öznenin kamusal söz hakkını kuran, güçlendiren ve dönüştüren bir figür olduğudur. Bu açıdan çalışma, kadın gazeteciliği literatürüne özgün bir katkı sunmakta hem tarihsel hem kuramsal hem de metodolojik açıdan alanın gelişimine yönelik yeni bir tartışma zemini oluşturmaktadır.

Nuriye Ulviye Mevlan Civelek'in 1913'te yayımlamaya başladığı "Kadınlar Dünyası" dergisi, Osmanlı Kadınlar Cemiyeti'nin sesi olarak doğrudan feminist bir söylemi kamusal alana taşıyan kurumsal bir platform oluşturmuştur; bu sayede, Mükerrem Belkıs gibi yazarların kadın memurların statüsü ve emeği üzerine, Zeliha Osman Hanım gibi yazarların ise kadınların çalışma hayatına katılımı üzerine odaklanan makaleleri, Meşrutiyet dönemi kadın hareketinin örgütlenme gücünü ve ekonomik haklar mücadelesindeki radikal taleplerini somut bir biçimde ortaya koymuştur[12].

Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet dönemine uzanan süreçte, Şükûfe Nihal Başar'ın Kadın Yolu ve Cumhuriyet gazetelerinde edebî kimliği kullanarak kadın duyarlılığını modernleşme idealiyle harmanlaması; Halide Edib Adıvar'ın ise Tanin, Vakit ve Kadınlar Dünyası gibi ana akım ve kadın yayınlarında kadın meselesini milliyetçilik, modernleşme ve eğitim gibi merkezi politik söylemlerle ilişkilendirmesi, kadın gazeteciliğinin bu evrede hem kamusal-politik hem de özel alana (ev içi reformlar) odaklanan çok yönlü bir söylem geliştirdiğini ortaya koymaktadır[13].

Osmanlı İmparatorluğu'nun çalkantılı son dönemecinde, toplumsal cinsiyet rejiminin katı sınırlarıyla belirlenen ev içine hapsedilmiş geleneksel kadın rollerini kökten sorgulayan bu eğitimli, entelektüel kadınlar çoğunlukla öğretmen, yazar ve

[12] Nesli Özkay, "Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Yolu Dergisi" (İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), iii, YÖK (502811).
[13] Özkay, "Türk Kadın Yolu", 31.

siyasetçi kimlikleriyle donanmış olarak gazeteciliği basit bir mesleki uğraşın ötesine taşıyarak temel bir düşünsel müdahale alanı hâline getirmişlerdir; böylelikle, eğitim hakkı, mesleki özerklik, aktif yurttaşlık ve siyasal katılım gibi yaşamsal talepleri, dönemin kamusal tartışmasının en merkezine yerleştirerek, toplumsal cinsiyet normlarının dönüşümünü hedefleyen yapısal bir direniş ve varoluş biçimi olarak Osmanlı kadın gazeteciliğinin tarihsel seyrini şekillendirmişlerdir[14].

Bu dönemde yazılı basın, kadın hareketinin temel motivasyonu olan "geleneksel rolleri sorgulama" ve "yeni kimlik biçimleri önerme" sürecinin hem temsil edildiği hem de dönüştürüldüğü merkezi bir mecra hâline gelmektedir. Annelik, eşlik ve ev kadınlığı gibi geleneksel rollerle düşünsel üretim, meslekî kariyer ve siyasal katılım gibi yeni roller arasındaki gerilim, gazetecilik pratiğinde somutlaşmaktadır. Suat Derviş gibi kadın gazeteciler, haber, köşe yazısı ve röportajlarında yalnızca kendi meslekî varlıklarını meşrulaştırmakla kalmamakta; toplumdaki kadın algısının dönüşümüne de öncülük etmektedir. Bu yönüyle Derviş, kadın gazeteciliği tarihinin simge figürlerinden biri olarak değerlendirilmektedir[15].

Suat Derviş'in kadın gazeteciliği, geç Osmanlı dönemindeki öncü kadın entelektüellerin hak, eğitim ve eşitlik temelli feminist mücadelesi tarafından açılan düşünsel ve mesleki zeminin doğrudan bir mirası olarak konumlanmaktadır; Derviş, bu tarihsel süreklilikten beslenerek, Cumhuriyet'in ilk yıllarında (1930'lar ve 1940'lar) kadın taleplerini, yalnızca modernleşme söylemi çerçevesinde değil, aynı zamanda genişletilmiş bir politik ve sınıfsal perspektif ile yeniden yorumlayıp sürdürmüş ve böylece hem önceki kuşağın aktivizminin eleştirel bir devamı hem de dönemin toplumsal yapısına dair keskin bir eleştirel katkı sunmuştur[16].

Suat Derviş (1901–1972), Osmanlı İmparatorluğu'nun buhranlı son demlerinden doğup Cumhuriyet'in kuruluş devrimlerini bizzat deneyimlemiş; tek parti döneminin siyasi ve toplumsal baskılarına tanıklık etmiş, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı uluslararası gerilimi yaşamış ve 20. yüzyılın ikinci yarısında kadınların kamusal alandaki görünürlük mücadelesinin sürdüğü bir çağda dahi edebî ve

[14] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 45-55; Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 148.
[15] Bora, *Kadınların Sınıfı*, 9
[16] Çiğdem İlker Oğurel "Suat Derviş'in Romanlarında Kadınlar ve Yoksulluk" (İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 10, YÖK (661934).

düşünsel üretkenliğini inatla devam ettirmiştir. Bu uzun tarihsel yay, onun gazetecilik ve edebiyat alanındaki üretimini, yalnızca bireysel bir kariyer değil, aynı zamanda bir geçiş dönemi tanıklığı olarak da okunabilir kılmaktadır. Bu tarihsel çerçevenin doğrudan bir yansıması olarak, onun gazetecilik ürünlerine, derinlikli röportajlarına ve güçlü romanlarına sinen kadın temsilleri; yalnızca estetik ve edebi bir içeriğe sahip olmakla kalmamış, aynı zamanda keskin bir sosyolojik ve politik analizi de bünyesinde barındırmıştır. Derviş, edebiyat ve medya dilini kullanarak, kadınları pasif kurbanlar veya çaresiz mağdurlar olarak kodlayan hâkim söylemin dışına çıkmış; onları direnen, eleştirel düşünen, toplumu analiz eden ve kendi kararlarını veren aktif bireyler olarak resmetmiştir. Özellikle "Fosforlu Cevriye" gibi kült eserlerinde, geleneksel ahlak normları tarafından marjinalleştirilmiş ve dışlanmış kadın karakterleri merkeze alarak, onların insanî onurunu ve entelektüel haklarını cesurca savunmuştur. Bu edebi strateji sayesinde Derviş, toplumun görmezden geldiği kadınları yalnızca edebi anlatının değil, aynı zamanda kamusal tartışmanın ve medyanın ana öznesi hâline getirerek, toplumsal cinsiyet rejimine karşı kalıcı bir entelektüel direniş mirası inşa etmiştir[17].

Bu tez çalışması, Suat Derviş'in çok yönlü entelektüel ve siyasal kimliğini odağa alarak, onun hem edebi hem de gazetecilik üretimleri üzerinden Türkiye'de kadın gazeteciliğinin tarihsel seyrini ve gelişimini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, bu kapsamda, kadınların medya alanında nasıl konumlandıklarını, hâkim söylemler tarafından ne tür temsillerle kısıtlandıklarını ve Derviş'in bu temsilleri hangi yöntemlerle dönüştürdüğünü derinlemesine analiz etmeyi hedeflemektedir; aynı zamanda, Derviş'in öncü mücadelesini bir vaka olarak ele alarak, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin karşılaştığı sınırları, sunduğu olanakları ve benimsediği mücadele biçimlerini de kapsamlı bir şekilde tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

Suat Derviş, Cumhuriyet'in kuruluş yılları arasındaki modernleşmenin çalkantılı iklimine tanıklık etmiş ve yazılı basında sadece görünür olmakla kalmayıp bu mecrayı dönüştürmüş şahsına münhasır bir kadın figürü olmuştur. Derviş'in yaşam öyküsü, kadınların konumlarının yeniden tanımlandığı, geleneksel rollerin sorgulandığı ve medyanın bu büyük dönüşümün hem sahnesi hem de aktif aktörü

[17] Fatma Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", (Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 6, YÖK (323527)

hâline geldiği bir dönemin kritik bir tanıklığını sunmaktadır[18]. Bu nedenle çalışma, basit bir biyografik anlatım veya salt gazetecilik tarihi sunmanın ötesine geçerek, Türkiye'de kadınların kamusal görünürlüğünün, düşünsel üretim alanındaki yükselişinin ve toplumsal rol değişiminin kapsamlı bir medya tarihini ortaya koymayı hedefleyen temel akademik iddia olarak benimseyerek ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Suat Derviş'in edebi ve gazetecilik külliyatını analitik bir mercek altına alarak, onu Türkiye'deki kadın gazeteciliğinin normatif çerçevesini belirleyen kurucu bir ses ve çok boyutlu entelektüel bir öncü olarak konumlandırmaktadır. Çalışma, Derviş'in kariyerini bir vaka incelemesi olarak kullanarak, kadın gazeteciliğinin bireysel inisiyatifler aracılığıyla nasıl yapısal bir meşruiyet kazandığını ve bu üretimin, mesleki sınırları aşan bir politik ifade ile estetik eleştiri zemininde nasıl bir direniş söylemi oluşturduğunu tartışmayı ana iddia olarak ortaya koymaktadır.

Bu tez boyunca, Suat Derviş'in gazetecilik kariyeri, yazınsal temsilleri, otobiyografik anlatıları ve toplumsal tanıklık yönleri detaylı şekilde incelenecek; bu inceleme sonucunda ortaya konacak tablo, yalnızca bireysel bir entelektüel biyografi değil, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin tarihsel dönüşümüne tanıklık hedeflenmektedir. Aynı zamanda dönemin diğer kadın gazetecileri ile Suat Derviş'in çalışmaları karşılaştırılarak analiz edilecektir.

Suat Derviş'in hem gazetecilik hem de edebi pratikleri, feminist medya kuramlarının temel öngörülerini ve temsil politikalarını bu kuramlar henüz akademik alanda belirginleşmeden çok daha önce pratik düzlemde hayata geçirmiş olmasıyla öncü ve vizyoner bir nitelik taşımaktadır. Derviş'in metinleri, kadınların medya içerisinde nasıl temsil edildiği sorunsalının pasif bir analizi yerine, medyanın kadınlar aracılığıyla nasıl yapısal olarak dönüştürülmesi gerektiğine dair aktif ve dönüştürücü bir model sunarak, medya tarihi ve feminist kuram çalışmaları için kritik bir referans noktası teşkil etmektedir[19].

Bu tarihsel süreklilik göz önünde bulundurularak, Suat Derviş'in yaşamı ve üretimi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kadınların kamusal alandaki görünürlük serüvenini çözümlemek için kritik bir mercek işlevi görmektedir. Derviş, kendi

[18] Çimen Günay, "Toplumcu Gerçekçi Türk Edebiyatında Suat Derviş'in Yeri" (Bilkent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001),19-20, YÖK (102011).
[19] Çekin Işık, "Suat Derviş'in Gazete Yazılarında", 1-2.

kişisel tarihini yazarak kadınların kolektif hafızasına somut katkılar sunmuş; metinleri, bir dönemin sadece kronolojik verilerini değil, aynı zamanda duygusunu, direnişini ve gelecek tahayyülünü de kayıt altına almıştır. Bugün dahi, bıraktığı bu miras, günümüz kadın gazetecilerinin mesleki dayanışmasına ve etik duruşuna rehberlik eden tarihsel bir ışık olmayı sürdürmektedir[20].

Bu bağlamda, bu tez çalışması, Derviş'in gazetecilik pratiğini yalnızca bir meslek tarihi anlatısı olarak değil; etik, politik ve kültürel bir duruşun simgesi ve geçmişten geleceğe uzanan bir tanıklık örneği olarak konumlandırmayı hedeflemektedir. Bu inceleme, Suat Derviş'in eserleri aracılığıyla yalnızca bir kadının değil, aynı zamanda bir ülkenin toplumsal dönüşüm sürecinin de okunabilir hale geldiğini göstererek, gelecek kuşaklara meslek etiği, cesaret ve ifade özgürlüğü adına somut bir öncü model sunmayı amaçlamaktadır.

Tezin ilerleyen bölümlerde, bu tarihsel süreklilik ilkesi doğrultusunda, önce geç Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadının toplumsal konumunun gelişimi ve bu dönüşümün kadın gazeteciliğine yansımaları ayrıntılı biçimde ele alınacak ardından kadın gazeteciliğinin öncü figürleri, Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet kuşağının kadın gazetecileri ve nihayet Suat Derviş'in gazetecilik kariyeri ve anlatısal tekniği, kuramsal ve tarihsel bağlamla ilişki içinde incelenecektir.

Araştırmanın Kapsamı

Bu çerçevede çalışma, özellikle şu sorulara odaklanmaktadır: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan modernleşme süreci kadın gazeteciliğinin kurumsal ve düşünsel çerçevesini nasıl dönüştürmüştür? Suat Derviş'in gazetecilik pratiği, kadınların basın alanındaki konumunu ve temsil biçimlerini hangi açılardan yeniden tanımlamıştır? Derviş'in röportaj ve haber yazımındaki saha temelli yaklaşımı, toplumsal cinsiyet, sınıf ve siyaset eksenlerinde nasıl bir tanıklık rejimi kurmaktadır? Günümüz kadın gazeteciliği pratikleri ile Suat Derviş'in mirası arasında ne tür süreklilik ve kopuş hatları bulunmaktadır?

Bu çalışmanın kapsamı, Suat Derviş'in gazetecilik ve yazarlık mirasını yalnızca bireysel bir başarı öyküsü olmanın ötesinde, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin genel gelişimi içindeki konumunu değerlendiren kapsamlı bir

[20] Nagehan Vanlıoğlu Yazıcı, "Kadınların Sesinden Kamusal Alanda Toplumsal Cinsiyet Söylemi: Türkiye'de 8 Mart Kutlamaları", *idealKent* 11/31 (2020): 1664.

araştırma sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, arşiv belgeleri, gazete koleksiyonları ve süreli yayınlar birincil kaynak olarak kullanılarak, tarihsel ve karşılaştırmalı analiz yöntemleriyle Türkiye'de kadın gazeteciliğinin gelişimi çok yönlü ve bilimsel bir biçimde aşağıdaki başlıkları kapsayacaktır.

Tarihsel Sürekliliğin Çözümlenmesi: Kadın gazeteciliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan uzun tarihsel serüvenini, kırılma noktalarını ve sürekliliklerini akademik literatüre katılarak çözümlemek.

Derviş'in Öncü Rolünün Tespiti: Suat Derviş'in, gazetecilik alanına getirdiği yenilikçi türsel katkıları ve edebi yazı ile haber metni arasındaki güçlü geçişleri belirleyerek, mesleğe olan kalıcı katkılarını somutlaştırmak.

Etik ve Politik Duruşun İncelenmesi: Derviş'in çalışmalarında yer alan etik kaygıyı ve toplumsal müdahil pozisyonunu derinlemesine analiz etmek; özellikle eşitsizlikleri, yoksulları ve marjinalleştirilmiş grupları görünür kılma çabasını açığa çıkarmak.

Temsil Politikalarının Analizi: Derviş'in roman ve röportajlarındaki kadın temsillerinin, dönemin toplumsal normlarına karşı taşıdığı meydan okuma niteliğini incelemek ve geleneksel temsil biçimlerini dönüştürme yöntemlerini çözümlemek.

Kolektif Hafıza ve Mirasın Değerlendirilmesi: Derviş'in otobiyografik bilince dayalı anlatılarının, kadınların kolektif hafızasının inşasına ve günümüz kadın gazeteciliği mücadelesine sunduğu ilham verici ve yol gösterici mirasın kapsamını değerlendirmek.

Bu tezin özgün değeri, Suat Derviş'i yalnızca bireysel bir edebiyat ve gazetecilik figürü olarak değil, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin tarihsel gelişimini dönüştüren merkezî bir aktör olarak incelemesinden kaynaklanmaktadır. Çalışma, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kadın gazeteciliği mirasını tekil biyografilerle sınırlamayan, bunu medya politikaları, toplumsal cinsiyet rejimleri, sınıf ilişkileri ve sansür mekanizmalarıyla bütünleştiren çok katmanlı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Literatürde ilk kez, Derviş'in gazetecilik pratiği; Semiha Es'in görsel tanıklığı, Sabiha Sertel'in sosyalist-feminist yayıncılığı, Halide Edip'in ulusalcı-modernist basın söylemi ve Emine Semiye–Selma Rıza geleneğinin erken feminist gazetecilik hattı ile karşılaştırmalı bir düzlemde değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, Suat Derviş'in Türkiye basın tarihinde neden "kurucu figür" olarak ele alınması

gerektiğini nesnel ölçütlerle temellendirmekte; ayrıca kadın gazeteciliğinin günümüz medya ortamındaki dönüşümüyle tarihsel süreklilik ilişkisini ortaya koyarak literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Araştırmanın Temel Hedefleri

Sunulan tarihsel ve toplumsal dönüşüm ekseninde, bu çalışma Türkiye'de kadın gazeteciliğini bütüncül bir yaklaşımla ele almakta ve Suat Derviş'in çok yönlü gazetecilik ile yazınsal kimliğini bu sürecin kritik merkezi olarak konumlandırmaktadır. Temel amaç, kadın gazeteciliğinin Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'in kuruluşuna ve günümüz medya ortamına uzanan çok katmanlı gelişimini, Derviş'in entelektüel mirası ışığında kapsamlı biçimde değerlendirmektir.

Bu kapsamlı çerçeveden hareketle, araştırmanın temel hedefleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Kadın gazetecilerin Millî Mücadele sürecindeki rollerini incelemek:

Bu çalışma, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş döneminde kadın gazeteciliği pratiğini, toplumsal dönüşümün ve ulusal bilincin inşasında kritik bir direniş zemini olarak konumlandırmaktadır. Halide Edib Adıvar, Sabiha Sertel, Nezihe Muhittin ve Ulviye Mevlan, Semiha Es, Selma Rıza gibi öncü kadın entelektüellerin yayıncılık faaliyetlerini ve yazınsal üretimlerini analitik bir mercek altına alarak, onların basın yoluyla geleneksel rollere karşı nasıl direniş oluşturduklarını ve Millî Mücadele yıllarında toplumsal seferberliğe hangi yayınlar ve söylemler aracılığıyla aktif olarak katıldıklarını kapsamlı biçimde analiz etmeyi temel iddia olarak benimsemiştir.

2. Kadın gazeteciliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçirdiği dönüşümü değerlendirmek:

Bu çalışma, kadın gazeteciliğini, Tanzimat reformlarından başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ve modernleşmeci kurumlarına uzanan tarihsel bir eksende, eğitim, hukuk, basın özgürlüğü ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi yapısal bağlamlar üzerinden kapsamlı bir biçimde incelemektedir. Bu analiz, kadınların kamusal alandaki rolünün pasif bir "okur" statüsünden, aktif bir "yazar"a, edilgen bir "tanık "tan ise dönüştürücü bir "yorumlayıcı özne "ye doğru evrilen süreçlerini birincil tarihsel belgeler ışığında çözümlemeyi temel iddia olarak ileri sürmektedir.

3. Suat Derviş'in gazetecilik kariyerini ve dönemin medya politikalarıyla ilişkisini incelemek:

Bu çalışma, Suat Derviş'in gazetecilik pratiğini salt bireysel bir üretim alanı olarak ele almak yerine, onu dönemin baskın medya ideolojileri, sıkı sansür mekanizmaları ve yoğun politik baskı koşullarıyla dinamik bir ilişki içinde olan merkezi bir entelektüel mücadele sahası olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda, Derviş'in Tan, Cumhuriyet ve Son Posta gibi ulusal gazetelerdeki yazıları ve röportajları ile Avrupa'daki gazetecilik deneyimi analitik bir incelemeye tabi tutularak, onun kısıtlayıcı medya ortamında hakikati görünür kılma çabası ve direniş stratejileri aydınlatılacaktır.

4. Kadın Gazeteciliği ve Medya Politikaları Arasındaki İlişkiyi Tarihsel Bağlamda Analiz Etmek:

Bu çalışma, kadın gazeteciliğinin dönemin iktidar yapıları ve belirleyici medya politikalarıyla girdiği karmaşık etkileşimi incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, kadın kalemlerin sansür, meslekî ayrımcılık, eşitsiz ücret ve işsizlik gibi yapısal engellere karşı geliştirdikleri kurumsal, bireysel ve söylemsel stratejileri derinlemesine analiz ederek, kadın gazeteciliği pratiğinin profesyonel ve politik mücadele sahası olma niteliğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

5. Türk Kadın Gazetecilerin Mücadeleleri ve Toplumsal Rollerini Vurgulamak:

Bu çalışma, kadın gazetecilerin toplumsal cinsiyet temelli yerleşik önyargılarla mücadeleleri sırasında geliştirdikleri kurumsal ve informal dayanışma biçimlerini, mesleki örgütlenme çabalarını ve kamusal alandaki temsil mücadelelerini çözümlemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Fatma Aliye, Emine Semiye, Selma Rıza, Halide Edib, Nakiye Elgün, Nezihe Muhittin, Sabiha Sertel, Semiha Es ve Suat Derviş gibi kilit figürlerin, Türk basın tarihinde birbirini takip eden entelektüel kuşaklar olarak yarattığı mesleki ve ideolojik sürekliliği ortaya koymak, çalışmanın temel akademik iddialarını gün yüzüne çıkarmaktır.

6. Kadın Gazeteciliğinin Günümüzdeki Yansımalarını Değerlendirmek:

Bu çalışma, günümüz kadın gazetecilerinin çağdaş medya pratiğini, Suat Derviş ve onun öncü kuşağının tarihsel mirası bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, güncel mesleki alanda süregelen eşitsizlik, etik ve

temsiliyet sorunlarına karşı, çağdaş kadın gazetecilerin nasıl bir tarihsel bilinçle hareket ettiklerini incelemek esastır. Nihayetinde, bu inceleme sayesinde kadın gazeteciliğinin uzun tarihsel mirası ile çağdaş medya pratiği arasındaki ideolojik, mesleki ve etik süreklilik ile yapısal kopuş noktalarını akademik bir çerçevede ortaya koymak hedeflenmektedir.

Bu çerçevede tez boyunca, önce Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan tarihsel arka plan ve kadın gazeteciliğinin kurumsal gelişimi ayrıntılı biçimde çözümlenecek; ardından Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet kuşağının kadın gazetecileri ile Suat Derviş'in konumu karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Devam eden bölümlerde, Derviş'in gazetecilik pratiği, metin çözümlemeleri ve süreli yayın taraması üzerinden; saha temelli habercilik anlayışı, sınıf ve toplumsal cinsiyet eksenli tanıklık biçimleri ile müstear ad kullanımı bağlamında incelenecek, günümüz kadın gazeteciliğiyle kurduğu tarihsel süreklilik ve kopuş hatları tartışılacaktır. Sonuç bölümünde ise, girişte ortaya konulan tarihsel çerçeve ve araştırma soruları ışığında, Suat Derviş'in Türkiye'de kadın gazeteciliğinin kanıtlanabilir bilgi ve politik sınırlarını yeniden tanımlayan kurucu bir figür olarak nasıl konumlandığı bütüncül bir değerlendirme ile ortaya konulacaktır.

Yöntem / Metodoloji

Bu çalışma, doğası gereği nitel, tarihsel ve metin odaklı bir araştırma deseniyle kurgulanmıştır. Suat Derviş'in gazetecilik mirasını, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kadın gazeteciliği geleneği içinde konumlandırmak; bu mirası dönemin medya politikaları, toplumsal cinsiyet rejimleri ve sınıfsal güç ilişkileriyle birlikte çözümlemek için, tarihsel bağlam analizi ile metin çözümlemesini bir araya getiren çok katmanlı bir yöntem tercih edilmiştir. Araştırma, feminist medya kuramının temsil politikaları, tanıklık ve özneleşme kavramlarından beslenmekte; kadın gazeteciliğini yalnızca biyografik bir serüven olarak değil, aynı zamanda sistematik bilgiye yönelik bir üretim alanı olarak ele almaktadır.

Araştırma Deseni

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımı içinde konumlanan tarihsel araştırma ve belgesel tarama desenlerini bir arada kullanmaktadır. Bu çerçevede, bir yandan geç Osmanlı'dan erken Cumhuriyet dönemine uzanan kadın gazeteciliği hattı tarihsel arka planıyla incelenirken, diğer yandan Suat Derviş'in metinleri –haber, röportaj,

köşe yazısı ve otobiyografik anlatılar– içerik ve söylem düzeyinde çözümlenmektedir. Amaç, belirli bir dönemin "öyküsünü anlatmak"tan ziyade, kadın gazeteciliğinin kurumsal, ideolojik ve estetik boyutlarını görünür kılan analitik bir model ortaya koymaktır.

Bu bağlamda çalışma, durum çalışması (case study) özellikleri de taşımaktadır. Suat Derviş, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin tarihsel gelişimi içinde seçilmiş bir "vaka" olarak ele alınmakta; onun üretimi üzerinden hem kadın gazeteciliğinin genel dönüşümü hem de medya–siyaset–toplumsal cinsiyet ilişkileri çözümlenmektedir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, geç Osmanlı'dan erken Cumhuriyet'e (kabaca 1880'lerden 1950'lere) uzanan dönemde Türkiye'de kadın gazeteciliğine ilişkin metinler, kadın dergileri ve dönemin ana akım basınındaki kadın yazılarıdır. Bu geniş evren içerisinden, amaçlı örnekleme yöntemiyle daraltılmış bir örneklem oluşturulmuştur.

Örneklem üç ana gruptan oluşmaktadır:

1. **Suat Derviş'in gazetecilik külliyatı:**
    - Tan, Cumhuriyet, Son Posta gibi ulusal gazetelerde yayımlanan haber, röportaj ve köşe yazıları,
    - Avrupa'da Ce Soir, Le Jour, Paris Soir gibi gazetelerdeki yazıları,
    - Evrensel gibi güncel yayınlarda kendisi hakkında yer alan biyografik ve tanıklık temelli metinler.
2. **Kadın dergileri ve kadın sayfaları:**
    - *Kadınlar Dünyası, Kadın Yolu, Hanımlara Mahsus Gazete, Kadınlar Halk Fırkası çevresindeki yayınlar* ve benzeri dergilerde yer alan makale, haber ve yorum yazıları;
    - Bu yayınlardaki öncü kadın gazetecilerin (Fatma Aliye, Emine Semiye, Selma Rıza, Nakiye Elgün, Nezihe Muhittin, Sabiha Sertel, Semiha Es vb.) imzalı metinleri.
3. **Tarihsel ve kuramsal ikincil kaynaklar:**

- Türk basın tarihi, kadın hareketi, toplumsal cinsiyet ve feminist medya kuramına ilişkin monografiler, makaleler ve tezler;
- Özellikle Suat Derviş'in edebi ve gazetecilik kimliğini inceleyen çalışmalardan oluşan literatür.

Bu örneklem yapısı hem dönemsel sürekliliği hem de kuşaklar arası karşılaştırmayı mümkün kılacak biçimde tasarlanmıştır. Böylece Suat Derviş'in gazeteciliği, yalnız başına bir biyografi olarak değil, kendisinden önceki ve sonraki kadın gazetecilik mirasıyla birlikte okunabilmektedir.

Veri Toplama Teknikleri

Araştırmanın birincil verileri, büyük ölçüde süreli yayın taraması ve arşiv belgelerinin incelenmesi yoluyla elde edilmiştir. Bunun için:

- Kütüphane ve dijital arşiv katalogları kullanılarak Suat Derviş'in imzasını taşıyan gazetecilik metinleri tespit edilmiş,
- Kadın dergilerinin dijitalleştirilmiş nüshaları ve basılı koleksiyonları taranmış,
- Resmî arşivler, gazete koleksiyonları ve çeşitli kütüphanelerde yer alan basın belgeleri gözden geçirilmiştir.

İkincil veriler ise, basın tarihi, kadın hareketi tarihi, feminist kuram ve edebiyat eleştirisi alanlarındaki akademik çalışmaların sistematik incelenmesiyle toplanmıştır. Bu sayede Suat Derviş'in gazeteciliği hem tarihsel arka plan hem de kuramsal literatür ile sürekli diyalog içinde değerlendirilmiştir.

Saha çalışması niteliğinde birebir görüşme yapılmasını gerektiren bir araştırma tasarlanmamış; ancak, yaşayan kadın gazetecilerin mesleki deneyimlerine dair mevcut biyografik ve otobiyografik kaynaklardan yararlanılarak güncel bağlam da tartışmaya dâhil edilmiştir.

Veri Çözümleme Yöntemi

Toplanan veriler, nitel araştırmalarda yaygın biçimde kullanılan doküman analizi ve içerik çözümlemesi teknikleriyle değerlendirilmiştir. Bu bağlamda:

- Suat Derviş'in metinleri, tematik kodlama yoluyla incelenmiş;

- Kadın emeği, sınıf eşitsizliği, yoksulluk, kent mekânı, devlet şiddeti, sansür, savaş ve barış, modernleşme söylemi,
- Kadınların temsili, marjinalleştirilmiş kadın figürleri, etik tanıklık ve röportaj pratiği gibi temalar altında gruplanmıştır.
- Derviş'in kullandığı anlatı teknikleri, röportaj ve haber dilindeki gözlem estetiği, kurguladığı karakterlerin toplumsal cinsiyet rolleriyle çatışma biçimleri söylem çözümlemesi mantığıyla yorumlanmıştır.
- Kadın dergilerindeki ve dönemin diğer kadın gazetecilerinin metinlerindeki söylemler, Derviş'in metinleriyle karşılaştırmalı biçimde değerlendirilerek, benzerlik ve ayrışma noktaları tespit edilmiştir.

Feminist medya kuramından hareketle, metinlerdeki temsil rejimi, "kadının özneleşmesi", "tanıklık biçimleri", "müstear ad kullanımı ve görünmez emek" gibi odak kavramlar üzerinden okunmuştur. Böylece yöntem, yalnızca metnin "ne söylediğini" değil, hangi tarihsel ve ideolojik koşullarda, nasıl söyleyebildiğini de açığa çıkarmayı hedeflemiştir.

Sınırlılıklar ve Etik Boyut

Çalışmanın yöntemsel kurgusu, bazı kaçınılmaz sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir:

- Suat Derviş'in bütün gazetecilik külliyatına tek bir tez çalışması içinde eksiksiz biçimde ulaşmak ve hepsini analiz etmek mümkün değildir. Bu nedenle, örneklem hem temsil gücü yüksek hem de tarihsel açıdan kritik metinlerden seçilerek oluşturulmuştur.
- Bazı gazete arşivlerinin dijitalleştirilmemiş olması, bazı sayıların eksikliği ve kataloglama sorunları, veriye erişimde teknik sınırlılıklar yaratmıştır.
- Derviş'in biyografisine ilişkin bilgilerin farklı kaynaklarda çeşitli çelişki ve boşluklar içermesi, yaşam öyküsünün belli yönlerinin yorumlanmasında dikkatli ve temkinli bir yaklaşımı zorunlu kılmıştır.

Etik açıdan ise çalışma, kamuya açık yazılı metinler ve arşiv belgeleri üzerinden yürütüldüğü için özel izin gerektiren bir alan çalışması içermemektedir. Bununla birlikte, tarihsel figürlerin politik yönelimleri, mahkeme süreçleri ve kişisel yaşamlarına dair yapılan değerlendirmelerde etik bir mesafe ve akademik nesnellik

korunmaya özen gösterilmiş; hiçbir kişi ve kurum hakkında belgeye dayanmayan iddialarda bulunulmamasına dikkat edilmiştir.

Bu yöntemsel çerçeve, tezin ilerleyen bölümlerinde sunulan tarihsel analizlerin, metin incelemelerinin ve karşılaştırmalı çözümlemelerin nasıl ve hangi ölçütlerle üretildiğini görünür kılarak, çalışmanın akademik tutarlılığını ve denetlenebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

2. TÜRK TOPLUMUNDA KADININ YERİ VE VAKIF KURUCULUĞU

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan modernleşme süreci, yalnızca siyasi yapıyı değil; kadınların hukuki statüsünü, eğitim olanaklarını, toplumsal rollerini ve kamu alanındaki görünürlüğünü köklü biçimde değiştiren çok katmanlı bir değişimi beraberinde getirmiştir. Bu dönüşümün anlaşılabilmesi için kadınların tarihsel konumunu hem süreklilikler hem kırılma noktaları üzerinden incelemek gereklidir. Osmanlı toplumunda kadınların kamusal alana çıkışını sağlayan düşünsel, kültürel ve kurumsal zemin; Türk örf ve adetlerinin taşıdığı eşitlikçi miras ile İslam hukukunun kadın lehine koruduğu mülkiyet ve tasarruf haklarının birleşiminden doğmuştur[21].

Bu tarihsel temel, kadının toplumsal ve ekonomik hayatta mutlak bir pasiflik içinde olduğu yönündeki indirgemeci yorumları geçersiz kılar. Osmanlı'nın erken döneminden itibaren kadınların mülk edinme, vakıf kurma, mahkemelerde bizzat taraf olma ve ticarî işlemler yürütme haklarını kullanmış olmaları; hem Türk–İslam geleneğindeki kadın statüsünün hem de kadının hukuk önünde sahip olduğu özerkliğin önemli bir göstergesidir. Kadı sicilleri, bu görünürlüğün somut kanıtlarını oluşturmakta; kadınların alım–satım, miras, ikraz ve vakıf işlemlerini doğrudan yürüttüklerini açık biçimde belgelemektedir[22].

Bu tarihsel arka planın kritik kurumlarından biri vakıf kuruculuğudur. Vakıf kurmak, yalnızca hayır amacı güden bir faaliyet değil; kadınların mülkiyet hakkı, ekonomik özerklik, toplumsal otorite ve kamusal temsil haklarını kullanabildikleri güçlü bir alan oluşturmuştur. Kadın vakıfları, Orta Asya'daki kadın–erkek ortaklığı anlayışının ve Selçuklu–Osmanlı idari geleneğinin kesintisiz devamı niteliğinde olup, kadın özneliğinin tarihsel olarak nasıl kurumsallaştığını göstermektedir[23].

---

[21] Ayşe Şimşek, "Osmanlı Kadınının Miras Hukuku: 18. Yüzyıl Konya Şer'iye Sicilleri Çerçevesinde Miras Davaları", *Bilimname* 47, 2022/1 (2022): 687; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*. (Ötüken Neşriyat, 1995), 15-16

[22] Leslie P. Peirce, *The Imperial Harem - Women And Sovereignty In The Ottoman Empire* (Oxford University Press, 1993), 55.

[23] Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, 339.

Bu çerçeve, kadınların modernleşme döneminde basın alanında üstlendikleri rollerin de tarihsel öncülleri olduğunu ortaya koyar. Türk–İslam mirası, kadınların toplumsal görünürlüğünü yalnızca Tanzimat sonrası reformların ürünü olarak değil, daha eski ve yerli bir geleneğin yeniden yorumlanması olarak anlamayı gerektirir[24]. Osmanlı'nın kuruluş evresinde kadın, toplumsal yapının kenarında yer alan edilgen bir figür değil; ekonomik, hukuki ve kültürel alanlarda yetki sahibi bir özne olarak konumlanmıştır.

14. ve 15. yüzyıllara ait kadı sicillerinde yer alan kadınların miras taksimi, satış, borç verme, kiralama ve vakıf tesisine ilişkin çok sayıdaki işlem kaydı, kadınların erken Osmanlı toplumunda yalnızca hak sahibi değil, bizzat hukuki ve iktisadi süreçlerin etkin tarafı olarak konumlandığını göstermektedir[25]. Bu durum, kadının toplumdaki konumunun yalnızca İslam hukukunun normatif çerçevesiyle değil, aynı zamanda Türk siyasal ve toplumsal geleneğindeki kadın–erkek ortaklığı anlayışıyla da belirlediğini göstermektedir[26].

Bu çift yapı, Osmanlı toplumunda kadının tamamen görünmez olduğu yönündeki yaygın ama tarihsel olarak hatalı yorumları boşa çıkarır. Aksine, vakıf kuruculuğu, şehirleşme süreçleri, üretim ekonomisi ve yerel idari yapılarda kadınlar erken dönemden itibaren kamusal işleyişin parçası hâline gelmişlerdir[27].

Tanzimat sonrası modernleşme evresi, bu tarihsel mirası dönüştürerek kadınların toplumsal konumunda yeni bir hareketlilik yaratmıştır. Kız rüştiyelerinin, Darülmuallimat'ın ve kadınların eğitimine dönük modern kurumların açılması; şehirleşmenin yarattığı yeni sosyal ihtiyaçlar, savaşların zorunlu kıldığı toplumsal mobilizasyon, kadını yalnızca mahrem alanın öznesi olmaktan çıkarıp kamusal kültürün ve basının kurucu aktörleri arasına dahil etmiştir[28].

---

[24] Esra Sar, "Selçuklular ve Osmanlı'da Kadınların Kurduğu Vakıflar", *Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6 (2021): 1293.
[25] Suraiya Faroqi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Orta Çağdan Yirminci Yüzyıla*, çev. Elif Kılıç (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997), 60.
[26] Sar, "Kadınların Kurduğu Vakıflar", 1293.
[27] Sar, "Kadınların Kurduğu Vakıflar", 1295.
[28], Faroqi, *Osmanlı Kültürü,* 87; Madeline C. Zilfi, *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, çev. Necmiye Alpay (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), 147.

Bu nedenle, Osmanlı'nın kuruluş dönemindeki bu güçlü yapısal temel, Cumhuriyet döneminin kadın gazeteciliği mirasının kültürel ve düşünsel arka planını oluşturur. Kadının basın yoluyla toplumsal özneliğini kurabilmesi, büyük ölçüde bu tarihsel süreklilik sayesinde mümkün olmuştur.

Fotoğraf 2.1: Nakıyye Hanım [sağda) ve Nezihe Muhiddin Hanım
Kaynak: Milliyet, 18 Haziran 1927. https://psi421.cankaya.edu.tr/uploads/files/Zihnioglu,%20Kadin%20Birligi'nin%20Siyasal%20ve%20Sosyal%20Haklar%20Mucadeleleri.pdf

Bu güçlü tarihsel zemin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kadın özneliğinin ideolojik arka planını oluşturmuş; kadınların eğitim, mülkiyet, kamusal temsil ve sosyal sorumluluk alanlarındaki taleplerine tarihsel meşruiyet kazandırmıştır. Bu miras, özellikle kadın gazeteciliğinin yükseliş döneminde Sabiha Sertel, Nezihe Muhittin ve Suat Derviş gibi isimlerin toplumcu ve eleştirel kaleminde modern bir siyasal ve kültürel yoruma kavuşmuştur[29].

Anadolu Selçuklu döneminde kadınlar, vakıf kuruculuğu (vakfe) pratiği aracılığıyla belirgin biçimde kamusal alanda görünürlük kazanmışlardır. Gevher Nesibe'nin 1206'da Kayseri'de kurduğu tıp medresesi ve şifahane, Mahperi Hatun'un

[29] Nuray Urkaç Güler, "Savaş Döneminde Kadın ve Aile: 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'nde İstanbul" (Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022), 41, YÖK (766672).

kervansarayları, Turan Melek Hatun'un imaretleri ve Melike Adile Hatun'un sosyal yardım vakıfları gibi yapısal örnekler; Selçuklu kadınlarının yalnızca hayırsever figürler olmanın ötesinde, şehir politikalarının ve sosyal kurumların aktif kurucuları, finansörleri ve idarî özneleri olarak işlev gördüğünü somut biçimde kanıtlamaktadır[30]. Bu örnekler, Osmanlı'daki kadın vakıf kuruculuğuna hem kültürel hem hukuki bir süreklilik sunmakta hem de kadın mülkiyet hakkı, özel servet yönetimi ve toplumsal kurum kurma özgürlüğünün Türk örfünde meşrulaştığının kanıtı ortaya koymuştur. Selçukludan Osmanlı'ya geçişte devam eden bu gelenek, kadınların yalnızca aile içi rollerle tanımlanmadığını; kamusal sorumluluk ve kurumsal temsil alanlarında da etkin olduklarını göstermektedir[31].

Bu tarihsel sürekliliğin güncel ve somut bir izini, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde kadınların yaptırdığı vakıf eserlerine ev sahipliği yapan Kayseri örneğinde izlemek mümkündür. Gevher Nesibe'nin 1205 tarihli şifahane ve medresesi ile I. Alâeddin Keykubad'ın eşi Hunad Hatun'un 1237 tarihli cami–medrese–hamam külliyesi, aradan geçen sekiz yüzyıla rağmen bugün hâlâ şehrin sosyal ve kültürel hayatının merkezinde yer almaktadır; Gevher Nesibe Şifahanesi tıp tarihi ve sergi mekânı olarak, Hunad Hatun Medresesi ise el sanatları ve kültür merkezi işleviyle "kadın banili" vakıf geleneğinin yaşayan mirası niteliğindedir. Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün kayıtlarında ve vakfiye anlatılarında, bu kadınlara ait vakıfların şartları arasında kız çocuklarının okutulması, öğrencilere burs verilmesi, yetim ve öksüzlerin korunması gibi sosyal adalet odaklı maddelerin yer aldığı; Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün de bu şartları günümüzde burs, iaşe yardımı ve sosyal destek programlarıyla sürdürdüğü belirtilmektedir. Böylece Selçuklu döneminde Gevher Nesibe, Hunad Hatun ve Suli Hatun gibi kadın banilerle görünür hâle gelen vakıf kuruculuğu hem kent mekânını hem de toplumsal dayanışma ağlarını biçimlendiren uzun erimli bir "kadın kamusallığı" hattı olarak bugüne uzanmaktadır[32].

[30] Refet Yinanç, "Söğüt Vakıfları", *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 22 (2011): 55; Osman Gazi Özgüdenli, "Türkiye'de Moğol Tarihi ve Kültürü Araştırmalarının Doğuşu ve Gelişimi", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2017): 480.
[31] Sar, "Kadınların Kurduğu Vakıflar", 1296.
[32] Eyüp Sabri Kala, "Osmanlı Dönemi Hanım Sultan Vakıfları ve Sosyal Politika Uygulamaları", *Vakıf Kuran Kadınlar,* ed. Fahameddin Başar (Vakıflar Genel Müdürlüğü&Bezmialem Vakıf Üniversitesi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2018), 115.

Osmanlı toplumunda kadınların kamusal görünürlüğünün en güçlü kurumsal zemini vakıf kuruculuğu (vakfe) pratiğidir. Vakfiyeler incelendiğinde kadınların gelir ve mülk yönetimi, kamu hizmeti planlama, sosyal yardım kurumlarının idaresi gibi alanlarda aktif rol aldıkları görülmektedir[33]. Kadın vakıfları, yalnızca dini hayır kurumlarını değil; su yolları, köprüler, mektepler, hamamlar ve iaşe hizmetleri gibi şehrin temel altyapısını şekillendiren kamu organizasyonlarını da içermiştir.

Selçuklu mirasının devamı olan bu gelenek, Gevher Nesibe, Mahperi Hatun ve Turan Melek Hatun gibi banilerden, Osmanlı erken dönemindeki Asporça Hatun, Nilüfer Hatun ve Gülbahar Hatun gibi figürlere kesintisiz biçimde uzanmıştır[34].

Kadın vakıf kuruculuğu üç temel alanda kamusal otorite üretmiştir:

1. Mülkiyet ve gelir yönetimi

Kadınların taşınmaz mülklerini vakfa dönüştürerek gelir kaynaklarını belirleme yetkileri, mali özerkliklerinin en açık göstergesidir.

2. Kurumsal temsil ve idari otorite

Birçok vakfiyede kadın banilerin mütevelli tayin ettikleri, vakfın yönetim şartlarını belirledikleri ve geniş idari yetkiler kullandıkları görülmektedir.

3. Kent hafızasında kalıcı görünürlük

Kadın adı taşıyan camiler, imarethaneler, mektepler ve çeşmeler, kadınların kamusal kimliğini mimari ve sosyal mekânlarda kalıcılaştırmıştır.

Böylece vakıf, Selçuklu ve Osmanlı kadınlarının hem ekonomik gücünü hem de kamusal temsil kapasitesini kurumsallaştıran en etkili araç hâline gelmiş; toplumsal hafıza, şehirleşme politikaları ve sosyal adalet mekanizmalarında kadın özneliğinin belirleyici bir rol oynamasına imkân tanımıştır[35].

Osmanlı'nın kuruluşunda örfî ve şer'î hukukun biçimlendirdiği ikili yapı, Selçuklu geleneğinin devamı olarak kadınların toplumsal ve hukuki konumunu şekillendirmiştir.

---

[33] Amy Singer. *Constructing Ottoman Beneficence. An Imperial Soup Kitchen in Jerusalem* (State University of New York Press, 2002), 75-89.

[34] Suraiya Faroqi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), 72; Fatma Kaytaz, "Nurbanu Valide Sultan'ın Hayatı ve Şahsiyeti" *Vakıf Kuran Kadınlar*, ed. Fahameddin Başar, Vakıflar Genel Müdürlüğü & Bezmialem Vakıf Üniversitesi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2018), 254.

[35] Sar, "Kadınların Kurduğu Vakıflar", 1294-1295.

Osmanlı'nın erken yüzyıllarında, Selçuklu mirasının etkisiyle kadınlar mülk sahibi olabilir, vakıf kurabilir, sosyal yardım kurumlarını yönetebilir, Ticari faaliyet yürütebilir, mahkemelerde bizzat taraf olabilir, nafaka, mehir, boşanma gibi konularda hukuki temsile sahip olabilirdi. Nitekim 14–15. yüzyıl kadı sicillerinde, kadınların miras anlaşmazlıklarında, alım–satım işlemlerinde, vakıf yönetiminde aktif rol oynadığını gösteren yüzlerce kayda rastlanmaktadır[36].

Bu dönemde kadınları görünür kılan üç temel unsur dikkat çeker: (i) eski Türk örfünün ailede eşitlikçi mirası, (ii) vakıf sisteminin sunduğu idari/mali hareketlilik alanı, (iii) kentleşme ve üretim ekonomisine kadın emeğinin katılımı.

Erken Osmanlı toplumu, çoğu zaman varsayıldığının aksine, kadınları tamamen görünmez kılan bir yapıdan ziyade, onlara sınırlı ancak kurumsal ve etkili bir varlık alanı sunmuştur. Özellikle Hanefî hukukunda kadının malı üzerindeki mutlak tasarruf yetkisinin hukuki bir engel teşkil etmemesi, kadınların ekonomik hareketliliğini mümkün kılmıştır[37]. Kadın vâkıfelerin sayısı 14. yüzyıldan itibaren hızla artarak erkek kurucularla rekabet edebilecek düzeye ulaşmış; bu durum, kadınların ekonomik güçlerini kamusal alana aktardıklarının somut bir göstergesi hâline gelmiştir.

Erken Osmanlı kaynaklarında adı geçen kadın vakıf kurucularından bazıları şunlardır:

- Nilüfer Hatun – Bursa ve İznik imaret ve mescitleri,
- Devletşah Hatun – zaviye ve gelir vakıfları,
- Hafsa Hatun – mescit, zaviye, çeşme vakıfları,
- Gülbahar Hatun – Amasya ve Trabzon'da çoklu vakıf tesisleri,
- Hatice Hatun, Hafsa Bint Abdullah, Mihri Hatun, 15. yüzyıl terekeleri ve vakfiyeleri.

Bu vakfiyeler, kadınların yalnızca dinî veya hayır amaçlı değil; ancak su yolları, köprüler, hamamlar, çarşı esnafı gelirleri, medrese ve mektepler, tıbbi ve sosyal yardım kurumları kurmalarından ötürü kadın vakıf kuruculuğunun,

[36] Haim Gerber, *State, Society, and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspective* (State University of New York Press, 1994), 28-29.
[37] Jülide Akyüz Orat, "Osmanlı Kadınlannın Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Türkiyat Araştırmaları HÜTAD* 6 (2007): 75

Osmanlı'da sadece bir "hayırseverlik" faaliyeti değil, kurumsal şehirleşmenin ve sosyal politikanın asli bileşenlerinden biri olduğunu göstermektedir[38].

16. yüzyıldan itibaren merkezi otoritenin güçlenmesi ve Hanefî hukukunun kurumsal çerçevesinin yerleşmesi, kadınların kamusal görünürlüğünü belirli ölçülerde daraltmış; ancak bu daralma, kadınların toplumsal hayattan tamamen çekildiği anlamına gelmemiştir. Aksine, Osmanlı toplumunda şer'i hukuk, uygulamada örf, yerel gelenekler ve sınıfsal farklılıklar tarafından esnetilmiş; kadınların hukuki ve ekonomik özneliği geniş bir pratik alan içinde devam etmiştir[39].

Bu dönemde kadınlar özellikle vakıflar, tereke ve miras kayıtları, esnaf defterleri, aile hukuku ve borç davaları, alım-satım ve icare (kiralama) işlemleri dolayısıyla kurumsal ve hukuki kanallar üzerinden görünürlüklerini sürdürmüşlerdir. Evkaf defterleri, şer'iyye sicilleri ve Mühimme defterleri, kadınların mülkiyet devri, vakıf kuruculuğu, ticari ortaklık, borç verme, dava açma, nafaka talepleri ve icare işlemlerinde aktif rol oynadığını sistematik biçimde belgelendirir[40]. Bu kayıtlar, kadınların iktisadi ve hukuki öznelliğinin istisnai bir durum değil; Osmanlı hukuk ve toplum düzeni içinde yerleşik bir norm olduğunu ortaya koymaktadır.

17. ve 18. yüzyıllarda merkezî bürokrasinin güçlenmesi kadınların şehir içi kamusal görünürlüğünü belirli ölçülerde daraltmış olsa da bu gerileme mutlak değildir. Kadınlar vakıflar, hayır kurumları, mahalle dayanışma ağları ve ev içi üretim ekonomisi üzerinden toplumsal etkilerini dolaylı fakat güçlü biçimlerde sürdürmüşlerdir[41]. Bu çok katmanlı pratikler, Osmanlı kadınının ne tamamen kapalı ne de sınırsız özgürlüğe sahip bir figür olarak tanımlanamayacağını; hukuki sınırlamalar ile toplumsal hareketlilik arasındaki "esnek" konumunu ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla kadınların toplumsal konumu yalnızca aile içi rollerle sınırlı değil; ekonomik, kültürel ve hukuki alanlarda görünür bir özneleşme süreciyle tanımlanmalıdır. Bu tarihsel arka plan, bir sonraki bölümde ele alınacak olan kadının kültürel özne olarak edebiyat, sanat ve tasavvuftaki konumuna doğrudan zemin

[38] Eylem Erkipçak, "Ömer Lütfi Barkan'da Devlet ve Türk Devlet Geleneği", *Memleket Siyaset Yönetim*, 19/41, (2024): 60-62.
[39] Erkipçak, "Türk Devlet Geleneği", 64.
[40] Erkipçak, "Türk Devlet Geleneği", 54.
[41] Gökay Karaduman, "18. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da Vakıfların Beledi Hizmetleri" (Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020), 93, YÖK (370562).

hazırlamakta; aynı zamanda modern dönem kadın gazeteciliğinin ortaya çıkışını mümkün kılan sosyo-hukuki altyapıyı da şekillendirmektedir.

Osmanlı'nın erken döneminde kadınların kamusal kimliği yalnız ekonomik ve hukuki alanla sınırlı kalmamıştır.

Kadınlar, Bektaşi ve Mevlevi ocaklarında aktif birer kültürel özne, tekke edebiyatında söz sahibi, edebî çevrelerde üretken, mektup ve manzum metinlerle sosyal ilişkileri yöneten aktörlerdir[42]. Bu kültürel görünürlük, kadınların toplumsal hafızadaki yerini yalnız "ev içi" ile sınırlamayıp, kolektif bilinç alanında da pekiştirmiş; kadın özneliğinin manevi, entelektüel ve estetik boyutlarını güçlendirmiştir.

Osmanlı toplumunda kadınların kamusal alanda bıraktığı en kalıcı izlerden biri vakıf kuruculuğudur. Vakfiyeler, şer'iyye sicilleri ve yerel arşiv kayıtları incelendiğinde, "vakife" sıfatıyla kayıtlı yüzlerce kadınla karşılaşılması; kadınların yalnız aile içi rollerle tanımlanmadığını, mali, idari ve hukuki tasarruf kapasitesine sahip kamusal özneler olduklarını göstermektedir[43].

En erken kadın vakıf kurucularından Asporça Hatun'un 1323 tarihli vakfiyesi, Osmanlı Beyliği'nin kuruluş döneminde kadınların sadece mülkiyet sahibi olmakla kalmayıp, aynı zamanda büyük ölçekli hayır ve sosyal hizmet organizasyonlarını yönetme yeteneğine sahip olduğunu gösteren kritik birincil kaynak teşkil etmektedir. Bu erken dönemdeki aktif rol, kadınların siyasi ve ekonomik elit içindeki konumunu ve toplumsal sorumluluk üstlenme geleneğinin derinliğini gözler önüne sermektedir[44].

Genel literatürde daha çok hanedan kadınları ön plana çıkmaktadır:

- Hürrem Sultan'ın Haseki Külliyesi ve Kudüs İmareti[45],

[42] Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımaz Kulları: İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550).* çev. Ruşen Sezer. (Yapı Kredi Yayınları, 2007), 62.
[43] Singer. *Constructing Ottoman Beneficence*, 41-62.
[44] Faroqi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, 87-89.
[45] Gülru Necipoğlu, *The Age of Sinan*. (Reaktion Books, 2005), 211-235.

- Nurbanu Sultan'ın Valide-i Atik Külliyesi[46],
- Kösem ve Turhan Sultan'ın Üsküdar'daki cami, medrese, çeşme ve külliyeleri[47],
- Bezmiâlem Valide Sultan'ın Gureba Hastanesi, su vakıfları ve hayır kurumları[48],
- Pertevniyal Valide Sultan'ın Aksaray'daki mektep ve imaretleri[49].

Osmanlı kadın banilerin kurduğu vakıflar, mimari eserler olmanın ötesinde; iaşe, ulaşım, eğitim, sağlık ve şehirleşme gibi temel sosyal politika alanlarını düzenleyen kurumsal araçlardır. Kadınların bu ağlar üzerinden şehir mekânını ve gündelik hayatı şekillendirme pratikleri, modern Türk gazeteciliğinde –örneğin Suat Derviş'te– görünür kılınan kamusal sorumluluk ve adalet arayışının tarihsel köklerini ve sürekliliğini kanıtlar nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Son dönem tarih yazımı, kadın vakıf kuruculuğunun yalnız hanedan elitine ait olmadığını ortaya koymuştur. Bursa, Konya, Urfa ve Sivas üzerine yapılan bölgesel çalışmalar, 18. ve 19. yüzyıllarda orta sınıf kadınların da vakıf kuruculuğunda etkin olduğunu göstermektedir[50]. Örneğin yalnız Bursa'da 19. yüzyıl boyunca 20'den fazla kadın vakıf kurucusu tespit edilmiştir[51]. Bu kadınlar çoğunlukla esnaf, küçük tüccar, ulema veya zanaatkâr ailelerine mensuptur. Vakıf şartları incelendiğinde, küçük mülk ve kira gelirlerinin mahalle mekteplerine, dul ve yetim kadınlara, çeşme temizliğine, cami aydınlatmasına, kız çocuklarının eğitimine tahsis edildiği görülmektedir[52].

Erken dönem kayıtlarında adı sık geçen Hatice Hatun[53] ve Hafsa Hatun[54] 15. ve 16. yüzyılda Bursa, Edirne, Amasya ve Manisa çevresinde yaptırdıkları küçük mektepler, çeşmeler ve zaviye destekleriyle tanınmaktadır. Bu baniler, hanedan

---

[46] Pınar Şahin, F. Nalan Türkmen, "19. Yüzyılda Osmanlı Saray Kadınlarının İnşa Ettirdiği Külliyelerin İstanbul Kent Dokusuna Katkılarının Değerlendirilmesi", *Art-Sanat* 17 (2022): 425.
[47] Şahin, Türkmen, "19. Yüzyılda Osmanlı Saray Kadınlarının İnşa Ettirdiği Külliyelerin", 423.
[48] Şahin, Türkmen, "19. Yüzyılda Osmanlı Saray Kadınlarının İnşa Ettirdiği Külliyelerin", 434.
[49] Şahin, Türkmen, "19. Yüzyılda Osmanlı Saray Kadınlarının İnşa Ettirdiği Külliyelerin", 439.
[50] Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 55-77; Ahmet Avanas, *Milli Mücadelede Konya* (Atatürk Araştırma Merkezi, 1998), 7-9.
[51] Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 60-65.
[52] Faroqi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, 165-172.
[53] Haşim Şahin, "Kabac Hatun", *Medeniyet Işığı Türk Kadınları*, ed. Arif Kolay, Şefik Memiş (Bağcılar Belediyesi, 2022), 12.
[54] Vedat Turğut, "Hafsa Hatun", *Medeniyet Işığı Türk Kadınları*, ed. Arif Kolay, Şefik Memiş (Bağcılar Belediyesi, 2022), 47.

mensubu olmadıkları hâlde kendi servetlerini eğitim, su yolları ve imaret hizmetlerine bağışlayarak erken dönem kadın kamusallığının "sıradanlaşmasını" sağlamışlardır.

Ayrıca 15. yüzyılda Amasya'da Mihri Hatun yalnız bir şair değil; babasının külliyesine bağlı vakıfların idaresinde etkin bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır[55]. Bu durum, kadınların edebî ve entelektüel kimliğinin mali–idari rollerle birlikte yürüdüğünü göstermektedir.

Osmanlı toplumunda kadınların kamusal hayata katılımını belirleyen en temel yapısal alanlardan biri eğitimdir. 18. yüzyıl sonlarına kadar kız çocuklarının eğitimi büyük ölçüde mahalle mekteplerindeki dinî içerikli ilk öğretimle sınırlı kalmış; ders programları Kur'an, ilmihal ve ahlâk bilgilerinden ibaret olmuş; eğitim süresi erkeklere kıyasla daha kısa ve sınırlı tutulmuştur[56]. Bu sınır, kadınların kamusal öznellik geliştirme imkânlarını daraltmış; okuryazarlık ve mesleki uzmanlaşma alanlarına erişimi geciktirmiştir.

Bununla birlikte seçkin sınıf kadınları bu yapısal sınırlılığı kısmen aşabilmiş; saray ve konak çevrelerinde özel hocalar aracılığıyla yabancı dil, tarih, edebiyat, musiki ve resim gibi dersleri içeren daha geniş bir eğitim almışlardır. III. Mustafa'nın kızı Hatice Sultan'ın Fransızca ve edebiyat eğitimi, Bezmialem Valide Sultan'ın modern tıbba yaptığı katkılar ve Gureba Hastanesi'ni kurması, bireysel düzeyde kadın eğitiminin modernleşme sürecine sağladığı güçlü örneklerdir[57]. Ancak bu örnekler, sistematik bir kamusal eğitim politikasından ziyade sınıfsal ayrıcalığın bir sonucudur.

1839 Tanzimat Fermanı sonrasında kadın eğitimi ilk kez merkezî bir devlet politikası olarak ele alınmış; modern ve seküler bir kız eğitimi sisteminin temelleri atılmıştır:

1858 – Kız Rüştiyeleri: Ortaokul seviyesinde örgün eğitimin başlangıcı.
1870 – Darülmuallimat: Kadın öğretmen yetiştiren ilk profesyonel kurum.
1895 – İnas İdadisi: Lise düzeyine denk örgün eğitim kurumu.

[55] Ersen Ersoy, "Mihri Hatun", *Medeniyet Işığı Türk Kadınları*, ed. Arif Kolay, Şefik Memiş (Bağcılar Belediyesi, 2022), 62.
[56] Bora, *Kadınların Sınıfı*, 91.
[57] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 119-120.

1914 – İnas Darülfünunu: Kadınların üniversite eğitimine resmî kabulü[58].

Bu kurumsal dönüşüm, kadınların ev içi rollerin ötesine geçerek kamusal bilgiye erişmesini, mesleki uzmanlık edinmesini ve modern bürokratik düzen içinde temsil edilmesini mümkün kılmıştır. Ders programlarının Türkçe, tarih, coğrafya ve hesap gibi alanları da içerecek şekilde genişlemesi, kadınların "iyi anne ve eş" yetiştirilmesi anlayışının ötesine geçilerek modern yurttaşlık kapasitesine sahip bireyler olarak yetiştirilmesi anlamına gelmiştir[59].

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren eğitim kurumlarının yaygınlaşması, kadın emeğinde yaşanan artışla birleşerek, Osmanlı toplumunda yeni bir kadın tipinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Öğretmenlik, hemşirelik, telgraf ve telefon memurluğu gibi mesleklerin yaygınlaşması, kadınların ücretli emek ve kamusal görünürlük temelinde konumlarını güçlendirmiştir. Bu dönüşüm, kadınların basınla kurdukları ilişkiyi kökten değiştirmiştir.

Nermin Abadan-Unat'ın belirttiği gibi, kadının basındaki görünürlüğü yalnızca "yazarların cesareti" ile değil, aynı zamanda okur kadın kitlesinin genişlemesiyle mümkün hâle gelmiştir[60]. Artık gazete okuyan, toplumsal tartışmaları takip eden, kamusal mesele hakkında söz sahibi olmayı talep eden, maaşlı ve şehirli yeni bir kadın profili belirmiştir. İş hayatındaki hiyerarşiler, düşük ücret, işten çıkarma pratikleri ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, kadınların gazete yazılarında ele aldığı somut deneyim alanlarına dönüşmüştür[61].

Bu gelişmeler yalnızca bir toplumsal rol değişimi değil; yeni bir anlatı ihtiyacı doğurmuştur. Basın, bu yeni anlatının hem üreticisi hem de taşıyıcısı olarak işlev görmüş; kadın gazetecilerin toplumsal meseleleri tartıştığı, fikir ürettiği ve kamuoyunu dönüştürdüğü başlıca mecra hâline gelmiştir.

Osmanlı'nın geç döneminde kurumsallaşan kız eğitimi, hem kadın okur-yazar kitlesini büyütmüş hem de modern kadın aydınların ortaya çıkmasını mümkün kılan tarihsel zemini hazırlamıştır. Bu zeminin bireysel düzeydeki en güçlü karşılıklarından biri Suat Derviş'tir. Derviş'in çocukluk ve gençlik yıllarında aldığı çok yönlü eğitim Fransızca ve Almanca dil yetkinliği, özel hocalardan aldığı

[58] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti,* 51-53.
[59] Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi* (Metis Yayınları, 2011): 89-94.
[60] Nermin Abadan-Unat, "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", *Türk Toplumunda Kadın*, ed. Nermin Abadan-Unat (Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982):10.
[61] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi,* 101-104.

edebiyat ve müzik dersleri, Berlin'deki üniversite deneyimi ona hem uluslararası bir kültürel birikim kazandırmış hem de toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri eleştirel bir perspektifle yazabilme kapasitesi sağlamıştır. Bu nedenle Derviş'in gazetecilik üretimi, yalnızca kişisel yeteneğinin değil; Osmanlı modernleşmesinin kadın eğitiminde açtığı yapısal imkanların bir devamı ve doruk noktası olarak okunmalıdır[62].

Dolayısıyla, Osmanlı'nın vakıf kuruculuğundan saray eğitimine, mahalle mekteplerinden Darülmuallimat'a uzanan çok katmanlı kadın eğitim mirası, Suat Derviş'in toplumsal özneyi merkeze alan gazetecilik anlayışının tarihsel omurgasını oluşturmakta; kadın gazeteciliği geleneğinin Cumhuriyet dönemindeki entelektüel ve politik taşıyıcısı olarak konumlanmasını mümkün kılmaktadır.

Fotoğraf 2.2: "İstanbul Dârülmuallimâtı" veya "Dârülmuallimât-ı Âliye" adlarıyla İstanbul'da, II. Meşrutiyet'in ardından taşradaki pek çok vilayetlerde açılmıştır.
Kaynak: Fikriyat (28.08.2018) Osmanlı'nın ilk kız öğretmen okulu: Dârülmuallimât. https://www.fikriyat.com/fikriyat-ozel/2018/08/28/osmanlinin-ilk-kiz-ogretmen-okulu-drulmuallimt

[62] Çekin Işık, "Suat Derviş'in Gazete Yazılarında", 15-16.

3. YAKIN DÖNEM TÜRK TARİHİNDE KADININ GÖRÜNÜRLÜK MÜCADELESİ

Bu bölüm, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte kadınların basındaki görünürlüğünü kadın gazete ve dergilerinin tarihsel rolünü, modern kadın gazeteciliğinin yükselişini ve Suat Derviş'e doğru ilerleyen süreklilik çizgisini bütünlüklü biçimde ortaya koymaktadır.

Bir önceki bölümde anlatılan vakıf kuruculuğunda gördüğümüz toplumsal sorumluluk, yoksul ve kırılgan grupları koruma, kamusal hizmet üretme, kadın odaklı bir vizyon geliştirme gibi temalar, 20. yüzyılda kadın gazetecilerin kaleminde bu kez haber, röportaj ve sosyal eleştiri formuna dönüşmektedir.

Haseki Külliyesi'ni kuran Hürrem Sultan'ın dul kadınlara ücretsiz iaşe politikası ile, Suat Derviş'in 1935'te "İstanbul'un Kadınları" dizisinde yoksul mahalle kadınlarını görünür kılması arasında zihniyet düzeyinde bir benzerlik bulunmaktadır[63]. Bu benzerlik kurumsal değil; toplumsal vicdanın kadın özne üzerinden inşası bakımından anlamlıdır.

Asporça Hatun'dan Bezmiâlem Valide Sultan'a; Bursa'daki isimsiz vakfelere kadar uzanan geniş tarihsel pratik, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin toplumsal, kültürel ve "kamusal sorumluluk" temelini besleyen erken bir kadın kamusallığı modeli oluşturmaktadır[64].

Bugün kadın gazeteci, adeta kalemiyle vakıf kuran bir bâni gibidir. Şöyle ki, mekân yerine kamusal vicdan inşa eder, taş yerine metin bırakır, imaret yerine haber üretir ve çeşme yerine bilgi kaynağı kurar. Bu nedenle kadın vakıf kuruculuğu, bu tezin bağlamında yalnız tarihsel bir dipnot değil, kadın gazeteciliğinin sosyolojik altyapısını oluşturan kritik bir bileşen olarak konumlanmaktadır.

[63] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 58-60.

[64] Hasan Basri Öcalan, Sezai Sevim ve Doğan Yavaş, *Bursa Vakfiyeleri-1* (Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013) 23-30.

Tanzimat reformlarıyla birlikte kadınların eğitim ve kamusal alandaki görünürlüğünün artması, kadınların yazılı basınla kurduğu ilişkiyi de kökten dönüştürmüş; okur olarak başlayan süreç, yavaş yavaş yazarlığa ve kamusal tartışmaya müdahil olmaya doğru evrilmiştir. 1858 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve 1870'te Darülmuallimat'ın açılması, kadınların bilgi üretim süreçlerine doğrudan katılımını mümkün kılmış; böylece kadınların yazı ve basın kültürüne girmesinin yapısal zemini hazırlanmıştır[65].

Bu dönem, kadınların yalnızca ev içi rollerle tanımlanmadığı; toplumsal değişimin aktif özneleri olarak makale, mektup, şiir ve deneme türlerinde üretim yapmaya başladıkları ilk evreyi temsil eder. Basın, kadınların hem kimlik inşa ettikleri hem de hak taleplerini ifade ettikleri meşru bir kamusal alan hâline gelir; kadın yazarlar aracılığıyla kadın sorunları ilk kez kamusal tartışmanın merkezine taşınır.

19. yüzyılın ortalarında Tercüman-ı Ahval (1860) ve Tasvir-i Efkâr (1862) gibi gazeteler aracılığıyla Osmanlı matbuatı kamusal tartışma alanını genişletmiş, bu genişleme kadınların basındaki ilk temsillerini mümkün kılmıştır[66]. Gazetelerde yer alan aile mektupları, eğitim–terbiye konulu yazılar ve "hanımlara mahsus" köşeler, kadınları kamusal tartışmanın edilgen ama meşru bir unsuru hâline getirmiştir. Bu metinler çoğu zaman erkek editörlerin süzgecinden geçerek yayımlansa da kadınların gazete sayfalarında ilk kez doğrudan hitap edilen ve görüşüne başvurulan birer özne olarak konumlanmasını sağlamıştır[67].

Bu süreçte kadınlar gazetelerde metin üretmeye başlamış; ancak toplumsal baskı ve mahremiyet algısı nedeniyle pek çok yazı gerçek isim belirtilmeden, imzasız veya mahlasla yayımlanmıştır. Bu adsızlık hâli, bir yandan kadın özneliğinin önündeki kültürel engelleri gösterirken, diğer yandan kadın kalemlerin kamusal sahnede fiilen var olmaya başladığının da önemli bir göstergesidir.

Kadınlara yönelik ilk tematik süreli yayın olan Terakki-i Muhadderat, "kadının ne olması gerektiği" tartışmasını ilk kez kadın bakış açısıyla ele alan bir eşik yayın olarak öne çıkar. Terakki gazetesinin eki olarak yayımlanan bu dergi, evlilikte rıza, kız çocuklarının eğitimi, aile içi sorumluluklar ve modernleşme tartışmalarını

[65] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 45-55; Bora, *Kadınların Sınıfı*, 89-97.
[66] Tayyib Yusuf, "Tercüman-ı Ahval Hazetesi üzerine Bir Değerlendirme", *Sosyal Bilimler*: 127.
[67] Demirel, "Osmanlı Basınında Kadın Temsili", 245-246.

kadınların kaleminden aktarmış; böylece kadınların yalnızca konu edilen değil, bizzat konuşan ve tartışan öznelere dönüşmesinde kurucu bir rol üstlenmiştir[68].

Bu erken görünürlük, Osmanlı kadın kamusallığının çekirdeğini oluşturmuş; daha sonra Hanımlara Mahsus Gazete, Mehâsin ve Kadınlar Dünyası gibi süreli yayınlarla kurumsallaşacak olan kadın gazeteciliğinin öncüllerini hazırlamıştır.

Böylece Tanzimat sonrası Osmanlı basını, kadınların okur konumundan yazar, muhabir ve nihayet editoryal özne konumuna geçiş yapacağı uzun soluklu dönüşümün ilk halkasını meydana getirmiştir. Fatma Aliye'nin muhafazakâr-modernist kadınlık söylemi, Emine Semiye'nin daha siyasal ve hak temelli müdahalelerine zemin hazırlamıştır[69].

Fotoğraf 3.1: ترقّي مؤدّرات Terakki-i Muhadderat. Le "Malumat" Pour Dames, Hanımlar için Malûmat. Hicrî 18 Rebiülevvel 1312 Miladî: 28 Eylül 1894.
Kaynak: Meltem Balım (04.02.2019) Osmanlı'da Kadın hareketleri ve İlk Feminist Örgüt, https://listelist.com/osmanlida-kadin-hareketleri-feminist-orgut/

Osmanlı kadınlarının basın alanında ilk kez kolektif bir kamusal ses oluşturması 19. yüzyılın ikinci yarısında yayımlanan Mürşide-i Nisvan, Terakki-i Muhadderat, Hanımlara Mahsus Gazete ve Mehâsin gibi süreli yayınlarla mümkün olmuştur[70]. Bu dergiler, kadınların yalnızca toplumsal konular hakkında yazmalarını

[68] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 89-94.
[69] Şahika Karaca, "Öncü Bir Kadın Yazar Emine Semiye'nin Kaleminden "İslamiyet'te Feminizm"", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/2 (2012): 271.
[70] Uluğtekin, *"Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri"*, 120-133.

değil, aynı zamanda düşünsel bir çerçeve oluşturarak kendi kamusal kimliklerini inşa etmelerini sağlamıştır.

Bu erken kadın basını evlilik ve aile ekonomisinin yeniden tanımlanması, meslek edinme ve eğitim hakkı, sosyal yardım faaliyetleri, kadınların yazı yoluyla öznelleşmesi, modern kadın kimliğinin tartışılması gibi meseleleri ilk kez kadın bakış açısıyla kamusal alana taşımıştır.

Dergilerin etrafında oluşan entelektüel kadrolar dikkat çekicidir: Fatma Aliye, Emine Semiye, Nigâr Hanım, Fatma Fahrünnisa, Makbule Leman, Nakiye Elgün ve Nezihe Muhittin, bu yayınlarda yalnızca edebî metinler üretmekle kalmamış; Osmanlı kadın hareketinin modernleşme ideolojisini kurmuşlardır[71].

Fotoğraf 3.2: Hanımlara Mahsus Gazete, ilk sayısını 31 Ağustos 1895 (13 Rebiyülevvel 1313) tarihinde neşrederek yayın hayatına başlamıştır (Aşa 1997).
Kaynak: Melek Eyigün, Türk Maarif Ansiklopedisi "Hanımlara Mahsus Gazete" (1895-1908) https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/hanimlara-mahsus-gazete

1895'te yayımlanmaya başlayan Hanımlara Mahsus Gazete, Osmanlı kadın basınında bir eşik oluşturmuş ve kadın gazeteciliğini ilk kez düzenli – kadrolu – kurumsal bir yapıya kavuşturmuştur. Bu gazete, kadınların yalnızca yazıya katılmasını değil; müstakil köşeler, tartışma forumları ve seri makaleler aracılığıyla kendi editoryal dillerini geliştirmelerini mümkün kılmıştır[72].

[71] Fatma Kar, İrem Üçüncü, "Türk Kadın Hareketinin Öncü İsimlerinden Nezihe Muhiddin-Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi-", *Hars Akademi* 6/1 (2023): 149.
[72] Demirel, "Osmanlı Basınında Kadın Temsili", 246.

Düzenli kadın yazar kadrosu olarak Fatma Aliye, Emine Semiye, Nigâr bint-i Osman ve Makbule Leman gibi isimler bu dergide toplumsal cinsiyet, kadın emeği ve meslek edinme, eğitim hakkı, kamusal sorumluluk gibi konularda sistemli makaleler yazmışlardır[73]. Bu süreklilik, ilk kez kadın entelektüel kamuoyu doğmasını sağlamıştır.

Gazete, kız rüştiyeleri, Darülmuallimat ve İnas İdadisi gibi yeni eğitim kurumlarının yetiştirdiği okur profiliyle buluşmuştur. Bu okur kitlesi okuyan, yazan, tartışan, modernleşme fikirlerini takip eden kadınlardan oluşmuş olup kadın okur kitlesi genişlemiştir. Hanımlara Mahsus Gazete yalnızca ev içi öğütlerle sınırlı kalmamış, erken Cumhuriyet kadınlığını hazırlayan ve kadını kamusal alana taşıyan söylemleri de üretmiştir. Kadın memuriyeti, çalışma hayatına katılım, kız çocuklarının bilim ve sanat eğitimi, hijyen ve modern sağlık ve kadınların toplumsal sorumluluğu gibi başlıklara geniş yer vererek modern bir kamusal kadınlık modeli kurmuştur[74].

Derginin en kritik etkilerinden biri, roman ile gazetecilik arasında bir düşünsel hat kurmasıdır. Fatma Aliye'nin Udi ve Muhadarat romanları, gazetedeki tartışmaların edebî izdüşümleridir. Bu hat, daha sonra Şükûfe Nihal, Halide Edib ve Suat Derviş çizgisinin temelini oluşturmuş; kadın yazarların roman–röportaj–köşe yazısı arasında dolaşan çok yönlü bir üretim biçimi geliştirmesine imkân vermiştir[75].

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı basın tarihinde bir dönüm noktası olmuş; sansürün gevşemesi ve matbuatın çoğalması, kadınların kamusal görünürlüğünde radikal bir genişleme yaratmıştır. 19. yüzyıl sonundan itibaren şekillenen kadın basını, bu dönemde bir sıçrama yaşamış; kadınların yalnızca "aile ve ahlâk" merkezli mecralarda değil, siyasal, toplumsal ve kültürel tartışmalarda aktif özne hâline geldiği yeni bir kamusal alan ortaya çıkmıştır[76].

Bu süreçte Demet, Mehâsin, Kadın, Kadınlar Âlemi, Kadınlık ve özellikle Kadınlar Dünyası (1913–1921) gibi dergilerin yayımlanması, Osmanlı kadın hareketinin örgütlü ve bilinçli bir aşamaya geçtiğini göstermektedir. Bu dergilerin ortak paydası, kadın sorununu ilk kez sistemli biçimde "hak", "yurttaşlık", "mesleki

[73] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 52;
[74] Arzu Şeyda Güven, "Kadın Eğitimi Bağlamında Hanımlara Mahsus Gazete", *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 29 (2006): 293.
[75] Özkay, "Türk Kadın Yolu", 34.
[76] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 135-142.

ehliyet", "kamusal temsil", "memuriyet", ve "eğitimde fırsat eşitliği" başlıklarıyla tartışmaya açmalarıdır. Bu dönemde kadın yazarlar yalnızca feminist bir söylem üretmekle kalmamış; dernekler, konferanslar ve kolektif yayıncılık pratikleriyle örgütlü bir kadın kamusallığının kurumsal temellerini de atmışlardır[77].

Bu çizgide, kadın dergileri etrafında şekillenen ve yalnızca toplumsal yardım faaliyetleriyle sınırlı kalmayan bir Osmanlı feminist hareketi belirginleşir. 19. yüzyıl sonlarından II. Meşrutiyet'e uzanan süreçte hem örgütlü kadın basınının gelişmesi hem de entelektüel kadın yazarların müdahaleleri bu hareketi önemli ölçüde güçlendirmiştir. Fatma Aliye, Emine Semiye ve benzeri öncü kalemler; eğitim, çalışma hayatı, hukuki eşitlik ve kamusal görünürlük gibi alanlarda kadınların taleplerini formüle eden erken feminist söylemin taşıyıcıları olmuşlardır. Bu yazarlar, kadınların "ahlâk ve terbiye" eksenine sıkıştırılmış geleneksel edebî alanın dışına çıkarak, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devreden bir feminist düşünce hattının sürekliliğine işaret etmiş; Osmanlı Müdafaa-i Hukûk-ı Nisvan Cemiyeti gibi örgütlenmelerle de kurumsal karşılığını bulan bu çizgiye entelektüel bir derinlik kazandırmışlardır. Böylece söz konusu miras, Cumhuriyet dönemindeki kadın gazeteciliğine devredilen güçlü bir entelektüel zemin hâline gelmiştir[78].

Bu dönemin en özgün ve en radikal platformu kuşkusuz Kadınlar Dünyasıdır. 1913–1921 arasında yayımlanan dergi, tamamı kadın yazarlardan ve kadın yöneticilerden oluşan ilk yayın organı olması nedeniyle "kadınların kendi adlarına konuşma hakkı"nı kurumsal bir ilkeye dönüştürmüştür[79]. Kadınlar Dünyası; memuriyet, belediye ve meclislerde temsil, çalışma hakkı, maaş eşitliği, eğitimde fırsat eşitliği ve evlilik hukukunda reform gibi modern yurttaşlık taleplerini açık biçimde gündeme taşıyarak, Osmanlı kadın hareketinin siyasal karakterini görünür kılmıştır. Dergi, bu yönüyle yalnızca bir fikir platformu değil, kadınların örgütlenme ve kolektif eylem kapasitesini güçlendiren bir kamusal hareket alanı işlevi görmüştür[80].

---

[77] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 143-150.

[78] "Osmanlı'da Kadın Hareketi (8 Mart Özel Yazısı)", Bilimdili, 4 Kasım 2025. https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/osmanlida-kadin-hareketi-8-mart-ozel-yazisi/

[79] Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, haz. Müge Gürsoy Sökmen (Metis Yayınları, 2023), 89-97.

[80] "Kadınlar Dünyası (1913-1921)", Türk Maarif Ansiklopedisi, 27 Aralık 2024, https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/kadinlar-dunyasi

II. Meşrutiyet'in getirdiği basın özgürlüğü ortamı, kadınların ilk kez siyasal haklar, kamusal temsiliyet, çalışma hayatına katılım ve eğitimde eşitlik gibi konularda kendi adlarına söz söyleyebildikleri bir düşünsel iklim oluşturmuştur. Bu nedenle dönemin kadın dergileri, yalnızca kültürel modernleşmenin yan ürünü değil, modern siyasal bilinç üreten kurumlar hâline gelmiştir. Bu yılların bir diğer önemli figürü Selma Rıza'dır. Paris'te Meşveret ve Şûra'yı Ümmet çevrelerinde gazetecilik yapan, Jön Türk hareketinin tek kadın yazarı olan Selma Rıza, kadın gazeteciliğini uluslararası bir boyuta taşımıştır. Rıza'nın hem Avrupa kadın kongrelerine katılımı hem de Osmanlı kadınlarının hukuki ve toplumsal konumuna ilişkin gözlemlerini Avrupa basınına taşıması, Uluslararası kadın hareketi ile teması Osmanlı kadın hareketine kozmopolit bir ufuk kazandırmıştır[81]. Böylece kadın basını, yalnızca yerel bir reformculuk hareketi olmaktan çıkmış; uluslararası feminizm tartışmalarıyla temas kuran bir entelektüel alan hâline gelmiştir.

Mehâsin'in modern görsel sayfa düzenleri, Demet'in edebî-politik içeriği, Kadınlar Alemi'nin eğitim ve meslek konularındaki kararlı tutumu ve Kadınlık dergisinin hukuk reformlarını sistematik biçimde işlemesi, II. Meşrutiyet kadın basınının çeşitliliğini göstermektedir. Bu çeşitlilik, kadınların kamusal alanda temsiliyet, ifade ve örgütlenme kapasitelerini güçlendirmiş; basını yalnızca bir haber mecrası değil, kolektif bir feminist bilinç üretim alanı hâline getirmiştir. Bu anlamda, II. Meşrutiyet dönemi (1908–1918), Osmanlı kadınlarının kamusal özneleşmesi açısından yalnızca niceliksel bir dergi artışı değil; siyasal bilincin derinleştiği, feminist söylemin kurulduğu ve kadınların toplumsal taleplerini kamusal alana taşıyabildikleri bir dönüşüm aşamasıdır. Bu dönem, Millî Mücadele yıllarında kadın gazetecilerin ortaya koyacağı fiilî örgütlenme, propaganda ve direniş faaliyetlerinin düşünsel ve kurumsal altyapısını hazırlamış; Cumhuriyet dönemindeki kadın gazeteciliğinin entelektüel temelini atmıştır[82].

II. Meşrutiyet'in yarattığı zengin basın ortamı, erken Cumhuriyet döneminin modern gazetecilik kuşağına doğrudan zemin hazırlamıştır. Bu sürekliliğin en güçlü temsilcilerinden biri ise, 1920'lerden itibaren hem edebî hem de gazetecilik üretimiyle öne çıkan Suat Derviş'tir. Derviş, Meşrutiyet döneminde kurumsallaşan

[81] Sema Metin, *Selma Rıza: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Hareketinin Öncü Sesi* (Ati Yayınları, 2025), 48-49.
[82] Yunus Emre Tansü ve Mesure Gök, "II. Meşrutiyet Döneminde Kadınlara Yönelik Basın Faaliyetlerinin Osmanlı Aile Hayatı Üzerine Etkileri", *Person Journal of Social Sciences & Humanities* 6/6 (2020): 212.

kadın basını geleneğini yalnızca devralmamış; bu geleneği uluslararası gazetecilik standartları, yeni anlatı teknikleri ve sosyal adalet eksenli bir perspektifle dönüştürerek yeni bir ufka taşımıştır. Meşrutiyet'te kurulan feminist basın dili, Cumhuriyet kuşağı kadın gazetecilerinin yalnızca söylemsel değil, örgütsel repertuarını da çeşitlendirmiş; özellikle haber türleri, röportaj teknikleri ve kamusal eleştiri biçimleri açısından yeni ifade kanalları açmıştır[83].

Erken Cumhuriyet döneminde kadın kimliği, yalnızca devletin modernleşme söylemiyle değil; kadın yazarların, kadın dergilerinin, feminist örgütlenmelerin ve entelektüel çevrelerin birlikte ürettikleri çok katmanlı bir kültürel zeminde şekillenmiştir. Bu çoğulcu çerçeve, Suat Derviş'in gazetecilik ve edebiyat alanındaki üretimlerinin de içinde konumlandığı geniş bir 'modern kadın' tartışmasının sürekliliğini göstermektedir[84].

Bu tarihsel birikim, II. Meşrutiyet kadın basınında şekillenen hak, öznellik ve kamusal temsil söyleminin, Cumhuriyet döneminin profesyonel gazetecileri üzerinde belirleyici bir miras oluşturduğunu göstermektedir. Nitekim Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet yıllarında sahneye çıkan yeni kuşak kadın gazeteciler gerek siyasal farkındalıkları gerek gazetecilik teknikleri gerekse toplumsal cinsiyet duyarlılıkları bakımından Meşrutiyet döneminin entelektüel ve örgütsel zemininden beslenmişlerdir. Bu kuşağın en çarpıcı temsilcilerinden biri olan Suat Derviş, Meşrutiyet dönemi kadın basınının açtığı düşünsel alanı, Cumhuriyet'in toplumsal ve siyasal dönüşümlerini analiz eden modern bir gazetecilik üslubuyla birleştirerek, bu mirası yeni bir düzeye taşımıştır. Dolayısıyla Derviş'in gazeteciliği, yalnızca bireysel bir başarı değil; II. Meşrutiyet'te kurulan feminist söylemin Cumhuriyet'e uzanan sürekliliğinin somut bir göstergesi olarak ele alınmalıdır[85].

Çok dilli eğitimi ve Avrupa'daki edebiyat–gazetecilik çevreleriyle kurduğu entelektüel temas, onu yalnızca Cumhuriyet dönemi kadın gazetecilerinden biri değil, aynı zamanda uluslararası basın normlarını Türkiye'ye taşıyan öncü bir profesyonel olarak konumlandırmıştır[86]. Berlin yıllarında Weimar toplumunun sınıfsal eşitsizliklerini gözlemleyişi ve dönemin sosyalist çevreleriyle kurduğu temas, onun

[83] Zafer Toprak, *Türkiye Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014), 450-451.
[84] Saliha Bayrambey, "Meşrutiyet Dönemi Kadın Yazarların Romanlarında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Kimliği" (Kafkas Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 25-26, YÖK (855819)
[85] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 59-86.
[86] Feryal Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci: Suat Derviş" *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 6/1 (2014): 22

ilerleyen yıllarda Türkiye'de işçi kadınlar, yoksulluk, konut krizi ve şehir emekçileri üzerine derinlikli röportajlar hazırlamasını mümkün kılmıştır[87].

Selma Rıza'nın Jön Türk basınında temsil ettiği uluslararası perspektifin bir benzeri, Suat Derviş'in Cumhuriyet dönemindeki gazeteciliğinde modern bir yeniden yorum kazanmaktadır. Derviş'in röportajlarında sınıf, toplumsal cinsiyet ve şehir yoksulluğunu birlikte ele alması[88], onu yalnızca Meşrutiyet mirasını sürdüren değil, bu mirası dönemin sosyo-ekonomik gerçeklikleri ışığında yeniden kuran bir gazeteci hâline getirir.

Ayrıca Suat Derviş'in 1930'larda Tan, Son Posta ve Cumhuriyet gibi gazetelerde yayımlanan "işçi kadınlar", "ev hizmetlileri", "hapishanedeki kadınlar" gibi toplumsal cinsiyet odaklı saha yazıları, Osmanlı kadın basınının düşünsel mirası ile Cumhuriyet gazeteciliğinin profesyonel standartlarını buluşturan hibrit bir anlatım tarzının somut göstergesidir. Bu yönüyle Derviş, feminist bir bilinçle sınıfsal duyarlılığı birleştiren ilk Türk kadın gazetecilerinden biri olarak değerlendirilir[89].

Tüm bu nitelikleriyle Suat Derviş, Osmanlı kadın basınının entelektüel mirası ile Cumhuriyet dönemindeki profesyonelleşme sürecini birbirine bağlayan en yaratıcı, en üretken ve en etkili halkalardan biri olarak konumlanmaktadır. Onun gazetecilik pratiği, kadınların kamusal alanda özneleşme serüveninin modern dönemdeki en güçlü örneklerinden birini oluşturur.

İşgal yılları kadınların basındaki dilini sertleştirmiş ve siyasi bir boyut eklemiştir. Artık kadınlar sadece "aileyi ayakta tutmakla" değil, vatanı savunmakla da yükümlü olduklarını dile getirmeye başlamışlardır.

Kadınlar, Büyük Mecmua, Kadınlar Dünyası ve Türk Kadın Yolu gibi mecralarda yardım kampanyaları, protesto çağrıları, işgale karşı dayanışma, cephe gerisi örgütlenme gibi stratejik içeriklerle kamusal seferberliğin aktif unsuru hâline gelmiştir[90]. Milli Mücadele Dönemi, kadınların "okur–yazar" kimliğinden "politik özne" kimliğine geçtiği tarihsel bir sıçrama yaratmıştır.

---

[87] Uluğtekin, *"Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri",* 71-72; Liz Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi,* (Remzi Kitabevi, 2008), 74.
[88] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 41-45.
[89] Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 118-125.
[90] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 54-55.

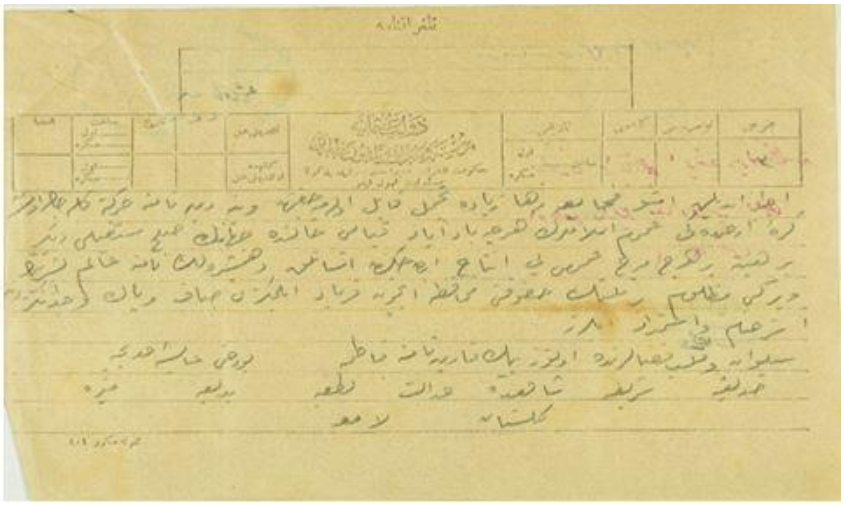

Fotoğraf 3.3: Milli Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadınları Tarafından Çekilen 22 Mayıs 1919 Tarihli Protesto Telgrafı
Kaynak: Nuray Özdemir, "Milli Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını", Belgi 21 (2021): 21.

22 Mayıs 1919 tarihli Silvan ve çevresindeki kadınlar tarafından çekilen protesto telgrafı, Millî Mücadele döneminde kadınların yalnızca dernekler ve basın yoluyla değil, resmî devlet kanalları üzerinden de siyasal bir özne olarak görünür olduklarını gösteren istisnai bir belgedir. Telgrafın dili, işgal kuvvetlerine karşı duyulan öfkeyi, vatanın bütünlüğüne yönelik tehdit algısını ve kadınların bu tehdide verdikleri kolektif cevabı açık bir siyasal tavır olarak ortaya koyar. Bu belge, kadınların Millî Mücadele'de "yardımcı" ya da "destekleyici" konumun ötesine geçerek doğrudan protesto ve siyasî talep üreten bir aktör hâline geldiğini kanıtlar. Ayrıca, kadınlardan gelen bu tür resmî nitelikli yazışmalar, dönemin basın metinlerinde görülen milliyetçi ve direnişçi söylemin arkasında örgütlü ve bilinçli bir kadın topluluğunun bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Böylece telgraf, kadın basınında sertleşen politik üslubun yalnızca gazete sayfalarında değil, devlet arşivlerinde de karşılığı olan tarihsel bir olgu olduğunu teyit eder[91].

Hukuki alanda Medeni Kanun (1926) ve siyasal haklar 1930 belediye seçimlerine katılma, 1934 genel seçimlerde seçme–seçilme hakkı, kadınların formel statüsünü kökten değiştirmiştir. Bu değişim, Cumhuriyet'in ilanından sonra kadın basını iki farklı çizgiye ayrılmıştır. Osmanlı basını, II. Meşrutiyet'e kadar devletin sıkı kontrolü altında gelişmiş; matbuat çoğu zaman siyasal iktidar için potansiyel bir tehdit olarak görülmüş ve sansür ile kapatma uygulamaları yaygın biçimde işletilmiştir. Cumhuriyet yönetimi ise basını ulus-inşa sürecinin kurumsal bir aracı

[91] Nuray Özdemir, "Milli Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını", *Belgi* 21 (2021): 10-14.

olarak ele almış; devrimlerin halka aktarılması, yurttaşlık bilincinin güçlendirilmesi ve yeni devletin uluslararası alanda tanıtılması için kritik bir mecra olarak konumlandırmıştır[92].

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte basının yeniden konumlandırılması, yalnızca siyasi iktidarın iletişim stratejisini dönüştürmekle kalmamış; kadın gazetecilerin kamusal alana girişini mümkün kılan kültürel bir iklim de yaratmıştır. Sansürün gevşetilmesi, kadınların yalnızca okuyucu değil "yazar ve muhabir" olarak görünür olmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle erken Cumhuriyet basını, kadın gazeteciliğinin kurumsallaşması için tarihsel bir fırsat alanı üretmiştir. Atatürk döneminde basına verilen önem artmış; gazetecilik mesleğinin kurumsallaşması amacıyla Anadolu Ajansı'nın güçlendirilmesi, gazetelere ekonomik destek sağlanması ve basın özgürlüğünü tanıyan anayasal güvencelerin oluşturulması gibi yapısal adımlar atılmıştır[93].

Basının teknik modernleşmesi, sadece üretim hızını artıran bir gelişme değildir; aynı zamanda gazeteciliğin karakterini değiştiren belirleyici bir kırılmadır. Fotoğraflı haber, rotatif baskı ve hızlı telgraf akışı, haberciliği "görsel doğruluk", "anlık tanıklık" ve "saha merkezli hakikat" ilkelerine yaklaştırmıştır. Bu dönüşüm, Suat Derviş gibi röportajcı gazetecilerin sahadaki gözlemlerini daha güçlü kanıt değerine kavuşturmuştur. Cumhuriyet'in ilk on yıllarında basın, bir yandan reformların yaygınlaştırılması için devlet tarafından teşvik edilmiş; diğer yandan Takrir-i Sükûn Kanunu (1925) ve 1931 Matbuat Kanunu gibi düzenlemelerle siyasal istikrar gerekçesiyle dönemsel olarak denetim altına alınmıştır. Böylece erken Cumhuriyet basın ortamı hem kamusal sorumluluğu hem de siyasal baskıyı aynı anda üreten çift yönlü bir yapı sergilemiştir[94].

Cumhuriyet'in basın politikaları, modern ulus inşasının gerektirdiği açıklık ile siyasal istikrarın dayattığı kontrol mekanizmaları arasında salınan bir ikili yapı oluşturmuştur. Bu çelişki, gazeteciler için hem fırsat hem sınır doğurmuştur: Bir yandan okuryazarlığın artması ve modern basın altyapısı mesleği geliştirirken, öte yandan siyasi müdahaleler gazeteciliğin eleştirel kapasitesini sınırlandırmıştır. Bu ikilik, Derviş'in hem profesyonel bir gazeteci hem de politik baskıya maruz kalan bir

[92] Çil, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Medyası", 927-933.
[93] Çil, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Medyası", 933-936.
[94] Çil, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Medyası", 936-939.

kadın entelektüel olarak şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. 1930'lardan itibaren rotatif baskı makineleri, fotoğraflı sayfa düzeni ve modern tasarım tekniklerinin yaygınlaşmasıyla gazetecilik daha hızlı, görsel ve rekabetçi bir nitelik kazanmıştır[95].

Cumhuriyet'in basın politikaları okuryazarlığın artırılması, gazetelerin teknik modernleşmesi ve haberciliğin profesyonelleşmesi kadın gazetecilerin kendilerine kamusal alanda yer açabilmesini mümkün kılan yapısal dönüşümler yaratmıştır. Kadınların kamusal görünürlüğünün artması, kadın gazeteciliğinin söylemsel ve türsel çeşitlenmesine doğrudan katkı sağlamıştır[96].

Bu dönemde telgraf ağının yaygınlaşması, posta teşkilatının modernleşmesi, 1936'da İzmit Kâğıt Fabrikasının hizmete girmesi ve gazete kâğıdının devlet tarafından sübvanse edilmesi gibi teknik yatırımlar, erken Cumhuriyet basınında haberciliğin hızlanmasını, okur tabanının genişlemesini, erişilebilirliğini ve gazeteciliğin profesyonelleşmesini mümkün kılmıştır [97]. Bu altyapı, Suat Derviş gibi dış politika muhabirliği yapan ve uluslararası röportajlar kaleme alan gazetecilerin çalışmalarını hızlı biçimde kamuoyuna ulaştırabilmelerine imkân tanımıştır.

Türkiye'de modern basın altyapısının kurulması, Suat Derviş'in gazetecilik faaliyetlerinin yalnızca görünürlüğünü artırmakla kalmamış; aynı zamanda onu dönemin erkek egemen medya yapısında özgün bir ses hâline getirmiştir. Uluslararası haber akışındaki hızlanma, Derviş'in Berlin ve Paris gibi merkezlerden gönderdiği metinlerin Türkiye'de geniş okur kitlesi tarafından takip edilmesini sağlamıştır. Böylece Derviş, teknik modernleşmenin sunduğu imkânlarla toplumsal adalet ve kadın emeği temalarını birleştirerek dönemin eleştirel gazetecilik çizgisinin en etkili figürlerinden biri olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kadınların basındaki temsili, Osmanlı'daki hak ve eşitlik tartışmalarından ulusal modernleşme projesini destekleyen yeni bir kimlik inşasına doğru evrilmiştir. Cumhuriyet Kadını, Ülkü ve Halk Mecmuası gibi dergilerde eğitimli, meslek sahibi, aile değerlerini koruyan, modern ve milliyetçi

[95] Çil, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Medyası", 939.
[96] Çil, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Medyası", 933-940.
[97] Çil, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Medyası", 934-936.

"İdeal Cumhuriyet kadını" imgesi öne çıkarılmıştır[98]. Bu yayınlar, devlet politikalarının kadın üzerindeki modernleştirici etkisini görünür kılmıştır.

Resimli Ay, Tan ve Son Posta'da yazan kadınlar, modernleşme söylemini sosyal adalet bağlamında sorgulamıştır. Özellikle Sabiha Sertel, "Bir Kadın Görüşü" yazılarıyla sınıf, emek ve eşitsizlik meselelerini ele aldı. Suat Derviş ise kent yoksulluğu, kadın emeği, şiddet, barınma, hastalık, bakım yükü gibi konuları gündeme taşıyarak kadın gazeteciliğini politik bir gözleme dönüştürdü[99]. Bu çizgi, resmi modernlik dilinin ötesine geçen bağımsız ve toplumsal eleştiri odaklı bir kadın gazeteciliği geleneği oluşturdu.

Kadın gazeteciliğinin gelişiminde türsel yeniliklerin önemi büyüktür. 1880–1940 arasında kadın yazarlar röportaj, açık mektup, soru–cevap köşesi, fileton (tefrika), yazı dizisi gibi türlerde üretim yaparak basının formel yapısını dönüştürdüler[100]. Bu yenilikler, Suat Derviş'in ileride ustalaşacağı röportaj türünün zeminini oluşturmuştur.

Suat Derviş'in gazeteciliği, üç büyük tarihsel hattın kesişiminde doğmuştur. Meşrutiyet feminist basınının mirası olarak Kadınlar Dünyası ve Hanımlara Mahsus Gazete'nin özneleşme dili, Derviş'in politik sesini hazırlamıştır. Millî Mücadele döneminin politik aktivizmi içinde basının direniş aracı olarak kullanılması, Derviş'in toplumsal sorumluluk anlayışına dönüşmüştür. Cumhuriyet'in eleştirel basın çevresi olan Sertel, Tan Gazetesi, Resimli Ay, Derviş'in emek ve sınıf odaklı gazeteciliğinin ideolojik zemini olmuştur. Böylece Suat Derviş, kadın gazeteciliğini hem biçimsel (röportaj tekniği) hem de ideolojik (eleştirel bakış) olarak yeni bir aşamaya taşımıştır[101].

Sonuç olarak, Tanzimat kadınları kamusal tartışmanın kenarından merkeze taşınmıştır. II. Meşrutiyet kadınları hak ve yurttaşlık diline hâkim olmuştur. Millî Mücadele kadınları politik özneye dönüştürmüştür. Erken Cumhuriyet kadınları modernliğin hem vitrininde hem eleştirisinde yer almıştır. Bu süreklilik, Derviş'e yalnızca düşünsel bir zemin değil; kadın işçi sınıfı, kent yoksulluğu ve toplumsal

[98] Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, 451.
[99] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 73-80; Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 54-60.
[100] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 119-124.
[101] Gülçin Oktay Erkoç, "Başını Eğmeyen Celileler, Cavideler, Cevriyeler: Suat Derviş'in Romanlarında Ahlâk Meselesi", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 60/2, (2020): 805.

adalet gibi temalara odaklı özgün bir saha gazeteciliği geliştirebileceği eleştirel bir çerçeve sunmuştur.

4. TANZİMAT SONRASI İLK KADIN YAZARLAR

Kadınların kamusal alanda seslerini duyurabildikleri en etkili araçlardan biri basın olmuştur. Kadınlar vakıf kuruculuğu ve eğitim alanındaki görünürlükleri, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren basın yoluyla yeni bir düzleme taşınmıştır. Tanzimat'la birlikte şekillenen modernleşme projesi, kadınları doğrudan siyasal alanın öznesi yapmasa da okur-yazar, "ev içi modernlik" taşıyıcısı ve ahlâkî rehber olarak konumlandırmış; bu konumlandırma, kadınlara hitap eden süreli yayınların ortaya çıkmasını teşvik etmiştir[102].

Kadın dergileri ve gazeteleri hem devletin "terbiyeli Müslüman kadın" idealini yeniden üreten, hem de bu ideali aşındıran eleştirel seslerin yavaş yavaş görünür olduğu melez bir alandır[103]. Bu nedenle ilk kadın yayınları, sadece edebî veya didaktik metinlerden ibaret değil, aynı zamanda kadınların kamusal özneleşme sürecinin laboratuvarı olarak okunmalıdır.

Osmanlı basın tarihinde kadınlara yönelik ilk süreli yayın olarak kabul edilen Terakki-i Muhadderat (1869–1870), Terakki gazetesinin haftalık eki şeklinde yayımlanmış ve "Müslüman kadınların terakkisi" söylemi etrafında şekillenmiştir. Neşriyatları büyük ölçüde İstanbul'da yaşayan kadınların gönderdikleri mektuplara dayanmakta; bu mektuplarda eğitim, dinî bilgi, çok eşlilik, evlilikte adalet ve gündelik ayrımcılık deneyimleri tartışılmaktadır. Terakki-i Muhadderat'ın özgünlüğü, kadınları ilk kez "konu edilen" değil "konuşan" özneler olarak kurgulamasıdır: kadın yazarlar kendi hayatlarına dair yorum yapan, eşlerine ve topluma hitap eden, eğitim talebini dile getiren metinleriyle dönemin toplumsal meselelerini kadın bakış açısıyla ele almıştır[104].

[102] Demirel, "Osmanlı Basınında Kadın Temsili", 249.
[103] Erkoç, "Başını Eğmeyen Celileler, Cavideler, Cevriyeler", 828.
[104] Sümeyra Ünalan Turan ve Abdurrahman Kurt, "Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e Değişim İçerisinde Kadın ve "Yeni Kadın" Söylemi", *Uludağ İlahiyat Dergisi* 32/1, (2023): 36.

Yazılarda eğitim, evlilikte adalet, çocuk terbiyesi ve kadının toplumsal görevi gibi konular işlenmiş; "Bir hanımefendinin beyefendilere nasihati" başlıklı metin, kadının fikir beyanını toplumsal bir hak olarak savunan erken metinler arasında sayılmıştır. Böylece, daha önce vakıf kuruculuğu ve hayır faaliyetleri üzerinden sınırlı bir kamusallığa sahip olan kadınlar, matbuatta kendi adlarına (çoğu kez imzasız da olsa) bir söylem üretmeye başlamıştır[105].

Osmanlı kadın basınında erken örnekler, 1870'ler ve 1880'lerde yayımlanan Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat, Ayine, Mürüvvet ve özellikle 1895–1908 yılları arasında 624 sayı yayımlanarak Osmanlı basın tarihinin en uzun soluklu kadın dergisi kabul edilen Hanımlara Mahsus Gazete ile kurumsallaşmaya başlamaktadır. Bu yayınlar, yalnızca kadınların okur-yazar oranını artıran bir eğitim mecrası işlevi görmemiş; aynı zamanda kadınların basınla doğrudan temasını güçlendirerek kamusal görünürlüklerini genişleten bir zemin oluşturmuştur[106].

Melek Kocabey'in Osmanlıca kadın dergilerinin grafik tasarımları üzerine yaptığı çalışma, söz konusu yayınların içerik kadar görsel düzen, tipografi ve sayfa kurgusu bakımından da "ideal Müslüman hanımefendi" imgesini inşa ettiğini ortaya koymaktadır[107]. Böylece bu dergiler, hem modernleşme söyleminin kadın kimliğini nasıl şekillendirdiğini yansıtan ideolojik bir temsil alanı hem de kadınların entelektüel üretimlerinin yer aldığı erken bir kamusal platform niteliği kazanmıştır.

Hanımlara Mahsus Gazete'nin TDV İslâm Ansiklopedisi maddesinde de belirtildiği üzere dergi, II. Abdülhamid döneminde devlet tarafından teşvik ve taltif görmüş; üst ve orta sınıf Müslüman kadınların okuma kültürünü güçlendiren, edep, aile, moda, sağlık ve çocuk terbiyesi gibi konuları bir arada işleyen bir mecraya dönüşmüştür[108]. Bu yayınlarda kadın, esasen aile içi rollerini bilinçle ve ahlâkla yerine getirmesi beklenen bir "ev içi modernlik" taşıyıcısı olarak temsil edilmekte;

---

105 Ayşe Durakbaşa, *Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve 'Münevver Erkekler*, (İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayınları, 1998) 29-50; G. Gonca Gökalp Alpaslan, *"*Çöken Boğaziçi Yazı Dizisinde Günlük Yaşam Kültürünün Yazınsal Yansıması*", Türkbilig* 25 (2013): 89.

106 Neslihan Kılıç, "Osmanlı Kadın Dergilerine Bir Örnek: Mürüvvet", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/3, (2015):747.

107 Melek Kocabey, "Osmanlıca Kadın dergilerinin Grafik Düzenlemeleri (1869-1928)" (İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 5, YÖK (43829).

108 Zehra Öztürk, "Hanımlara Mahsus Gazete", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Türk Diyanet Vakfı, 2020), EK-1/533-534.

buna karşılık eğitim, meslek ve kamusal görünürlük talepleri, çoğu zaman bu çerçeveye eklemlenmiş "ölçülü" talepler biçiminde dile getirilmektedir.

Bu yayınlarda kadın, aile içindeki rollerini bilinçle ve ahlâkla yerine getirmesi beklenen bir figür olarak temsil edilir; eğitim ve meslek talepleri bu çerçeveye eklemlenen ölçülü talepler olarak sunulur. Dergilerde yayımlanan imzalı ve imzasız metinler, kadınların yalnızca ev içindeki rollerine değil, eğitimden sosyal hayata, kültürel katılımdan bireysel haklara kadar uzanan daha geniş bir tartışma alanına dâhil olmalarını sağlamıştır[109].

Bu mecralar, bir yandan düzeni koruyan ölçülü talepleri sürdüren bir dil kullanırken, diğer yandan kadın yazarların kendi deneyimlerini, gözlemlerini ve eleştirel bakışlarını metinleştirmelerine olanak tanıyarak kadın düşüncesinin dönüşümünü hızlandırmıştır. Böylelikle söz konusu bu dergiler, bir yandan 'terbiyeli Müslüman kadın' idealini yeniden üretirken, diğer yandan kadınların yazı yoluyla öznelleşmesine imkân veren ilk kamusal platformları oluşturmuştur.

Aşağıda ayrıntılı biçimde incelenecek olan Fatma Aliye, Emine Semiye, Sabiha Sertel, Selma Rıza, Nezihe Muhittin, Semiha Es ve Halide Edip, tam da bu ortamın sağladığı sınırlı fakat stratejik imkânlardan yararlanarak, kadınlık hâlini edebiyat, gazetecilik, siyasal düşünce ve toplumsal eleştiri eksenlerinde yeniden kuran erken dönem kadın aydınları olarak bu sürecin belirleyici figürleri hâline gelmişlerdir[110].

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kadın gazeteciliği tarihi, birbirini tamamlayan fakat aynı zamanda farklı toplumsal ihtiyaçlara yanıt veren çoklu gelenekler etrafında şekillenmiştir. Bu gelenekler yalnızca kadınların kamusal görünürlüğünü artırmakla kalmamış; düşünsel, estetik ve siyasal bir birikimin yüzyıl boyunca taşınmasına zemin hazırlamıştır. Bu birikim, Cumhuriyet döneminde Suat Derviş'in toplumcu gerçekçi gazeteciliğini mümkün kılan uzun soluklu düşünsel arka planı oluşturur[111].

Bu çerçevede Osmanlı'nın son döneminden Millî Mücadele'ye ve oradan Cumhuriyet'e uzanan süreçte kadın gazeteciliği ahlâk–eğitim merkezli Osmanlı kadın yazını, II. Meşrutiyet'in hak ve yurttaşlık temelli kadın kamusallığı ve

[109] Çil, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Medyası", 930.
[110] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 93-94.
[111] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 21-22.

Cumhuriyet'in örgütlü feminizm ve toplumsal eleştiri çizgisinde gelişmiştir. Bu üç damar zaman içinde birbirine eklemlenmiş, farklı kuşaklar tarafından dönüştürülmüş ve yeni toplumsal koşullara uyarlanmıştır. Böylece kadın gazeteciliği, salt haber yazımını aşarak düşünsel bir süreklilik alanı hâline gelmiştir[112].

Bu bölümde incelenen yedi kadın aydın Fatma Aliye, Emine Semiye, Sabiha Sertel, Selma Rıza, Nezihe Muhittin, Semiha Es ve Halide Edip hem Osmanlı modernleşmesinin sunduğu sınırlı imkânlar hem de Cumhuriyet'in dönüşümcü siyasal atmosferi içinde kadınların kamusal özne oluş süreçlerini farklı yönlerden temsil etmişlerdir. Bu isimlerin her biri kendi dönemlerinin düşünsel, estetik ve siyasal ikliminden beslenerek kadın gazeteciliğine özgün katkılar sunmuş; bu katkıların toplamı, Suat Derviş'in toplumcu gerçekçi gazeteciliğini mümkün kılan uzun süreli düşünsel birikimi oluşturmuştur.

19. yüzyıl sonu Osmanlı kadın yazınında Fatma Aliye ve Emine Semiye, kadınların kamusal alana girişini ahlâk, eğitim ve aile kurumu üzerinden temellendiren modernleşme çizgisinin iki temel figürüdür. Fatma Aliye[113], kadınların "manevî güç" ile toplumu dönüştürebileceğini savunmuş; yazılarında eğitim, evliliğin adaleti, toplumsal terbiye gibi konuları muhafazakâr-modernist bir çerçevede işlemiştir. Emine Semiye ise bu çerçeveyi daha da politize ederek kadınların eğitim ve hak taleplerini "insan hakları" kavramıyla ilişkilendirmiş; fabrika işçileri ve yoksul kadınlara dair gözlemleriyle erken bir sosyal adalet duyarlığı geliştirmiştir[114].

Bu dönemde kadın gazeteciliği hâlâ aile merkezli söylemle sınırlıdır; ancak Emine Semiye'nin yazıları, sınıf ilişkilerini kadın yazarlığının erken döneminde görünür kılması bakımından önemlidir. Bu yönü, ileride Suat Derviş'in toplumcu gerçekçi gazeteciliğiyle birleşecek olan toplumsal eşitsizlik düşüncesinin tohumlarını oluşturmuştur.

4.1 Fatma Aliye ve Suat Derviş Mukayesesi

Osmanlı kadın yazarlığının modernleşme sürecinde ilk büyük kırılmayı temsil eden Fatma Aliye (1862–1936), hem aile kökeni hem aldığı özel eğitim hem de

[112] Mine Demir, "Milli Mücadele Yıllarında Kadın ve Aile (1920-1922)" (Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 110-112, YÖK (265897).
[113] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 37.
[114] Günaydın, "Cumhuriyet Öncesi Kadın", 6.

basındaki konumuyla 19. yüzyıl sonu kadın düşüncesinin en özgün figürlerinden biridir. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olarak, Arapça–Farsça bilen, klasik İslâmî ilimlerde eğitim alan ve döneminin seçkin bürokrat çevresi içinde yetişen Fatma Aliye, kadınların kamusal alana "ahlâk temelli büyük bir sorumluluk" taşıyarak çıkabileceği fikrine yaslanır. Bu nedenle onun yazınsal üretimi sadece kadınların eğitimi talebini yükseltmekle kalmaz; aynı zamanda kadınların toplum içindeki "manevî ve kültürel otoritesini" güçlendirmeye yönelik sistemli bir düşünsel çabayı yansıtmıştır[115].

Hanımlara Mahsus Gazete, Mehâsin, İnsaniyet, Tercüman-ı Hakikat gibi yayın organlarında yayımlanan makalelerinde, kadınların akıl yürütme ve muhakeme kabiliyetlerinin erkeklerle eşit olduğunu, dolayısıyla eğitimin bir hak olduğunu vurgular. Ancak bu eşitlik talebi, dönemin toplumsal gerçekleriyle uyumlu bir biçimde İslâmî ahlâk, aile kurumu ve toplumsal düzen çerçevesinde temellendirilir. Örneğin Nisvan-ı İslâm adlı eserinde, Müslüman kadınların tarihte oynadıkları roller üzerinden modern dönemde de "müspet bir kamusal etki alanı" oluşturabileceklerini belirtmiştir[116].

Romanlarında güçlü kadın karakterler yaratarak, kadının düşünsel özne olabileceğini edebî düzlemde de inşa eder. Muhadarat (1892), evlilik ve aile içi ilişkilerin adalet merkezli bir eleştirisini yaparken; Udi (1899), ekonomik bağımsızlık ideali taşıyan bir kadın sanatçıyı merkeze alır. Udi'nin başkahramanı Bedia'nın hem ekonomik hem duygusal açıdan kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan bir figür olarak kurgulanması, Osmanlı romanında kadın temsiline yeni bir boyut getirmiştir. Bu karakter, kadınların "duygusal kırılganlık" içinde bile kendi iradeleriyle yön verdikleri bir yaşam kurgusunun mümkün olduğunu göstermiştir[117].

Fatma Aliye'nin gazetecilik metinleri ise, romanlarındaki kadın figürlerini toplumsal bir tartışmanın parçası hâline getirir. Yazılarında evlilikte adalet, tek eşlilik, eğitim hakkı, kadın terbiyesi, yabancı dil öğrenimi ve kadının aile içinde "akıl rehberi" olması gibi temalar öne çıkar. Ancak bu eleştirel ton hiçbir zaman devlete

[115] Karaca, "Öncü Bir Kadın Yazar", 273-274.
[116] Hilal Demir, "Fatma Aliye Hanım'ın Çerçevesinden Kadın Haklarının Sınırları", *Turkish Studies* 8/9, (2013): 1061.
[117] Tuğba Eker Ağır, "Muhalif Kadınlar: Fatma Aliye Hanım, Halide Edip Adıvar ve Sabiha Sertel'in Düşünce ve Eylemlerinin Analizi" (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019) 45, YÖK (535507).

veya ataerkil düzenin temel yapı taşlarına doğrudan bir muhalefet içermez. Bu yönüyle onun söylemi, muhafazakâr-modernist olarak tanımlanır: modernleşme adımlarını destekler, fakat toplumsal devrimin sınırlarını aile kurumunun devamlılığıyla çizmiştir[118].

Fatma Aliye'nin düşünsel çerçevesi, Osmanlı'nın geç modernleşme döneminde kadınların "ahlâkî özne" olarak tanımlandığı, toplumsal düzeni koruyan fakat sınırları zorlamayan bir modernlik anlayışının temsilidir. Fatma Aliye'nin muhafazakâr-modernist çerçevesi, kadınları aile ve ahlâk üzerinden güçlendirmeye odaklanırken, Suat Derviş kadın deneyimini doğrudan sınıf, emek ve kent yoksulluğu perspektifinden yeniden kurar. Eğer Osmanlı feminizmi adı altında bir düşünsel ve eylemsel etkinlikten söz edilebiliyorsa, bu oluşumun en önemli düşünürü Fatma Aliye'dir[119].

Suat Derviş ise, Cumhuriyet döneminin sınıfsal dönüşümlerini bizzat gözlemleyen ve bunları gazetecilik aracılığıyla görünür kılan bir yazar olarak, kadın deneyimini aile-kuramı ekseninden çıkarıp ekonomik bağımsızlık, sınıf konumu, kentleşme ve toplumsal adalet perspektifinden yeniden kavramsallaştırmıştır[120].

Derviş'in 1930'larda Son Posta ve Tan gazetelerinde yayımladığı saha röportajları, işçi kadınların ücret eşitsizlikleri, fabrikalarda kadın emeğinin sömürülmesi, göç–yoksulluk ilişkisi, kent güvenliği ve gündelik hayatta karşılaşılan yapısal baskı biçimlerini belgeleyerek, Osmanlı döneminin ahlâk-merkezli kadın temsilinden keskin biçimde ayrılır. Anadolu'da Kadın İşçiler dizisi bunun somut örneklerinden biridir; burada kadın yalnızca "ev içi figür" değil, üretim süreçlerinde sömürülen bir ekonomik özne olarak tasvir edilmiştir[121].

İki yazarın sınıfsal ve siyasi konumlanışı da karşılaştırmayı daha çarpıcı hâle getirir: Fatma Aliye, imparatorluğun seçkin bürokrat ailesinin üyesi olarak, devlete ve sosyal hiyerarşiye yakın bir modernleşme söylemi üretmiş; kadınların eğitim ve saygınlık arayışını toplumsal düzenin korunmasıyla uyumlu bir çerçevede savunmuştur. Buna karşılık Suat Derviş, Cumhuriyet'in "devlet merkezli modernleşme" pratiğini sol-sosyalist bir perspektiften eleştiren muhalif bir gazeteci-

[118] Ağır, "Muhalif Kadınlar", 257.
[119] Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap*, 44.
[120] Ömer Özer, "Bir Röportaj Ustası Yazar Suat Derviş'in Çöken İstanbul'undaki Röportajlarının Betimsel Çözümlemesi", *Erciyes İletişim Dergisi* 10/1 (2023): 193.
[121] Ayşegül Utku Günaydın, "Cumhuriyet Öncesi Kadın Yazarların Romanlarında Toplumsal Cinsiyet ve Kimlik Sorunsalı (1877-1923)" (Bilkent Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012), 5-6, YÖK (319533)

yazar olarak, kadın sorununu toplumsal eşitsizliklerin bir sonucu olarak değerlendirmiştir[122].

Derviş'in kadın figürleri, ekonomik bağımsızlık, kent hayatında ayakta kalma stratejileri, cinsellik ve toplumsal baskılar arasındaki gerilimde şekillenir; bu figürler, modern yurttaşlık idealinin sınıfsal sınırlarını gösteren birer tanıklık işlevi görür[123].

Suat Derviş'in saha araştırmasına dayalı habercilik yöntemi, kadın gazetecilerin ev içi temalarla sınırlandırıldığı bir dönemde haberin mekânını sokağa, fabrikalara ve işçi evlerine taşıyarak kadın gazeteciliğinin eylem alanını kökten genişletmiştir. Bu dönüşüm, yalnızca biçimsel bir yenilik değil, aynı zamanda kadın öznenin kamusal söz üretme hakkını radikal şekilde yeniden tanımlayan bir müdahaledir. Bu nedenle Fatma Aliye ile Suat Derviş arasındaki karşılaştırma, iki kadın yazarın ideolojik yönelimlerini ayırmanın ötesinde, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kadın gazeteciliği geleneğinin ahlâk-merkezli, aile odaklı bir söylemden sınıf, emek ve toplumsal adalet eksenli eleştirel bir habercilik çizgisine nasıl evrildiğini görünür kılar. Fatma Aliye'nin kadınlık kimliğini ahlâkî terbiye, aile reformu ve bireysel erdem üzerinden kuran düşünsel hattı ile Derviş'in yoksulluk, eşitsizlik ve emek sömürüsünü merkeze alan toplumsal gerçekçi yaklaşımı arasındaki bu tarihsel fark, kadın gazeteciliğinin modern Türkiye'de geçirdiği yapısal dönüşümü açıklayan önemli bir köprü işlevi görmektedir[124].

4.2 Emine Semiye ve Suat Derviş Mukayesesi

Emine Semiye (1864–1944), Osmanlı feminist düşüncesinin en politik figürlerinden biri olarak, kadın yazarlığının eğitsel ve ahlâkî tonunu daha açık bir siyasal eleştiri hattına taşır. Fatma Aliye'nin kız kardeşi olan Emine Semiye, aile çevresinin sağladığı entelektüel birikimi toplumsal eylemlilikle birleştirir. Bir yandan öğretmenlik yapmış, kız okullarında ders vermiş; diğer yandan yardım cemiyetlerinde aktif rol almış, kadın işçiler ve yoksullar üzerine saha gözlemleri

[122] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 56.
[123] İlknur Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili ve Gazeteciliği Üzerine Bir İnceleme", *Cumhuriyetin Öncü Kadınları: Tarih Yazanlar, Sınırları Aşanlar,* ed. Zeynep Banu Dalaman, Gökhan Ak ve Ceren Avcil (Ati Yayınları, 2025), 166.
[124] Demirel, "Osmanlı Basınında Kadın Temsili", 257.

yapmıştır[125]. Bu nedenle onun yazıları hem pedagojik hem politik hem de sosyolojik bir karakter taşır.

Mütalaa, Mehâsin, Hanımlara Mahsus Gazete, Malumat, Servet-i Fünun, Demet gibi dergilerde yayımlanan yazılarında, kadınların eğitimsizliğinin sadece aileyi değil, "milleti geri bırakan yapısal bir sorun" olduğunu vurgular. Sefalet-i Beşer gibi romanlarında yanlış evlilikler, baskıcı aileler, görgüsüzlük, ekonomik yoksunluk ve kadın emeğinin sömürülmesi ele alınır. Bu eserler, toplumsal düzeni koruma amacı taşıyan muhafazakâr-modernist kadın yazarlığından farklı olarak, sosyal adalet, yurttaşlık ve birey hakları temelli bir çerçeve kurar[126].

Emine Semiye'nin II. Meşrutiyet döneminde kaleme aldığı yazılar, kadınların toplumsal konumunu yalnızca ahlâk, terbiye ve aile içi roller üzerinden değil; hak, eşitlik ve kamusal öznellik çerçevesinde ele alan erken bir sorgulama hattını ortaya koyar. Onun metinlerinde kadınların eğitim, hukuk, evlilik, mülkiyet ve çalışma hayatına erişimlerinde karşılaştıkları engeller, bireysel yetersizliklerin sonucu olarak değil; hukuki düzenlemeler ve toplumsal normlar tarafından üretilen yapısal eşitsizlikler bağlamında tartışılır. Bu yaklaşım, kadınların taleplerini "erdemli eş" ya da "iyi anne" söylemiyle sınırlamak yerine, kadını insan ve hak öznesi olarak tanımlayan daha kapsayıcı bir düşünsel zemine işaret eder. II. Meşrutiyet'in görece çoğulcu siyasal ortamında şekillenen bu dil, kadınların kamusal alanda daha açık, eleştirel ve talepkâr bir biçimde görünür olmasına katkı sağlamış; Osmanlı kadın basınında hak temelli bir söylemin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu düşünsel miras, erken Cumhuriyet döneminde kadın gazeteciliğinin daha doğrudan, toplumsal eşitsizlikleri hedef alan bir hatta evrilmesinde belirleyici bir arka plan oluşturmuştur.[127]. Kadınların eğitim, hukuk, evlilik, mülkiyet ve çalışma hayatına erişimlerinde yaşadıkları engeller, Emine Semiye tarafından "sistemik eşitsizlik" olarak tanımlanır. Bu dil, Meşrutiyet döneminin siyasal çoğulculuk ortamında kadınların daha radikal taleplerle görünür hâle gelmesini sağlar[128].

Ayrıca Emine Semiye'nin yazılarında eğitim ve hak odaklı feminizmi, kadın emeği dikkatle işlenen bir sosyal adalet dilidir. Kadınların fabrikalarda, ev içi

[125] Günaydın, "Cumhuriyet Öncesi Kadın", 315.
[126] Günaydın, "Cumhuriyet Öncesi Kadın", 40-70.
[127] Şahika Karaca, "Emine Semiye Hayatı Fikir Dünyası Sanatı Eserleri" (Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010), 108, YÖK (263229).
[128] Kadriye Kaymaz, "İlk Türk Kadın Yazarlarından Emine Semiye Hanım, Hayatı ve Eserleri" (Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 7, YÖK (227364).

üretimde, hizmet sektöründe ve tarımsal işlerde görünmez kılınan emeği; onların toplumsal konumunu belirleyen temel etken olarak değerlendirilir. Bu bakımdan onun yaklaşımı, Cumhuriyet döneminde Sabiha Sertel ve Suat Derviş tarafından geliştirilecek olan sol-feminist çizginin erken bir biçimi olarak sınıf ve yoksulluk analizleriyle daha radikal bir toplumcu gerçekçiliğe dönüştürür[129].

Suat Derviş ile Emine Semiye arasındaki süreklilik ve kopuş, Osmanlı son döneminden Cumhuriyet'e uzanan kadın hakları söyleminin iki farklı ideolojik ve sosyo-ekonomik zemin üzerinde nasıl kurulduğunu göstermektedir.

Emine Semiye'nin yazıları, II. Meşrutiyet'in özgürleşme vaadi ve İslâmî referanslarla desteklenen "hukuk-ı nisvan" düşüncesi etrafında şekillenir; kız çocuklarının eğitimi, kadınların çalışma hayatına katılımı ve aile içi adalet talepleri çoğu kez "milletin terakkisi" ve "ailenin ıslahı" gerekçelerine bağlanır. Buna karşılık Suat Derviş, Cumhuriyet'in kentleşme, sanayileşme ve sınıfsal dönüşüm süreçlerini bizzat gözlemleyen bir gazeteci olarak, kadınların kamusal hayattaki konumunu ücretli emek, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk ve sınıf ilişkileri bağlamında yeniden anlamlandırır[130].

Emine Semiye'nin feminist düşüncesi zihinsel özgürleşmenin aracı olarak eğitim hakkı, evlilik bağımlılığını aşmanın koşulu olarak ekonomik hakları ve kadınların siyasi alanla bütünleşmesini amaçlayan erken yurttaşlık bilinci şeklinde üç temelde yapılandırılabilir[131]. Bu üç tema, Derviş'in gazeteciliğinde toplumsal eşitsizlik, kent sosyolojisi, kadın emeği ve modern yurttaşlığın sınıfsal engelleriyle birleşerek yeni bir siyasal eleştiri boyutu kazanır[132]. Derviş'in Tan gazetesindeki "İstanbul'un Görünmeyen Yüzü" dizisi ve başka saha röportajları, çocuk ve kadın işçilerin yaşam koşullarını görünür kılarak, kadın sorununu aile merkezli bir ahlâk meselesi olmaktan çıkarıp toplumsal yapının ürettiği yapısal eşitsizliklerin parçası olarak konumlandırır[133]. Bu nedenle Emine Semiye'nin "hak temelli eşitlik" söylemi, Suat Derviş'in metinlerinde daha radikal bir sosyal adalet ve sınıf analizi ekseninde yeniden harmanlanmaktadır.

---

[129] Gülçin Oktay, "Türk Romanında Kadın ve Toplumsal Cinsiyet: Kimlik, Sınıf, Temsil (Kadın Yazarlar Örneğinde 1877-1938)" (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018), 32-39, YÖK (525686).
[130] Kaymaz, "Emine Semiye Hanım, Hayatı", 64-65.
[131] Karaca, "Emine Semiye Fikir Dünyası", 43.
[132] Feryal Saygılıgil, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (Dipnot Yayınları, 2022), 24.
[133] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 191.

Dünya feministlerile görüşmeler

Harb tehlikesine karşı en iyi çare ne imiş?

İsviçre murahhası Matmazel, zamane erkeklerinin akıllanmağa ve uslanmağa başladıklarını söylüyor

İsviçreli Mat - mazel Emilie Gourd Uluslar Bir liği çocukları ko- ruma komitesi ye- dek azalarından - dır. Hem kendi - si ayrıca da (Mou vement feministe) gazetesi muhar - riridir. Beni Pe- rapalas otelinde, kongre heyetine tahsis edilmiş o- lan dairede kar - şıladı ve sualle - rime şu suretle cevablarını verme- ğe başladı:

Türk kadınlarını kıskanıyoruz

— İsviçreliyim, Cenevreliyim. Bü - tün hayatımda şimdiye kadar içtimai meseleler ve feminizmle alâkadar ol - dum. Kadınlara hakkı intihab kazan-

(Arkası altıncı sahifede)

İsviçreli Matmazel, muharririmiz Suad Dervişle konuşurken.

Fotoğraf 4.2.1: Suat Derviş'in dünyanın öncü feministleri ile röportajı
Kaynak: 11 Nisan 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Sayfa 1 https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1935-04-11/1

4.3 Selma Rıza ve Suat Derviş Mukayesesi

Selma Rıza (1872–1931), Osmanlı kadın hareketi tarihinde hem biyografisi hem de siyasal konumu bakımından kurucu bir figürdür. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin resmî kayıtlara geçmiş tek kadın üyesi olması, Sorbonne'da aldığı eğitimin ardından Paris'te Meşveret ve Şurâ-yı Ümmet gibi Jön Türk yayınlarında yazması ve 1900 Paris Kadın Kongresi'ne Osmanlı kadınlarını temsilen katılması, onun kadın hakları mücadelesini uluslararası modernleşme ve anayasal reform tartışmalarının merkezine yerleştirir[134]. Bu konum, Rıza'nın kadın sorununu yalnızca ahlâk ve hane içi roller üzerinden değil, hukuki statü, mülkiyet hakları, eğitim hakkı ve yurttaşlık temelinde tartışmasına imkân tanımıştır.

Paris yıllarında Millet Gazetesi'nde yayımlanan mülakatında Rıza, Müslüman kadınların eğitim fırsatlarına, mülk edinme ve miras haklarına, hukuki ehliyetlerine ve kamusal görünürlüklerine odaklanır; Osmanlı modernleşmesinin kadınları edilgenleştiren söylemine karşı, kadınların hukuki özne olarak tanınmasını savunur.

[134] Metin, *Selma Rıza*, 54.

Kadınların yalnızca "annelik" ve "eşlik" rolleriyle tanımlanmasına karşı çıkması, onun metinlerinin erken feminist niteliğini güçlendirir[135].

Selma Rıza'nın, 1900 Paris Dünya Fuarı kapsamında düzenlenen kadın Paris Kadın Kongresi'ne sunduğu ve literatürde 'Türkiye'de Kadınların Hukuki Durumu' olarak anılan rapor, Osmanlı kadınlarının uluslararası bir platformda ilk kez temsil edildiği metinlerden biri olarak değerlendirilmektedir[136]. Raporda, kadının aile hukuku içindeki sınırlı konumu, miras payı, eğitimden dışlanma ve kamusal alanda yer alamama sorunları açık bir dille ortaya konmuştur.

Selma Rıza'nın romanı Uhuvvet (1892; yayımlanışı 1999), onun siyasal duyarlılığının edebiyata yansımasının erken ve güçlü örneklerinden biridir. Roman, eğitimli–eğitimsiz kadınlar arasındaki eşitsizlikleri, hane içi tahakkümü ve sınıfsal farklılıkları genç karakterlerin yaşamları üzerinden işler. Merkezî izleği, kadınların ve erkeklerin "kardeşlik" ilkesi temelinde eşit ilişki kurabileceği bir toplumsal düzen fikrine dayanır. Rıza, evlilik kurumunu sorgularken kadınların duygusal ve entelektüel kapasitesini toplumsal dönüşümün önkoşulu olarak konumlandırır; bunu radikal bir kopuş söylemi yerine Meşrutiyetçi modernleşmenin özgürlük–adalet–hukuk üçlemesine yaslanan bir dille yapar. Bu açıdan Uhuvvet, Meşrutiyetçi modernleşmenin temel ilkelerini kadın karakterler üzerinden yeniden kuran ve Osmanlı kadın edebiyatının erken feminist anlatıları arasında değerlendirilebilecek özgün bir metin niteliği taşır[137].

Selma Rıza'nın Uhuvvet adlı romanının 1892'de yazılmasına rağmen yayımlanamaması ve ancak 1999'da Toplumsal Tarih dergisinin 62. sayısında M. Fatih Andı tarafından yayımlanması, Osmanlı kadınlarının kamusal söz üretimi üzerindeki kısıtlamaları görünür kılan önemli bir vakadır[138] Romanın bir yüzyıldan fazla süre özel bir aile arşivinde saklı kalması, kadınların yazılı üretimlerinin ailevi muhafazakârlık, toplumsal cinsiyet normları ve erkek egemen editoryal yapı tarafından nasıl sınırlandığını göstermektedir.

Bu baskı mekanizmaları, kadın gazeteciliğinin Osmanlı'da "gecikmiş bir modernlik" olarak ortaya çıkmasının da temel nedenleri arasındadır. Romanın

[135] Sema Metin, "Millet Gazetesi'nden Tarihe Düşen Not: II: Meşrutiyet'in Öncü Kadını Selma Rıza'nın Modernleşme ve Özgürlük Manifestosu", *Journal of Sustainable Equity and Social Research* 2 (2025): 58
[136] Metin, *Selma Rıza*, 52.
[137] Metin, *Selma Rıza,* 36-43.
[138] Selma Rıza, *Uhuvvet* ed. Necip Fazıl Alsan (Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, 1999), iv.

yayımlanamaması, kadınların kamusal alanda yazı ve düşünce yoluyla görünür olmasının riskli görülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu görünmezleştirme, kadınların gazetecilik alanına ancak Terakki-i Muhadderat (1869) ve Hanımlara Mahsus Gazete (1895–1908) dönemlerinde sınırlı ölçüde adım atabilmesinin tarihsel zeminini açıklar[139].

Bu nedenle Uhuvvet, yalnızca edebî bir eser değil, kadınların kamusal alanda söz alma hakkının nasıl kesintiye uğradığını belgeleyen tarihsel bir tanıklıktır. Selma Rıza'nın roman düzeyindeki feminist sorgulamalarının kamuya açılamaması, onun gazetecilik metinlerinin (Meşveret, Şurâ-yı Ümmet) değerini ve öncü niteliğini daha da belirginleştirir[140].

Selma Rıza ile Suat Derviş'i karşılaştırmak, Türkiye kadın hareketinin hukuk temelli ilk kuşak feminizminden, sınıf ve emek odaklı sosyalist feminizme uzanan sürekliliğini anlamak açısından önemlidir. Her iki yazar da kendi dönemlerinin koşullarında kadınların kamusal konumunu tartışmış olmakla birlikte, yöntemleri ve hedefledikleri toplumsal dönüşüm bakımından farklılaşır.

Selma Rıza'nın Meşrutiyetçi hukuk feminizmi, kadınları hukuki özne olarak tanıyan zemini kurar; bu zemin, daha sonra Suat Derviş'in sınıf temelli toplumcu gerçekçi gazeteciliğinin üzerinde yükseleceği yapısal çerçeveyi hazırlar. Bu çizgi, Suat Derviş'in sınıf temelli yaklaşımıyla doğrudan süreklilik taşımasa da kadınların kamusal özne olarak tanınması için kurulan hukuki zemin, Derviş'in gazeteciliğinin toplumsal tabanını mümkün kılar.

Selma Rıza'nın yazıları Meşrutiyetçi hareketin evrenselci hukuk anlayışına dayanır. Kadınların kamusal alana dahil olmasını kanun önünde eşitlik, miras hakkı, eğitim ve yurttaşlık bilinci üzerinden savunur[141]. Suat Derviş ise Cumhuriyet'in erken döneminde kapitalistleşme, şehirleşme ve sınıf ilişkilerinden kaynaklanan eşitsizlikleri kadın deneyimi üzerinden görünür kılar. Cumhuriyet, Son Posta, Tan ve Yeni Edebiyat 'ta yayımlanan röportajlarında işçi kadınlar, gündelikçiler, yoksul mahallelerde yaşayan kadınlar ve kimsesiz kızlar gibi görünmez öznelere yer verir[142]. Rıza'nın dili analitik ve hukukidir; Derviş'in dili gözlemsel, edebî ve saha

[139] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi,* 133-135.
[140] Metin, *Selma Rıza,* 54-57.
[141] Metin, *Selma Rıza,* 58-59.
[142] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 45; Özer, "Bir Röportaj Ustası", 185

deneyimine dayalıdır. Rıza'nın yazılarının temelinde meşrutiyetçi-liberal feminizm varken Derviş'te sosyalist-toplumcu gerçekçi feminizm öğeleri gözlemlenmektedir.

Selma Rıza uluslararası kadın kongreleriyle bağlantı kurarken, Suat Derviş 1930–40'larda Avrupa solu ve uluslararası işçi hareketiyle paralel bir çizgide konumlanır[143]. Böylece iki figürün karşılaştırılması, kadın gazeteciliğinin Terakki-i Muhadderat döneminden Derviş'in toplumcu gerçekçi röportajlarına uzanan uzun süreli kadın özneleşme tarihini görünür kılmaktadır.

DÜNYA FEMİNİZMİNİN LİDERİ ÖLDÜ!

Yazan: SUAT DERVİŞ

Atatürkün ölümile yalnız Türk ordusu büyük bir Başkumandanını, yalnız Türk vatanı büyük bir Şefi, yalnız Türk milleti büyük bir vatanperverini, yalnız Türk halkı büyük inkılâpçısını kaybetmiş değildir.

Onu kaybetmenin acısı bir memleket hudutları içine sığamaz ve Onun ölümü, bir millet matemi diye anlatılamaz.

Atatürkün ölümü, bu asırda, bütün dünya mikyasında büyük bir kayıptır.

Atatürkün ölümile dünya sulhunun en kudretli koruyucularından biri ölmüş, onu ayakta tutan desteklerden biri yıkılmıştır. Bir Dumlupınardan sonra, hiçte sadece diplomatik muahedelerde kalmıyan hakiki ve samimi bir Türk - Yunan dostluğu yaratan, bir Balkan ve onu takip eden bir Sâadabad paktı yapan «Kemal Atatürk», dünya sulh muvazenesinin en büyük istinatgâhlarından biri idi.

Fakat Onun kaybı yalnız bu bakımdan beynelmilel bir acı değildir. «Atatürk», aynı zamanda dünya mikyasında bir inkilâpçı idi. Bugün bir sürü geri memleketlerde insanlık haklarını kazanmak için mücadele eden dünya kadınlığı beynelmilel kadınlık mücadelesinin bir lideri olan « Kemal Atatürk» için, bugün göz yaşı dökmektedir.

En kudretli bir muharip en kudretli bir sulh adamı, en ateşli bir vatanperver olan Atatürkün tarihe yazılacak olan cihanşumul büyüklükleri içinde onun kadın kurtarıcı vasfı en başta gelecek ve asırlar sonrada dünya medeniyeti bu büyük adamın ismini kendisine hizmet etmiş en büyük isimlerin arasına yazacaktır.

Atatürk inkilâbına kadar, Kanun karşısında evinde ve hayat mücadelesinde bir esirden başka hiçbir şey olmıyan Türk kadını; eğer, bugün memleketinde, evinde ve hayat mücadelesinde, erkeğine müsavi hakları bulunan bir vatandaş ise; bunu yalnız ve yalnız Atatürkün kurtarıcılığına medyundur.

— 22 —

— 23 —

Fotoğraf 4.3.1: Suat Derviş'in Dünya Feminizminin Lideri Öldü başlıklı yazısı
Kaynak: Hazal Bozyer, (13 Kasım 2025), Aile Yılı, kırılamayan dönguler ve Suat Derviş'in zamansız röportajları https://www.k24kitap.org/aile-yili-kirilamayan-donguler-ve-suat-dervisin-zamansiz-roportajlari-5432

4.4 Nezihe Muhiddin ve Suat Derviş Mukayesesi

Nezihe Muhittin (1889–1958) Osmanlı'nın son döneminden başlayarak Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan süreçte, kadınların siyasi ve kamusal alandaki rolünü sistematik biçimde dönüştürmeyi amaçlayan örgütlü kadın hareketinin öncü

[143] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 64

aktörlerinden biridir. Kandilli ’de doğan Muhittin, özel öğretim almış; genç yaşta öğretmenlik yapmış ve kadın derneklerinde etkin görevler üstlenmiştir[144].

Örgütlenme boyutunda Muhittin’in 1913’te Müdafaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyeti ile Türk Hanımları Esirgeme Derneği’nde yer alması, kadın hareketini klasik hayır işleri çerçevesinden çıkarıp siyasal hak taleplerinin alanına taşımıştır. 15 Haziran 1923’te kadınlar tarafından kurulan Kadınlar Halk Fırkası girişimini yönetmesi ve bunu takiben 7 Şubat 1924’te Türk Kadınlar Birliği’nin kuruluşunda öncülük etmesi, kadınların seçme-seçilme ve eşit yurttaşlık hakları çizgisinde örgütsel platformlar geliştirdiğinin göstergesidir[145].

Edebi ve gazetecilik üretimi bakımından Muhittin’in yaklaşık yirmi romanı, yüzlerce hikâyesi ve çok sayıda makalesi, kadınların evlilik dışı yaşamları, ekonomik bağımlılığı ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili dertlerini görünür kılmıştır. Ayrıca Muhittin, 16 Temmuz 1925’te yalnız kişisel kaynaklarıyla Türk Kadın Yolu adlı dergiyi çıkararak kadınların gazetecilik ve medya alanında söz sahibi olması yönünde somut bir platform yaratmıştır[146].

Tez bağlamında değerlendirildiğinde, Muhittin kadın gazeteciliğinin kurumsal zemininin kurulmasında kilit rol oynamıştır. Bu yönüyle, kadınların kamusal alana yazı, örgüt, siyaset aracılığıyla katılmasının yollarını açmıştır. Buna karşılık Suat Derviş gibi kadın gazeteciler daha çok emek-sınıf odaklı saha çalışmaları ve röportaj biçimleriyle görünürlük kazanmışlardır. Muhittin’in kurum–hukuk eksenindeki feminist hattı ile Derviş’in toplumsal–sınıfsal hattı bir arada okunduğunda, Türkiye’de kadın gazeteciliğinin tek bir doğrultuda değil, çok katmanlı bir dönüşüm süreci olduğu açıkça ortaya çıkar[147].

Bu tarihsel çerçeve içinde Nezihe Muhittin’in geliştirdiği kurumsal Cumhuriyet feminizmi, kadınların siyasal temsil hakkını devletle müzakere eden bir çizgi üzerinde inşa edilmiş; 1923 Kadınlar Halk Fırkası ve 1924–1927 Türk Kadınlar Birliği deneyimleri aracılığıyla kadın hareketinin siyasi kurumsallaşmasına yön

[144] Kar ve Üçüncü, “Türk Kadın Hareketinin”, 157.
[145] Zeynep Banu Dalaman, “Nezihe Muhiddin: Osmanlıdan Cumhuriyet’e Sufrajist Bir Kadın Hareketi Öncüsü Siyasal ve Toplumsal Etkisi”, *Sınırları Aşanlar Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Türkiye Cumhuriyeti’nin Öncü Kadınları*, ed. Zeynep Banu Dalaman ve Gökhan Ak (Ati Yayınları, 2024), 227.
[146] Ayten Sezer Arığ, “Türk Kadınlar Birliği”, *Atatürk Ansiklopedisi* (Atatürk Araştırma Merkezi, 2020), https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/3979/T%C3%BCrk_Kad%C4%B1nlar_Birli%C4%9Fi
[147] Özer, “Bir Röportaj Ustası”, 189.

vermiştir. Bu perspektif, Suat Derviş'in halkçı, sınıf temelli ve saha merkezli toplumcu gerçekçiliğinden ayrışmakla birlikte, onun modern basında güçlü bir kadın sesi olarak yükselebilmesinin tarihsel ve kurumsal zeminini oluşturur[148].

Muhittin'in Türk Kadınlar Birliği adına Avrupa kadın örgütleriyle kurduğu temaslar ve kongre katılımları, Türkiye'de kadın gazeteciliğini küresel bir feminist yoruma açmış; Türk kadın hareketini ilk kez uluslararası bir çerçeveye taşımıştır (Zihnioğlu 2003). Kadınlar, kalemleri aracılığıyla dile getirdikleri talepleri dernekler, mitingler ve kampanyalarla ilişkilendirerek "metinden sokağa" taşırlar[149].

Bu bütünlük içinde Nezihe Muhittin, yazı, hukuk ve siyaset ekseninde kurumsal feminizmin kurucu figürü; Suat Derviş ise bu mirası toplumcu gerçekçi bir zeminde yeniden yorumlayan bir gazeteci olarak görülebilir.

Nezihe Muhittin ve Suat Derviş arasındaki fark yalnızca yöntemsel değildir; feminist tarih yazımı açısından iki farklı bilgi kuramı hattı görünür kılar. Nezihe Muhittin'in feminist yöntemi, erken Cumhuriyet'in kurumsal modernleşme projesinin yarattığı siyasal çerçeve içinde şekillenir. Hedef kitlesi devlettir; taleplerini meclis, yasa ve siyasal temsil üzerinden formüle eder. Kadınların kamusal alandaki varlığını "örgütlü bir baskı grubu" oluşturarak genişletmeye çalışır. Dernekler, kongreler, parti girişimleri ve hukuki kampanyalar, onun eylem repertuvarını belirler. Reformist bir modernleşme anlayışı benimser; devlet içi dönüşümün kadın haklarını geliştireceğine inanır[150].

Kadınlar Halk Fırkası'nın 1923'teki kuruluş girişimi ve Türk Kadınlar Birliği'nin 1924–1927 arasındaki örgütlü yapısı, kadınların kamusal özneleşmesini doğrudan devlet ve meclis düzeyinde meşruiyet arayışı üzerinden kurmayı hedeflemiştir[151]. Muhittin'in feminist siyaseti, "kadının yurttaşlık haklarının genişletilmesi", "seçme ve seçilme hakkı", "temsilde eşitlik" ve "anayasal güvence" eksenlerinde somutlaşır. Bu nedenle onun feminizmi literatürde genellikle kurumsal–hukuki feminizm olarak tanımlanır.

Bununla birlikte Cumhuriyet'in erken dönem siyasal yapısının patrimonyal–denetimci karakteri ve dönemin erkek egemen muhalefet çevrelerinin baskısı, Nezihe

[148] Özkay, "Nezihe Muhiddin", 21-34.
[149] Özkay, "Nezihe Muhiddin", 21-34.
[150] Özkay, "Nezihe Muhiddin", 42.
[151] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 130; Toprak, *Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, 453.

Muhittin'in stratejik hamlelerini kesintiye uğratmıştır. 1927'de Türk Kadınlar Birliği'nden uzaklaştırılması ve akabinde hakkında açılan yolsuzluk soruşturması, kadınların kurumsal siyasetle kurduğu ilişkinin ne kadar kırılgan olduğunu gösteren tipik bir örnektir[152]. Böylece Muhittin'in çizgisi, güçlü örgütlenme kapasitesine rağmen devlet tarafından sınırlandırılmış bir feminizm niteliği kazanır.

Suat Derviş ise bunun tam karşısında konumlanmaz; fakat feminist tarihte tamamlayıcı başka bir hattı temsil eder. Derviş'in hedef kitlesi devlet değil, toplumun alt sınıflarıdır. Feminist söylemini sahadaki gözleme dayandırır; kadınların sorunlarını yalnızca hak ekseninde değil, sınıfsal sömürü ilişkisi içinde tanımlar. Onun eylem alanı dernek koridorları değil; işçi mahalleleri, gecekondu bölgeleri, fabrika atölyeleri ve sokaklardır. Feminist yaklaşımı reformist değil; eleştirel, toplumcu gerçekçi ve sosyal adalet odaklıdır[153].

Özellikle Son Posta, Cumhuriyet, Tan ve Yeni Edebiyat gibi yayınlarda kaleme aldığı yazılarda, kadın emeğini, kent yoksulluğunu, göçmen işçilerin yaşam koşullarını, fabrika kadınlarının sömürülmesini, ev içi emeğin görünmezliğini, çocuk işçiliğini ve modernleşmenin yarattığı dışlanma biçimlerini yerinde gözlem yöntemiyle analiz eder[154]. Derviş'in feminist anlayışı, modern sosyalist kadın hareketi ile paralel biçimde ekonomik bağımsızlık, sendikal örgütlenme, sosyal haklar ve toplumsal adalet kavramlarıyla örülüdür[155].

Serpil Çakır'ın erken Cumhuriyet kadın tarihini çözümlerken geliştirdiği "çok katmanlı feminizm" kavramı bu dönüşümü açıklamak için son derece uygundur. Bu çizgi, Osmanlı'nın ahlâk–eğitim merkezli kadın düşüncesinden; Meşrutiyet'in liberal hukukçu feminizmine, Cumhuriyet'in sınıf ve emek temelli feminist gazeteciliğine uzanan uzun erimli bir kadın özneleşme hikâyesi sunar. Bu bağlamda Suat Derviş'in feminist gazeteciliği, yalnızca Muhittin'in kurumsal mirasını eleştiren değil, aynı zamanda bu mirası toplumsal tabanda yeniden üreten dönüştürücü bir güç olarak önem kazanır.

4 Teşrinievvel 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin birinci sayfası, dönemin siyasal atmosferini yüksek gerilimli bir liderler mücadelesi ekseninde sunar.

[152] Dalaman, "Süfrajist Bir Kadın", 240-241.
[153] Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 18.
[154] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 31; Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 162; Erol Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten Romancı Suat Derviş'e: Fosforlu Cevriye'yi Röportajlar Üzerinden Okumak", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* 25 (2021): 240.
[155] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 190-192.

Sayfanın bütünü, erkek siyasetçilerin meclis kürsüsündeki performanslarını merkez alan ve ulusal siyaseti liderler üzerinden dramatize eden bir anlatı kurar. Bu temsil tarzı yalnız siyasal kutuplaşmayı değil, dönemin basınında hâkim olan erkek-merkezli kamusal akıl kurgusunu da görünür kılar. Bu bağlam, Suat Derviş'in aynı yıllarda geliştirdiği gazetecilik çizgisinin özgünlüğünü anlamak bakımından kıymetli bir karşıtlık sağlar[156].

Derviş'in 1930'larda gazetecilik pratikleri, bu tür manşetlerin ifade ettiği politik kamusallık anlayışından belirgin biçimde ayrılır. Cumhuriyet'in temsil ettiği ana akım basın, siyaseti elitler arası polemik düzeyinde çerçevelerken, Suat Derviş aynı dönemde siyasal dönüşümün toplumsal tabandaki etkilerine, özellikle de kadınların kamusal görünürlüğüne ve yurttaşlık taleplerine odaklanan bir habercilik anlayışı benimser. Bu nedenle 4 Ekim 1930 tarihli sayfa, Derviş'in faaliyetlerini doğrudan içermese bile, onun gazeteciliğini şekillendiren tarihsel boşluğun ve medyadaki yapısal görmezliklerin birincil kanıtıdır[157].

Özellikle 1930 Belediye Seçimleri sırasında kadınların seçme-seçilme hakkı tartışılırken, basının büyük bölümü bu meseleye sınırlı yer ayırmış; siyasal alanı erkek liderlerin rekabeti üzerinden anlamlandırmıştır. Bu sayfada da kadınlar tamamen görünmezdir. İşte bu görünmezlik, Suat Derviş'in 1930'lardan itibaren üstlendiği gazetecilik rolünü daha iyi açıklayan bir bağlam sunar: Derviş, ana akım basının siyaset sahnesinden dışladığı toplumsal aktörleri kadınları, işçileri, yoksulları, kent yoksunlarını kamusal özne olarak konumlandıran bir dil geliştirmiştir. Başka bir ifadeyle, Cumhuriyet'in siyasal haberciliği erkek liderlerin "ulusal meselelerini" anlatırken, Derviş toplumun "görünmeyen meselelerini" görünür kılmıştır[158].

Bu birincil kaynak, Derviş'in gazetecilik mirasını güçlü kılan bir başka unsuru da dolaylı biçimde açığa çıkarır: siyasal alanın cinsiyetlendirilmiş yapısı. Gazete tamamen erkek aktörlere odaklandığı için, kadınların siyasetten dışlanışını normalleştiren bir temsil kalıbı üretir. Oysa Suat Derviş'in 1930'lardaki yazıları, tam da bu kalıbın dışına çıkarak kadınları siyasal modernleşmenin edilgen figürleri değil,

[156] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 60.
[157] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 176.
[158] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59-60.

aktif öznesi olarak anlatır. Bu nedenle bu gazete sayfası, Derviş'in çalışmalarının neden "alternatif bir kamusal anlatı" olarak değerlendirilebileceğini gösteren arşiv niteliğinde bir karşılaştırma zemini sunar. Sonuç olarak, 4 Ekim 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesi, Suat Derviş'in dönemin basın pratiklerine karşı nasıl özgün bir pozisyon aldığını anlamak için kritik bir bağlamsal kaynaktır. Sayfa, siyasal anlatıyı erkekler arası rekabet ekseninde kurarken, Derviş aynı dönemde toplumsal cinsiyet, sınıf ve kamusal görünürlük meselelerini gazeteciliğin merkezine taşımış; böylece erken Cumhuriyet medya düzeninde hem söylemsel hem de içerik bakımından yeni bir habercilik alanı açmıştır.[159].

Aynı dönemde Nezihe Muhittin'in kadınların siyasal hakları için yürüttüğü mücadele, 1930 Belediye Seçimlerinde kadın adaylığını mümkün kılan ilk girişimlerden biri olarak dikkat çeker. Kadınlar Halk Fırkası ve ardından Türk Kadınlar Birliği aracılığıyla yürüttüğü örgütlü kampanya, kadınların yalnızca oy hakkını değil, seçilme hakkını da talep eden modern yurttaşlık söyleminin omurgasını oluşturmuştur. Bu çabalar, dönemin ana akım basınında görünür olmasa da Suat Derviş'in gazeteciliğinde kadınların kamusal özne olarak konumlanmasının tarihsel temelini güçlendiren bir arka plan yaratır[160].

Suat Derviş'in gazeteciliği; toplumsal gözlem, edebî yoğunluk, sınıf analizi, saha araştırması ve feminist duyarlılığı bir araya getirerek önceki kuşakların mirasını hem içerir hem de dönüştürür. Derviş'in mirasını benzersiz kılan temel unsurları özetlemek gerekirse Suat Derviş, yalnızca kendi kuşağının değil; Türkiye kadın gazeteciliğinin uzun süreli tarihsel çizgisinin en yoğunlaşmış kesişim noktasını temsil etmektedir. Ancak bu fark, bir kopuş değil, tarihsel bir dönüşüm hattıdır. Bu dönüşüm çizgisi, tezin bu bölümünde ele alınan kadın figürlerinin oluşturduğu sürekliliği görünür kılmaktadır[161].

Bu bölümde incelenen isimler, kadın gazeteciliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan rotasının üç temel eksenini görünür kılmaktadır. Ahlâk–eğitim temelli Osmanlı kadın düşüncesinin temsilcileri Fatma Aliye, Emine Semiye; hukuk–örgüt–siyaset eksenli modernleşme feminizminin temsilcileri Selma Rıza, Nezihe

[159] Bilcan Tunçtan, "Suat Derviş'in Hayatı, Edebi Kişiliği,ve Romanlarında Gotik Özellikler (Korku Edebiyatı)", (Bitlis Eren Üniversitesi / Bingöl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 36, 96, YÖK (519349).
[160] Dalaman, "Nezihe Muhiddin", 230.
[161] Tunçtan, "Suat Derviş'in Hayatı", 36.

Muhittin ve toplumsal adalet, sınıf ve emek merkezli toplumcu gerçekçiliğin temsilcileri Sabiha Sertel ve Suat Derviş'tir.

Bu çizgi, görsel gazeteciliğin feminist tanıklığını geliştiren Semiha Es ile tamamlanmaktadır. Bu çok katmanlı miras, Suat Derviş'in üretiminde hem içerik hem yöntem hem de politik duyarlılık açısından yoğunlaşır. Suat Derviş'i anlamak, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan kadın kamusallığı tarihinin bütün aşamalarını birlikte okumayı gerektirir; bu nedenle o, kadın gazeteciliğinin hem ürünü hem de yeniden kurucusudur. Suat Derviş'i anlamak, yalnızca 1930–40'ların sol basınını değil; 19. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan kadın kamusallığı tarihinin bütün aşamalarını birlikte okumayı gerektirir. Bu nedenle Suat Derviş, kadın gazeteciliğinin hem ürünü hem de yeniden kurucusudur[162].

4.5 Semiha Es ve Suat Derviş Mukayesesi

Türkiye'de kadın gazeteciliği tarihsel olarak daha çok yazılı metinler, köşe yazıları ve edebiyat ile ilişkilendirilmiştir. Ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren fotoğraf, haber üretim sürecinin hem bilgi araştırma disiplinini hem de estetik niteliğini dönüştüren bir araç hâline gelmiş; bu dönüşümün kadın adına en çarpıcı temsilcisi Semiha Es (1912–2012) olmuştur. Türkiye basın tarihinde "ilk kadın savaş foto muhabiri" olarak kabul edilen Es, yalnızca bir mesleki istisna değil; aynı zamanda "kadının tanıklık hakkı"nı görsel alana taşıyarak kadın gazeteciliğinin sınırlarını genişleten bir figürdür. Onun fotoğraf pratiği, kadınların kamusal alandaki görünürlüğünün yalnızca yazıyla değil; görüntü, beden, mekân ve riskin iç içe geçtiği bir alanda nasıl kurulduğunu da gösterir[163].

Semiha Es, İstanbul'da doğmuş, orta sınıf bir ailede yetişmiş ve genç yaşta iş hayatına girerek dönemin kadın istihdamı açısından sınırlı sektörlerinden biri olan telefon şirketinde santral memuresi olarak çalışmıştır. Fotoğrafçılığa yönelmesi ise gazeteci Hikmet Feridun Es ile evliliği sayesinde basın dünyasına adım atmasıyla başlar. 1930'ların sonlarından itibaren eşiyle birlikte dünyanın çeşitli ülkelerine seyahat eder; gezi yazıları ve foto-röportajlar için sahada bulunur. Bu dönem, onun

[162] Seval Şahin ve Tolga Karahan, "Suat Derviş Külliyatına Katkı: Ne Bir Ses Ne Bir Nefes", *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 24 (2021): 649

[163] Damla Baran, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Haber Fotoğraflarının Göstergebilimsel Analizi" (Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 32, YÖK(819787).

kamera kullanımını yalnızca bir "eşlik faaliyeti" olmaktan çıkarıp profesyonel bir gözlem aracına dönüştürdüğü evredir[164].

Semiha Es'in kariyerindeki kırılma noktası, 1950–1953 Kore Savaşı sırasında Hürriyet gazetesi adına cepheye gitmesidir. Türk Tugayı ile birlikte Kore'ye giden Es, burada yalnızca askerî çatışma anlarını değil, askerlerin gündelik pratiklerini, bekleyişlerini, yorgunluklarını, yaralıları, ölüm sahnelerini ve savaşın siviller üzerindeki etkilerini fotoğraflamıştır. Semiha Es'in kareleri, Türk Tugayı'nı yücelten milliyetçi çerçeveden çok daha karmaşık bir duygulanım içerir. Es'in fotoğraflarında savaşın insani yüzü, medyanın millî propagandadan arınmış bir gerçeklik arayışıyla birleşir.

Bu yönüyle Es, yalnızca bir kadın olarak değil, bir gazeteci olarak da dönemin savaş haberciliği kalıplarını aşan bir üretim ortaya koymuştur. Fotoğraflarının çoğu imzasız yayımlansa da Anadolu Ajansı ve Hürriyet arşivlerinde yapılan incelemelerde, Es'in çektiği pek çok kareye ilişkin tarihsel doğrulamalar bulunmuştur[165].

Semiha Es'in fotoğrafları, feminist medya çalışmaları çerçevesinde "kadın bakışı" kavramı üzerinden okunmaya uygundur. Es'in kadrajları çoğunlukla "hiyerarşik olmayan", "özneleri yücelten değil var eden" bir estetik taşımaktadır. Bu estetik, savaş fotoğrafçılığının erkek merkezli kahramanlık anlatılarından ayrılır. Es'in karelerinde askerler çoğu kez yorgun, bekleyen, düşünen ya da evrak okuyan hâlleriyle görünür; çatışma anlarının dramatize edildiği pozlar yerine, savaşın "sessiz gerilim" hâli öne çıkar.

Şehlem Kaçar'ın değerlendirmesi bu noktada anlamlıdır: Kaçar'ın fotoğrafları, kadın foto muhabirinin görünmezliğini değil; tam tersine, görüntüye sinmiş, empati kuran bir kadın bakışını temsil eder[166]. Bu yaklaşım, kadın gazeteciliği tarihinde önemli bir eşik sunar: Kadınların haber üretimi yalnızca sözel tanıklıkla değil, görsel kanıtlanabilirlik yoluyla da gelişmiştir.

---

[164] Şehlem Kaçar, "Reading the Korean War through the Photographs of Semiha Es" (Bilgi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022), 328, YÖK (725698).
[165] Baran, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında", 72.
[166] Kaçar, "Reading the Korean War" 12.

Semiha Es ile Suat Derviş'in gazetecilik konumları, iki farklı tanıklık rejimini temsil eder; ancak bu iki rejim kadın gazeteciliği tarihinde birbirini tamamlayan iki hattın gelişimini gösterir. Suat Derviş, toplumsal gerçekliği söz üzerinden kurar: anlatı, sahadan birebir aktarılan röportajlar, gözlemler, iç monologlar ve mikro-toplumsal hikâyeler üzerinden ilerler. Kadın işçileri, yoksul mahalleleri ve çocuk emeğini görünür kılarken, metnin içinde aktif bir kadın sesi vardır[167]. Semiha Es ise gerçekliği görüntü üzerinden kurar: fotoğrafın sessizliği, anlatının duygulanımsal yükünü taşır. Es'in kadrajında yorum yoktur; yorum, izleyicinin savaşın insani maliyetini kendi gözleriyle okumasına bırakılır[168]. Derviş'in kadın figürleri, sınıfsal konumu belirgin öznelerdir: fabrika işçisi, gündelikçi, kent yoksulu kadınlar. Es'in kadın figürü büyük ölçüde fotoğrafçının kendisidir: görünmeyen ama her kareye sinen bir kadın özne.

Suat Derviş'in feminist çizgisi, yazınsal ve politik bir eleştiri taşır; toplumcu gerçekçi bir söyleme yaslanır. Semiha Es'in feminist etkisi ise temsili düzeydedir: bir kadının savaş alanında var olabilmesi, fotoğraf makinesi aracılığıyla kamusal tanıklık yapabilmesi, feminist bir eylemin kendisidir. Bu nedenle iki figürün ilişkisi karşıtlık değil; medyanın iki farklı alanında feminist tanıklığın tamamlayıcı gelişimi olarak okunmalıdır.

Semiha Es'in fotoğrafları uzun yıllar boyunca basın tarihinden neredeyse silinmiş durumdaydı. Fotoğrafların çoğu imzasız yayımlandığından ve arşivlerde eşinin adıyla karıştığından, akademik literatürde 2000'li yıllara kadar neredeyse görünmezdi. Kaçar'ın kadın foto muhabirliği üzerine yaptığı araştırma, Es'in Türkiye'de kadın basın tarihinde neden "gecikmiş bir figür" olarak tanındığını, medya arşivlerinin cinsiyetlendirilmiş yapısını inceleyerek açıklar[169].

Bu geç keşif olgusu, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin genel kaderiyle paraleldir: Suat Derviş, Nezihe Muhittin, Selma Rıza gibi isimlerin kamusal belleğe yeniden dahil edilmesi nasıl feminist akademinin çabasıyla mümkün olmuşsa, Semiha Es de bu yeniden görünürlük sürecinin bir parçasıdır.

Semiha Es'in kadın gazeteciliğine getirdiği dönüşüm, sözel tanıklığın ötesine geçerek kadınların kamusal alandaki varlığını "görsel beden" üzerinden kurar.

[167] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 193.
[168] Baran, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında", 32.
[169] Kaçar, "Reading the Korean War", 12.

Semiha Es, bu mirasa görsel tanıklık boyutunu ekleyerek kadın gazeteciliğinin fotoğraf merkezli, beden ve risk politikalarını içeren yeni bir kolunu açmıştır. Bu perspektif, Suat Derviş'in edebî-sözel tanıklığıyla birleştiğinde, kadın gazeteciliğinin estetik çoğulluğunu temsil eder.

Semiha Es'in gazetecilik pratiği, Türkiye'de kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü yalnızca basın metinleri üzerinden değil, görsel tanıklık biçimi üzerinden de kurmuştur. Onun Kore Savaşı'ndaki üretimi, yalnız savaş fotoğrafçılığı açısından değil, kadınların riskli, tehlikeli ve erkek hâkimiyetindeki alanlarda var olabilmesinin tarihsel bir göstergesidir.

Suat Derviş'in toplumcu gerçekçi röportaj diliyle birlikte okunduğunda, kadın gazeteciliğinin iki ayrı ama birbiriyle bağlanan kolu ortaya çıkmaktadır: (i) söze dayalı tanıklık: toplumsal analiz, sınıf ve emek bağlamı (Derviş); (ii) görüntüye dayalı tanıklık: savaş, risk ve beden politikaları (Es).

Bu iki kol, kadın gazeteciliğinin tarihsel gelişimini yalnızca çeşitlendirmekle kalmamış, aynı zamanda kadınların kamusal alanda özne olma biçimlerini dönüştürmüştür. Semiha Es bu nedenle, Türkiye'de kadın gazeteciliği alanında hem görsel belleğin kurucusu hem de feminist tanıklığın fotografik temsilcisi olarak özel bir yere sahiptir.

5. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE KADIN GAZETECİLER VE GAZETELERİ

Osmanlı kadın basınının 19. yüzyıl sonundan itibaren oluşturduğu düşünsel ve kültürel birikim, kadınların kamusal alanda görünürlüğünün zeminini hazırlamış; kadınların okur, yazar, çevirmen, editör ve yayımlayıcı olarak matbuatta yer almaları çok katmanlı bir öznellik inşasının başlangıcını oluşturmuştur. Terakki-i Muhadderat'ın 1869'da taşıdığı "ilk kadın sayfası" eşiği ve Hanımlara Mahsus Gazete'nin 1895–1908 arasında sağladığı düzenli kadın yazarlığı geleneği, kadınların yalnızca aile ve ahlak eksenli bir söylemin öznesi olmaktan çıkarak düşünsel, politik ve kamusal tartışmalara katılan aktörler hâline gelmesini sağlamıştır[170].

Bu tarihsel süreklilik, kadınların toplumsal konumunu modernleşmenin yan ürünü olmaktan çıkarıp, modernleşme süreçlerinin bizzat dönüştürücü öznesi hâline getirmiştir[171]. Fatma Aliye, Emine Semiye ve Selma Rıza gibi kalemlerin eğitim, hukuk, meslek edinme ve yurttaşlık alanlarında yürüttükleri tartışmalar, kadınların kamusal fikriyata katılımının entelektüel zeminini inşa etmiştir. Bu bölüm, söz konusu birikimin Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet basınında kadın gazetecilerin üstlendikleri fiilî rollere nasıl dönüştüğünü incelemektedir.

Tanzimat sonrası Osmanlı matbuatının öncü yayınları Tercüman-ı Ahval (1860) ve Tasvir-i Efkâr (1862), kadınları öncelikle okur ve muhatap olarak varsayan aile mektupları ve "hanımlara mahsus" öğüt köşeleri aracılığıyla, kadınların kamusal söyleme ilk sınırlı giriş kanallarını oluşturmuştur. Çoğu kez adsız veya müstear imzalarla yayımlanan ve evlilik, çocuk terbiyesi, kızların eğitimi gibi başlıklar etrafında şekillenen bu metinler, kadınların yalnızca "aile içi sorunların muhatabı" değil, aynı zamanda matbu kamuoyunun parçası hâline gelişinin erken ve kırılgan örnekleridir[172]. Bu ilk adım, özel alanla kamusal alan arasındaki geçirgenliği artırarak, ileride doğacak

[170] Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü*, 110-120; Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 45-52.
[171] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 60-65.
[172] Abadan-Unat, "Toplumsal Değişme", 117-119.

kadın basını için hem potansiyel bir okur kitlesi hem de deneyimli bir yazar havuzu yaratmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı kadınlarının kamusal alanda özneleşme sürecini başlatan önemli bir kültürel dönüm noktası Terakki-i Muhadderat 'tır (1869). Yalnızca kadınlara adanmış ilk tematik süreli yayınlardan biri olan bu gazete, evlilikte rıza, kız çocuklarının eğitimi ve çocuk terbiyesi gibi konuları kadın bakış açısından tartışmaya açarak, kadınların hâlâ aile ve ahlâk merkezli temalar etrafında dahi olsa "kendisi adına söz alan" ve hak talep eden birer özne olarak görünürlük kazandığı ilk basılı mecralardan birini oluşturmuştur[173]. Böylece Terakki-i Muhadderat, modern Osmanlı kadın entelektüelinin fikrî temellerini atan simgesel bir eşik işlevi görmüştür.

Bu öncü girişimin ardından 1895–1908 arasında yayımlanan Hanımlara Mahsus Gazete, yüzlerce sayılık periyodu, düzenli kadın yazar kadrosu ve etkileşimli sütunlarıyla Osmanlı'da kurumsallaşmış bir "kadın kamusallığı" oluşturmuştur. Fatma Aliye ve Emine Semiye gibi aydın yazarlar, tartışmayı ev içi rollerin "ıslahı" çerçevesinden çıkarıp kamusal ehliyet, mesleki yetkinlik ve kadınların aklî kapasiteleri gibi modern öznellik meselelerine taşımışlardır. Fatma Aliye'nin Muhadarat ve Udi gibi romanlarıyla kurduğu düşünsel özne kurgusu, gazetecilik ile edebiyat arasında köprü kurarak, modern kadın entelektüel kimliğinin oluşumunda belirleyici bir rol oynamıştır[174].

II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan Demet, Mehâsin, Kadınlar Âlemi gibi dergiler, yalnızca sayıca çoğalmamış; feuilleton (tefrika), açık mektuplar ve soru–cevap köşeleri gibi türleri benimseyerek ideolojik anlamda da genişlemiştir. Özellikle Mehâsin'in zengin görsel tasarımları, fotoğraflı kadın sayfaları ve sanat yazılarını bir araya getiren modern sayfa kurgusu, kadın okurluğunu estetik tercihler ve kamusal temsil üzerinden yeniden inşa eden kritik bir kültürel mecra işlevi görmüştür. Bu dönüşüm sayesinde kadın gazeteciliği, yalnızca içerik bakımından değil, teknik ve estetik boyutlarıyla da modern bir gazetecilik pratiğine evrilmiş; sayfa kompozisyonu, imza kullanımı, konu çeşitliliği ve dizi yazı formu kadın yazarlar tarafından içselleştirilmiştir[175].

[173] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 89-94.
[174] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 52.
[175] Uluğtekin, *"Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri"*, 119-124.

Bu çok katmanlı kadın basın kültürü, Millî Mücadele döneminde ortaya çıkacak direniş pratiklerinin hem entelektüel hem örgütsel zeminini hazırlamıştır. II. Meşrutiyet sonrasında kadın basınının ideolojik genişlemesi, kadın okur-yazarlığının artmasının ötesine geçerek, kadınların politik tartışmalara kendi bakış açılarını taşıyabildikleri bir kamusal alan yaratmış; böylece kadınlar yalnızca izleyici değil, tartışmanın etkin tarafı hâline gelmişlerdir[176].

Bu sürekliliği ileri taşıyan isimlerden biri Selma Rıza'dır. Paris'te Meşveret ve Şûrâ-yı Ümmet çevrelerinde çalışan ilk profesyonel Müslüman kadın gazeteci olarak, meşrutiyetçi yurttaşlık dilini kadınlar lehine kullanan uluslararası bir figür hâline gelmiş; böylece Osmanlı kadın basınını yalnızca yerel değil, transnasyonel bir fikir dolaşımı içine yerleştirmiştir[177]. Selma Rıza'nın temsil ettiği bu perspektif, Millî Mücadele döneminde kadınların mitinglerde konuşmaları, protestolara katılmaları ve savunma cemiyetlerinde aktif rol almaları için önemli bir düşünsel ve siyasal zemin oluşturmuştur[178].

1913'te yayımlanmaya başlayan Kadınlar Dünyası, kadın basınında yeni bir aşamaya işaret eder. Nuriye Ulviye Mevlan'ın öncülüğünde tamamen kadınlardan oluşan yazı ve yönetim kadrosuyla dergi; çalışma hakkı, eğitimde eşitlik, evlilik hukukunda reform ve siyasal katılım gibi talepleri açıkça dile getirmiş, böylece kadın haklarını çok daha doğrudan ve politik bir dille savunan bir çizgiye taşımıştır[179]. Bu yayın çizgisi, Millî Mücadele yıllarında örgütlü kadın seferberliğini mümkün kılan ideolojik ve toplumsal altyapıyı güçlendirmiştir.

1860'lardan 1910'lara uzanan süreçte kadın gazeteciliği, okurluktan yazarlığa; ev içi öğüt sayfalarından politik makalelere, aile mektuplarından saha röportajlarına doğru evrilmiş; böylece kadınların matbuattaki varlığı, Millî Mücadele döneminde yalnızca fikir üretimi değil, aynı zamanda somut bir direniş pratiği hâline gelmiştir. İstanbul'un işgaline karşı düzenlenen büyük mitinglerde Halide Edip'in meydan konuşmaları ve Kadınlar Dünyası çevresindeki kadınların yardım ve savunma faaliyetleri, bu uzun hazırlık döneminin doğrudan ürünü olarak değerlendirilmelidir[180].

---

[176] Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü*, 120-123; Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 70-74.
[177] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 95-101; Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap*, 52-57.
[178] Sema Metin, "Selma Rıza (1872-1931)" *Sınırları Aşanlar Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Türkiye Cumhuriyeti'nin Öncü Kadınları*, ed. Zeynep Banu Dalaman ve Gökhan Ak (Ati Yayınları, 2024), 83.
[179] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 150-160.
[180] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 75-79.

Millî Mücadele yıllarında kadın gazetecilerin üstlendikleri rolleri anlamak için, Osmanlı kadın basını mirasını yalnızca bir tarihsel arka plan olarak değil; direnişi mümkün kılan örgütsel, fikrî ve kamusal altyapı olarak değerlendirmek gerekir. Bu bölüm, söz konusu mirasın Millî Mücadele basınında nasıl yeni bir içerik, ton ve eylem biçimi kazandığını açıklamayı ve bu dönüşüm içinde özellikle kadın gazetecilerin oynadıkları kurucu rolleri görünür kılmayı amaçlamaktadır[181].

Millî Mücadele yılları, kadın gazeteciliği açısından kapalı bir başlangıç noktası değil; II. Meşrutiyet döneminde olgunlaşan kadın düşüncesinin devamı niteliğindedir. Bu nedenle Fatma Aliye, Emine Semiye ve Selma Rıza gibi figürler, yalnızca öncü kadın yazarlar olarak değil, Millî Mücadele basınında ortaya çıkacak kadın öznenin zihinsel arka planını oluşturan temel isimler olarak değerlendirilmelidir[182].

II. Meşrutiyet döneminde kadın basınının ideolojik ve toplumsal bir bilinç platformuna dönüşmesi, Millî Mücadele yıllarında ortaya çıkacak direnişçi kadın gazetecilik çizgisinin düşünsel altyapısını hazırlamıştır. 1919'a gelindiğinde kadın gazeteciliği artık yalnızca düşünsel bir faaliyet değil, açıkça direnişçi bir hareket niteliği kazanmıştır. İstanbul'un işgali, Anadolu'daki örgütlenmeler ve Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti gibi oluşumlar aracılığıyla kadınlar hem sahada hem basında aktif rol üstlenmişlerdir. Kadınlar Dünyası, Büyük Mecmua, İleri ve Türk Kadın Yolu gibi yayınlar; kadın örgütlenmeleriyle eşgüdümlü şekilde direniş dili üretmiş, "kadının kurtuluşu"nu doğrudan "vatanın kurtuluşu" ile ilişkilendirmiştir[183].

Basın bu dönemde yalnızca fikir tartışmasının değil, aynı zamanda eylem çağrısının da aracı hâline gelmiştir. Kadın gazeteciler, "vatanperver kadın" tipolojisiyle kadını yalnız cephe gerisinde yardım eden değil, kamusal sorumluluk taşıyan aktif bir yurttaş olarak tanımlamışlardır. Halide Edip Adıvar'ın 23 Mayıs 1919 Sultanahmet Mitingindeki konuşması ve basındaki yankıları, kadınların "politik özne" olarak tarihe geçtiği önemli bir dönüm noktasıdır. Millî Mücadele döneminde kadın gazeteciliği, bağımsızlık ve eşitlik ideallerini aynı söylem içinde birleştiren bir vicdan hattı hâline gelmiştir. Cumhuriyet döneminde bu miras, Suat Derviş'in toplumcu

[181] Sezen Karabulut, "Bir Cumhuriyet Kadınını Yazılarından Tanımak: İffet Halim Oruz ve Kadın Gazetesi'ndeki Yazıları (1947-1963)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/3 (2019): 705.

[182] Cemile Şahin ve Mustafa Şahin, "Osmanli Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri", *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (2013): 55-56.

[183] Gülay Sarıçoban, "Millî Mücadele'de Anadolu Kadını", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/4 (2017): 1333-1335.

gerçekçi ve sınıf temelli feminist gazeteciliğinde daha da belirgin bir form alacak ve kadın gazeteciliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi yalnız kurumsal değil, aynı zamanda düşünsel bir dönüşüm olarak şekillenecektir.

5.1 İstanbul Basını ve Kadın Gazeteciliğine Açılan Kapılar

Millî Mücadele'nin tarihsel arka planı incelenirken çoğu zaman dikkat odağını Ankara'nın resmî yayın organları ya da Anadolu'nun yerel gazeteleri oluşturmaktadır. Buna karşılık İstanbul basını, 1918–1923 arasında hem işgal güçlerinin baskısı hem de Babıâli'deki siyasal bölünme nedeniyle çok daha karmaşık, çok sesli ve ideolojik olarak parçalı bir görünüm sunar. Bu çeşitlilik, dönemin yalnızca politik atmosferini anlamak açısından değil, kadın gazeteciliğinin kurumsallaşma biçimlerini, fırsat ve engellerini değerlendirmek bakımından da kritik bir rol oynamaktadır. 1918–1923 arasında İstanbul'da ortalama 45–52 arasında günlük gazete, bunlara ek olarak 60'tan fazla haftalık veya aylık dergi yayımlanmıştır. Bu veriler, dönemin matbuat istatistiklerine dayanan yüksek lisans tezleri ve basın tarihi çalışmalarının ortaya koyduğu nicel çerçeveye dayanmaktadır[184].

İstanbul'daki gazeteler ve dergiler, bir yandan sansür, kapatma, baskın ve mahkeme süreçleriyle kuşatılmış; diğer yandan çok sayıda yayın organı ve güçlü yazar kadroları sayesinde kadınların mesleğe profesyonel düzeyde adım atabildiği ilk platformları yaratmıştır. Suat Derviş gibi yazarların yazı dili, haber tekniği, röportaj pratiği ve kamusal konum alışları büyük ölçüde bu İstanbul basını ortamında şekillenmiş; dolayısıyla İstanbul, kadın gazeteciliği açısından hem bir "risk alanı" hem de bir "meslek okulu" işlevi görmüştür.

Genel olarak İstanbul gazeteleri Millî Mücadele karşıtı veya mandacı çizgide olanlar (Alemdar (1918–1922), Peyam / Peyam-ı Sabah (1918–1922), Sabah'ın bazı dönem politikaları, millî çizgiye karşı konumlanan, işgal yanlısı yayın çizgileri), Millî Mücadele yanlısı veya "ihtiyatlı destekçi" olanlar (Vakit (özellikle 1920'den itibaren daha belirgin ulusal çizgi), Akşam (Necmettin Sadak ve Yakup Kadri etkisiyle güçlenen milli duruş), İkdam (yazar kadrosuna göre dönem dönem değişen, ancak yer yer millî söyleme yaklaşan tutum)) ve İstanbul'un kadın basını ve edebî dergiler (Kadınlar Dünyası (1913–1921, 200'ü aşkın sayı), Türk Kadın Yolu (1925–1927;

[184] Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadelede Protesto ve Mitingler", *Türkler*, 15, (2002): 734.

erken Cumhuriyet, ancak kadroları bu döneme dayanır), Süs (1923–1924; kadın, moda ve toplumsal içerikli) ve Resimli Ay (1924–1938; Sabiha–Zekeriya Sertel ekibi; Suat Derviş'in pek çok yazısı burada yayımlanır)) şeklinde üç ana grupta toplanmaktadır. Bu tablo, İstanbul basınının yalnız ideolojik çeşitlilik bakımından değil, nicel üretim kapasitesi açısından da Anadolu basınından birkaç kat daha fazla yayın yaptığını göstermektedir. Ayrıca bu durum, kadın gazeteciliği için çelişkili bir zemin yaratmıştır. Sansür, kovuşturma, tehdit ve siyasî baskı çoğu zaman doğrudan kadın gazetecileri de hedef almıştır[185]. Öte yandan çok sayıda gazete ve dergi, geniş yazar kadroları ve canlı tartışma ortamı, kadınların profesyonel gazeteciliğe adım atabildiği ve deneyim kazanabildiği bir alan açmıştır. Bu çerçeve özellikle Suat Derviş'in yetiştiği kültürel ve mesleki ortam açısından belirleyici niteliktedir.

Bu dönemde İstanbul basınının ana eksenini kuran gazeteler, yalnız politik duruşlarıyla değil, yazar kadroları, hedef kitleleri ve kadınlara açtıkları alan bakımından da farklılaşmaktadır. Aşağıda hem kadın basınının kurumsallaşması açısından dönüm noktası olan yayınlar hem de Suat Derviş'in kariyerine zemin hazırlayan gazeteler öne çıkarılmıştır.

Başyazarları Necmettin Sadak, Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu olan ve Millî Mücadele'ye yakın, kültür–siyaset sentezi güçlü bir çizgideki Akşam gazetesi (1918–), kadın yazarları düzenli köşe sahibi yapan ilk gazetelerden biridir. Eğitim, aile, kadın emeği, işgal altındaki İstanbul'un gündelik hayatı gibi konularda kadın muhabirleri sahaya göndererek saha haberciliği'nin erken örneklerini üretmiştir. Suat Derviş'in ilk profesyonel yazı alanlarından biri, bu gazetenin kültür ve edebiyat sayfalarıdır; bu sayede Derviş, roman yazarlığı ile gazetecilik tekniğini aynı zeminde geliştirme imkânı bulmuştur.

Başyazarları Ali Kemal, Refi Cevat olan ve mandacı, Millî Mücadele karşıtı Alemdar ve Peyam-ı Sabah (1913–1922) kadın gazeteciliği açısından "olumsuz örnek" olarak önem taşımaktadır. Kadın haklarını savunmak yerine kadınları ev içi rollerle sınırlayan, feminist söylemi itibarsızlaştıran yazılar yayımlamışlardır. Bu durum, Millî Mücadele yanlısı kadın yazarların kendi dillerini daha keskin ve politik biçimde kurmalarına, "vatanperver kadın" imgesini bu muhafazakâr ve mandacı söylemin karşısında konumlandırmalarına yol açmıştır.

---

[185] Ramazan Erhan Güllü, "İşgal Karşısında İstanbul Basını ve Kamuoyu", *Mili Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, (Türkiye Bilimler Akademisi, 2023): 349-351.

Başyazarları Ahmet Cevdet, Ebüzziya Tevfik olan ve değişken olmakla birlikte temelde muhafazakâr–liberal İkdam (1894–1928), 1918–1920 döneminde kadın emeği ve yoksulluk üzerine sosyal içerikli yazılar yayımlamış, savaş ve işgal koşullarının kadınlar üzerindeki etkisini gündeme getirmiştir. Kadınlar Dünyası ve kadın cemiyetleriyle ilgili haberleri düzenli yayımlayarak kadın hareketinin faaliyetlerini daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırmıştır.

Son Posta (1930–1940'lar), popüler bir İstanbul gazetesi olmakla birlikte, kadın muhabirlere alan açması bakımından ayrıca önemlidir. Magazin ve popüler içerikleri, sosyal içerikli haberlerle birlikte yürütmüştür. Kadın muhabirler özellikle mahalle yoksulluğu, kadın işçiliği, sosyal yardım kampanyaları ve polis–adliye haberlerinde görünür hâle gelmiştir. Suat Derviş'in "semt muhabirliği" pratiğini geliştirdiği gazetelerden biri olan Son Posta, akademik literatürde çoğu zaman göz ardı edilmekle birlikte, kadın muhabirlerin mesleki pratik kazandığı önemli bir popüler basın mecrasıdır[186].

Başyazarları Asım Us, (bazı dönemlerde) Ahmet Emin Yalman olan temkinli milliyetçi Vakit (1917–) hanımlara yönelik sayfalar ve edebiyat köşeleri açarak kadınların sesine alan tanımıştır. Yoksulluk, işçi kadınlar, kapanan kadın atölyeleri gibi konularda sosyal içerikli haberler yayımlamış; böylece kadın emeğini kamuoyuna taşımıştır. Kadın okurların mektuplarına yer vererek erken kadın kamusallığını besleyen bir mektup kültürü yaratmıştır[187].

Osmanlı basın tarihinde kadın matbuatının kurumsallaşması sürecinde Hanımlara Mahsus Gazete, önemli bir dönüm noktasıdır. Gazetenin yayın hayatına başlaması, imtiyaz sahibi Mehmed Tahir Bey'in (Baba Tahir) Saray'a sunduğu resmî dilekçe ile mümkün olmuş; kadınların eğitimi ve toplumsal statülerinin dönemin modernleşme algısı çerçevesinde yükseltilmesini amaçlayan bu yayın talebi, Sultan II. Abdülhamid tarafından olumlu karşılanmıştır (Çakır 1994).

Yayın izninin bir "irade-i seniyye" ile verilmiş olması, gazetenin yalnız basın faaliyeti değil, aynı zamanda Abdülhamid döneminin "koruyucu ama denetleyici"

[186] Ayşegül Yılmaz, "Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4/1 (2019):453.
[187] Yılmaz, "Son Posta Gazetesi", 453.

modernleşme siyasetinin de bir parçası olduğunu gösterir[188]. Nitekim gazetenin çıkış tarihinin, Sultan'ın cülus yıldönümüne denk getirilmesi, hem iktidar ile kurulan sembolik ittifakı hem de kadınlara yönelik modernleşme projesinin saray merkezli niteliğini yansıtır. Bu gazete, bir yandan kadınların eğitimi, ahlakı ve aile içi rollerini konu ederken, diğer yandan yazı kadrosu ve okur mektupları aracılığıyla kadınların matbuatta görünür olmasını sağlayan bir okul işlevi görmüştür.

Türk Kadın Yolu, 1925–1927 yılları arasında Türk Kadınlar Birliği'nin yayın organı olarak yayımlanmıştır. Nezihe Muhittin liderliğindeki bu örgütlü hareket, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların hukuki, mesleki ve siyasal hakları için sistematik bir kampanya yürütmüştür.

Fotoğraf 5.1.1: Türk Kadın Yolu
Kaynak Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı (10 Haziran 2020) https://www.facebook.com/photo/?fbid=1736351219850775&set=pcb.1736421126510451

Derginin karakteristiğini özetlemek gerekirse kadınların siyasal hakları (seçme–seçilme, milletvekilliği vb.) ilk kez açık ve tutarlı bir politik program hâline getirilmiştir; Medenî Kanun uygulamaları, aile hukuku, miras ve boşanma gibi alanlarda hukuki eşitlik tartışmaları yürütülmüştür; dergi, kadınların sivil toplum örgütlenmeleri ile basın arasında doğrudan bir kanal kurarak "basın üzerinden hak mücadelesi"nin kurumsal yüzünü oluşturmuştur; yazı kadrosunda Nezihe Muhittin,

[188] Hande Gülen, "Kemalist Modernleşme'de Aile, Ulus, Kadın ve Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu (1925- 1927) Dergileri", *MSGSÜ Sosyal Bilimler* 12 (2015): 154-155.

Latife Bekir, Şükûfe Nihal, Nimet Remide gibi dönemin etkili kadın figürleri yer almıştır[189].

Bu dergi, kadın basınında "devlet feminizmi–bağımsız kadın hareketi" gerilimini belgeleyen en kritik birincil kaynaklardan biridir[190].

Halkevlerinin resmî yayını olan Ülkü dergisi, doğrudan "kadın gazetesi" olmamakla birlikte, Cumhuriyet'in kültürel modernleşmesinde kadın kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dergide kadınların modern yurttaş olarak konumlandırılması, ev ekonomisi, sağlık, çocuk eğitimi ve kız teknik okullarının yaygınlaşması, kadın öğretmenlerin, hemşirelerin ve memurelerin yükselen görünürlüğü gibi başlıklar düzenli olarak işlenmiştir. Kadın gazetecilere sürekli bir alan açmasa da kadın uzmanların makalelerine sıklıkla yer vererek "modern kadın–modern ulus" ilişkisinin kültürel ideoloji üzerinden kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır[191].

Sabiha–Zekeriya Sertel tarafından yönetilen Tan, 1930'ların en güçlü eleştirel basın organlarından biridir ve Suat Derviş'in gazeteciliği açısından kritik bir merkezdir. Kadın emeği, fabrika işçileri, ev hizmetçileri ve kent yoksulları üzerine saha haberleri yayımlayan az sayıda gazeteden biridir[192]. Kadın muhabirlerin toplumsal sorunlar üzerine yazı yazabildiği en özgür mecralardan biri olmuştur. Sabiha Sertel'in "feminist–sosyal adaletçi" çizgisi, Suat Derviş'in sınıf temelli gazetecilik anlayışıyla doğrudan kesişmiş; Derviş'in röportaj dilini, hedef kitlesini ve eleştirel perspektifini derinden etkilemiştir. 1945'teki "Tan Baskını", dönemin basın özgürlüğü krizini ve kadın gazetecilerin maruz kaldığı riskli çalışma koşullarını çarpıcı biçimde görünür kılmıştır. Bu yönleriyle Tan, kadın gazeteciliğinin politik ve toplumsal gerçekçilik eksenini oluşturan başlıca platformlardan biridir.

1934'te kadınların seçme ve seçilme hakkı kazanmasının ardından yayımlanmaya başlayan Cumhuriyet Kadını, erken Cumhuriyet döneminin modern yurttaşlık anlayışını kadınlar üzerinden inşa eden ideolojik bir yayın organıdır. Dergi, kadınları eğitimli, çalışkan, aile ve toplum yaşamında sorumluluk sahibi birer yurttaş

[189] Gülen, "Türk Kadın Yolu", 155.
[190] Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap,* 52-85.
[191] Alim Kahraman, "Ülkü", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Türk Diyanet Vakfı, 2012), 42/293-294.
[192] Çekin Işık, "Suat Derviş'in Gazete Yazılarında", 25.

olarak konumlandırarak "devlet feminizmi" çizgisinin popüler kültürdeki önemli taşıyıcılarından biri hâline gelmiştir[193].

İçeriklerinde aile sağlığı, ev idaresi, çocuk bakımı, modern görünüm, eğitim, spor, meslekleşme ve sosyal sorumluluk gibi temalar ağırlıklıdır. Kadın muhabir sayısı görece sınırlı olmakla birlikte, dergi bünyesinde doktor, eğitimci ve sosyolog kadınların uzmanlık yazılarına düzenli şekilde yer verilmiştir. Bu yönüyle Süs ve Resimli Ay gibi daha özgür ve toplumsal gerçekçi çizgideki yayınlardan ayrılarak daha normatif ve devletçi bir kadınlık modeli geliştirmiştir.

1934–1940 arasında yayımlanan dergi, Halkevleri hareketiyle paralel bir ideolojik çerçevede modern Türk kadınının eğitim, meslek, spor, sağlık ve kamusal temsil alanlarındaki rolünü güçlendirmeyi amaçlamış; modern kadın imgesini resim, fotoğraf, kapak tasarımları ve röportajlarla görselleştirmiştir[194].

Cumhuriyet'in modern kadın idealini görselleştiren bu kapak, şehirli, özgüvenli ve kamusal yaşam da aktif kadın tipini estetik bir tasarımla yansıtır. On beş günde bir çıkan dergi, modern yurttaşlık, meslekleşme, aile sağlığı ve toplumsal temsil gibi alanları işlerken, Cumhuriyet modernleşmesinin kadın kimliği üzerindeki ideolojik ve kültürel yansımalarını belgeleyen önemli bir matbu kaynaktır.

Cumhuriyet Kadını, Suat Derviş gibi bağımsız ve saha odaklı gazetecilerin eleştirel toplumsal gerçekçi yaklaşımıyla karşılaştırıldığında, resmî modernleşme ideolojisinin basındaki temsil biçimlerini analiz etmek için önemli bir karşıt örnek sunar; bu nedenle tezin karşılaştırmalı inceleme kısmına kuramsal derinlik katan bir malzeme niteliğindedir.

Millî Mücadele yıllarında İstanbul'da faaliyet gösteren kadın dergileri, yalnız kadınların gündelik deneyimlerini aktarmakla kalmamış; toplumsal dönüşümün entelektüel zeminini kuran metinler üretmişlerdir. Bu dergiler, kadınların "özel alan"a hapsedilmiş figürler olmaktan çıkıp kamusal söz üreten öznelere dönüşmelerinde belirleyici olmuştur[195].

[193] Esra Işık, "Erken Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergilerinde Kadın İmajı: Ev Kadın Dergisi Örneği" *Folklor Edebiyat* 27/106 (Özel Ek), (2021): 232.
[194] Işık, "Kadın Dergilerinde Kadın İmajı", 232.
[195] Işık, "Kadın Dergilerinde Kadın İmajı", 230.

Osmanlı kadın hareketinin kurumsal ve düşünsel dönüm noktası olan Kadınlar Dünyası (1913–1921), 201 sayı yayımlanmış olup, Osmanlı kadın hareketinin en uzun soluklu ve en etkili yayın organlarından biridir[196] (Çakır 2011). 1913–1921 yılları arasında yayımlanan Kadınlar Dünyası, Osmanlı kadın hareketinin hem kurumsal hem de entelektüel çerçevesini kökten dönüştürmüştür. En ayırt edici özelliği, yazı kurulundan idaresine kadar tüm kadronun kadınlardan oluşması ve bunun dönem basınında bilinçli bir ilke olarak savunulmasıdır.

Yayın çizgisi, yalnız kadınların eğitim ve meslek edinme haklarını savunmakla kalmamış; memuriyet, çalışma yaşamı, siyasal temsil, bedensel özerklik, toplumsal cinsiyet eşitliği ve hukuki reformlar gibi alanlarda açık bir kamusal mücadele yürütmüştür. Dergi, "kadının kendi kendini temsil hakkı"nı temel ilke kabul ederek erkek kalemlerin kadınlar adına konuşmasına karşı çıkmış, kadınların kendi deneyimlerini bizzat yazmalarını kamusal bir hak ve sorumluluk olarak tanımlamıştır[197].

Nuriye Ulviye Mevlan'ın liderliğinde şekillenen dergi, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti ile örgütsel bağ kurmuş; kadınların kamusal hayata katılmasını modernleşmenin zorunlu bir unsuru olarak konumlandırmıştır. Modern eğitim, mesleki uzmanlaşma, kamusal görünürlük ve siyasal haklar, derginin çekirdek temalarını oluşturur. Ayrıca dergi, yalnız İstanbul'daki elit kadınları değil; çalışan kadınlar, esnaf kızları, telefon memureleri, hemşireler ve gündelik işçiler gibi geniş bir sosyo-ekonomik kesimi görünür kılarak Osmanlı kadın kamusallığını toplumsal tabana yaymıştır[198].

[196] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 201-205.
[197] Funda Arslan Bilgin ve Özge Seda Uğraş. "Modern Kadın İmajı Üzerine Bir İnceleme: Süs Dergisi Örneği", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33/3 (2023): 1438.
[198] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 147-189.

Fotoğraf 5.1.2: Kadınlar Dünyası'nın 14. Sayısının Kapağı.
Kaynak: Melek Eyigün, Türk Maarif Ansiklopedisi, "Kadınlar Dünyası" (1913-1921) https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/kadinlar-dunyasi

Bu kapak, derginin Osmanlı kadın hareketinin modernleşme söylemini görselleştirme biçimini yansıtmaktadır çünkü Müslüman kadınların fotoğraflarını yayınlayan ilk dergidir. Dergi kadınları ilgilendiren her alanda yayın yapmıştır. Tamamı kadınlar tarafından çıkarılan bu dergi, eğitimli ve kamusal alana katılan kadını merkeze alan yeni bir toplumsal kadınlık modeli inşa ederken; kapakta kullanılan aile ve çocuk temalı fotoğraflar modern anneliği, ev içi eğitimi ve kadınların toplumsal sorumluluklarını dönemin feminist bir perspektifiyle yeniden tanımlamıştır. "Monde Féminin – Constantinople" ibaresinin Fransızca olarak eklenmesi, derginin uluslararası kadın basınıyla bağlantı kurma hedefini ve Osmanlı kadın hareketinin transnasyonel entelektüel iddiasını göstermektedir[199]. Bu sayı, kadınların hem kültürel hem de toplumsal üretimde aktif birer özne olarak konumlandırıldığı erken dönem kadın basınının en güçlü örneklerindendir.

[199] Fahriye Nur Yüksel, "Türk Dergiciliğinde Kadın İmgesi", (İstanbul Üniversitesi, Mezuniyet Projesi, 2021), 20-23.

Fotoğraf 5.1.3: Kadınlar Dünyası 16. sayısının kapağı.
Kaynak: Melek Eyigün, Türk Maarif Ansiklopedisi, "Kadınlar Dünyası" (1913-1921) https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/kadinlar-dunyasi

Derginin Türkçe–Osmanlıca ve Fransızca üçlü başlık düzeni görülmektedir. Kapakta yer alan portre, dönemin eğitimli ve kamusal görünürlük kazanan kadın tipolojisini temsil eden bir kadın figürünü göstermektedir. Bu görsel, kadınların matbuatta özneleşmesinin erken örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir[200].

Edebî metinler, çeviri yazılar, okur mektupları, polemikler ve uluslararası kadın hareketine dair haberler aracılığıyla Kadınlar Dünyası hem feminist bir bilinç yükseltmiş hem de çok dilli Osmanlı kadın basınıyla entelektüel bir alışveriş alanı kurmuştur. 1913'te Darülfünun'un kadınlara açılması kararında derginin yürüttüğü ısrarlı kampanya etkili olmuş; böylece dergi, basın düzlemindeki işlevinin ötesine geçerek kamusal politika yapım süreçlerinde de belirleyici bir rol oynamıştır[201].

Yayıncısı Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti olan ve Nuriye Ulviye Mevlan, Emine Seher Öztoprak, Mükerrem Belkıs, Latife Bekir, Şehime Hanım gibi yazar kadrosu bulunan Kadınlar Dünyası, İstanbul'daki tek tamamen kadınlardan oluşan yayın organı olması, kadın emeği, eğitim, meslek, yurttaşlık ve savaş yıllarındaki dayanışma örneklerini belgelemesi, kadınların işgale karşı örgütlediği

[200] Yüksel, "Türk Dergiciliğinde Kadın İmgesi", 22.
[201] Işık, "Kadın Dergilerinde Kadın İmajı", 229.

protestoları ve mitingleri kayda geçirmesi ve kadın gazeteciliğinin kurumsallaşmasında öncü bir laboratuvar işlevi görmesi açısından önemlidir[202].

Süs (1923-1924) dergisi toplam 58 sayı olarak yayımlanmıştır. Editörleri arasında Sabiha Sertel yer almakta ve dergi özellikle kadın okur kitlesini hedeflemektedir. Dergi, dışarıdan bir "moda dergisi" izlenimi verse de içeriklerinde kadınların çalışma hayatı, sağlık, toplumsal cinsiyet rolleri ve aile içi reform konularını işler; zaman zaman feminist çizgilere yaklaşan yazılar ve karikatürlerle dikkat çeker. Böylece güzellik, estetik ve modern yaşam tarzı etrafında şekillenen popüler içerik, kadınların toplumsal konumunu tartışan daha derin metinlerle iç içe geçer[203].

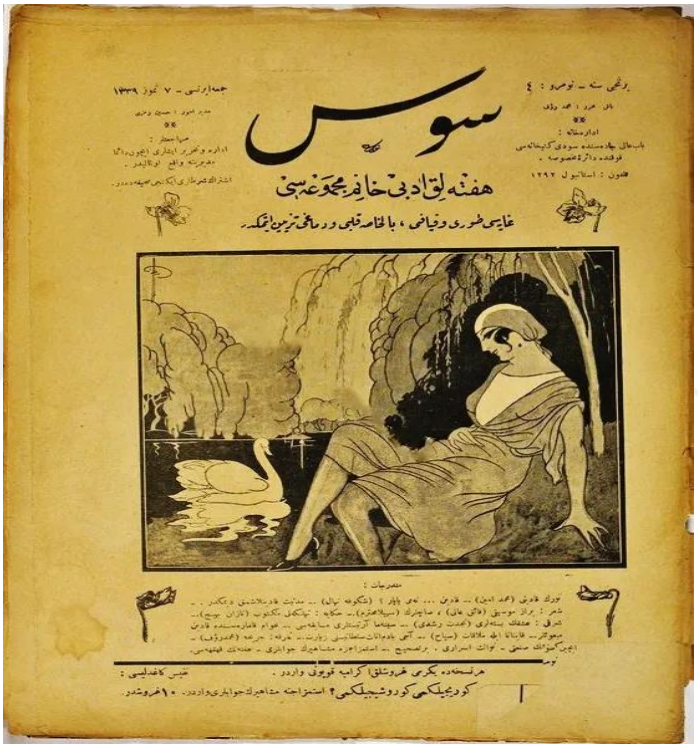
سوس

هفته لق ادبی خانم مجموعه سی

Fotoğraf 5.1.4: Süs dergisinin kapağı (سوس), Temmuz 1339 / İstanbul, 11 Ağustos 1923 (Cumartesi).
Kaynak: Elif Naz Şengün (07.03.2018), Osmanlı'da Kadın Hareketi / 8 Mart Özel Yazısı https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/osmanlida-kadin-hareketi-8-mart-ozel-yazisi/

Cumhuriyet'in ilanı öncesi ve sonrasındaki kültürel modernleşme atmosferini yansıtan Süs, Batılı moda anlayışını, modern kadın tipini ve kentli yaşam estetiğini görselleştiren önemli bir kadın dergisidir. Kapaktaki çizimler, erken Cumhuriyet

[202] Asiye Latifoğlu, "Kadınlar Dünyası Gazetesi'nde Eğitim ve Öğretim" (Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 15-18, YÖK (81238).
[203] Bilgin ve Uğraş, "Kadın İmajı Üzerine Bir İnceleme", 1439.

döneminde kadın kimliğinin "modern, zarif ve kamusal alanda görünür kadın" imgesi etrafında yeniden kurgulandığını gösteren özgün bir tasarım örneğidir[204].

Sabiha ve Zekeriya Sertel tarafından yayımlanan Resimli Ay, erken Cumhuriyet döneminin en etkili toplumsal ve edebî dergilerinden biridir. Toplam yedi ciltte 72 sayı yayımlanan dergi, modern kadın kimliğinin, sınıf temelli toplumsal meselelerin ve kent yoksulluğunun görünür kılındığı öncü bir platformdur.

Fotoğraf 5.1.5: Resimli Ay, 1. sayı (Nisan 1924), kapak.
Kaynak: TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/dc825ce3-d68d-4ff2-aa8e-6fd35a505701

Suat Derviş bu dergide fabrika işçileri, ev içi emek, kadın yoksulluğu ve kentsel eşitsizlik üzerine toplumsal gerçekçi röportaj tekniğini geliştirmiş; böylece kadın gazeteciliğinde "saha odaklı araştırmacı muhabirlik" anlayışının erken örneklerini vermiştir. Resimli Ay, Türk basınında kadınların yalnız ev içi rollerle değil, kamusal ve politik birer özne olarak görünür olduğu kurucu yayın organlarından biri olarak değerlendirilebilir[205]. Derginin bütün sayıları, görsel malzeme, röportaj, çeviri ve toplumsal analiz metinlerini yan yana getirerek "melez modern dergi" formatının tipik örneğini oluşturur.

[204] Esra Çon, "A Decollete Journal For The Ottoman Turkish Women: "Süs" (16 June 1339 (1923) – 26 July 1340 (1924)" (Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 60, YÖK (206323).
[205] Çekin Işık, "Suat Derviş'in Gazete Yazılarında", 20.

1918–1923 arasında İstanbul'da 20'den fazla kadın, düzenli olarak gazetecilik faaliyeti yürütmüştür. Bu kadınların yazı pratikleri kabaca üç ana grupta toplanabilir: Edebî ve kültürel yazılar alanında Şükûfe Nihal, Safiye Erol, Halide Nusret, Meliha Avni gibi yazarlar, şiir, hikâye, deneme ve kültür yazıları aracılığıyla kadınların entelektüel kimliğini görünür kılmıştır. Toplumsal gerçekçi ve sosyolojik yazılar alanında Sabiha Sertel, Suat Derviş, Benal Nevzat gibi isimler, yoksulluk, işçi kadınlar, göç, barınma sorunları ve sınıfsal eşitsizlikler üzerine araştırmacı gazetecilik örnekleri vermiştir. Cemiyet ve yardım faaliyetlerini duyuran gazeteciler olarak Kadınlar Dünyası ekibi ve Müdafaa-i Hukuk kadın kollarının muhabirleri, yardım kampanyaları, protestolar, mitingler ve konferansları haberleştirerek kadın örgütlenmesinin hafızasını oluşturmuştur[206].

Bu yazı pratikleri, Suat Derviş'in gazetecilik dilini doğrudan etkilemiştir. Derviş'in İstanbul'un işgal koşullarında kadınların gündelik hayatını yazma biçimi, yoksulluk, işçi kadınlar, göçmenlik ve barınma sorunlarını belge temelli ve sahaya inerek anlatma tarzı, "moral bozucu tarih" yerine "şahitlik" ve empati kavramlarını öne çıkaran dili ve muhatapla yüz yüze kurulan röportaj tekniğine dayanan anlatımı İstanbul'daki bu kadın gazetecilik geleneğinin içinden çıkmıştır. 1930'larda geliştirdiği modern röportaj dili, bu birikimin hem devamı hem de eleştirel bir aşaması olarak okunmalıdır.

5.2 Anadolu Basını ve Kadın İzleri

Millî Mücadele döneminde İstanbul basınının en kritik işlevlerinden biri, Anadolu'ya bilgi ve yorum akışı sağlamasıdır. İstanbul her ne kadar işgal altında ve siyasî baskı altındaki bir merkez olsa da haber, yorum ve dernek faaliyetleri üzerinden Anadolu'daki örgütlenmelerle sürekli bir iletişim hattı kurmuştur. Akşam ve Vakit gibi gazeteler, Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk örgütleriyle ilişkili haber ağları oluşturmuş; Anadolu'da olup biteni İstanbul kamuoyuna taşımıştır. İstanbul'daki kadın yazarlar, Anadolu kadın cemiyetlerinin faaliyetlerini haberleştirerek yerel direnişin moral merkezini güçlendirmiş; kadınların yardımlaşma ve protesto pratiklerini görünür kılmıştır. Anadolu'dan İstanbul gazetelerine gönderilen kadın mektupları, yerel kadın örgütlenmesinin sosyal tabanını göstermesi açısından birincil

[206] Demirel, "Osmanlı Basınında Kadın Temsili", 245.

kaynak niteliğindedir; köylü kadınlar, öğretmenler, hemşireler ve memureler kendi deneyimlerini bu mektuplar aracılığıyla kamuoyuna duyurmuştur[207].

Bu karşılıklı bilgi akışı sayesinde kadın gazeteciliği, yalnız "yerel" bir faaliyet olmaktan çıkarak giderek "ulusal bir hareket" görünümü kazanmıştır. İstanbul basını, hem Anadolu'daki direnişi besleyen bir moral merkez, hem de kadınların farklı coğrafyalarda benzer sorunlara karşı ortak bir dil geliştirme imkânı bulduğu bir platform olmuştur.

Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet dönemlerinde İstanbul basını en fazla sayıda gazete ve derginin yayımlandığı merkez, en geniş ve ideolojik olarak en çeşitli yazar kadrolarının bulunduğu platform, kadınların profesyonel gazeteciliğe geçtiği ilk kurumsal zemin, feminist, toplumcu ve eleştirel söylemin olgunlaştığı entelektüel çevre olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle Suat Derviş'in gazetecilik kariyerini anlamak, İstanbul basınının bu çok katmanlı ve çelişkili yapısını dikkate almadan mümkün değildir[208].

Suat Derviş, bu ortamın hem ürünüdür hem de eleştirmenidir. Onun gazetecilik dilinde mandacı basına ve işgal yanlısı söyleme karşı net bir mesafe, toplumsal adalet ve sınıfsal eşitsizlik vurgusu, kadın emeğinin, çocuk yoksulluğunun ve kentli alt sınıfların görünür kılınması, saha röportajlarında gözlemci fakat etik bir anlatı dili ve İstanbul'un kadın gazetecileriyle ortaklaştığı temel başlıklardır. Bu çizgi, bir sonraki bölümde ayrıntılandırılacak olan Suat Derviş'in sınıf temelli, toplumcu gerçekçi ve feminist gazetecilik pratiğinin tarihsel bağlamını oluşturur; İstanbul basınının karmaşık sahnesi, onun hem yazı üslubunu hem de politika karşısındaki duruşunu şekillendiren ana zemindir[209].

Millî Mücadele yıllarına ilişkin basın tarihi çalışmalarında uzun süre odak noktası, İstanbul merkezli gazeteler ile Ankara'da yayımlanan Hâkimiyet-i Milliye gibi resmî organlar olmuştur. Oysa işgalin fiilî şiddeti, göç ve yoksulluk dalgaları, yerel direniş çekirdekleri ve kadınların sahadaki emeği bakımından asıl "laboratuvar", Anadolu şehirleridir. Bu nedenle Anadolu basını, yalnızca İstanbul'un "taşradaki uzantısı" olarak değil; Millî Mücadele'nin siyasî meşruiyetini toplumsal tabana yayan,

[207] Hatice Tekin, "Şehbal Mecmuasına Göre XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Kadınının Entelektüel Dünyası" (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 7, YÖK(552115).
[208] Çekin Işık, "Suat Derviş'in Gazete Yazılarında", 18.
[209] Çekin Işık, "Suat Derviş'in Gazete Yazılarında", 155-156.

yerel Müdafaa-i Hukuk örgütlerini birbirine bağlayan ve sıradan insanın deneyimini kayda geçiren özgül bir kamusal alan olarak ele alınmalıdır[210].

1919–1922 arasında Anadolu'da çıkarılan gazetelerin önemli bir bölümü, valilik matbaaları ya da mütevazı özel basımevlerinde, son derece sınırlı kâğıt ve makine imkânlarıyla yayımlanmıştır. Sivas Vilayet Matbaası'nda basılan İrade-i Milliye, Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye, Kastamonu'da Açıksöz, Erzurum'da Albayrak, Trabzon'da İstikbal, Adana'da Yeni Adana gibi gazeteler; kimi zaman haftada iki gün, kimi zaman günlük olarak çıkan, tirajları birkaç yüz ile birkaç bin arasında değişen fakat etki alanları bulundukları şehrin çok ötesine taşan yayın organlarıdır[211].

Bu gazetelerin ortak özelliği, merkezî sansür mekanizmalarından görece daha bağımsız hareket edebilmeleri ve yerel halkın gündelik sorunlarını Millî Mücadele söylemiyle iç içe aktarabilmeleridir. Yerel okuyucuya hitap eden başyazılar, yardım kampanyası listeleri, cepheye gönderilen asker ve erzak haberleri, kadınların düzenlediği miting ve cemiyet faaliyetleri gibi içerikler, Anadolu basınını İstanbul'daki "yüksek siyaset" eksenli tartışmalardan ayrıştıran temel unsurlar olmuştur[212].

Bu çerçeve, tez bağlamında özellikle iki açıdan önem taşır. Birincisi, Anadolu basını, kadın cemiyetlerinin ve "sıradan" Anadolu kadınlarının fiilî emeğini görünür kılan ilk sistematik kayıt alanlarından biridir. İkincisi, yerel gazetelerin "mahallî tanıklık" üslubu, ilerleyen yıllarda Suat Derviş'in kent yoksulluğunu, kadın emeğini ve sağlık/beden politikalarını anlattığı toplumcu gerçekçi röportaj diliyle doğrudan bir süreklilik kurar. Dolayısıyla Anadolu basını, kadın gazeteciliğinin yalnızca siyasal değil, sosyolojik zeminini de oluşturan öncü bir deneyim olarak değerlendirilmelidir.

Sivas Kongresi'nin ardından Mustafa Kemal Paşa, ulusal direnişin gerekçelerini ve hedeflerini önce Anadolu halkına anlatmak gerektiği kanaatine varmış; bu amaçla 14 Eylül 1919'da *İrade-i Milliye* gazetesini yayımlatmıştır. Gazetenin adı ve başlık altındaki "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin organı" ibaresi doğrudan Mustafa Kemal tarafından belirlenmiş; imtiyaz sahipliği ise Sivas Kongresi

[210] Hülya Baykal, "Milli Mücadele'de Basın", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 4/11 (1988): 475-478.
[211] Özkay, "Türk Kadın Yolu", 59-61.
[212] Burak Yenituna, "1930'lar Türkiye'sinde Bir Modernleşme Aracı: Basın" (İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013), 98, YÖK (340409).

delegelerinden Rasim Hoca'nın öğrencisi 22 yaşındaki Selahattin (Ulusalerk) adına alınmıştır[213].

Sivas Vilayet Matbaası'nda dört sayfa hâlinde basılan İrade-i Milliye'nin ilk sayıları ağırlıkla imzasız metinlerden oluşmakta; bu metinlerin büyük bölümü Mustafa Kemal'in talimatları doğrultusunda kaleme alınmaktadır. Gazete, 14 Eylül 1919'dan yıl sonuna kadar düzenli biçimde yayımlanmış; Sivas'ın coğrafî konumu sayesinde Orta Anadolu'ya ve Karadeniz iç hatlarına dağıtılarak yalnızca bir "şehir gazetesi" olmaktan çıkmış, kongre kararlarını tüm Anadolu'ya yayan merkezî bir haber kaynağına dönüşmüştür[214].

İrade-i Milliye'nin sütunlarında kadınlara dair doğrudan imzalı yazıların sınırlı olduğu görülmekle birlikte; yardım kampanyaları, şehit ailelerine yönelik çağrılar, cephenin iaşesine katkı sağlayan kadın cemiyetleri hakkında kısa haberler, Anadolu kadınlarının görünürlüğünü dolaylı yoldan artırmıştır. Bu yönüyle gazete, daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınan "kadın cemiyetleri–yerel basın" ilişkisinin erken halkalarından biri olarak okunabilir[215].

Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya gelişiyle birlikte İrade-i Milliye'nin üstlendiği işlevi yeni merkezde sürdürecek bir gazete kurulmasını istemiş; 10 Ocak 1920'de Hâkimiyet-i Milliye yayına başlamıştır. Yazı işleri müdürlüğüne Recep Zühtü (Soyak) getirilmiş; gazete önce haftada iki gün, Şubat 1921'den itibaren ise günlük olarak yayımlanmıştır[216].

Gazetenin ilk sayısında, adının seçilme gerekçesi, millet egemenliğini savunmak, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın doğduğu tarihsel koşulları halka anlatmak ve bu mücadelenin fikrî sözcülüğünü üstlenmek olarak tanımlanmıştır. Kısa sürede Ankara rejiminin resmî görüşlerini yansıtan, aynı zamanda parti ve devlet organı kimliği kazanan Hâkimiyet-i Milliye, 1934'ten itibaren Ulus adıyla yayınına devam ederek Cumhuriyet döneminin de temel referans gazetelerinden biri olmuştur[217].

---

[213] Özkay, "Türk Kadın Yolu", 6-33.

[214] Hüseyin Yıldırım, "İrade-i Milliye Gazetesi", 325-326, 17 Kasım 2025, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1166594#:~:text=Anadolu'da%20ba%C5%9Flayan%20kurtulu%C5%9F%20hareketinin,Milliye'nin%20bas%C4%B1m%20yeri%20oluyordu.

[215] Yenituna, "Bir Modernleşme Aracı: Basın", 97.

[216] Yenituna, "Bir Modernleşme Aracı: Basın", 124.

[217] Yenituna, "Bir Modernleşme Aracı: Basın", 124-126.

Gazetenin sütunlarında kadınlara dair haberler, daha çok Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti ile kadınların yürüttüğü yardım ve örgütlenme faaliyetlerine ilişkindir. Bu haberler, kadınların "ev içi fedakârlık" figüründen çıkıp, bizzat siyasal seferberliğin parçası hâline geldiği yeni bir yurttaşlık tahayyülünü beslemiş; ilerleyen yıllarda kadın gazetecilerin kaleme alacağı metinlere düşünsel bir zemin hazırlamıştır[218].

Kuzey Anadolu'nun Muhalif Hafızası olan Açıksöz, 1914'te Kastamonu'da haftalık bir gazete olarak yayımlanmaya başlamış; 15 Temmuz 1919'dan sonra Hamdi Çelen'in sahibi, Hüsnü Açıksöz'ün sorumlu müdür olmasıyla birlikte günlük yayına geçerek Millî Mücadele'nin en etkili yerel organlarından biri hâline gelmiştir. Gazetenin tirajının 1500'ü aşmış ve Kastamonu dışında Sinop, Çankırı, Zonguldak, Bolu gibi şehirlere de dağıtılmıştır. Gazete, işgal kuvvetlerine ve İstanbul hükümetinin uzlaşmacı siyasetine yönelik sert eleştirel diliyle dikkat çekmiş; Karadeniz hattındaki direnişin moral kaynağı olarak anılmıştır. 15 Temmuz 1919 tarihli sayısında yer alan "Uyan ey Anadolu ahalisi, uyku devri çoktan geçmiştir" çağrısı, Anadolu basınının militan üslubunun çarpıcı örneklerinden biridir[219].

Açıksöz'ün sayfalarında, kadınların düzenlediği yardım toplantıları, kermesler ve mitingler hakkında düzenli haberler yayımlanmış; özellikle Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kadın kollarının faaliyetleri ayrıntılı tutanaklarla kaydedilmiştir. Böylece cepheye çorap ören, dikiş-nakışla asker elbisesi hazırlayan, şehit ailelerine yardım kampanyaları örgütleyen Anadolu kadınları, ilk kez kendi şehirlerinin gazetelerinde "toplumsal aktör" olarak görünür hâle gelmiştir[220].

Doğu Vilayetlerinin Muhafız Kalemi olan Erzurum'da 1913'te yayımlanmaya başlayan Albayrak gazetesi, 1919'a gelindiğinde Doğu Anadolu'nun en etkili siyasî yayın organlarından biri konumuna yükselmiş; özellikle Erzurum Kongresi sürecinde, işgal tehlikesi altındaki vilayetlerin savunusunu üstlenen militan bir dile yönelmiştir. Gazete, etrafında kümelenen genç Osmanlıcı–milliyetçi aydın grubu aracılığıyla Doğu vilayetlerinde Ermeni meselesi, toprak bütünlüğü ve yerel milis hareketlerinin meşruiyeti gibi başlıkları tartışmış; kongre kararlarının halka anlatılmasında kritik rol

[218] Baykal, "Milli Mücadele'de Basın", 479-481.
[219] Murat Yetim, "I. İnönü Zaferi'nden İzmir'in Kurtuluşuna Kadar Açıksöz Gazetesi'nde Hârici Haberler" (Erzincan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 1-2, YÖK (391260).
[220] Sefer Bulgu, "Açıksöz Gazetesinin 1920-1921 Yılarına Ait Sayılarının Konu Başlıklarının Fihristi" (Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 3,33, YÖK (107500).

oynamıştır. Albayrak'ın haber ve başyazılarında, Erzurum ve çevresinde kadınların yürüttüğü yardım kampanyalarına, şehit aileleri için düzenlenen gecelere ve cemiyet faaliyetlerine ilişkin kısa haberler de yer almış; böylece Doğu cephesinde savaşın yükünü omuzlayan kadınların emeği basın kayıtlarına girmiştir[221].

Karadeniz Hattında adeta bir kamuoyu okulu olan Trabzon'da yayımlanan İstikbal gazetesi, başyazarlığını Faik Ahmet Barutçu'nun yürüttüğü, Karadeniz bölgesinde işgale karşı yürütülen fikrî mücadelenin önemli araçlarından biridir. Gazete, özellikle "Pontus meselesi" etrafındaki tartışmalarda Türk ve Müslüman nüfusun haklarını savunan, aynı zamanda Ankara hükümetiyle koordinasyonu destekleyen yayınlar yapmıştır[222]. İstikbal'in sayfalarında, Karadeniz sahilindeki göç dalgaları, Rum ve Ermeni çetelerinin faaliyetleri, bölgeden cepheye giden askerlerin uğurlanışı ve geride kalan ailelerin durumu sık sık işlenmiş; bu haberlerde özellikle kadınların yaşadığı güvenlik, yoksulluk ve barınma sorunları anlatılmıştır. Böylece Karadeniz'de savaşın "sivil yüzü", yerel basın aracılığıyla kamuoyuna aktarılmıştır[223].

Çukurova bölgesinde 25 Aralık 1918'de kurulan Yeni Adana gazetesi, başlangıçta temkinli bir dil kullanmakla birlikte kısa sürede Fransız işgaline karşı direnişi savunan bir çizgiye evrilmiş; hem Kuva-yı Milliye birliklerinin hem de yerel Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin sesi hâline gelmiştir. Son dönem araştırmalar, Yeni Adana'nın yalnızca işgal yıllarında değil, Cumhuriyet sonrasında da yayınına devam ederek Millî Mücadele hafızasını güncel siyasete taşıyan nadir yerel gazetelerden biri olduğunu göstermektedir. Gazete kadrosunun işgal sırasında baskı ve sürgünlere maruz kalması, kimi zaman şehir dışına çıkarak yayını başka merkezlerden sürdürmesi, Anadolu basınının hangi bedeller karşılığında ayakta kalabildiğini göstermesi bakımından çarpıcıdır. Yeni Adana'da doğrudan kadın imzaları sınırlı olsa da kadın ve gençlik cemiyetlerinin faaliyetlerine geniş yer verilmiş; özellikle Fransız işgaline karşı yapılan mitinglere kadın kitlelerin kitlesel katılımı, gazetenin haber ve fotoğraflarında vurgulanmıştır. Bu durum, Çukurova'daki kadınların yalnız

[221] Besim Yıldırım, "Millî Mücadele'nin Gür Sesi Albayrak Gazetesi'nin Köşe Yazılarının İncelenmesi" *İlef Dergisi* 9/2 (2022): 380-381.
[222] Mesut Çapa, "Trabzon'da Yayınlanan "İstikbal Gazetesi"nde Pontus Meselesi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* Ekim 2001/57 (2001): 66-67.
[223] Asuman Demircioğlu, "Faik Ahmet (Barutçu) Bey ve İstikbâl Gazetesi (1918 Yılı Sonu ve 1922 Yılı)" (Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1998), 21-22, YÖK (122534).

"yardımcı" değil, doğrudan direnişin siyasal öznesi olarak algılanmasına katkı sağlamıştır[224].

Anadolu basını söz konusu edildiğinde, coğrafi olarak İstanbul'da basılmasına rağmen Anadolu şehirlerinde taşra baskıları ve yaygın dağıtımı ile dikkat çeken Sebilürreşad dergisi de anılmalıdır. Dergi, işgal yıllarında İslami referanslarla Millî Mücadele'yi meşrulaştıran yazılar yayımlamış; özellikle Anadolu'daki vaizler, din adamları ve yerel kanaat önderleri aracılığıyla geniş bir dolaşıma girmiştir[225].

Sebilürreşad'ın sayfalarında yer alan hutbe metinleri, fetvalar ve siyasî makaleler, İstanbul merkezli bir yayının Anadolu basınıyla kurduğu simbiyotik ilişkiyi gösterir. Aynı zamanda kadınlara yönelik ahlâk ve aile söylemini Millî Mücadele çağrısıyla birleştiren metinler, kadınların hem ev içi hem kamusal alandaki rollerinin dinî meşruiyet zemininde tartışılmasına imkân tanımıştır[226].

Konya'da Millî Mücadele yıllarında yayımlanan Öğüt ve Babalık gazeteleri, bölgedeki yoğun siyasal gerilimler, iç isyanlar ve Ankara ile yerel otoriteler arasındaki kırılgan ilişki nedeniyle Anadolu basını içinde özel bir konuma sahiptir. Bünyamin Ayhan'ın sınıflamasına göre Konya basını, bir yandan Ankara hükümetinin direniş çizgisini desteklerken, diğer yandan özellikle Delibaş isyanı başta olmak üzere çeşitli karışıklıkların toplumsal etkisini yatıştırmaya çalışan "çift yönlü bir söylem" benimsemek zorunda kalmıştır[227].

Özellikle Babalık gazetesi, Konya'nın yerel tarihini konu alan çalışmaların büyük bölümünde Millî Mücadele'ye yakın, Ankara merkezli direniş basını içinde tanımlanmaktadır. Konya Yerel Basın Arşivi kayıtları, gazetenin 1920 boyunca Ankara Hükümeti'nin açıklamalarını düzenli biçimde yayımladığını, isyan bölgelerinde halka "metanet" çağrısında bulunduğunu ve yerel halkı yanlış bilgi yayan işbirlikçi yayınlara karşı uyardığını göstermektedir[228].

---

[224] İbrahim İslam, "Milli Mücadelede Yeni Adana Gazetesi" (Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1995), 101-126, YÖK(42691).
[225] Baykal, "Milli Mücadele'de Basın", 478-480.
[226] Adem Efe, "Sebîlürreşâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2009).
[227] Avanas, *Milli Mücadelede Konya*, 7-8; Bünyamin Ayhan, "Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını", 84, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1723857
[228] Avanas, *Milli Mücadelede Konya*, 7-8.

Öğüt gazetesi ise benzer dönemde, daha didaktik ve "halkı bilgilendirme" odaklı haber diliyle öne çıkmış; Ankara'dan gelen kararları anlaşılır bir dille yerelleştirmiş; iaşe sıkıntısı, yol güvenliği, vergi düzenlemeleri gibi gündelik yaşamı etkileyen siyasal konulara geniş yer vermiştir. Her iki gazete de Konya'nın siyasal kırılganlığı nedeniyle diğer Anadolu şehirlerine kıyasla daha temkinli, fakat yine de direnişten yana bir yayın politikası izlemiştir. Bu bağlamda Konya basını, Anadolu basınının genel karakterini oluşturan direnişçi ruhu taşımakla birlikte, bölgesel istikrarsızlıkların ortasında kamu düzenini korumaya yönelik "arabulucu" bir dil geliştirmeyi başarmıştır.

İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye etrafında Ankara'da örgütlenen basın ağı yalnızca haber akışını değil, aynı zamanda Millî Mücadele'nin ortak siyasal söylemini de şekillendirmiştir. Bu merkezî söylem, Konya gibi siyasal gerilimlerin yüksek olduğu bölgelerde yerel gazeteler tarafından hem uyarlanarak hem de yeniden üretilerek sürdürülmüştür.

Ankara'dan gelen duyurular, Öğüt ve Babalık'ta sadeleştirilerek yayımlanmış; Meclis tartışmaları, cephe hareketleri, yardım kampanyaları ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bildirileri, yerelin sosyo-ekonomik koşullarına göre yeniden yorumlanmıştır. Bu durum, merkez–taşra iletişiminin tek yönlü bir "merkez dayatması" olmadığını; tersine, yerelin gündelik gerçekliğiyle harmanlanmış çift yönlü bir söylem dolaşımını mümkün kıldığını göstermektedir[229].

Bu süreklilik, Cumhuriyet'in ilk on yılında kadın gazetecilerin sahaya dair gözlemlerinde de izlenebilir. Suat Derviş'in İstanbul basınında kaleme aldığı yoksulluk, işçi kadınlar, taşradan kente gelen genç kızlar ve kent yoksunlukları üzerine röportajlarında görülen sosyolojik derinlik, Anadolu basınındaki erken yerel tanıklıkların modern kent bağlamında yeniden yazılmasıdır. Oğurel'in belirttiği üzere, Derviş'in "tanıklık merkezli röportaj dili", Millî Mücadele döneminde Anadolu basınında oluşan yerel anlatı birikiminin geç Cumhuriyet'in kent gazeteciliğine aktarılmış biçimi olarak okunabilir[230].

[229] Mustafa İşliyen, "Yerel Basında İdeolojik Söylem: 1919-1920 Konya Basını Örneği", *Aksaray İletişim Dergisi* 1/2 (2019): 196.
[230] Oğurel, "Kadınlarve Yoksulluk", 58-60.

Dolayısıyla Konya basınının temkinli ama direniş yanlısı haber dili, yalnız Millî Mücadele'nin bölgesel hafızası açısından değil, kadın gazeteciliğinin sonraki kuşaklarında görülen toplumsal gözlem ve yerel gerçeklik duyarlığı bakımından da tarihsel bir öneme sahiptir.

Anadolu basınının İstanbul'dan ayrıldığı en belirgin noktalardan biri, kadınların sahadaki fiilî emeğini çok daha çıplak ve gündelik ayrıntılarla yansıtmasıdır. İstanbul'daki kadın dergileri çoğu zaman düşünsel tartışma ve siyasal talep düzeyinde konumlanırken, Anadolu gazeteleri köy öğretmenlerinin, hemşirelerin, şehit eşlerinin, dul ve yetim kadınların, yerel cemiyetlerde çalışan gönüllülerin somut yaşam deneyimlerini sayfalarına taşımıştır.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti üzerine yapılan klasik bir çalışma, cemiyetin şube açtığı şehirlerde yerel gazetelerin; yardım kampanyası listelerini, dikiş-nakış ve erzak hazırlama ilanlarını, miting çağrılarını, şehit aileleri için düzenlenen geceleri ve kadınların katıldığı yürüyüşleri düzenli biçimde yayımladığını ortaya koymaktadır. Bu ilan ve haberler, "sıradan Anadolu kadını"nı ilk kez isimleriyle ya da "falanca hanım" şeklindeki mahlaslarla basın sayfalarına taşımış; kadınların savaş ekonomisine ve moral seferberliğine yaptığı katkıyı kolektif bir hafıza nesnesine dönüştürmüştür[231].

Bazı yerel gazetelerde kadın imzalı teşekkür mektupları, kısa makaleler ve duyurulara da rastlanmaktadır. Bu metinler, bir yandan evladını cepheye uğurlayan annelerin, diğer yandan yardım cemiyetlerinde çalışan kadınların duygularını, kaygılarını ve umutlarını dile getirir. İstanbul'daki kadın dergilerinin teorik ve politik diline kıyasla, Anadolu basınındaki bu yazılar daha duygusal ama aynı zamanda daha somut ve maddi bir tanıklık taşır. Bu yönüyle, Suat Derviş'in ileride geliştireceği tanıklık merkezli röportaj üslubunun sosyolojik öncülleri olarak değerlendirilebilir.

Millî Mücadele döneminde Anadolu'da basın, olağanüstü koşulların zorladığı bir toplumsal dayanışma aracına dönüşmüştür. Yerel gazeteler yalnızca cephe haberlerini aktarmamış; aynı zamanda düğünlerin kısıtlanması, israfın sakıncaları, iaşe darlığı, içki yasağı gibi uygulamaları tartışmaya açarak halkı ahlâkî ve iktisadî bir seferberliğe çağırmıştır[232].

---

[231] Bekir Sıtkı Baykal, "Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1/1 (1984): 108-109.
[232] Baykal, "Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları", 108-109.

Bu yayıncılığın bedeli ise ağır olmuştur. Bazı yerel gazeteler işgalci güçlerin baskısıyla kapatılmış, bazı gazeteciler sürgüne gönderilmiş ya da yargılanmıştır. Millî Mücadele sonrasında hazırlanan ve ülkeden çıkarılması istenen 150 kişilik listede 13 gazetecinin bulunması, basının bu dönemde devletler ve hükümetler açısından ne denli belirleyici bir "güç odağı" olarak algılandığını göstermektedir. Bu tablo, Anadolu basınının Ankara çizgisiyle uyumlu direnişçi yayınlarının tarihsel önemini daha da belirginleştirmekte; kadın gazetecilerin ve kadın cemiyetlerinin bu riskli ortamda üstlendiği görünmeyen bedelleri de anlamamıza yardımcı olmaktadır.

6. KADIN GAZETECİLERİN TOPLUMSAL ROLLERİ

Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet yılları, kadın gazeteciler için yalnızca yazı yazdıkları bir dönem değil; aynı zamanda toplumsal öznenin yeniden kurulduğu, kadınların hem kamusal hem de entelektüel alanda etkili aktörlere dönüştüğü bir kırılma noktasıdır. Bu bölümde, kadın gazeteciliğinin dönüşümünde belirleyici olan zihinsel, toplumsal ve mesleki süreklilikler tarihsel bağlam içinde, ilgili literatüre dayalı bir sentezle ele alınmaktadır.

Bu dönemde kalem oynatan her kadın gazeteci, ideolojik konumu, sınıfsal perspektifi veya yazınsal biçemi farklı olsa da ortak bir tarihsel işlev üstlenmiştir: toplumun yeniden inşasında kadın deneyiminin silinmemesi ve kamusal hafızanın kadın sesleriyle zenginleşmesi. Fatma Aliye ve Emine Semiye'nin erken dönemde açtığı düşünsel hattın, Meşrutiyet'in hukuk ve siyaset tartışmaları içinde Selma Rıza ile genişlediği; Millî Mücadele'nin sahici direniş atmosferinde Halide Edip, Nuriye Ulviye, Nakiye Elgün ve Sabiha Sertel gibi isimlerle toplumsal karşılık bulduğu; erken Cumhuriyet'in eleştirel modernleşme sürecinde ise Şükûfe Nihal ve Suat Derviş tarafından hem edebî hem de röportaj tekniği açısından ileri taşındığı gözlemlenmektedir.

Dolayısıyla aşağıdaki alt başlıklarda, yalnızca biyografik bilgiler sıralanmayacak; her bir kadın gazetecinin düşünsel katkısı, haber ve yazı pratikleri, toplumsal etkileri ve Suat Derviş'in gazetecilik mirasıyla kurdukları çok katmanlı ilişki tarihsel bağlam içerisinde tartışılacaktır.

Anadolu basını, Millî Mücadele'nin olağanüstü toplumsal koşullarında, kadın deneyimlerini merkezine alan gerçek zamanlı bir tanıklık üretmiş; böylece İstanbul'daki teorik tartışma odaklı kadın yayıncılığından tamamen farklı bir belgeleme biçimi ortaya çıkarmıştır. İstanbul'daki yayınlar daha çok haklar, eğitim, yurttaşlık ve reform tartışmalarını teorik düzlemde yürütürken; Anadolu gazeteleri savaşın, yoksulluğun, göçün ve örgütlü kadın emeğinin gündelik ayrıntılarını kayda geçiren pratik bir tanıklık dili geliştirmiştir. Yerel gazeteler; köy öğretmenlerinin, hemşirelerin, şehit eşlerinin, dul ve yetim kadınların, yerel cemiyetlere bağlı gönüllülerin ve cephe gerisi üretim

zincirinde çalışan kadınların deneyimlerini görünür kılarak kadın emeğini tarihselleştiren bir arşiv oluşturmuştur. Kadın cemiyetlerinin yardım kampanyaları, miting çağrıları, bağış listeleri, şehit aileleri için düzenlenen organizasyonlar ve yerel dayanışma pratikleri yalnızca haber niteliği taşımamış; kadınların Millî Mücadele'deki fiilî rollerini belgeleyen güçlü bir sosyolojik veri havuzu oluşturmuştur. Bu nedenle Anadolu basını, kadın gazeteciliğinin toplumsal zeminini kuran; sahadaki kadın öznesinin varlığını meşrulaştıran ve daha sonraki kuşak gazetecilerin –Suat Derviş dâhil– başvuracağı bir tarihsel hafıza birikimi meydana getirmiştir. Millî Mücadele yıllarında İrade-i Milliye, Hâkimiyet-i Milliye, Açıksöz, Albayrak, İstikbal, Yeni Adana, Öğüt ve Babalık gibi gazetelerin sayfalarında yer alan kısa haberler, ilanlar, bağış listeleri ve yerel tanıklıklar; Anadolu kadınlarının savaş, yoksulluk, göç ve örgütlü dayanışma içindeki konumunu görünür kılmıştır.

Suat Derviş'in 1930'lu ve 1940'lı yıllarda İstanbul'un varoşlarında, fabrikalarda, hastanelerde ve bakım kurumlarında yaptığı gözlemler, bu erken "Anadolu tanıklığı" birikiminin modern kent bağlamında yeniden yazılması olarak da okunabilir. Derviş'in özellikle Cumhuriyet, Son Posta ve Tan gazetelerindeki röportaj dizilerinde görülen "saha merkezli, tanıklığa dayalı" anlatım, Millî Mücadele döneminde Anadolu basınında şekillenen yerel gözlem dilini, geç Cumhuriyet İstanbul'unda sınıf temelli bir toplumsal gerçekçilikle birleştirir[233].

İkincisi ise, İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye etrafında örgütlenen Anadolu basın ağı, yerel gazetelerin dilini, sembollerini ve Millî Mücadele söylemini merkezle uyumlu ama yerelin gerçekliğine duyarlı bir çerçevede kurmuştur. Ankara'dan gelen bildiriler ve nutuklar yerel sayfalarda bölgenin sosyo-ekonomik şartlarına göre yeniden yorumlanmış, yerel cemiyetlerin haberleriyle yan yana yayımlanmıştır. Bu çizgi, Cumhuriyet'in ilk on yıllarında İstanbul basınında çalışan kadın gazetecilerin Anadolu'daki kadınların hayatını konu alan röportajlarında da sürmüş; köy kökenli genç kadın işçilerin, taşradan kente göç eden ailelerin ve cephe gerisi kuşağının kızlarının hikâyeleri, Anadolu basınının yerel tanıklığı ile erken Cumhuriyet'in kent merkezli kadın gazeteciliği arasında işleyen bir köprü işlevi görmüştür. Bu yöntem kadın gazetecilerin dilini de etkileyerek yerel duyarlık ile ulusal politik hattı birleştiren yeni bir üslup geliştirmelerine zemin hazırlamıştır[234].

[233] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 58-60.
[234] Baykal, "Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları", 113-116.

Dolayısıyla Millî Mücadele döneminde Anadolu basınında şekillenen yerel, direnişçi ve zaman zaman kadın merkezli bakış açısı; Suat Derviş'in gazeteciliğini yalnızca İstanbul'daki entelektüel çevrelerle değil, Anadolu'daki toplumsal deneyimlerle de bağlayan tarihsel bir arka plan sunmaktadır. Bu nedenle tezde, İstanbul merkezli kadın basınını ele alan bölümlerin yanında, Anadolu basınının çok sesli yapısının ayrı bir alt başlıkta görünür kılınması hem tarihsel bütünlüğü hem de kadın gazeteciliğinin sosyolojik derinliğini güçlendiren kuramsal bir tercih olarak önem kazanmaktadır.

6.1 Halide Edip Adıvar

Halide Edip Adıvar (1884–1964), Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü "millî temsil" düzeyine taşıyan en etkili kadın yazarlardan ve gazetecilerden biri olarak kabul edilir. Amerikan Kız Koleji'nde aldığı eğitim, iyi derecede İngilizce bilmesi ve II. Meşrutiyet'ten itibaren Tanin, Tasvîr-i Efkâr, İkdam gibi gazetelerde yayımlanan makaleleri, onu hem kadın eğitimi hem de Doğu–Batı tartışmasının simge figürü hâline getirmiştir. Ayşe Durakbaşa'nın vurguladığı üzere Halide, bir yandan "yeni kadın" idealini taşıyan modern bir aydın, diğer yandan milliyetçi-modernist projenin içinden konuşan bir kamusal figür olarak Türk modernleşmesinin merkezinde yer alır[235].

Halide Edip'in Seviye Talip (1910), Handan (1912), Yeni Turan (1913), Ateşten Gömlek (1922) ve Vurun Kahpeye (1926) gibi romanlarında kadın karakterler, bir yandan bireysel iç dünyaları, aşk, vicdan ve ahlâk çatışmalarıyla öne çıkar; diğer yandan ulus-inşa sürecinin alegorik taşıyıcıları hâline gelir. Nazlıpınar Subaşı'nın "yeni kadın" kimliği çözümlemesinde gösterildiği üzere, Halide'nin kadın kahramanları modern eğitimli, millî duyarlılığı yüksek, fedakâr ve ahlâkî sorumluluğu güçlü bir "vatandaş kadın" tipini temsil eder; bu figür hem bireysel özgürlük arzusunu hem de ulusa adanmışlığı birlikte taşır[236]. Özellikle Ateşten Gömlek ve Vurun Kahpeye'de kadın bedeni ve emeği, doğrudan "vatan" ve "millet" söylemiyle iç içe geçer; kadın kahraman hem cephede hem de eğitim ve propaganda faaliyetlerinde ulusal mücadelenin ahlâkî ve duygusal motoru olarak kurgulanır[237].

---

[235] Ayşe Durakbaşa, *Halide Edip – Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (İletişim Yayınları, 2000), 197.
[236] Muzaffer Derya Nazlıpınar Subaşı, "Halide Edip Adıvar'ın "Yeni Kadın Kimliği" Anlayışı", *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi* 1/2 (2018): 380-381
[237] Ece Paralı, "Halide Edip Adıvar ve Romanlarında Cumhuriyet Dönemi Yeni Kadın Kimliği" (Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 115-117, YÖK (100249).

Bu temsil, kadınların kamusal alana çıkışını meşrulaştırırken, onların deneyimini esas olarak ulus-devlet projesi çerçevesinde konumlandırır. Halide Edip'in gazeteciliği ve konferans metinleri de bu çerçeveyi pekiştirir. Durakbaşa'nın ayrıntılı biyografik çözümlemesinde gösterildiği gibi Halide, kadınların eğitim hakkını, kamusal alana katılımını ve mesleki varlığını savunurken, bunları çoğu kez "milletin terakkisi", "medeniyet seviyesinin yükselmesi" ve "Batı karşısında saygın bir ulus olma" hedefiyle ilişkilendirir[238]. Böylece kadın sorunu, sınıf, emek ve yoksulluk boyutlarından ziyade kültürel modernlik, ahlâk ve millî birlik ekseninde tanımlanmaktadır.

Fotoğraf 6.1.1: Halide Edib, Milli Mücadele Konuşması. Ateşten Gömlek Kitap Kapağı
Kaynak: Khaleda Adeeb, (21.04.2021), Kitap Gömleği Ateşten https://www.noor-book.com/publice/covers_cache_webp/10/3/c/b/822ddcef393cbc3cceae09dfe726c94f.png.webp

Millî Mücadele yıllarında Halide Edip'in rolü, yalnızca bir romancı ya da köşe yazarı olmanın ötesine geçer. 23 Mayıs 1919 Sultanahmet Mitinginde on binlerce kişiye hitap eden konuşması, Osmanlı/Türk tarihinde kadınların politik kamusal alandaki en dikkat çekici kitlesel görünürlüklerinden biri sayılır. Bu konuşma, daha sonra Türk'ün Ateşle İmtihanı adlı eserinde edebî bir tanıklığa dönüştürülmüş; böylece kişisel tanıklık, Millî Mücadele anlatısının kolektif hafızasına eklemlenmiştir. Tanin, Vakit ve İkdam gazetelerinde yayımlanan yazıları, kadınların yalnızca ev içi sorumluluklarla değil, ulusal kurtuluş mücadelesiyle de yükümlü olduğunu vurgulayan

[238] Durakbaşa, *Halide Edip*, 200.

bir söylem üretmiş; "kadın yurttaş" kimliğini edebî ve politik düzlemde inşa etmiştir[239].

Halide Edip'in yazılarında dikkat çeken temel unsurlardan biri "kadının yurttaşlık bilinci"dir. Kadınları yalnız "askerin ardındaki fedakâr anne" değil, "milletin eşit üyesi" olarak konumlandırır. Bu bakış açısı, Cumhuriyet döneminde kadın haklarının meşrulaşmasında önemli bir entelektüel dayanak olarak, daha sonraki kadın gazetecilerin söylemlerine de yansımıştır[240]. Ancak Halide'nin bu yurttaşlık tasavvuru, büyük ölçüde eğitimli orta-üst sınıf kadın deneyimini model almakta; toplumsal eşitsizliklerin sınıf boyutunu ikincil planda bırakmaktadır.

Bu noktada Halide Edip ile Suat Derviş arasındaki fark belirginleşir: Halide Edip, kadınları modern ulusun "eğitimci annesi", "fedakâr yurttaşı" ve "ahlâkî rehberi" olarak kurgulayan milliyetçi-modernist bir feminizmin örneğini sunarken; Suat Derviş, kadınları sınıf ilişkileri, kent yoksulluğu ve emek sömürüsü bağlamında konumlandıran toplumcu gerçekçi bir çizgiyi temsil eder.

Halide Edip ile Suat Derviş'in karşılaştırılması, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin yalnızca bireysel biyografiler üzerinden değil, ideolojik, sınıfsal, estetik ve politik dönüşümler üzerinden anlaşılması açısından merkezi bir yere sahiptir. Her iki yazar da kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü genişleten etkili figürlerdir; ancak temsil ettikleri siyasal söylem, kadınlık tahayyülü ve gazetecilik pratikleri derin bir ayrışmaya işaret eder. Bu ayrışmalar, kadın gazeteciliğinin Osmanlı son döneminden Cumhuriyet'e geçerken geçirdiği yön değişimlerini görünür kılar.

Halide Edip'in kadın temsili, Jön Türk ve erken Cumhuriyet modernleşmesinin ulus-devlet perspektifine dayanır. Kadınların kamusal görünürlüğü, modern ulusun inşasında "fedakâr yurttaş" rolü üzerinden meşrulaştırılır. Bu modelde kadın, ulusun ahlâkî vicdanı, modern eğitimin taşıyıcısı, millî birlik duygusunun pekiştiricisi olarak konumlanmıştır. Kadın özne, ulusun şerefini, namusunu ve geleceğini temsil eden sembolik bir figür hâline gelir; bireysel arzuları çoğu kez millî görev ile dengelenir[241].

Suat Derviş ise kadınları ulusalcı bir misyonla değil, toplumsal adalet, sınıf eşitsizliği ve ekonomik sömürü bağlamında ele alır[242]. Onun kadın karakterleri ve

[239] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 76-77.
[240] Bora, *Kadınların Sınıfı,* 95-96.
[241] Paralı, "Halide Edip Adıvar", 130.
[242] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 189.

röportaj öznesi kadınlar işçi, ev içi emeği görünmeyen, yoksullukla mücadele eden ve kent modernleşmesinin dışına itilmiş kesimleri temsil etmektedir. Derviş, özellikle 1930'lar ve 1940'lardaki röportaj dizilerinde gecekondu semtlerini, liman çevrelerini, fabrikaları ve sokakları dolaşarak, kadınların gündelik yaşam deneyimini doğrudan tanıklık üzerinden kurar. Ömer Özer'in Çöken İstanbul çözümlemesinde belirttiği gibi Derviş, "aşağı İstanbul" un mekânlarını dolaşırken, modern şehrin vitrininin arkasındaki yoksulluk, emek sömürüsü ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görünür kılar; gazeteciliği bir "yoksulluğun mekânsal topografyasına" dönüştürür[243].

Gazetecilik biçimi açısından da iki yazar arasındaki ayrım nettir. Halide Edip'in gazeteciliği; makale, deneme ve politik konuşma formlarına yaslanan, dili çoğu kez yüksek, soyut ve ulusal idealler üzerine kurulu bir "kamusal hitabet gazeteciliğidir". Suat Derviş'in gazeteciliği ise alan araştırmasına dayalı, muhatapla yüz yüze kurulan diyaloglara yaslanan, röportajı hem sosyolojik bir envanter hem de etik bir tanıklık aracı hâline getiren bir "toplumsal tanıklık gazeteciliğidir".

Edebî üretim bakımından fark daha da derinleşir. Halide Edip'in romanlarında kadınlar çoğu kez ulusal mücadelenin alegorik taşıyıcılarıdır. Ateşten Gömlek ve Vurun Kahpeye gibi eserlerde kadın kahraman, "vatanın namusu" ile özdeşleştirilir; bireysel arzularını millî görevle dengeleyen bir özne olarak sunulur. Derviş'in Fosforlu Cevriye, Onları Ben Öldürdüm, Hiç gibi romanlarında ise kadın, devlet ideolojisinin sembolü değil; toplumsal dışlanmanın, erkek şiddetinin ve ekonomik sömürünün ortasında hayatta kalmaya çalışan gerçek bir bireydir. Erol Gökşen, Derviş'in röportajları ile Fosforlu Cevriye arasındaki sürekliliği vurgulayarak, romanın İstanbul'un arka sokaklarına dair gazetecilik gözlemlerini dönüştürerek kadın bedenini ve kent deneyimini sınıf ve cinsiyet ekseninde yeniden kurguladığını belirtir[244]. Ş. Kaya ve Erkoç'un çalışmalarında da Derviş'in kadın karakterleri, ahlâkî fedakârlığın sembolü olmaktan çok, erkek egemen ve sınıfsal tahakküme direnen, "birey olma mücadelesi" veren figürler olarak çözümlenir[245].

Sınıf kategorisinin konumu bu karşılaştırmanın bir başka kritik boyutudur. Halide Edip'in roman ve makalelerinde sınıf farkı neredeyse hiç temel bir analitik kategori değildir; kadın karakterler genellikle eğitimli, orta/üst sınıf ve modernleşme

[243] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 188.
[244] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 250.
[245] Erkoç, "Başını Eğmeyen Celileler, Cavideler, Cevriyeler", 804; Şehriban Kaya, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın Karakterler", *Folklor Edebiyat* 24/96 (2018): 102-104.

imkânlarına sahip kişiler olarak tasarlanır. Suat Derviş ise sınıfı kadın deneyiminin merkezine yerleştirir: işçi kadın, ev hizmetlisi, kunduracı eşi, kâğıt toplayıcı çocuk annesi gibi figürlerle kadınlığın "alt sınıf yüzünü" görünür kılar. Bu, iki kadın yazar arasındaki en çarpıcı karşıtlıklardan biridir.

Sonuç olarak, Halide Edip'in kadın temsili, ulus-devlet merkezli modernleşme söylemi ile uyumlu, hatta onu taşıyan milliyetçi-modernist bir feminizm örneği sunarken; Suat Derviş'in gazeteciliği, kadın sorununu sınıf, emek, kentleşme ve toplumsal adalet boyutlarıyla birlikte ele alan toplumcu gerçekçi bir hattı temsil eder. Biri kadınların kamusal alana çıkışını "millet için fedakârlık" söylemiyle meşrulaştırırken, diğeri bunu "hak, adalet ve eşitlik" talebiyle temellendirir.

Tezin bağlamı açısından bakıldığında, Halide Edip'in konumu, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin tarihsel gelişiminde, kadınların basın ve edebiyatta görünür olmasını sağlayan milliyetçi-modernist ön evreyi temsil ederken; Suat Derviş'in gazeteciliği, bu mirası devralıp, kadın deneyimini sınıf temelli eşitsizlikler, kent yoksulluğu ve emek sömürüsü çerçevesinde yeniden tanımlayan sol-eleştirel evreyi temsil eder. Böylece iki yazar arasındaki karşılaştırma, tezin genel perspektifinde kadın gazeteciliğinin "ulusal misyon" merkezli söylemden "toplumsal adalet" merkezli söyleme doğru geçirdiği dönüşümü kavramak için kurucu bir analitik eksen sunmaktadır[246].

6.2 Nuriye Ulviye Mevlan

1913'te yayımlanmaya başlayan Kadınlar Dünyası dergisi, Osmanlı kadın hareketinin en etkili yayın organı olmuştur. Kurucusu Nuriye Ulviye Mevlan Civelek, hem Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin başkanı hem de derginin yazı işleri müdürü olarak, kadın emeği, eğitim hakkı ve siyasi temsil konularında radikal talepler dile getirmiştir. Dergi, tamamı kadınlardan oluşan yazar ve yönetim kadrosu ile Müslüman kadın basını içinde benzersiz bir yere sahip olmuştur. Bu kadronun bütünüyle kadınlardan oluşması, yalnız sembolik bir tercih değil, "kadının kendi sözüyle kamusal alana çıkması" ilkesinin bilinçli bir örgütsel pratiği olarak da okunmalıdır; böylece, erkek editoryal denetimden bağımsız bir kadın kamusallığı inşa edilmiştir[247].

[246] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 246.
[247] Özkay, "Türk Kadın Yolu", 31.

İstanbul'un işgali yıllarında Kadınlar Dünyası, kadın örgütlenmelerinin sesi hâline gelmiş; "kadınların da vatan borcu vardır" minvalindeki başyazılarla kadınları Millî Mücadele'ye katılmaya çağırmıştır. Bu yayın çizgisi, erkek merkezli milliyetçilik söylemine feminist bir eleştiri yöneltir; kadınları yalnız "vatanın anneleri" değil, "vatanın yurttaşları" olarak tanımlamıştır.

Derginin sayfalarında yer alan imzalı ve imzasız yazılar, vatan savunmasını "annelik fedakârlığına indirgemek yerine, kadınların siyasal hakları ve kamusal yetki alanlarıyla birlikte düşünür; böylece, Millî Mücadele diskurunu kadın hakları söylemiyle kesiştiren erken bir "feminist yurttaşlık" dilinin örneklerini üretir.

Bu söylem, Cumhuriyet basınında Suat Derviş'in "kadın öznesi"ni merkeze alan yazı diliyle doğrudan bağ kurmuştur. Derviş, 1930'larda kaleme aldığı röportaj ve makalelerde Ulviye Mevlan'ın kurduğu bu "kamusal kadın bilinci"ni modernleştirilmiş bir biçimde sürdürmüş; kadınların yalnızca sembolik değil, gerçek toplumsal ve sınıfsal aktörler olarak görünür kılınmasına katkı sağlamıştır[248]. Özellikle ev içi emeğin, ücretli işgücünün ve kentsel yoksulluğun kadın deneyiminde nasıl kesiştiğini gösteren röportajlarında Derviş, Kadınlar Dünyası'nın soyut hak taleplerini somut hayat hikâyelerine dönüştürür; bu bakımdan, derginin teorik mirası ile kendi saha gazeteciliği arasında süreklilik kuran köprü işlevi görür.

6.3 Nakiye Elgün

Nakiye Elgün (1882–1954), Osmanlı'nın son yıllarından Cumhuriyet'in kurumlaşma dönemine uzanan çizgide hem eğitimci hem de gazeteci kimliğiyle kadınların kamusal konumunun yeniden inşa edilmesinde belirleyici bir figür olarak öne çıkmıştır. Özellikle 1910'lardan itibaren kadın eğitimi, yurttaşlık bilinci, toplumsal sorumluluk ve modern kadın kimliğinin kamusal alanda görünür kılınması üzerine yürüttüğü faaliyetler, onu yalnızca bir öğretmen değil, erken Cumhuriyet'in "entelektüel kadın aktörlerinden" biri hâline getirmiştir.

Yaprak Zihnioğlu, Elgün'ün "kadınların siyasal kamusallığa geçişinin eğitim temelli ayağını kuran öncü" olarak nitelendirir[249]. Bu nitelendirme, Elgün'ün rolünü sıradan bir eğitim bürokratının ötesine taşıyarak, kadın hareketinin düşünsel omurgasını kuran stratejik bir özne konumuna yerleştirir.

[248] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 55-58.
[249] Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap*, 214.

Elgün'ün eğitime dair düşünsel konumu, dönemin liberal-modernist kadın aydınlarının çizdiği çerçevenin çok ötesindedir. Kadınlar Dünyası'nda yayımlanan yazılarında eğitimi yalnız bireysel bir yükseliş aracı olarak değil, "toplumsal sorumluluk ve millet inşasının zorunlu bileşeni" olarak tarif eder.

Eğitim sürecini, kadınların "ev içi rolleri aşarak yurttaşlık bilinci kazanmasının ön şartı" şeklinde tanımlaması, dönemin pek çok kadın yazarından ayrıldığı kritik bir noktadır. Özellikle kız çocuklarının eğitiminde fırsat eşitliğini savunan yazıları, bugün dahi feminist eğitim tarihinin önemli referansları arasında kabul edilmektedir.

Bu bağlamda Elgün, eğitimi yalnızca bireysel mobilitenin değil, kadınların kolektif siyasal özneleşmesinin de kurumsal aracı olarak kurgular; böylece pedagojik söylem ile politik talepler arasında organik bir bağ kurar.

1919 sonrasında Darülfünun'da verdiği konferanslar, onun yalnızca teorik bir düşünür değil, doğrudan kamusal bir entelektüel aktör olduğunun göstergesidir. Hakan Aydın'ın Darülfünun konferanslarına ilişkin ayrıntılı çalışması, Elgün'ün konuşmalarında kadınların toplumsal konumunu hem dini hem de hukuki referanslarla meşrulaştırdığını; böylece kadın eğitimi tartışmasını "Batılılaşma" zemininden çıkararak "kamusal görev ve toplumsal ihtiyaç" eksenine taşıdığını ortaya koyar. Bu çerçeve, Elgün'ün kadınların kamusal temsilini yalnız ideolojik bir talep olarak değil, toplumsal bir zorunluluk olarak gördüğünü gösterir. Bu strateji, muhafazakâr çevrelerin tepkisini azaltırken kadınların kamusal görünürlüğüne dinî ve hukuki meşruiyet sağlayarak, reformların toplumsal kabulünü kolaylaştırmıştır[250].

[250] Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 20.

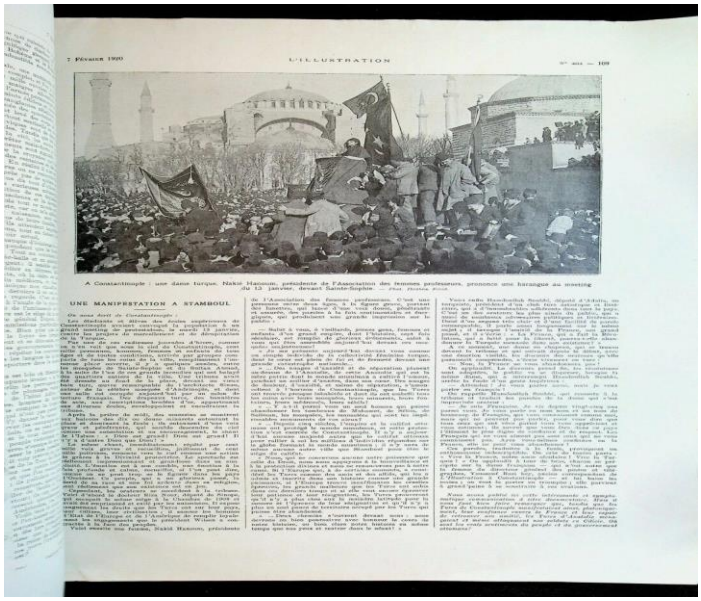

Fotoğraf 6.2.1: Nakiye Hanım Milli Mücadele Konuşmaları; Sultanahmet
Kaynak: Ferdinand Foch, (07.02.1920), L'Illustration Dergisi https://www.ebay.com/itm/384769037893

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Elgün'ün kamusal rolü daha da belirginleşmiştir. 1928'de İstanbul Belediye Meclisi'ne seçilmesi, Türkiye'de yerel siyasette etkin bir kadın temsiline kapı aralayan ilk örneklerden biridir. Elgün'ün belediye çalışmalarındaki etkisinin, yalnız kadın sorunlarına dair öneriler getirmesiyle sınırlı kalmadığı ve belediyecilik alanını "kadınların somut yaşam koşullarının iyileştirilmesi" için bir mücadele alanı olarak yorumladığı görülmüştür. Böylece kadınların kamusal aktörlüğü yalnız söylemsel değil, kurumsal düzeyde de güç kazanmıştır. Yerel yönetim alanındaki bu deneyim, kadınların yalnız "merkezî reformların nesnesi" değil, şehir ölçeğinde karar alma mekanizmalarının failleri olarak da konumlanabileceğini göstermesi bakımından kadın siyaset tarihi için kritik bir eşiktir[251].

Eğitimci kimliğin yanı sıra Elgün, gazetecilik faaliyetleriyle de dönemin kadın tartışmalarına yön vermiştir. Türk Kadın Yolu dergisindeki yazıları, kadın emeği, aile içi rollerin dönüşümü, yurttaşlık eğitimi, modern kadın kimliğinin etik çerçevesi gibi temalarda önemli katkılar sunmuştur. Elgün'ün yazılarındaki temel vurgu, kadının toplumsal varlığını görünür kılmak için eğitimi kamusal bir araç olarak örgütleme zorunluluğudur. Eğitimci ve gazeteci kimliğin bu birleşimi, onu yalnız bir öğretmen figürü olmaktan çıkararak, Türkiye feminizminin entelektüel mimarlarından biri hâline getirmiştir. Gazete yazıları ve konferans metinleri birlikte okunduğunda, Elgün'ün

[251] Yusuf Kodaz, "Benal Nevzat Arıman", *Atatürk Ansiklopedisi* (Atatürk Araştırma Merkezi, 2020).

kadınlar için "okul–sokak–meclis" hattını birbirine bağlayan bütünlüklü bir siyasal pedagojinin tasarımcısı olduğu daha net görünür[252].

Ayrıca Elgün'ün Millî Mücadele yıllarındaki faaliyetleri, kadınların yerel ve ulusal direnişe katılımında üstlendikleri rolün görünürlüğünü artırmıştır. Kastamonu ve Konya gibi şehirlerdeki kadın cemiyetlerinin eğitim faaliyetleriyle doğrudan temas kurması; Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin örgütlenmesini desteklemesi; yardım kampanyalarında aktif yer alması, onun eşikte duran bir aydın değil, sahada çalışan bir aktör olduğunu göstermektedir[253]. Bu yönüyle Elgün'ün toplumsal kadın bilinci, İstanbul merkezli teorik tartışmalarla sınırlı değildir; Anadolu'nun direniş coğrafyasında pratik bir karşılık bulmuştur. Dolayısıyla Elgün'ün portresi, kadın gazeteciliği tarihine yalnızca metinleriyle değil, örgütlenme pratiği ve saha deneyimiyle de dâhil olan çok yönlü bir kadın entelektüel örneği sunar.

Bu bağlamda Nakiye Elgün, Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'e uzanan süreçte kadın gazeteciliğinin ve kadın kamusallığının düşünsel altyapısını şekillendiren hem kuramsal hem pratik katkılar sunan bir öncü kimlik olarak değerlendirilebilir. Kadın eğitimi, modern yurttaşlık ve toplumsal sorumluluk kavramlarını bir araya getiren yazıları; Cumhuriyet'in erken döneminde kadınların kamusal görünürlüğünü ve siyasal temsilini güçlendiren çalışmalarıyla birleşmektedir. Bu nedenle Elgün, Suat Derviş'in gazetecilik mirasının anlaşılmasında, kadınların "okur–öğrenci" konumundan "eleştirel yurttaş" konumuna geçişini hazırlayan ara basamaklardan biri olarak da önem taşır.

Nakiye Elgün ile Suat Derviş'in kesişim noktası, kadınların kamusal alandaki konumunu yalnızca hukuki reformlar veya toplumsal modernleşme tezleri üzerinden değil, "toplumsal sorumluluk ve kamusal bilinç" ekseninde ele almalarından kaynaklanır. Ancak bu iki isim arasındaki en belirgin fark, kadın sorununa yaklaşım biçimlerinde ortaya çıkar.

Elgün, kadınların kamusal sorumluluk bilincini büyük ölçüde eğitim üzerinden tanımlarken, Suat Derviş bu bilinci sınıf, emek ve yoksulluk eksenli bir toplumsal gerçekçilik üzerinden kurmuştur. Zihnioğlu'na göre Elgün, Cumhuriyet modernleşmesinin "ideal yurttaş kadın" tipini inşa eden bir siyasal pedagojinin

[252] Hacer Yıldız, "Türkiye'de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün" (Ankara üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 43, YÖK (393345).
[253] Özdemir, "Milli Mücadele Dönemi", 15.

temsilcisiyken[254], Derviş bu idealin altında kalan yapısal eşitsizlikleri saha röportajlarıyla açığa çıkaran bir gazeteci-yazardır[255].

Bununla birlikte, iki figür arasındaki tamamlayıcı bağ dikkat çekicidir: Elgün, kadınların eğitimi ve kamusal sorumluluğunu kurumsal düzlemde savunmuştur; Derviş, bu eğitimin ulaşamadığı sınıfların somut yaşam koşullarını görünür kılmıştır. Bu nedenle Elgün'ün kamusal kadın bilincini kuran pedagojik söylemi ile Derviş'in toplumsal tanıklığa dayalı gazeteciliği, aynı modernleşme sürecinin iki farklı ama birbirini tamamlayan ayağıdır. Bu çift yönlü ilişki, bir yandan "iyi yurttaş kadın" idealinin normatif çerçevesini, diğer yandan bu idealin dışında kalan kırılgan kadınlık deneyimlerini ortaya koyarak, kadın gazeteciliğini tekil bir çizgi yerine, gerilimli ama üretken bir alan olarak kavramamıza imkân verir[256].

6.4 Benal Nevzat

Benal Nevzat (1893–1971), Cumhuriyet döneminin ilk kadın milletvekilleri arasında yer almakla birlikte, basın alanındaki düzenli yazıları sayesinde erken Cumhuriyet kadın gazeteciliğinin düşünsel omurgasını oluşturan figürlerden biri olmuştur.

İzmir Kız Lisesi'ndeki öğretmenlik kariyeriyle eş zamanlı olarak Vakit, Hizmet, Gürses ve yerel İzmir basınında kadın eğitimi, aile yapısı, yurttaşlık bilinci ve sosyal sorumluluk üzerine makaleler kaleme almıştır. Bu yazılar yalnızca pedagojik tavsiyeler değil, özellikle 1920'lerin modernleşme tartışmaları içinde kadınların kamusal rolünün meşrulaştırılmasını amaçlayan ideolojik yazılar niteliğindedir. Nevzat'ın yazıları, yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin "aile–okul–devlet" üçgenini yeniden kurma çabalarına kadın bakış açısıyla müdahil olur; böylece modern aile modelinin tasarımında kadınların yalnızca uygulayıcı değil, söz sahibi aktörler olduğunu vurgular[257].

Ayrıca Türk Kadınlar Birliği'nin yayınlarında, özellikle 1927–1935 arası dönemde, hem yazı işleri süreçlerine katkı vermiş hem de örgütün siyasal kampanyalarını destekleyen makaleler üretmiştir. Bu bağlamda Benal Nevzat, kadın

[254] Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap*, 219.
[255] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59-60.
[256] Gürhan Yellice, "Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kadınını Modernleştirme Girişimleri, Türk ve Dünya Basını (1926-1934)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 16/24 (2018): 352.
[257] Rabia Merve Kağnıcı, "Türkiye'nin İlk Kadın Milletvekillerinden Benal Nevzat Arıman'ın Siyasi, Kültürel ve Toplumsal Faaliyetleri" (Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 58, YÖK (568645).

örgütlerinin devlet feminizmiyle uyumlu biçimde yürüttüğü "yurttaş kadın" söyleminin en istikrarlı kalemlerinden biri olarak değerlendirilir[258].

Özellikle belediye seçimleri, milletvekilliği ve Medenî Kanun tartışmaları sırasında kaleme aldığı metinler, kadınların siyasal hak taleplerini "devlete sadakat" ve "medeniyet seviyesi" argümanlarıyla destekleyerek, hak mücadelesi ile rejim sadakati arasındaki dengeyi gözeten bir dil kurar.

Benal Nevzat'ın basındaki temsiliyeti yalnız kadın meseleleriyle sınırlı değildir; halk eğitimi reformları, aile hukuku, kız çocuklarının okullaşması ve yerel yönetimlerde kadınların rolü gibi konularda, Cumhuriyetin toplumsal seferberlik söylemini halk düzeyine tercüme eden bir yazar kimliği sergilemiştir. Onun yazıları, erken Cumhuriyet'in pedagojik modernleşme siyasetine "kadın bakış açısı" kazandıran nadir örneklerdendir. Bu nedenle Nevzat, bir yandan resmi modernleşme söylemini yeniden üretirken, diğer yandan kadınların gündelik hayat deneyimlerini bu söylemin içine dâhil ederek, devlet feminizmini tabana yayılmış bir toplumsal programa dönüştürmeye çalışır[259].

Benal Nevzat ile Suat Derviş'in kadın gazeteciliğine katkıları, biçim ve içerik açısından belirgin farklılıklar gösterse de erken Cumhuriyet kadın kamusallığını bütünleyen iki tamamlayıcı hattı temsil eder. Benal Nevzat'ın yazıları çoğunlukla didaktik, pedagojik ve normatif bir çerçeveye sahiptir; kamusal bilinci inşa eder. Suat Derviş ise "saha gazeteciliği", tanıklık ve toplumsal gerçekçilik ekseninde ilerleyerek kadın emeğini, yoksulluğu ve eşitsizliği görünür kılar[260].

Nevzat, kadını "yurttaşlık bilinci" üzerinden tanımlar; kadınların eğitim yoluyla devletin modernleşme projesine katılmasını savunur. Derviş ise kadını sınıfsal konumlanış, emek, sömürü ilişkileri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerinden okur. Nevzat, kadın örgütleri yayınları ve ulusal gazetelerde "devlet feminizmi"nin dilini güçlendiren bir katkı sunar[261]. Derviş, "eleştirel gazetecilik" ve "toplumsal tanıklık" çizgisinde yer alarak modern medyada kadın öznesini kurar.

Bu karşılaştırma, tezin ana savına uygun biçimde, erken Cumhuriyet kadın basınında öğretici yurttaşlık söylemi ile toplumsal gerçekçi saha gazeteciliği

[258] Özdemir, "Milli Mücadele Dönemi", 12-13.

[259] Aynur İslam, "Milli Mücadelede Kadın Kahramanlarımız (1919-1922)" (Bingöl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 70, YÖK (660053).

[260] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 58-60.

[261] Kodaz, "Benal Nevzat Arıman".

arasındaki tamamlayıcı ilişkiyi gösterir. Bir başka deyişle, Nevzat'ın metinleri kadınlara "nasıl bir yurttaş olmaları gerektiğini" anlatırken, Derviş'in röportajları, bu ideal yurttaşlığın dışında kalan ya da bu ideale erişemeyen kadınların gerçek hayat koşullarını gözler önüne serer; böylece norm ile gerçeklik arasındaki mesafeyi görünür kılar.

Bu nedenle, Benal Nevzat teze yalnız doğru biçimde eklenmekle kalmaz; Suat Derviş'in gazetecilik konumunu anlamak için gerekli karşıt/özdeş iki hattı da tamamlar. Her iki isim birlikte düşünüldüğünde, kadın gazeteciliğinin "devlet yanlısı yurttaşlık pedagojisi" ile "alt sınıf gerçekliğini görünür kılan eleştirel tanıklık" arasında salınan geniş bir yelpazede geliştiği daha açık biçimde ortaya çıkar.

6.5 Sabiha Sertel

Sabiha Sertel (1895–1968), erken Cumhuriyet döneminde kadınların basın alanında yalnızca yazarlık faaliyeti yürütmekle kalmayıp aynı zamanda ideolojik yönlendirme, politik tartışma ve kamusal müdahale üretmesinde belirleyici bir figürdür. Sertel'in gazeteciliği, kadınların kamusal özneliğini hukuki eşitlik kapsamında ele almakla sınırlı kalmaz; sınıf, emek, modernleşme ve demokratikleşme gibi yapısal süreçleri birlikte değerlendiren bütüncül bir çerçeve sunar. Bu nedenle Türkiye'de feminist gazeteciliğin ve sol düşüncenin kadın temsilinin kurucu halkalarından biri olarak kabul edilir. Sertel'in metinleri, Cumhuriyet'in "medenileştirme" söylemini sorgularken, bu söylemin kadınların gündelik hayatında nasıl sınıfsal ve cinsiyete dayalı yeni hiyerarşiler ürettiğini de açığa çıkarır; böylece resmî modernleşme anlatısına içeriden ama eleştirel bir karşı-hafıza oluşturur[262].

II. Meşrutiyet'in politik açıdan hareketli ve çok kültürlü ortamında yetişen Sertel'in Selanik yılları, kadın hakları, yoksulluk ve sosyal adalet meselelerine duyduğu ilgiyi beslemiş; toplumsal eşitsizliklere yönelik sosyalist-feminist perspektifinin temelleri bu dönemde şekillenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde Columbia Üniversitesi'nde takip ettiği sosyoloji dersleri ise kadın sorunlarını ahlak veya gelenek üzerinden değil, ekonomik bağımlılık, üretim ilişkileri ve sınıf çelişkileri bağlamında analiz etmesine imkân tanımış; bu entelektüel birikim Türkiye'ye döndükten sonraki gazeteciliğine kuramsal bir derinlik kazandırmıştır. Bu nedenle Sertel, gazeteciliği toplumu dönüştürme kapasitesine sahip politik bir eylem alanı

[262] Ayla Acar, "Basında 'Tan Olayı' - 4 Aralık 1945", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 2012/II/43 (2012): 1-2.

olarak yorumlayan erken bir figürdür. Bu arka plan, Sertel'i yalnızca "kadın meselesi"ne odaklanan bir yazar olmaktan çıkarır; onu, kapitalistleşme, faşizm, basın özgürlüğü ve demokrasi tartışmalarını kadın bakış açısıyla aktaran bütünlüklü bir kamusal entelektüel konumuna taşır[263].

1920'li yıllarda eşi Zekeriya Sertel ile birlikte çıkardığı Resimli Ay, dönemin en yüksek tirajlı dergilerinden biri olarak modernleşme, kadın emeği, toplumsal cinsiyet ve şehirleşme üzerine yürütülen tartışmaların merkezi hâline gelmiştir. Zafer Toprak'a göre Resimli Ay, Cumhuriyet'in ilk yıllarında modern şehirli yaşamı, kadın sorunlarını ve kapitalistleşmenin sonuçlarını geniş kitlelere taşıyan bir fikir platformudur[264]. Sertel bu yazılarda kadınların kamusal yaşama katılımını modern yurttaşlığın bir gereği olarak tanımlar; kapitalist emek rejiminin kadın üzerindeki etkilerini de açık biçimde analiz eder.

Türkiye Cumhuriyeti'nde gazetecilikten geçimini sağlayan ilk kadınlardan biri olarak anılması ve bir basın davasında yargılanan ilk kadın gazeteci olması, onun basın tarihindeki konumunu daha da belirginleştirir. Bu biyografik ayrıntılar, Sertel'in mesleki kariyerinin yalnız fikir düzeyinde değil, yargı süreçleri, sansür mekanizmaları ve fiziki saldırılarla da sınandığını gösterir; böylece kadın gazeteciliğinin bedelini görünür kılar[265].

Kadınların eğitim, çalışma ve ekonomik bağımsızlık hakkını tartıştığı yazılarında Sertel, ev içi emeğin görünmezliğini sistematik olarak eleştirir. 1929 tarihli "Ev Kadınlığı Bir Meslektir" başlıklı makalesi, ev içi emeği ekonomik bir kategori olarak tanımlayan erken metinlerden biri olması nedeniyle feminist iktisat literatürü açısından özel bir önem taşır. Sertel'e göre kadınların toplumsal ikincilliğinin temel nedeni hukuki yetersizliklerin ötesinde ekonomik bağımlılıktır. Bu vurgu, kadın özgürlüğünü salt hukuki reformlarla açıklayan liberal-feminist çizgiden ayrılarak, ekonomik yeniden dağılım ve emek süreçlerindeki dönüşüm olmaksızın cinsiyet eşitliğinin gerçekleşemeyeceğini savunan materyalist bir feminizme kapı aralar[266].

1930'lu ve 1940'lı yıllarda gazetecilik kariyeri siyasal baskılarla şekillenir. Roman Gibi adlı otobiyografisi, basın özgürlüğünün sınırlarını ve dönemin siyasal

[263] Acar, "Basında 'Tan Olayı'", 20.
[264] Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, 323.
[265] Işık, "Kadın Dergilerinde Kadın İmajı", 21.
[266] Ekin Yağmur Aksoy, "Erken Cumhuriyet Döneminde Öncü İki Kadın: Halide Edip Adıvar ve Sabiha Sertel (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)" (Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 25-26, YÖK (866790).

atmosferini gösteren temel kaynaklardan biridir. 1945'teki Tan Gazetesi Baskını, Sertel'in anti-faşist ve demokratikleşme yanlısı siyasal çizgisi nedeniyle hedef alındığını gösterir; olay sonrası yürütülen karalama kampanyaları Sertel'in kamusal konumunu ciddi şekilde sarsmıştır. Bu olay, kadın gazetecilerin yalnızca toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla değil, aynı zamanda siyasal baskılarla da mücadele ettiğini gösteren çarpıcı bir örnektir. Tan Baskını, aynı zamanda, kadınların yönettiği ve kadın emeğine sayfa açan bir gazetenin, tek parti rejimiyle kurduğu gerilimli ilişkinin de simgesel bir kırılma noktası olarak okunabilir[267].

Sertel'in gazeteciliği, feminist talepleri ekonomik özgürlük ve sınıf mücadelesi çerçevesinde ele alır. Basın özgürlüğü, emek sömürüsü, kadın işçilerin görünürlüğü ve demokratikleşme üzerine geliştirdiği söylem, Türkiye'de feminist-sosyalist basının kurucu omurgasını oluşturur. "Bir Kadın Görüşü" başlıklı yazıları ve 1927 tarihli "Ben İnsan Değil miyim?" makalesi, bu hattın erken örnekleri arasında sayılır.

Bu metinlerde Sertel, kadınların maruz kaldığı ayrımcılığı bireysel trajedilerden ziyade, kapitalist üretim ilişkilerinin ve otoriter siyasal rejimlerin yapısal sonucu olarak ele alır; böylece kadın deneyimini makro siyasal analizlerle ilişkilendiren bir dil kurmaktadır.

Sabiha Sertel ve Suat Derviş, erken Cumhuriyet basınında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, sınıf ilişkilerini ve modernleşmenin çelişkilerini tartışan iki önemli kadın gazetecidir. Ancak yöntemleri, politik konumlanış biçimleri ve gazetecilik teknikleri belirgin biçimde farklılaşır. Sertel, gazeteciliği doğrudan politik müdahale alanı olarak görür. Makalelerinde ideolojik açıklık, sert siyasi analiz ve kamusal tartışmayı yönlendirme amacı belirgindir. Modernleşmenin kadınlar açısından özgürlük yaratamamasını ekonomik sömürü ve sınıf mücadelesinin eksikliği üzerinden okur. Feminist iktisadın Türkiye'deki ilk teorik tartışmalarını başlatan figürlerden biri olarak kabul edilir[268].

Buna karşılık Suat Derviş, edebî duyarlılık ile saha gözlemini birleştiren bir yöntem geliştirir. İşçi mahalleleri, gecekondular, fabrika atölyeleri ve yoksul kadınların yaşam deneyimlerini bireysel hikâyeler üzerinden görünür kılar[269]. Literatürde Derviş'in gazeteciliği sıklıkla "saha araştırması ile toplumsal roman

[267] Acar, "Basında 'Tan Olayı'", 20.
[268] Dilan Şahin, "Köşklerden Sokaklara Röportajları, Hikâyeleri ve Romanlarıyla Suat Derviş" (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2025), 22-23 YÖK (920242).
[269] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 33-40.

arasında bir tanıklık pratiği" olarak tanımlanır. Sertel kolektif siyasal mücadeleyi ve kadınların ekonomik özgürlüğünü vurgular. Derviş ise modernleşmenin alt sınıflarda yarattığı yoksulluk ve dışlanmayı merkeze alır. Bu iki yaklaşım, kadın gazeteciliğinin iki farklı ancak tamamlayıcı damarını oluşturur. Sabiha Sertel, politik, kuramsal ve müdahaleci feminist-sosyalist çizgide iken Suat Derviş ise saha odaklı, duygulanımsal ve toplumsal gerçekçi feminist tanıklık sağlamıştır.

Akademik literatürde iki isim çoğunlukla birbirini tamamlayan figürler olarak değerlendirilir[270]. Bu karşılaştırmaların bir bölümü literatüre dayanmakta olup, metne eklenen değerlendirmeler araştırmacı yorumu olarak sunulmaktadır. Sonuç olarak Sertel ve Derviş birlikte okunduğunda, kadın gazeteciliğinin Osmanlı'nın ahlâk-eğitim merkezli kadınlık söyleminden, Cumhuriyet döneminin sınıf ve emeğe dayalı feminist eleştirisine nasıl evrildiği bütünlüklü biçimde izlenebilir. Bu tez bağlamında iki ismin birlikte analizi, kadın gazeteciliğinin "kuramsal-politik müdahale" ile "mikro düzeyde tanıklık" arasındaki gidip gelmelerini görünür kılarak, Suat Derviş'in hem Sabiha Sertel'in devamı hem de ondan ayrışan özgün bir hat oluşturduğunu göstermektedir.

6.6 Şükûfe Nihal Başar

I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında şekillenen milliyetçi aydın kimliği, Şükûfe Nihal'in hem edebî metinlerinde hem de gazetecilik faaliyetlerinde kadınları "yeni millet" in öznesi olarak konumlandırmasının arka planını oluşturmuştur. Şükûfe Nihal Başar (1896–1973), edebiyat ile gazetecilik arasında köprü kuran ilk kadın yazarlardan biri olmuştur[271]. Kadın Yolu ve Cumhuriyet gazetelerinde yayımlanan yazılarında, kadınların eğitim hakkını "millî kalkınmanın temel şartı" olarak görmüş; özellikle Anadolu kadınını aydınlanmanın öznesi hâline getiren bir dil geliştirmiştir[272]. Yazılarında sık sık Anadolu'nun uzak kasabalarındaki kız çocuklarından, öğretmenlik yapan genç kadınlardan ve cephe gerisindeki emekçi kadınlardan söz ederek, millî edebiyatın merkezine taşrada yaşayan kadın figürünü yerleştirir.

Şiir ve denemelerinde kadın karakterleri savaşçı, düşünen ve sorgulayan figürler olarak betimlemiş; Yalnız Dönüyorum ve Domaniç Dağlarının Yolcusu gibi eserlerinde kadın kimliğinin toplumsal baskılara rağmen özgürleşme mücadelesini işlemiştir. Şükûfe Nihal'in yazınında kadın gazeteci figürü hem modernleşmenin bir

[270] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 34.
[271] Özkay, "Türk Kadın Yolu", 53-54.
[272] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 132.

ürünü hem de bu sürecin eleştirel bir gözle sorgulanmasının amaçlamıştır. Bu eserlerde kadın, yalnızca millî davanın romantik simgesi değil, kendi arzuları, çelişkileri ve kararları olan özerk bir birey olarak kurgulanır; böylece edebî metin, kadınların "özne olma" mücadelesinin sahnesine dönüşür[273].

Bu yönüyle Şükûfe Nihal ile Suat Derviş'in metinleri arasında dikkat çekici paralellikler bulunmaktadır. Her iki isim de basın ve edebiyat aracılığıyla kadınların bireysel varlığını kolektif bir bilinç alanına dönüştürmeyi hedeflemiş; kadın deneyimini sadece "özel alan"ın sınırlarında değil, açıkça politik ve toplumsal bir mesele olarak kurmuştur[274] (Berktay 2003, 54–55). Şükûfe Nihal'in daha çok milliyetçi-modernist çizgide konumlanan kadın figürleri ile Derviş'in sınıf temelli toplumcu gerçekçiliğe yakın kadın karakterleri, birlikte okunduklarında, Cumhuriyet dönemi kadın edebiyatının ideolojik çeşitliliğini ve kadınların farklı siyasal projelere nasıl eklemlendiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Millî Mücadele döneminde şekillenen bu kadın gazetecilik geleneği, 1930'lardan itibaren Suat Derviş'in gazetecilik anlayışında daha bilinçli bir toplumsal eleştiri formuna dönüşmüştür. Derviş, Halide Edip'in ulusal bilinç vurgusunu, Ulviye Mevlan'ın yurttaşlık söylemini, Nezihe Muhittin'in örgütlü hak mücadelesini, Sabiha Sertel'in sınıfsal adalet perspektifini ve Şükûfe Nihal'in edebî duyarlılığını harmanlayarak "etik habercilik" ile "edebî temsil" i birleştiren özgün bir çizgi kurmuştur[275]. Bu sentez, Derviş'in metinlerini yalnızca gazetecilik ürünü olmaktan çıkararak, kadın deneyiminin tarihsel, sınıfsal ve duygulanımsal boyutlarını bir arada değerlendiren hibrit bir anlatı formu hâline getirir.

Cumhuriyet, Son Posta ve özellikle Tan gazetesinde yayımlanan dizi röportajlarında yoksulluğu, kadın emeğini, kent yoksunluklarını, beden ve sağlık politikalarını "İstanbul Halkı Nerelerde Oturur?", "Günü Gününe Yaşayanlarımız", "Veremlilerle Konuştum" gibi başlıklarla incelikli bir toplumsal gözlem ve estetik bir röportaj diliyle anlatmaktadır. Bu dizilerin bir kısmı daha sonra Çöken İstanbul başlığıyla derlenmiş ve yöntem–üslup bakımından Türkçe röportaj edebiyatının zirve örnekleri arasında değerlendirilmiştir. Bu röportajlar, kadın gazeteciliğinde "bakan göz" ile "konuşan özne" arasındaki mesafeyi azaltarak, röportaj yapılan kadınların

[273] Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 21.
[274] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 58.
[275] Aksoy, "Erken Cumhuriyet Döneminde Öncü İki Kadın", 55, 57.

sesini metnin merkezine yerleştirir ve böylece okuru da tanıklık konumuna davet eder[276].

Derviş'in mesleki rotasını yalnız içerik olarak değil, alan deneyimi de olarak belirlenmiştir. 1930'ların sonunda ve II. Dünya Savaşı arifesinde Avrupa'da muhabirlik yapması; Almanya, Fransa ve Sovyetler Birliği'ne dair haber ve röportajları, onu uluslararası habercilikle yerel toplumsal adalet gündemini buluşturan bir yazar yapmıştır. Bu uluslararası perspektif, Türkiye'deki kadınların gündelik hayatına döndüğünde mesleklerdeki ayrımcılığı, eşitsiz ücreti ve iş güvencesizliğini somut vakalar üzerinden işler; kadın muhatapların sesini röportajın merkezine yerleştirmiştir[277]. Böylece kadın gazeteciliğini temsilden öznenin kendi sesini kurmasına doğru çevirmiştir.

Yurtdışı gözlemleri ile İstanbul'un arka sokakları arasında kurduğu paralellikler, modern kapitalizmin ve otoriter rejimlerin kadın emeği üzerindeki ortak baskı biçimlerini ifşa eden karşılaştırmalı bir bakış açısını da beraberinde getirir. Derviş, bu birikimi kent yoksulluğu, kadın emeği, sağlık ve bakım rejimleri gibi başlıklarda mikro-tanıklık üzerinden yeniden kurarak, kadın gazeteciliğini "ulusal vicdandan" "toplumsal vicdan"a taşıyan kilit halka hâline gelmiştir[278].

Bu miras, tezin izleyen bölümünde ayrıntılı biçimde analiz edilecek olan Suat Derviş'in gazetecilik pratiklerini tarihsel ve kuramsal bir bağlama oturtmayı mümkün kılmıştır. Dolayısıyla Derviş, hem Millî Mücadele kuşağının sembolik kadın temsilini hem de erken Cumhuriyet'in devlet feminizmi söylemini aşarak, kadın gazeteciliğini yapısal eşitsizliklerin ve sınıf dinamiklerinin güçlü biçimde hesaba katıldığı yeni bir evreye taşır[279].

Osmanlı kadın basınının oluşturduğu düşünsel miras, Millî Mücadele'nin yalnızca zeminini değil, kadın gazetecilerin kullandıkları dil, tür ve örgütlenme biçimlerini de belirlemiştir. Millî Mücadele basınında kadın gazeteciler, yalnız "yardımcı aktörler" değil, toplumsal belleğin üreticileri olmuşlardır. Halide Edip, Ulviye Mevlan, Nakiye Elgün, Nezihe Muhittin, Sabiha Sertel, Şükûfe Nihal, Selma Rıza ve nihayet Suat Derviş; farklı ideolojik konumlardan gelseler de ortak bir bilinç etrafında buluşmuşlardır. Kadınların toplumsal varlığını yazmak, anlatmak ve

[276] Özkay, "Türk Kadın Yolu", 93-94.
[277] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59-60.
[278] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 7.
[279] Şahin, "Röportajları, Hikâyeleri ve Romanlarıyla Suat Derviş", 21-22.

meşrulaştırmak adına birlikte yol almışlardır[280]. Bu bilinç, Cumhuriyet dönemi gazeteciliğinin temel etik kodlarından birini oluşturmuştur. Suat Derviş, bu kuşağın hem mirasçısı hem de yenilikçisi olmuştur. Onun gazeteciliği, kadın kimliğini "vatanseverlik" ten "özneleşme" ye taşıyan bir bilinç sıçraması olmuştur. Kadınların yalnızca ulusal anlatıların figürü olmaktan çıkarak kendi sınıfsal ve bireysel hikâyelerini kurdukları bu yeni düzlem, kadın gazeteciliğini tarih yazımının ve toplumsal eleştirinin vazgeçilmez bir bileşeni hâline getirmiştir[281].

Sonuç olarak Osmanlı'dan Millî Mücadele'ye ve oradan Cumhuriyet'e uzanan kadın gazeteciliği tarihi, basit bir "ilkler kataloğu" değil, birbirini besleyen düşünsel ve kurumsal eşikler zinciri olarak ortaya çıkmıştır. Paris'te Jön Türk basınında profesyonelleşen Selma Rıza, İstanbul'da Hanımlara Mahsus Gazete'nin kurumsallaştırdığı düzenli kadın yazarlığı, II. Meşrutiyet'te Kadınlar Dünyası'nın feminist kadrosu, Millî Mücadele'de Halide Edip'in kitle siyasetiyle birleşen kalemi, Cumhuriyet'te Nezihe Muhittin'in örgütlü hak gazeteciliği, Sabiha Sertel'in sınıfsal duyarlığı ve Suat Derviş'in edebî-toplumsal röportajları bu zincirin başlıca halkalarından olmuştur. Bu tez, "Suat Derviş'in Çalışmaları Bağlamında Türkiye'de Kadın Gazeteciler" başlığı altında, işte bu zinciri hem tarihsel süreklilik hem de kırılma noktaları üzerinden analiz etmeyi; Derviş'in gazeteciliğini, Millî Mücadele basınının mirasını modern kent toplumunun eşitsizlikleriyle buluşturan kritik bir kavşak noktası olarak konumlandırmayı amaçlamaktadır[282].

Bundan sonraki bölümde Suat Derviş'in gazetecilik metinleri, bu tarihsel miras ışığında ayrıntılı söylem ve içerik analizine tabi tutulacaktır. Bu analiz sürecinde hem metin içi temsiller hem de kullanılan dilsel-stratejik araçlar incelenecek; böylece Derviş'in gazetecilik pratiğinin, kadın gazeteciliği tarihindeki özgün yerini belirleyen estetik, ideolojik ve etik boyutlar ortaya konacaktır.

[280] Bayrambey, "Meşrutiyet Dönemi Kadın", 24-29.
[281] Kaya, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın Karakterler", 100.
[282] Şahin, "Röportajları, Hikâyeleri ve Romanlarıyla Suat Derviş", 21-22.

7. TANZİMATTAN CUMHURİYETE SİYASİ KADIN GAZETECİLİĞİNDE MESLEKLEŞME

Kadın gazeteciliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan gelişimi, tek yönlü bir modernleşme çizgisinden çok, hukuk, eğitim, basın rejimi, toplumsal cinsiyet rolleri ve sınıf ilişkilerinin birbirine eklemlendiği çok katmanlı bir dönüşüm süreci olarak okunmalıdır.

19. yüzyılın sonundaki eğitim reformları ve matbuatın çeşitlenmesi kadınların yazılı kültürle temasını yalnızca mümkün kılmakla kalmamış; kadınların entelektüel üretim alanlarına yönelmesini de hızlandırmış; II. Meşrutiyet'in siyasal özgürlük ortamı kadın kalemleri kamusal tartışmanın öznesi hâline getirmiş; Millî Mücadele, kadın gazeteciliğini ilk kez doğrudan siyasal bir konuma yerleşmesini değil, aynı zamanda yerel direniş ağlarının sözcülüğünü üstlenmesini de beraberinde getirmiştir[283].

Fotoğraf 7.1: Dönemin Kadın Gazete ve Dergileri
Kaynak: Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Kadın Dergileri (09.11.2021) https://oncukadin.com.tr/yazilar/cumhuriyet-oncesi-ve-sonrasi-kadin-dergileri/

[283] Bayrambey, "Meşrutiyet Dönemi Kadın", 24-28.

Bu görsel 1908–1930 arasında yayımlanan Osmanlı/Türk kadın dergilerinin kapak örneklerini göstermektedir. Kadınlar Dünyası, Süs, Mehasin, İnci ve Kadınlar Âlemi gibi bu yayınlar; kadınların eğitim, meslek, modern yaşam, toplumsal görünürlük ve yurttaşlık tartışmalarını şekillendiren erken kadın basınının görsel hafızasını temsil eder. Bu dergi kapakları, tezin 5. bölümünde ele alınan Osmanlı–Cumhuriyet geçişindeki kadın kamusallığının somut ve birincil kaynak niteliğindeki görsel belgelerindendir.

Bu nedenle kadın gazeteciliği, yalnızca yayınların çoğalmasıyla değil, farklı dönemlerde değişen siyasal iklimlerin, hukuki dönüşümlerin ve toplumsal beklentilerin belirlediği dinamik bir alan olarak ele alınmalıdır. Bu bölüm, söz konusu dönüşümü yalnızca kronolojik olarak değil; kuramsal, sosyolojik ve medya-politik bir çerçeve içinde incelemeyi amaçlamaktadır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan bu dönüşümün anlaşılması için, kadın gazeteciliğinin kurucu yayınları olan Terakki-i Muhadderat (1868–69), Hanımlara Mahsus Gazete (1895–1908), Mürüvvet, Demet (1908) ve özellikle tamamı kadın kadrosundan oluşan Kadınlar Dünyası (1913–21) gibi yayın organlarının işlevsel rolleri dikkate alınmalıdır. Bu dergiler, kadınların okur konumundan yazar, editör ve kamusal tartışma aktörü kimliğine geçişinin temel zeminlerini oluşturmuş; Cumhuriyet dönemindeki Türk Kadın Yolu (1925–27) ve ana akım gazetelerde yer alan kadın kalemlerinin öncüllerini meydana getirmiştir. Bu dönüşüm, Hanımlara Mahsus Gazete, Kadınlar Dünyası, Türk Kadın Yolu ve Resimli Ay gibi farklı dönem ve ideolojik çizgilerdeki kadın yayınlarının ortak mirası üzerinden takip edilebilmektedir[284].

Kadın gazeteciliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan serüveni, basit bir modernleşme hattı olarak değil; siyasal rejimlerin, hukuki dönüşümlerin, eğitim politikalarının ve toplumsal cinsiyet rejimlerinin birbiriyle kesiştiği çok katmanlı bir dönüşüm süreci olarak ele alınmalıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısında kadınların basın alanında görünür olmaya başlaması, Tanzimat'la birlikte genişleyen kamusal eğitsel imkânların ve matbuatın hızla çeşitlenen yapısının bir sonucudur; ancak bu erken

[284] Hülya Semiz, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Gazeteci Sabiha Sertel'in Döneme İlişkin Görüşleri" (İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 35, YÖK (261621).

görünürlük, II. Meşrutiyet sonrasında kadınların eleştirel düşünce üretimine ve kamusal tartışmalara daha doğrudan katılmasıyla yeni bir nitelik kazanmıştır[285].

Millî Mücadele dönemine gelindiğinde, kadın kalemler artık yalnızca kültürel ve ahlaki meseleler üzerine yazan figürler değil, işgal koşullarının yarattığı siyasal kırılmaların tanıkları, yerel direnişin aktörleri ve kolektif hafızanın kurucu unsurları olarak sahneye çıkmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte basın rejiminin yeniden düzenlenmesi, modern yurttaşlık fikrinin güçlenmesi ve devlet feminizminin kurumsallaşması, kadın gazeteciliğini hem genişleten hem de yeni sınırlarla çerçeveleyen ikili bir etki yaratmıştır[286].

Bu ikili etki, bir yandan kadınlara yeni temsil imkânları sağlarken, öte yandan bu temsili belirli bir "makbul kadınlık" kalıbı içinde standardize etmiş; dolayısıyla kadın gazetecilik pratiği, genişleyen imkânlar ile daraltıcı normlar arasındaki gerilim içinde şekillenmiştir. Bu bölüm, daha önceki kısımlarda ele alınan tarihsel arka planı tekrar etmeksizin; kadın gazeteciliğinin bu uzun süreli dönüşümü bilgi kuramı olarak bilinmektedir ve bu kırılmalar dizisi, kurumsal süreklilikler, mesleki kimlik tipolojileri ve özellikle Suat Derviş'in bu dönüşüm içindeki konumu üzerinden yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır[287].

Bu dönüşüm, kadın gazeteciliğinin yalnızca bir meslek alanı olarak değil, aynı zamanda ideolojik, entelektüel ve toplumsal bir mücadele sahası olarak geliştiğini göstermektedir. Hanımlara Mahsus Gazete, Kadınlar Dünyası ve Türk Kadın Yolu gibi kadın dergileri kadınların kamusal görünürlüğünü güçlendirirken; Tanin, Vakit, Cumhuriyet, Son Posta ve Tan gibi ana akım gazetelerdeki kadın kalemleri gazeteciliğin sınırlarını genişletmiş, yeni söylem biçimleri üretmiştir. Bu yayın organlarında şekillenen kadın gazeteciliği, Osmanlı'nın ahlâk–eğitim merkezli kadın temsilinden; Meşrutiyet'in hukuki eşitlik arayışına, Millî Mücadele'nin yurttaş özneleşmesine ve Cumhuriyet'in modernleşme politikalarına paralel biçimde dönüşmüş; her tarihsel evrede farklı ifade biçimleri, yöntemler ve mücadele araçları ortaya çıkarmıştır. Böylece kadın gazeteciler, dönemlerinin pasif tanıkları değil,

[285] Özkay, "Türk Kadın Yolu", 133-135.
[286] Bayrambey, "Meşrutiyet Dönemi Kadın", 103.
[287] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 128-135; Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 45-55.

değişen hukuk rejimi ve medya politikaları üzerinde söz söyleyen, zaman zaman da bu alanları dönüştüren özneler olarak ortaya çıkmaktadır[288].

Bu bölüm, kadın gazeteciliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan dönüşümünü, yalnızca kronolojik bir ilerleme olarak değil; mesleki işlevlerin yeniden tanımlandığı, medya politikalarının sürekli değiştiği ve toplumsal cinsiyet rejimlerinin dönüştüğü çok katmanlı bir süreç olarak kavramsallaştırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede kadınların okur konumundan yazarlığa, muhabirlikten yorumlayıcı ve eleştirel öznelere geçişini mümkün kılan yapısal şartlar; basın rejiminin farklı dönemlerde kadınların görünürlüğünü genişleten veya daraltan yönleri; feminist söylem, sınıf analizi, toplumsal adalet ve yurttaşlık bilinci gibi eksenlerin gazetecilik pratikleriyle kesiştiği noktalar analitik olarak ele alınacaktır. Böylece önceki bölümlerde sunulan tarihsel veri, bu bölümde kavramsal ve açıklayıcı bir üst çerçeve içinde üç temel eksen üzerinden yeniden değerlendirilmiş olacaktır. Bu üç eksen, tezin önceki bölümlerinde ortaya konan biyografik ve dönemsel anlatıları bir üst soyutlama düzeyine taşıyarak, kadın gazeteciliği tarihini kavramsal olarak da çerçevelemeyi hedeflemektedir.

Bu çerçeve, Suat Derviş'i yalnız kendi döneminin bir gazetecisi olarak değil, bu uzun süreli dönüşümün kavşak noktasında yer alan kurucu bir figür olarak değerlendirmeyi mümkün kılar. Derviş'in gazeteciliği hem Osmanlı'dan devralınan kadın yazarlığı geleneğini içerir hem de modern Cumhuriyet döneminin sınıf, emek ve toplumsal gerçekçilik odaklı yeni gazetecilik anlayışına yön veren bir kırılma yaratır[289]. Dolayısıyla bu bölüm, kadın gazeteciliğinin büyük ölçekli tarihsel dönüşümünü ortaya koyarak, bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenecek olan Suat Derviş vakasına kuramsal bir geçiş sağlamaktadır.

Bu geçiş, Derviş'in metinlerinin yalnız tekil bir yazar pratiği değil, kadın gazeteciliğinin tarihsel mirasıyla girdiği yaratıcı hesaplaşmanın ürünü olarak okunmasını da mümkün kılar.

Geç Osmanlı toplumunda kadınların basın dünyasına yönelişini hazırlayan koşullar, yalnızca bireysel kadın girişimleriyle açıklanamayacak kadar çok katmanlı bir dönüşüm sürecinin sonucudur. Tanzimat öncesinde kadınların kamusal

[288] Çilem Tuğba Akdağ, "Kadın Dergilerinde (1869 - 1927) Kadın Modernleşmesi" (Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015), 25-26, YÖK (412252).
[289] Akdağ, "Kadın Dergilerinde (1869 - 1927) Kadın Modernleşmesi", 144-148.

görünürlüğü çoğunlukla vakıf yönetimi, hayır eserleri ve saray çevresindeki sembolik rollerle sınırlıyken; 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı idaresi, aile hukuku, eğitim kurumları ve meslek yapıları üzerinden yeniden şekillenmeye başlamıştır[290]. Bu dönüşüm, kadınların toplumsal konumunu aile içi rollerle tanımlayan geleneksel düzeni bütünüyle ortadan kaldırmamış olsa da kadınların yazı kültürüyle temasını mümkün kılan yeni bir toplumsal zemin yaratmıştır[291]. Dolayısıyla geç Osmanlı dönemi, bir "kopuş"tan ziyade, eski ile yeninin yan yana bulunduğu, kadınların kamusal özneleşmesi açısından geçişsel bir laboratuvar olarak görülmelidir.

Tanzimat ve Islahat reformlarının ardından eğitim alanında atılan adımlar, kadınların basına yönelmesinin en önemli önkoşullarını oluşturmuştur. Kız çocukları için düzenli müfredat uygulanması, öğretmen yetiştiren kurumların açılması ve idadi–sultani düzeyindeki okullarda kız sınıflarının yaygınlaşması, kadınların yalnızca okuryazar olmalarını değil, aynı zamanda yazı üretme pratiğiyle tanışmalarını sağlamıştır. 1858 Kız Rüştiyeleri, 1869 Darülmuallimat, 1897 İnas İdadisi ve 1914 İnas Darülfünunu, kadınların modern bilgiyle tanıştığı kurumsal alanlar hâline gelmiştir.

Mine Demir'in "İdare-i Beytiye" incelemesinin gösterdiği gibi kızlara yönelik eğitim yalnızca ev idaresi becerilerini modernleştirmeyi değil, aynı zamanda "ulusun annesi" kavramı üzerinden toplumsal sorumluluk taşıyan bilinçli kadın profilini inşa etmeyi hedeflemiştir. Bu pedagojik çerçeve, ilerleyen yıllarda kadın dergilerinin diline yansıyacak modern anne, eğitimli eş, bilinçli yurttaş imgelerinin de temellerini oluşturmuştur. Bu nedenle eğitim kurumları, ileride kalem oynatacak kadın gazeteciler için yalnızca teknik okuryazarlık değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel bir habitus sağlamıştır[292].

Sanayi öncesi Osmanlı düzeninde kadınlar hukuken birey kabul edilmekle birlikte, toplumsal yetkileri büyük ölçüde aile sistemi içinde tanımlanıyordu. Ancak Tanzimat sonrasında yayımlanan nizamnâmeler ve Meşrutiyet dönemi hukuk tartışmaları, kadının hukuki statüsünü ayrıntılı biçimde gündeme taşımıştır.

Özellikle 1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin nikâhta rıza, evlenme yaşı ve nafaka gibi konularda getirdiği düzenlemeler ve 1881–1914 arasında nafaka, vesayet,

---

[290] Şahin, "Röportajları, Hikâyeleri ve Romanlarıyla Suat Derviş", 25- 28.
[291] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 67-85.
[292] Demir, "Milli Mücadele Yıllarında Kadın", 110-112.

boşanma davalarında artan tartışmalar kadının aile içindeki konumunun artık yalnızca bir gelenek meselesi değil, hukuki bir tartışma alanı hâline geldiğini göstermektedir[293].

Bu tartışmalar, kadınları basın üzerinden görüş belirtmeye teşvik eden yeni bir kamusal alan yaratmış; aile hukuku yazılarının ve mektuplarının kadın dergilerinde hızla artması, bu dönüşümün ilk sonuçlarından biri olmuştur[294]. Cumhuriyet'in 1926 Medeni Kanun'u ile getirdiği düzenlemeler ise bu sürecin kırılma noktasıdır: kadınların miras, velayet, boşanma ve yurttaşlık alanlarında eşit kabul edilmesi, Osmanlı aile hukukunun sınırlarını köklü biçimde değiştirmiştir. Bu radikal dönüşüm, kadın gazetecilerin "modern kadın" tartışmalarını yeni bir çerçevede ele almalarını sağlamıştır. Hukuk alanındaki bu dönüşüm, kadın gazeteciliği için hem bir konu başlığı hem de meşruiyet zemini üretmiş; yazan kadın, artık yalnızca "ev içi deneyim" in değil, yasanın tartışılabilirliğinin de taşıyıcısı hâline gelmiştir.

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren şehirlerin büyümesi, savaşların yarattığı demografik kırılmalar ve modern bürokrasinin gelişmesi kadınların çalışma hayatına katılımını artırmıştır. Telgraf ve posta idareleri, telefon operatörlüğü, hastaneler ve hemşirelik teşkilatları ve matbaa ile dizgicilik gibi teknik işler kentli kadınların hem ücretli emekle tanışmasını hem de kamusal iletişim teknolojilerine yakınlaşmasını sağlamıştır.

Bu alanlarda çalışan kadınlar, aynı zamanda gazetelerin haber kaynakları, okuyucuları ve potansiyel yazarları hâline gelmiştir. Özellikle matbaalarda çalışan kadın dizgicilerin basın dünyasını içeriden tanımaları[295], kadın gazeteciliğinin mesleki çevrelerle temasını güçlendiren önemli bir faktördür. Bu temas, ilerleyen dönemde kadınların "muharrirlik" ten "gazeteci" kimliğine geçişini kolaylaştıracak kurumsal ağların da zeminini hazırlamıştır.

Serpil Çakır'ın kapsamlı analizlerine göre, kadınların basın dünyasına girişinin ilk aşaması gazetelere yazılan mektuplar, "aile ve terbiye" köşelerine gönderilen sorular, çeviri romanlar ve edebî küçük yazılar olmuştur. Bu aşamada kadınlar henüz gazetelerde kadrolu birer muharrir değildir; ancak seslerini duyurmak için matbuatı bilinçli biçimde kullanmaya başlamışlardır.

---

[293] Bayrambey, "Meşrutiyet Dönemi Kadın", 20.
[294] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 51-57.
[295] Akdağ, "Kadın Dergilerinde (1869 - 1927) Kadın Modernleşmesi", 74-75.

Bu süreçte ortaya çıkan kadın aktörlerin, mektup yazarak tartışmaya katılan kadın profili (okur-yazar kadın)[296], Fransızca ve Osmanlıca metinler arasında köprü kurarak gazetelerde yer bulan kadın profili (çevirmen kadın) ve imzası düzenli biçimde görünmeye başlayan erken kadın gazeteci profili (daimî muharrire dönüşen kadın) üç tipte oluşumu dikkat çekicidir. Bu üç aşamalı dönüşüm, kadınların basına girişinin tesadüfi değil, toplumsal koşulların şekillendirdiği bir meslekleşme süreci olduğunu göstermektedir. Bu nedenle geç Osmanlı kadın basını, sonraki dönem kadın gazetecileri için yalnız içerik değil, rol modeller ve mesleki stratejiler üreten bir "okul" işlevi de görmüştür.

Geç Osmanlı dönemi bu bağlamda hazırlayıcı laboratuvar niteliğindedir. Bu dönemde, eğitim kurumlarının modernleşmesi, aile hukukunun parçalı ama ilerleyici dönüşümü, kadın emeğinin kamusal alanda görünür hâle gelmesi, vakıf kültürünün kadınlara sağladığı sembolik temsil alanları ve basın teknolojileriyle temasın artması, kadın gazeteciliğinin kurumsal ve düşünsel temellerini oluşturmuştur.

Bu altyapı üzerinde II. Meşrutiyet'in açtığı siyasal özgürlük alanı, kadınların hem örgütlü kadın hareketi içinde hem de basında daha güçlü bir şekilde yer almalarını mümkün kılacak; Millî Mücadele ve erken Cumhuriyet döneminde kadın gazeteciliği artık mesleki bir kimliğe dönüşecektir. Dolayısıyla 6.1'de çizilen çerçeve, 6.2 ve devamında ele alınacak siyasileşmiş kadın basını ve Suat Derviş gibi figürlerin ortaya çıkışını hazırlayan uzun erimli arka plan olarak okunmalıdır.

II. Meşrutiyet'in ilanı (1908), Osmanlı basın tarihinde yalnızca siyasal özgürlükler bakımından değil, kadınların kamusal görünürlüğü açısından da yeni bir kırılma noktası yaratmıştır. Basın üzerindeki sansürün kaldırılması, dernekleşme özgürlüğü ve yeni matbuat kanunları, kadınların hem örgütlü hareketler hem de süreli yayınlar aracılığıyla toplumsal hayata doğrudan müdahil olmalarını mümkün kılmıştır[297]. 1860'lardan itibaren gelişen kadın sayfaları geleneği, bu dönemde ideolojik yönü belirginleşmiş bağımsız kadın yayıncılığına dönüşür.

[296] Rana Kaya, "Tanzimat'tan İkinci Meşrutiyet'e Kadın Dergilerinde Kadın Sorunlarına Bakış" (Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 65-66, YÖK (596878).
[297] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi,* 147-152.

Bu bölüm düşünsel feminist zeminin Millî Mücadele yıllarında geçirdiği siyasal dönüşümü, yani kadın basınının bir fikir üretim alanından siyasal bir karakter kazanarak kadın basınını bir eylem ve direniş aracına evrilmesini incelemektedir.

Erken kadın gazeteciliğinin ilk türsel örnekleri Terakki-i Muhadderat (1869), Hanımlara Mahsus Gazete (1895–1908) ve Mürüvvet gibi yayınlarla başlamış olsa da bu dergilerde kadın kalemleri çoğunlukla ahlâk, terbiye, ev idaresi veya eğitim gibi konularda yazmıştır. Ancak 1908 sonrasında açılan siyasal iklim, kadın yazarların söylemini genişletmiş; kadınlar yalnızca aile içi meşruiyet alanında değil, "kamusal tartışmanın öznesi" olarak görünür hâline gelmeye başlamıştır[298].

Bu dönüşümün en belirgin örneği, 1913'te Nuriye Ulviye Mevlan Civelek'in kurduğu Kadınlar Dünyası dergisidir. Tamamı kadınlardan oluşan yazı ve yönetim kadrosu, Osmanlı basın tarihinde bir "kurumsal kadın öznesi" yaratmış; çalışma hakkı, meslek edinme özgürlüğü, memuriyet, sosyal güvence, eğitimde fırsat eşitliği ve siyasi haklar gibi konuları sistematik biçimde işlemiştir. Derginin temel ilkesini oluşturan "kadınların sesi erkek kalemlerle temsil edilemez" söylemi hem feminist tarih yazımının hem de profesyonel kadın gazeteciliğinin kurucu ifadesi olmuştur[299]. Bu ilke, ileride Suat Derviş ve çağdaşlarının sürdüreceği "kadının kendi deneyiminin tanığı ve anlatıcısı olması" fikrinin erken bir manifestosu olarak okunabilir.

II. Meşrutiyet dönemindeki kadın dergileri yalnızca modernleşme ideallerini aktaran mecralar değil, kadınların toplumsal konumunu yeniden tanımlayan bir bilinç üretim alanı hâline gelmiştir. Bu yayınlar, geleneksel cinsiyet rollerini sorgulayan ve kadınların aile, eğitim, çalışma hayatı ve kamusal temsil alanlarındaki yerini yeniden kuran bir söylem inşa etmiş; böylece feminist düşüncenin Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e taşınacak entelektüel temelini oluşturmuştur.

Bu dönemde Fatma Aliye ve Emine Semiye gibi yazarlar, aile–ahlâk merkezli yazı geleneğini aşarak kadının aklî kapasitesi, mesleki yetkinliği ve kamusal sorumluluğu üzerine düşünsel metinler üretmişlerdir. Onların kaleminde "kadın için meslek", "kadın için sosyal görev" ve "kadın için eğitim" temaları bir arada ele alınmış; böylece kadın yalnızca edebî bir figür değil, toplumsal bir özne olarak inşa edilmiştir[300]. Meşrutiyet sonrası ortamda kadın gazeteciliğinin niteliği belirgin biçimde

[298] Bora, *Kadınların Sınıfı*, 90-95.
[299] Uluğtekin, *"*Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri*"*, 120-133.
[300] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 52-53.

değişmiştir: Kadın sayfaları ve dergileri, miting çağrılarının duyurulduğu, bölgesel protesto telgraflarının yayımlandığı, yerel direniş ağlarının görünür kılındığı bir siyasal iletişim hattına dönüşmüştür. Bu süreçte kadınlar yalnızca haber aktaran değil, direnişin "örgütleyici öznesi" olarak konumlanmış; basın, Millî Mücadele'nin hazırlayıcı toplumsal enerjisini taşıyan kritik bir kanal hâline gelmiştir[301].

1919–1922 arasındaki işgal yıllarında kadın kalemlerin kullandığı siyasal dil daha da sertleşmiş; İstanbul'un çeşitli semtlerinden, Anadolu'nun farklı yerleşim yerlerinden gönderilen protesto telgrafları kadınların kolektif bir politik özne olarak ortaya çıktığını göstermiştir. Silvan ve çevresindeki kadınların 22 Mayıs 1919 tarihli protesto telgrafı buna çarpıcı bir örnek olup, kadınların ulusal direnişe doğrudan müdahil olduklarını kanıtlamaktadır[302].

Bu siyasal bilinç, 1923'te Kadınlar Halk Fırkası girişimiyle kurumsal bir siyasi talep formuna dönüşmüş; kadınların henüz seçme ve seçilme hakkına sahip olmadıkları bir dönemde parti kurmak istemeleri, kadın basınında üretilen düşünsel birikimin siyasal örgütlenmeye evrildiğini göstermiştir[303]. Partinin tescil edilmemesi üzerine kurulan Türk Kadınlar Birliği, Meşrutiyet'ten devralınan hak ve temsil talebini Cumhuriyet'in erken yıllarında kurumsal bir baskı mekanizmasına dönüştürmüş; basın bu taleplerin kamuoyuna taşınmasında belirleyici bir rol oynamıştır[304].

İşgaller, mitingler, Anadolu'daki direniş örgütleri ve İstanbul'daki siyasi atmosfer, kadın basınını tarihte ilk kez doğrudan siyasal mücadeleye taşıdı. Bu dönemde kadın gazeteciliğini belirleyen üç temel dinamik ortaya çıkar:

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin kuruluşu, işgale karşı protestolar ve yardım kampanyaları kadınların siyasal alana girişini hızlandırmıştır. Kadınlar Dünyası ve Büyük Mecmua gibi yayınlarda hem işgale karşı tepkiler hem de miting çağrıları yer almış; kadın kalemi böylece ulusal direniş söyleminin kurucu unsuruna dönüşmüştür[305]. Bu süreçte kadın yazar, yalnızca "olup biteni haber veren" bir kişi olmaktan çıkar; miting çağrıları, yardım yazıları ve duygusal hitabelerle doğrudan eylem örgütleyen politik özneye dönüşür.

---

[301] Bora, *Kadınların Sınıfı*, 95-100.
[302] BOA, HR.SYS, 3552-5.
[303] "Kadınlar Halk Fırkası'ndan Türk Kadınlar Birliği'ne", Cumhuriyet, 15 Ağustos 2024, https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/sinan-meydan/kadinlar-halk-firkasindan-turk-kadinlar-birligine-2185060
[304] Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap*, 79.
[305] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 54-55.

Halide Edib Adıvar'ın Tanin ve Vakit'te yayımlanan makaleleri, 23 Mayıs 1919 Sultanahmet Mitingindeki hitabeti ve Anadolu'ya geçişi, kadını ulusal vicdanın sesi hâline getirmiştir. Onun yazılarında "kadının kurtuluşu", "vatanın kurtuluşu" ile doğrudan ilişkilendirilmiş; böylece siyasal özneleşme kadın basınında güçlü bir karakter kazanmıştır. Halide Edib figürü, kadınların yalnızca ulusal sembol değil, savaşın stratejik ve moral boyutunda söz ve karar sahibi aktörler olarak tahayyül edilebileceğini gösteren bir örnek olarak, dönemin tüm kadın basını üzerinde etkili olmuştur.

Kadınlar Dünyası, Türk Kadın Yolu ve Cumhuriyet'e geçiş döneminde yayımlanan diğer kadın dergileri, gönüllü örgütlenmeler ve yardım cemiyetleriyle ortak çalışarak direniş çağrılarını, yardım kampanyalarını ve kadınların kamusal sorumluluğunu görünür kılmıştır. Bu eşgüdüm, kadın basınını tek tek yazarların bireysel alanı olmaktan çıkarıp, örgütlü kadın hareketinin kurumsal sesi hâline getirmiştir[306].

Bu süreç, 1908–1923 arasında kadınların yazı aracılığıyla üç temel dönüşüm yaşadığını göstermektedir:

1. **Türsel dönüşüm**

- Mektup–nasihat türünden → imzalı makale, haber, röportaj türüne geçiş
- Sözlü kadın temsili → yazılı, analitik, politik söyleme dönüşüm

2. **Mesleki dönüşüm**

- "Gazeteye yazı gönderen hanım" → gazetenin kadrolu, ücretli yazarı
- Basında "kadın editör", "kadın muhabir", "kadın yayıncı" kimliklerinin oluşması

3. **Siyasal özneleşme**

   Kadın, yalnızca "vatan için fedakâr" değil; "vatan hakkında söz söyleyen, karar veren, eleştiren" politik bir yurttaş olarak konumlandırılır[307].

Böylece kadın gazeteci figürü, ahlâk ve terbiye köşelerinin edilgen anlatıcısından, siyasal gündemi kuran ve tartışan bir kamusal aktöre evrilmiştir.

---

[306] Kaya, "Tanzimat'tan İkinci Meşrutiyet'e", 65-66.
[307] Durakbaşa, *Halide Edip*, 20-21.

Meşrutiyet'in siyasal özgürlük ortamı ile Millî Mücadele'nin direniş atmosferi, Cumhuriyet döneminde karşılığını iki eksende bulmuştur. Devlet feminizmi açısından kadınlara hakların "yukarıdan" verildiği, örgütlenmelerin resmî ideolojiyle uyum içinde tutulduğu bir model çizilmiştir. Bağımsız kadın basını, Meşrutiyet döneminin özgürlükçü ve eleştirel kadın kalemlerini içinde barındıran daha özerk bir geleneği temsil etmektedir. Bu gerilim, Cumhuriyet sonrası kadın gazeteciliğinin kurumsallaşma biçimini belirlemiştir ve Suat Derviş'in gazetecilik kariyerinin şekillendiği bağlam tam olarak bu olmuştur.

Devlet feminizmi, kadınların hukuki eşitlik alanını genişletirken, kadın basınındaki eleştirel tonun sınırlarını da çizer; buna karşılık bağımsız kadın yayınları ve sol eğilimli basın, bu sınırları zorlayarak Suat Derviş gibi isimlere daha radikal bir toplumsal eleştiri imkânı sunmaktadır[308]. Dolayısıyla Derviş'in gazetecilik serüveni, yalnızca bireysel bir tercih değil, bu iki eksen arasındaki tarihsel gerilimin somut bir sonucu olarak okunmaktadır.

7.1 Azınlık Kadın Basını ve Çok Dillilik

Osmanlı İmparatorluğu'nun çok dilli ve çok kültürlü toplumsal yapısı, kadın gazeteciliğinin doğuşunda genellikle göz ardı edilen fakat belirleyici bir rol oynamıştır. Türkçe kadın dergilerinin gelişimi kadar, İstanbul, Selanik, İzmir ve Şam gibi merkezlerde Ermenice, Rumca, Ladino (Judeo-Espanyol), Bulgarca ve Fransızca yayımlanan kadın gazeteleri ve kadın sayfaları da kadınların kamusal özneleşmesinde kritik bir görünürlük alanı yaratmıştır. Bu çok dilli basın, yalnızca "yan bir damar" değil; kadın gazeteciliğinin söylemsel çeşitliliğini, biçimsel yeniliklerini ve modernleşme tartışmalarının çoğulculuğunu şekillendiren kurucu bir bağlamdır. Bu bağlam dikkate alındığında, Türkiye'de kadın gazeteciliği tarihinin yalnız Türkçe yayınlarla sınırlı bir anlatı olarak kurgulanmasının hem coğrafyanın çoğul kimliğini hem de feminist basın mirasının zenginliğini eksik bıraktığı görülmektedir[309].

7.1.1 Ermeni kadın basını

Ermeni kadın basını, özellikle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında kendi cemaatinin toplumsal dönüşümüyle yakından ilişkili bir söylem üretmiştir. İlk

[308] Şahin, "Röportajları, Hikâyeleri ve Romanlarıyla Suat Derviş", 54-55.
[309] Bayrambey, "Meşrutiyet Dönemi Kadın", 10; İslam, "Milli Mücadelede Kadın Kahramanlarımız", 25.

dönemlerinde (1919–1922) yayın çizgisi, işgal altındaki İstanbul'da Ermeni ulusal hareketiyle güçlü bir bağ kurmuş; bu çerçevede dergilerde "kadın hem ulusun yükünü" hem "cemaatin yeniden doğuşunu" taşıyacak bir özne olarak kurgulanmıştır[310]. Bununla birlikte kadınların yalnız ulusal sorumlulukla değil, kişisel hak, özgürlük ve eşitlik talepleriyle de metin içinde yer aldığı; ev içi emeğin görünürlüğü, kadınların ücretli emek piyasasına katılımı ve kız çocuklarının eğitimi gibi gündemlerin sistemli biçimde işlendiği görülmektedir.

Keghuni (Գեղուհի), Osmanlı'da kadınların yayınevi ve editoryal mekâna doğrudan adım attığı ilk Ermenice kadın gazetesidir. Elbis Gesaratsyan'ın girişimiyle 1862'de İstanbul'da kurulan gazete, kadınların eğitimi, aile ekonomisi, modern annelik, cemaat içi temsil ve toplumsal reformlar üzerine düzenli yazılar yayımlamıştır. 19. yüzyılın ortasında Osmanlı Ermeni toplumunda oluşan kadın kamusallığının ilk süreli yayını olarak kabul edilir ve Türkçe kadın basınıyla eşzamanlı gelişen çok dilli feminist söylemin erken örneğini sunmaktadır[311].

Fotoğraf 7.1.1.1: İlk Ermeni feminist yayın Hay Gin'in kapağı
Kaynak: Hayganuş Mark (1884-1966) 1927 ve 1928 yıllarını kapsayan 47 sayı eksiksiz https://www.nadirkitap.com/ilk-ermeni-feminist-yayin-hay-gin-i-e-ermeni-kadini-editor-hayganus-mark-1927-ve-1928-yillarini-kapsayan-47-sayi-eksiksiz-mark-hayganus-1884-1966-dergi43450126.html?srsltid=AfmBOooDrB6N69Mtn_UzLsVSwYXYKt0OMaP6PEAMtEeeHwjV96Ulln6n

Bu yayınların en güçlü örneği Hay Gin'dir. 1919 yılında İstanbul'da yayın hayatına giren Hay Gin (Ermenice «Հայ Կին» / "Ermeni Kadını") dergisi, Hayganuş

[310] Demir, "Milli Mücadele Yıllarında Kadın", 11.
[311] Kübra Çetin, "1918-1940 Yılları Arasında Ermeni Basınında Türk-Ermeni İlişkileri" (Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 19- 26, YÖK (914095).

Mark önderliğinde çıkmış ve Ermeni kadınlarının kamusal, toplumsal ve siyasal alanlara dönük temsil düzeyini dönüştüren kritik öneme sahip bir yayın olmuştur. Dergi, yalnızca Ermeni cemaatinin kadınlarına hitap etmekle kalmamış; kadınların eğitim hakkı, çalışma yaşamındaki katılımları, aile içi rollerin yeniden düşünülmesi ve toplumun yeniden yapılanması gibi temaları sistemli biçimde gündeme taşımıştır[312].

Կ Ի Թ Ա Ռ

ՀԱՆԳԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀՐԱՒԻՐ ՀԱՅԿԱԶՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ

Fotoğraf 7.1.1.2: Keghuni (Կեղունի) — Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanan ilk Ermenice kadın gazetesi. İstanbul, Kasım 1892 tarihli sayıdan

Kaynak: İlk Ermeni Kadın Gazeteci: Elbis Gesaratsyan (04.03.2019) https://bianet.org/haber/ilk-ermeni-kadin-gazeteci-elbis-gesaratsyan-206039

Keghuni, Elbis Gesaratsyan tarafından ilk kez 1862'de İstanbul'da yayımlanmaya başlamış; kadın eğitimi, annelik, aile ekonomisi, toplumsal modernleşme ve kadınların kamusal rolü üzerine yazılarıyla Osmanlı kadın basın tarihinde öncü bir yer edinmiştir. Zamanla dergi, yayın süreci boyunca hem cemaat içi hem ulusal medya rejimleriyle etkileşmiş; 1923 sonrasında Türkiye'nin yeni devlet yapılanmasına uygun olarak "Türk yurttaşlığı" ve "modern kadının yurttaş rolü" gibi kavramları da sayfalarına taşımıştır.

Bu nedenlerle Hay Gin ve Keghuni, kadın gazeteciliğinin yalnızca temsil alanı değil, metin aracılığıyla kadınların özneleşme sürecini kuran araçlar olarak da okunmalıdır. Ermeni kadın basını Türkçe kadın dergileriyle birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin hem "çoğulcu" hem de "çok dilli" bir kamusal

[312] Çetin, "Ermeni Basınında Türk-Ermeni İlişkileri", 30.

zemine dayandığını gösteren önemli bir örnek sunar[313]. Bu damar, Suat Derviş'in çok-kültürlü İstanbul atmosferinde şekillenen gazeteciliğinin arka planında yer alan çoğul kamusal alanı anlamak açısından da kurucu bir bağlam sağlamaktadır.

7.1.2 Rum kadın basını

20. Yüzyıl başı Osmanlı entelektüel hayatının en görünmez fakat en üretken damarlarından birini Rum kadın basını oluşturmuştur[314]. İstanbul, İzmir ve Selanik gibi kozmopolit merkezlerde gelişen Rumca kadın yayıncılığı, yalnızca Osmanlı Rum toplumunun modernleşme deneyimini değil, aynı zamanda çok dilli Osmanlı kamusallığında kadınların rolünü anlamak açısından da kritik bir öneme sahiptir[315]. Bu yayınlar, Türkçe kadın basınıyla eşzamanlı olarak eğitim, meslek, yurttaşlık, aile, hijyen, modern yaşam ve siyasal temsil gibi temaları çeşitli düzlemlerde tartışmışlardır.

Rum kadın basınının tarihi, aynı zamanda Osmanlı'daki "çok kültürlü kadın modernleşmesi" tezinin somut kanıtıdır. Bu yönüyle, yalnız Türkçe kadın basınının değil, azınlık kadın basınlarının da kadın gazeteciliğinin meslekleşme sürecine katkısını görünür kılması bakımından Türkiye'de kadın gazeteciliğine odaklanan çalışmalar için yüksek akademik değer taşımaktadır. Bu çok katmanlı yapı, kadın gazeteciliğinin ulus-devlet sınırlarının ötesine taşan, Akdeniz ve Avrupa bağlamlarına açık bir düşünsel dolaşım içinde geliştiğini de göstermektedir.

Osmanlı'da Rum basınının kadınlar açısından erken görünürlüğünü sağlayan unsurlardan biri, 19. yüzyılın sonundan itibaren bazı Rumca gazetelerin kadın imtiyaz sahipleri tarafından çıkarılmasıdır. Murat Arslan'ın arşiv araştırmasına göre, İstanbul'da yayımlanan Vizantis gazetesinin 1894 tarihli imtiyaz sahibi "Madam Eleni", 1901 tarihli imtiyaz sahibi ise yine bir kadın olan "Angeliki Manyataki"dir[316].

[313] Çetin, "Ermeni Basınında Türk-Ermeni İlişkileri", 30-34.
[314] Nilüfer Erdem, "Anadolulu Rum Kadınlar Savunma Örgütü ve Faaliyetleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 9/2, (2020): 331.
[315] Ali Arslan, "Türkiye'de Rum Basını", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 2/3, (2003): 49.
[316] Arslan, "Türkiye'de Rum Basını", 89.

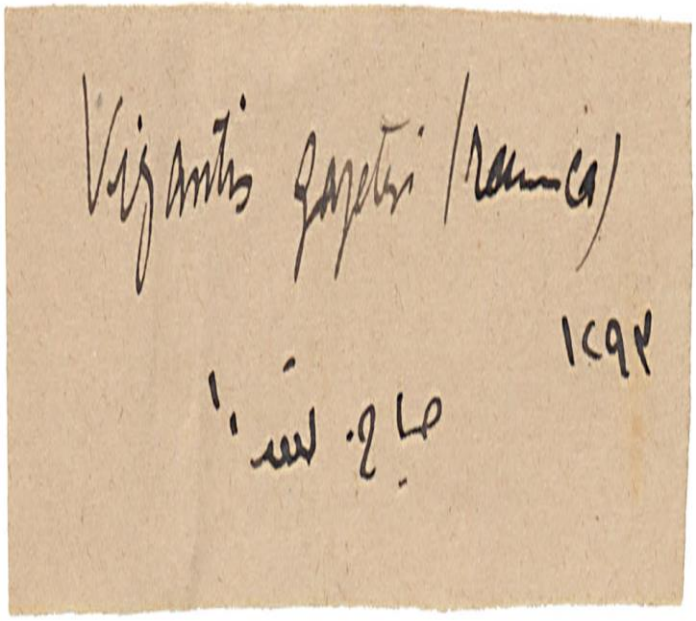

Fotoğraf 7.1.2.1: 1894'te imtiyaz sahibi Madam Eleni'nin yönettiği Vizantis gazetesi, Rum kadınlarının matbuat alanındaki en erken ve en somut varlıklarından biri olarak önemlidir.
Kaynak: İstanbul Ansiklopedisi Arşivi, "Vizantis gazetesi (Rumca)" başlıklı not https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/14002

Bu bulgu, Rum toplumunda kadınların basın alanında yalnızca yazar ya da okur değil, resmî izin alarak gazete sahibi konumuna kadar yükseldiklerini kanıtlayan nadir arşiv örneklerindendir. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında Rum toplumunda kız okullarının hızla artması –özellikle Zappeion Kız Okulu (1875) ve Ioakeimeion Kız Lisesi (1882) – kadınların okuryazarlığının yükselmesine ve basına aktif katılımın zeminini oluşturmuştur[317].

Bu kurumsal dönüşüm, Rum kadın dergilerinin temel temalarını ikonomia (ev idaresi) ve modern hijyen, çocuk eğitimi ve pedagojik yenilikler, çalışan kadın – meslek sahibi Rum kadın figürü, Avrupa'daki kadın hareketleriyle bağlantı ve kadının cemaat içi temsili ve toplumsal sorumlulukları olarak belirlemiştir[318].

Bu dönem Rum kadın basını, Türkçe kadın basınındaki "terbiye–ahlâk–eğitim" üçlüsüyle paralellik taşımakla birlikte, daha yoğun bir şekilde Avrupaî modernlik ve cemaat kimliği arasında bir sentez üretmiştir. Arşiv belgeleri, Madam Eleni ve Angeliki Manyataki örneklerinde görüldüğü üzere, Rum kadınlarının imtiyaz sahibi düzeyinde bile matbuat alanına dâhil olabildiğini göstermektedir. Bu iki kadın figür, Osmanlı Rum cemaatindeki kadınların ekonomik ve kültürel sermayelerini matbuat alanına taşıyarak, Türkçe kadın basınından önce bile profesyonel gazetecilik ve

[317] Erdem, "Anadolulu Rum Kadınlar", 341.
[318] "Rumca Basın" *Megarevma* (2025). https://www.megarevma.net/rumcabasin.htm

yayıncılık sorumluluğu üstlenebildiklerini kanıtlamaktadır[319]. Dolayısıyla Rum kadın basını hem mülkiyet hem editoryal düzeyde kadınların "medya aktörü" olarak konumlandığı erken bir alan açmıştır.

Arslan'ın tespit ettiği erken Rumca aile ve kadın gazeteleri arasında, 1910'larda yayımlanan Taros adlı resimli haftalık dergi ile çok dilli kadın odaklı Moda Melike'si özel bir yer tutar. Bu gazeteler, Rumca–Türkçe–Fransızca birlikte kullanılan çok dilli formatlarıyla, Osmanlı kadın kamusallığının kozmopolit karakterini yansıtmaktadır[320].

Estia, İstanbul Rum toplumunun en uzun ömürlü yayınlarından biridir. Gazetenin kadın sayfaları, 1890'lardan itibaren eğitim reformları, modern sağlık ve hijyen, hemşirelik ve kadın meslekleri, kadınların cemaat içi hayır örgütlenmeleri gibi temaları işlemeye başlamıştır[321]. Bu sayfalarda yer alan yazarlar arasında Sappho Leontias (öğretmen, çevirmen), Ekaterini Laskaridou (feminist pedagog) ve Maria Kallergi gibi figürler bulunur.

Phos dergisi (Φως – "Işık") – İstanbul, 1900–1912, Rum kadın basınının ilk bağımsız kadın dergilerindendir. Başlıca temalar, modern aile, ev içi hijyen ve "bilimsel annelik", kadınların mesleki eğitim talebi ve Rum okullarında kız çocuklarının müfredatının reformudur. Önemli yazarlar arasında Eleni Samourka ve Artemisia Papaioannou sayılabilir.

İzmir'de 1910'larda çıkarılan Kosmos tis Gynaikos (Kadının Dünyası) dergisi, İzmir Rum toplumunun kozmopolit yapısını ve ticaret burjuvazisinin modernleşme arayışlarını kadın perspektifiyle yansıtmıştır. Temalar, kız teknik eğitimi, kadın işçiler ve ücret tartışmaları, İzmirli Rum feminist derneklerinin faaliyetleri ve kadınların cemaat meclislerinde temsil sorunudur[322].

Dergide zaman zaman Türkçe kadın basınından çeviriler de yer almıştır. Bu durum, iki kadın basını arasında çapraz bilgi dolaşımını ve ortak bir kadın okur kamusunun varlığını kanıtlar.

Rum basınının 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasındaki çok dilli yapısı; Rumca yayınların zaman zaman Türkçe, Ermenice, Fransızca ve Ladino ekleriyle

[319] BOA, İ.DH. 1312, 1–30 Ağustos 1894
[320] Arslan, "Türkiye'de Rum Basını", 50-51.
[321] Erdem, "Anadolulu Rum Kadınlar", 338-339.
[322] Arslan, "Türkiye'de Rum Basını", 57.

birlikte yayımlanması, kadın okurlar arasında kültürel temasın artmasını sağlamıştır. Arslan'ın belirttiği üzere, İstanbul Rum gazetelerinin bir kısmı aynı sayıda birden fazla dili kullanarak geniş bir kadın okur kitlesine hitap etmiş; bu da Türkçe kadın basınıyla tematik paralelliklerin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Rum kadın basını, Türkçe kadın basınıyla hem biçimsel hem söylemsel düzeyde temas hâlinde olmuştur.

Rum Kadın Basını	**Türkçe Kadın Basını**
Modern hijyen, bilimsel annelik	*Hanımlara Mahsus Gazete*' de aile terbiyesi
Kız okullarında müfredat reformu	Darülmuallimat tartışmaları
Cemaat içi kadın temsil kurumları	Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan
Avrupa kadın hareketlerinden çeviriler	Sabiha ve Zekeriya Sertel'in Avrupa haberleri

Bu paralellikler, Osmanlı kadın modernleşmesinin çok dilli ve birbirine bağlı bir kamusal alan olduğunu göstermektedir. Bu etkileşim, daha sonraki dönemde Suat Derviş gibi gazetecilerin Avrupa'daki tartışmaları İstanbul'a taşıyan metinlerinin, aslında önceki çok dilli kadın basını mirasıyla aynı dolaşım ağlarının devamı olduğunu kanıtlamaktadır.

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte yürürlüğe giren modernleşme ve ulus-devlet inşa süreci, basın alanında da yeni düzenlemeler getirmiştir. 1928 Harf İnkılâbı, eğitim reformları ve 1931 Matbuat Kanunu gibi adımlar, basın-yayın faaliyetlerinin kurumsal çerçevesini güncellemiş, dil ve yayın politikalarında standartlaşmayı hedeflemiştir[323]. Bu dönüşüm yalnızca Rumca yayınları değil, çok dilli Osmanlı mirasından gelen tüm basın türlerini etkilemiştir.

Bu süreçte Rumca gazetelerin bir bölümünün faaliyet alanı zamanla daralmış, bazı yayınlar Türkçe sayfalar ekleyerek ya da cemaat içi kültürel gündeme odaklanarak varlığını sürdürmüştür. Bu durum, dönemin genel basın politikalarının bir sonucudur; herhangi bir grup veya cemaat için özel bir uygulama niteliği taşımaz. Aynı çerçevede Arapça, Ermenice ve Ladino yayınlar da benzer şekilde daha sınırlı bir bibliyografik görünürlük kazanmıştır[324].

Bu bağlamda Rum kadın basını, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki toplumsal dönüşüm sırasında kademeli olarak daha kültürel-toplumsal bir alana çekilmiş, eğitim, aile, sağlık ve cemaat örgütlenmeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Rum kadın basınının bu

[323] "Rumca Basın", https://www.megarevma.net/rumcabasin.htm
[324] Arslan, "Türkiye'de Rum Basını", 50.

tematik çerçevesi, Meşrutiyet sonrası Türkçe kadın basınıyla paralel bir modernleşme söylemi üretmiş; iki alan arasında zaman zaman haber, çeviri ve tema dolaşımı gerçekleşmiştir[325].

Rum kadın basınının Cumhuriyet'in erken döneminde daha sınırlı görünürlük kazanması, dönemin genel yayıncılık politikaları, dil reformu ve basının kurumsallaşması süreçleriyle ilgilidir[326]. Bu durum, Rum kadın basınını "yok olmuş" değil, dönüşen bir alan olarak değerlendirmeyi gerektirir. Bu dönüşümün izleri, bugün arşivlerde yer alan Phos, Kosmos tis Gynaikos gibi dergilerde ve Rum cemaatine ait aile gazetelerinin kadın sayfalarında takip edilebilmektedir.

Bu yayınlar, kadınların modernleşmesini bir "cemaat kültürü içinde Avrupaileşme" çerçevesinde ele almasıyla Türkçe feminist basından ayrılır; ancak biçimsel yenilikleri (fotoğraflı sayfalar, modern sağlık köşeleri, okur mektupları) doğrudan Türkçe kadın basınını etkilemiştir. Böylece azınlık kadın basını, Suat Derviş'in içinde üretim yaptığı İstanbul basın çevresini yalnız içerik bakımından değil, teknik ve estetik açıdan da hazırlayan çoğulcu bir zemin sunmuştur.

7.1.3 Ladino/Sefarad kadın basını

Osmanlı Yahudi cemaatine ait Ladino (Judeo-Espanyol) kadın basını, 19. yüzyıl sonu ile Cumhuriyet'in ilk yılları arasında kadınların kamusal görünürlüğünün artmasında belirleyici bir rol oynamıştır. İstanbul, İzmir ve Selanik merkezli Ladino gazeteleri, özellikle La Buena Esperanza, El Tiempo, La Época ve El Meseret bünyelerinde düzenli kadın sayfaları oluşturarak kadın okurların seslerini duyurdukları özgün bir kamusal alan yaratmıştır[327]. Bu mecralar yalnız cemaat içi modernleşme sorunlarını değil, aynı zamanda kadınların eğitim, meslekleşme, sağlık ve toplumsal konulardaki taleplerini dillendiren erken feminist bir söylemin de taşıyıcısı olmuştur. Bu çok dilli Ladino kadın sayfaları, Osmanlı kadın kamusallığının yalnız "Müslüman-Türk" ekseninde değil, cemaatler arası bir ağ içinde şekillendiğini gösteren nadir birer metin havuzu niteliğinde olmuştur.

---

[325] Georgios Liakopoulos, "İstanbul Basın Tarihinde (1830-1914) Rum Yayıncı ve Gazeteciler", 10 Kasım 2025. https://www.academia.edu/25909289/%C4%B0stanbul_Bas%C4%B1n_Tarihinde_1830_1914_Rum_Yay%C4%B1nc%C4%B1_ve_Gazeteciler

[326] Erdem, "Anadolulu Rum Kadınlar", 339.

[327] Ömer Faruk Dağcı, "Akdeniz Yahudileri, Sefaradlar, Ladino Dili ve Kültürü: Nasreddin Hoca ve Djoha Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma" (Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 5-7, YÖK (680162).

Bu yayınların ortaya çıkışında, 1860'lardan itibaren etkinlik gösteren Alliance Israélite Universelle okulları kritik bir rol oynamıştır. Alliance'ın İstanbul, İzmir ve Selanik'te açtığı kız okulları, Yahudi kız çocuklarına modern pedagoji, Fransızca, muhasebe, daktilografi, sağlık bilgisi ve ev ekonomisi gibi dersler sunmuş; böylece hem okuryazarlık hem de mesleki nitelik açısından yeni bir kadın kuşağı yetiştirmiştir[328]. Bu kuşaktan yetişen pek çok genç kadın, 1900–1930 arasında Ladino gazetelerinde çevirmen (mütercime), editör, dizgi işçisi ve bazı durumlarda köşe yazarı olarak görev almış; böylece profesyonel kadın gazeteciliğinin Osmanlı'daki çok kültürlü temelleri atılmıştır. Bu açıdan Ladino kadın basını, "ev içi kadın okurluğundan "profesyonel kadın gazeteciliği"ne geçişin cemaatler arası en erken laboratuvarlarından biri olarak okunmalıdır.

Ladino kadın sayfalarında işlenen konular, Osmanlı Yahudi cemaatinin modernleşme deneyimi ile kadınların toplumsal konumuna dair özgün bir kesişim noktası yaratmıştır. Başlıca temalar kız çocuklarının modern eğitim ile toplumsal konumlarını güçlendirmesi; kadınların çalışma hayatına katılımı, ücretli emek, zanaatkârlık ve öğretmenlik mesleği; ev ekonomisi ve hijyen: modern tıp, hijyen, anne-çocuk sağlığı ve ev idaresi; cemaat kadın dernekleri: sosyal yardım kampanyaları, yetimhaneler, kadın dayanışması ve Fransız ve İtalyan kadın dergilerinden çevrilen haberler, feminist örgütlenme örnekleridir[329].

[328] Dağcı, "Akdeniz Yahudileri, Sefaradlar, Ladino Dili ve Kültürü", 7.
[329] Elif Akgül, "Türk Yahudi Basının 173 Yıllık Tarihi", Bianet, 9 Kasım 2025. https://bianet.org/yazi/turk-yahudi-basinin-173-yillik-tarihi-166233

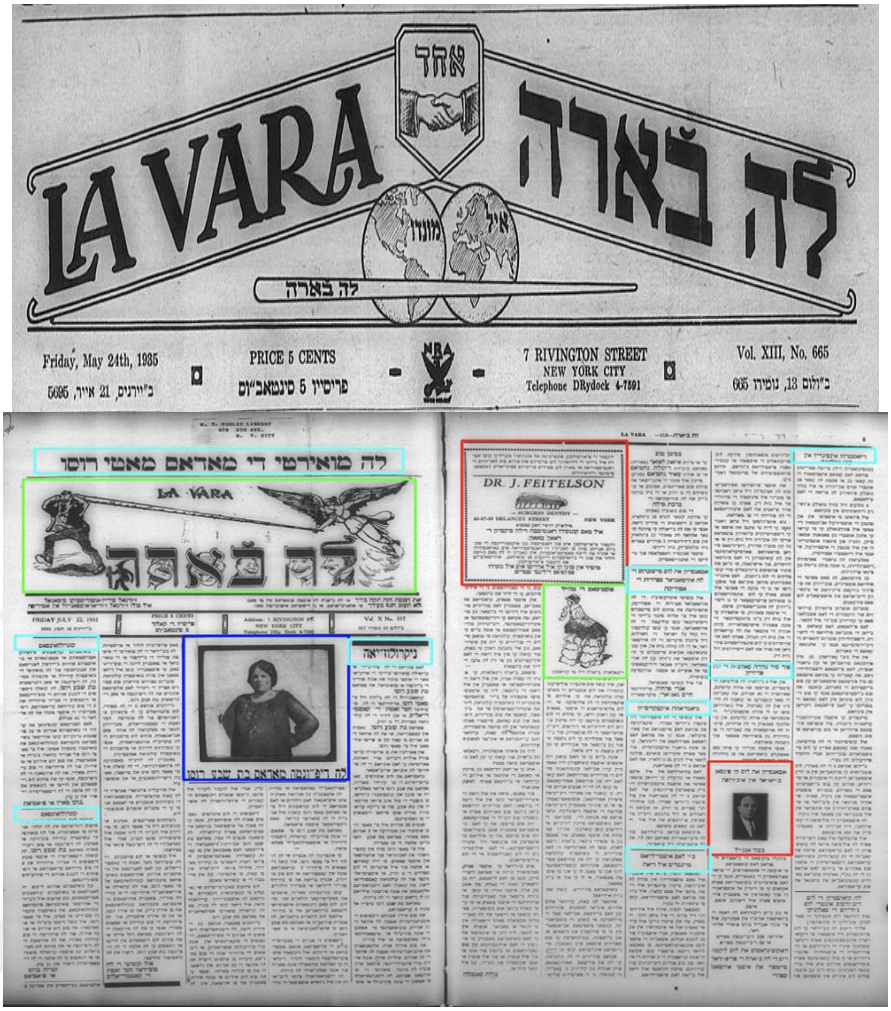

Fotoğraf 7.1.3.1: La Vara (1920'ler). Ladino diasporasında yayımlanan ve İstanbul Yahudi cemaatinin kadınlarına dair yazılara yer veren bir yayın olarak çok dilli kadın basınının geniş coğrafyasını gösterir. **Kaynak**: Ulusal Kütüphane Gazete Koleksiyonu, Tarihi Yahudi Basını, https://www.nli.org.il/en/newspapers/lavaranyc/1925/07/31/01/article/1/?e=-------en-20--1--img-txIN%7CtxTI----------1

La Vara (1920–1930'lar, İstanbul/New York bağlantılı Ladino yayıncılığı), Türkiye bağlantılı Yahudi–Ladino diasporasının kadın yazılarını içermesi bakımından, Osmanlı sonrası dönemde bile kadınların kamusal sesinin Ladino basınında yaşamaya devam ettiğini göstermektedir[330].

Osmanlı Yahudi cemaatinin Ladino basını, kadın gazeteciliğinin çok dilli yapısını tamamlayan üçüncü önemli damar olarak değerlendirilmelidir. El Tiempo, La Época, La Buena Esperanza ve Selanik merkezli El Meseret gibi gazeteler; aile, eğitim, hijyen, ev ekonomisi, annelik, cemaat içi temsil ve modern kadın kimliği gibi konuları sistemli biçimde işleyerek erken bir kadın kamusallığı oluşturmuştur[331]. Bu yayınların çoğunda kadınlar hem yazar hem çevirmen olarak görünmüş, özellikle

[330] Tamir Karkason, "18 ve 19. Yüzyıllarda Ladino Edebiyatı" (çev. Siren Bora), *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* 56 (2023): 191 -192.
[331] Karkason, "18 ve 19. Yüzyıllarda Ladino Edebiyatı", 204-205.

eğitim ve toplumsal reform temaları Ladino basınında belirginleşmiştir. Dolayısıyla kadın gazeteciliğinin Osmanlı'daki gelişimi yalnız Türkçe ve Rumca değil, Ladino matbuatının katkılarıyla da şekillenmiş; kadın kamusallığının karmaşık ve çoğulcu yapısını anlamak açısından kritik bir katman ortaya çıkmıştır.

Ladino kadın basınının Türkçe kadın basınındaki etkisi yalnız tematik benzerliklerde değil, biçimsel yeniliklerde de görülmektedir. Türkçe kadın dergilerinde yaygınlaşan okur mektupları, sosyal yardım duyuruları, sağlık ve hijyen dizileri, ev ekonomisi rehberleri, çocuk eğitimi köşeleri gibi formatların önemli bir kısmı, Ladino ve Rum kadın basınındaki deneyimlerle paralellik göstermektedir. Bu yönüyle Ladino kadın basını, Türkçe kadın basınının söylemsel ve biçimsel çeşitliliğini artıran dolaylı ama güçlü bir etkileşim alanı yaratmıştır.

Ladino basınında yazan kadınların bir bölümü, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkçe matbuata da geçiş yapmış; böylece eğitimin, çok dilliliğin ve profesyonel basın pratiğinin birleştiği bir kadın gazeteciliği kuşağı ortaya çıkmıştır[332]. 1910–1930 yılları arasında hem Türkçe hem Ladino gazetelerde çalışan bu kadınların varlığı, kadın gazeteciliğinin yalnız Müslüman-Türk modernleşmesiyle değil, çok kültürlü bir toplumsal deneyimle iç içe geliştiğini göstermektedir. Bu bağlam, tezin ana konusu açısından önemlidir. Suat Derviş'in İstanbul merkezli çok kültürlü toplumsal yapıyı gözlemleyebilmesini mümkün kılan tarihsel arka plan, yalnız Türkçe basın geleneği değil; semtin, mahallenin ve matbaanın çok dilli dokusuyla şekillenmiş bir medya ekosistemidir. Ladino kadın basını, bu ekosistemin sessiz ama kurucu aktörlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

7.2 Azınlık Kadın Basınının Ortak Mirası ve Çok Dillilik

Ermeni, Rum ve Ladino kadın basını, birbirinden tamamen bağımsız hareket eden üç alan değildir. Kadın emeği, eğitim reformları, yurttaşlık kültürü, cemaat içi örgütlenme, Avrupa feminist hareketiyle temas, modernleşmenin aile ve beden politikaları gibi temalar, dil farkı gözetmeksizin benzer biçimde tartışılmıştır. Bu çok dillilik, Türkçe kadın basını üzerinde de doğrudan etki yaratmıştır: fotoğraflı kadın sayfaları, soru–cevap köşeleri, sosyal yardım kampanyaları, kadın derneklerinin bildirileri gibi pek çok format, azınlık kadın basınının etkisiyle yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla "Türkçe kadın basını" tek başına kapalı bir alan değil; Ermenice, Rumca

[332] Karkason, "18 ve 19. Yüzyıllarda Ladino Edebiyatı", 212.

ve Ladino kadın yayınlarıyla sürekli etkileşim hâlinde olan geçirgen bir kamusal alan olarak değerlendirilmelidir.

Bu çerçevede Apoyevmatiní (Απογευματινή, 1925–) Lozan sonrası İstanbul Rum cemaatinin kültürel sürekliliğini belgeleyen en önemli Rumca gazetelerden biridir. Kadınlara dair eğitim, cemaat örgütlenmesi ve modern aile tartışmalarını taşıyan metinleriyle, Türkiye'de kadın gazeteciliğinin çok dilli ve çok kültürlü entelektüel mirasının tamamlayıcı bir parçasını oluşturur[333].

Apoyevmatini Gazetesi'nin ilk sayısı

Fotoğraf 7.2.1: Apoyevmatiní Gazetesi'nin İlk Sayısı, 12 Temmuz 1925
Kaynak: Vartan Estukyan (04.08.2024) "Dünden Bugüne Apoyevmatiní," https://www.agos.com.tr/tr/yazi/30757/dunden-bugune-apoyevmatini

Apoyevmatiní, 12 Temmuz 1925'te İstanbul'da yayımlanmaya başlayan Rumca bir günlük gazetedir. Cumhuriyet dönemine kadar uzanan Rum basın geleneğinin devamı niteliğindeki bu gazete, doğrudan bir "kadın gazetesi" olmamakla birlikte, Rum toplumunun modernleşme, eğitim ve kültürel dönüşüm tartışmalarını düzenli olarak işlemiştir[334]. Gazetenin çevresinde oluşan entelektüel ortam, özellikle Zappeion ve Ioakeimeion gibi kız okullarında yetişen Rum kadın aydınların kamusal görünürlüğü için dolaylı fakat önemli bir kültürel zemin yaratmıştır. Rum kadın dergilerinde (Phos, Kosmos tis Gynaikos vb.) işlenen modern eğitim, hijyen, aile

[333] Mahmut Çınar, "Diren Apoyevmatini, Bir Tarih Direnşin", Bianet, 9 Kasım 2025. https://bianet.org/haber/diren-apoyevmatini-bir-tarih-direnşin-159131
[334] Kenan Evren Duman, "Türkiye'de Azınlık Basını ve Sorunları" (İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 96, YÖK (219078).

reformu ve kadın emeği temalarının önemli bir bölümü bu ana akım Rum basınının oluşturduğu yazın çevresinden beslenmiştir. Bu nedenle Apoyevmatiní, kadın gazeteciliği tarihini yalnız Türkçe yayınlara indirgemeyen; Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi kadın kamusallığının çok dilli eşiklerini belgeleyen kritik bir arşiv kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak azınlık kadın basını hem biçimsel yenilikler hem de düşünsel hatlar bakımından Osmanlı/Türk kadın gazeteciliğinin çoğulcu mirasını oluşturan temel bir katman niteliğinde olmuştur. Bu katman dikkate alınmadan yalnız Türkçe kaynaklara dayalı bir kadın gazeteciliği anlatısı, ister istemez eksik ve monolitik kalacaktır.

8. SUAT DERVİŞ'İN GAZETECİLİK KARİYERİ, ANLATISAL TEKNİĞİ VE MEDYA POLİTİKALARI İLE ETKİLEŞİMİ

Bu çok dilli kadın basını, Suat Derviş'in gazeteciliği için yalnızca tarihsel bir arka plan değil, aynı zamanda bilginin inşası ve gerekçelendirilmesi gibi ilgili kavramlar için felsefi bir zemin sağlamıştır. Kadın emeği, sınıf eşitsizliği ve kent yoksulluğu gibi temaların Rum, Ermeni ve Sefarad yayınlarında tartışılması; kadınların meslekleşme süreçlerinin erken örneklerinin Ladino basınında görülmesi; kadın kamusallığının çok kimlikli ve çok kültürlü bir yapıda biçimlenmesi, Derviş'in gazeteciliğinin perspektifini besleyen önemli kaynaklardan olmuştur.

Derviş'in çok dilli bir kültürel çevrede yetişmesi, Avrupa basınındaki deneyimleri ve sınıfsal gerçekçiliğe dayalı röportaj anlayışı, bu mirası modern bir toplumsal tanıklık düzeyine taşımıştır[335]. Bu nedenle Suat Derviş, yalnızca Türkçe kadın basını geleneğinin değil, Ermeni–Rum–Sefarad kadın basınının oluşturduğu çok kültürlü entelektüel mirasın da modern dönemdeki dönüştürücü temsilcisi olarak değerlendirilmiştir[336].

Bu üç azınlık kadın basını alanı ile Türkçe kadın basını arasında karşılıklı bir etkileşim oluşmuştur. Fotoğraflı kadın portreleri, açık mektuplar ve okur köşeleri, soru–cevap sayfaları, kadın derneklerinin basın bildirileri, sağlık ve hijyen dizileri, "çalışan kadın" temalı haberler ve ev ekonomisi kursları duyuruları gibi formatlar Türkçe basında yaygınlaşmadan önce Ermenice, Rumca ve Ladino gazetelerde denenmiştir: Bu formatlar, II. Meşrutiyet sonrasında Türkçe kadın basınına aktarılmış ve Cumhuriyet döneminin kadın gazeteciliğinde kalıcı izler bırakmıştır.

Suat Derviş'in röportaj tekniğinde görülen fotoğraflı tanıklık, soru–cevap kurgusu ve okurla duygusal bağ kuran anlatım biçimi, bu çok dilli biçimsel mirasla birlikte düşünüldüğünde daha iyi anlaşılmaktadır.

[335] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 10.
[336] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 16.

1920'lerin ortalarından itibaren ulus-devlet çerçevesinin şekillenmesi, çok dilli kadın basınını giderek marjinalleştirmiştir. 1931 Matbuat Kanunu ile tek dilleştirici medya politikaları uygulanmış; azınlık basınının hem tirajı hem kurumsal varlığı daralmıştır[337]. Bu durum özellikle Ermeni kadın basınının kapanmasına, Rum kadın basınının büyük ölçüde Türkçeye yönelmesine ve Ladino kadın basınının görünürlüğünün hızla azalmasına neden olmuştur. Bu sessiz geri çekilme, Suat Derviş'in üretim yaptığı yıllarda İstanbul'un hâlâ çok dilli ama giderek tek dilli bir resmi kimliğe sürüklenen çelişkili atmosferini de açıklamaktadır. Derviş'in metinlerindeki "kayıp mahalleler", "adı anılmayan cemaatler" ve "görünmeyen kadınlar" vurgusu, bu tarihsel silinme sürecinin edebî ve gazetecilik düzeyindeki yansımaları olarak da okunmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluş yılları (1923–1930), kadın gazeteciliğinin yalnız ideolojik bir çerçeveye değil, aynı zamanda kurumsal, mesleki ve hukuki bir dönüşüm alanına yerleştiği bir dönemdir. Bu dönem, Meşrutiyet'te gelişen çok sesli kadın basını mirasının hem devlet politikaları hem de yeni medya rejimi tarafından yeniden biçimlendirildiği bir kırılma noktasıdır. Kadın gazeteciliği artık yalnızca kadın hakları savunusunun değil, modern ulus-devletin inşa süreçlerinin, kentleşmenin, sınıf farklılaşmasının ve yeni kamusal mekânların da gözlemcisi hâline gelmiştir[338]. Böylece kadın gazeteciler, "hak talep eden özne"nin ötesine geçerek, yeni rejimin başarı ve çelişkilerini kayda geçiren tarihsel tanıklar konumuna yerleşmiştir.

Cumhuriyet'in erken yıllarında devlet, basını hem ideolojik üretim alanı hem de toplumsal dönüşüm aracı olarak görmüştür. 1928 Harf Devrimi, 1931 Matbuat Kanunu ve resmî yayın organlarının güçlenmesiyle birlikte basın, "yukarıdan aşağı modernleşme"nin görünür yüzü hâline gelir. Bu süreçte kadın gazeteciler modernlik göstergesi, kamusal vitrinde yer alan sembolik figür ve reformların toplumsal onayını kuvvetlendiren aktör olarak konumlandırılmıştır[339]. Kadın modern yurttaş olarak temsil edilmektedir. Bu temsil, kadın gazeteciliğinin meşruiyetini güçlendirmiş olsa da eleştirel söylem alanını daraltmıştır. Kadınlar kamusal görünürlük kazanmış, fakat bağımsız politik örgütlenme ve eleştirel yazı alanı resmî ideoloji ile sınırlanmıştır[340].

[337] Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 154-159.
[338] Bora, *Kadınların Sınıfı,* 92-101.
[339] Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*, 120-140.
[340] Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap,* 68-95.

Devlet feminizmi olarak adlandırılan bu model, kadın gazeteciliğine alan açarken aynı anda o alanın sınırlarını da çizmiştir.

Resmî modernleşme çizgisinin aksine, bağımsız kadın gazeteciliği (*Resimli Ay, Tan, Son Posta* kadın sayfaları) kadınların kent işçiliği, ücret eşitsizliği, ev içi emek, gecekondu ve göç, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, sendikal haklar gibi meselelerini ele alarak modernleşmenin görünmeyen yüzünü görünür kılmıştır. Bu dönüşüm, kadın gazeteciliğini yalnız "modern kadını tanıtma" çizgisinden çıkarıp, toplumsal adalet ve sınıfsal eşitsizliklerin yorumlandığı analitik bir alana taşımıştır[341]. Böylece kadın gazeteciliğinde bir yanda rejimin başarı anlatısını güçlendiren resmî söylem, diğer yanda bu başarının bedelini ödeyen sınıfların hikâyesini yazan eleştirel bir hat ortaya çıkmıştır.

Suat Derviş, bu iki eksenin kesişim noktasında yer alan en özgün figürdür. Onun 1920'ler sonu–1930'lar başındaki gazeteciliği, üç boyutlu bir paradigma değişimini yansıtır. Derviş, resmî kadın imgesini ve hukuki reformları tümüyle reddetmez; ancak modern kadın idealinin arka planındaki sınıfsal dengesizlikleri, eğitime erişimdeki farkları, kent yoksulluğunu ve kadın emeğinin görünmezliğini ısrarla işler[342]. Resimli Ay ve Son Posta'daki yazılarında; fabrika kadın işçileri, cezaevi kadınları, sokak çocukları, hizmetçi kadınlar, göçmen ve mülteci kadınlar üzerine saha röportajlarıyla kadın gazeteciliğini sınıfsal bir analize taşımıştır[343]. Bu yön, onu Sabiha Sertel'in doğrudan politik-ideolojik çizgisinden ayırır; Sertel daha çok makale ve başyazı üzerinden tartışırken, Derviş sahadaki hayatı "roman–röportaj" formunda görünür kılmaktadır.

Berlin–Paris–Moskova hattındaki gözlemleri, Derviş'in gazeteciliğini yalnız ulusal bir bağlamda değil, uluslararası kadın emeği ve modernleşme dinamikleri içinde konumlandırır. Böylece Türk kadın gazeteciliği için benzersiz bir bilgi üretimi ve meşrulaştırılma alanı açar. Bu deneyim, onun İstanbul'daki yoksulluk, işsizlik ve kadın emeği anlatılarını, Avrupa metropollerindeki benzer sorunlarla karşılaştırabilen nadir bir kadın gazeteci olmasını sağlamıştır.

Bu çerçevede Suat Derviş, Cumhuriyet döneminde kadın gazeteciliğinin devlet feminizmi, çok dilli azınlık kadın basını mirası ve sınıfsal/toplumsal gerçekçi saha

[341] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 73-80; Bora, *Kadınların* Sınıfı, 102-113.
[342] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 57-63.
[343] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 101-125.

gazeteciliği arasında kurulan karmaşık ilişkilerin merkezindeki kurucu figürlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Tezin izleyen bölümünde, Derviş'in somut gazetecilik metinleri bu tarihsel ve kuramsal zemin ışığında ayrıntılı söylem ve içerik analizine tabi tutulacaktır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kadın gazeteciliği hattı, tek yönlü bir modernleşme ilerleyişi olarak değil; birbirini besleyen, kimi noktalarda çatışan, kimi noktalarda ise görünmezleşen çok katmanlı bir dönüşüm süreci olarak ele alınmalıdır. Bu dönüşüm, kadınların yalnızca basında görünür hâle gelmesini değil, aynı zamanda bilgi üretimindeki konumlarının değişimini de belirlemiştir. Kadınlar, bu süreç boyunca "okur"dan "mektup yazarı"na, "köşe sahibi yazar"dan "muhabir"e ve nihayet "yorumlayıcı özne"ye uzanan çok aşamalı bir haber ve bilgi temelli üretim yolculuğunun taşıyıcısı olmuştur[344]

Osmanlı kadın basınında ortaya çıkan temel kavramlar –vicdan, ahlâk, sosyal adalet, eğitim, yurttaşlık– Cumhuriyet döneminde farklı bağlamlarda yeniden işlenmiş; ancak özünde "kadının kamusal özne olarak tanınması" hedefi değişmemiştir. Hanımlara Mahsus Gazete'den Kadınlar Dünyası'na, oradan Türk Kadın Yolu, Resimli Ay ve Tan gibi mecralara uzanan çizgide kadın kalemi aile düzeni, toplumsal haklar, kadın emeği, yurttaşlık bilinci gibi temaları dönemin siyasal ve toplumsal koşullarına göre yeniden formüle etmeyi sürdürmüştür. Bu tematik süreklilik, kadın gazeteciliğini yalnız "tarihsel bir olaylar dizisi" değil, nesiller arası aktarılan bir düşünsel miras ve etik sorumluluk alanı olarak kavramamızı mümkün kılmaktadır[345].

Modernleşme sürecinde en belirgin kırılma, Osmanlı'nın hukuki ikincil statüsünden Cumhuriyet'in Medenî Kanun'uyla getirilen eşit yurttaşlık zeminine geçiştir. Aynı şekilde, II. Meşrutiyet'in çok dilli, çok kültürlü, özerk kadın derneklerince desteklenen basın ortamı Cumhuriyet'in tek dillileştirici, merkezî ve ideolojik olarak daha kontrolcü basın rejimi içinde önemli ölçüde daralmıştır.

Bu kopuş, kadın gazeteciliğinin kurumsallaşmasını hızlandırırken, aynı zamanda bağımsız kadın örgütlenmelerini sınırlayan bir çerçeve yaratmıştır. Bir yandan kadınlar milletvekili, belediye meclis üyesi, öğretmen ve gazeteci olarak görünür hâle

[344] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 45-55.
[345] Akdağ, "Kadın Dergilerinde (1869 - 1927) Kadın Modernleşmesi", 148-150.

gelirken; öte yandan bu görünürlüğün söylemsel sınırları büyük ölçüde resmî modernleşme dilince çizilmiştir[346].

Kadın gazeteciliği tarihinin kronolojisi çoğu zaman İstanbul merkezli bir bakış açısıyla yazılmış; Anadolu'daki kadın muhabirler, Ermeni, Rum, Ladino basınında yer alan kadın yazarlar ve taşra gazetelerindeki kadın katkıları sistematik biçimde görünmez kalmıştır.

Bu çalışma, önceki bölümlerde gösterildiği üzere, Anadolu basınına dair kapsamlı çözümlemeler ve azınlık kadın basınına ilişkin yeni literatür taramalarıyla bu kör alanların bir kısmını görünür kılmıştır. Ancak arşivlerde hâlâ keşfedilmeyi bekleyen çok sayıda imza, kayıp kadın yazısı ve yerel gazete bulunmaktadır. Dolayısıyla burada sunulan tablo, tamamlanmış bir "son söz" değil; gelecekteki kadın basını araştırmaları için eleştirel bir başlangıç noktası olarak düşünülmelidir.

Selma Rıza'nın hukuki feminizmi, Fatma Aliye'nin ahlâk–eğitim merkezli kadınlık modeli, Emine Semiye'nin sosyal adalet duyarlığı, Nuriye Ulviye Mevlan'ın örgütlü kolektif kadın mücadelesi, Nezihe Muhittin'in siyasi temsil hedefi, Sabiha Sertel'in sınıf eksenli feminist yaklaşımı ve Şükûfe Nihal'in edebî gazeteciliği, kadın gazeteciliğinin çok sesli mirasını oluşturmaktadır[347].

Bu mirasın en önemli ortak noktası, kadının edilgen bir "toplumsal figür" değil, deneyim üreten, politik talepte bulunan, toplumsal adaleti gündeme taşıyan bir özne olarak konumlanmasıdır. Farklı ideolojik yönelimlere ve sınıfsal arka planlara rağmen, bu gazetecilerin metinleri kadınların "hakkı olanı talep edebilme" kapasitesini güçlendiren ortak bir bilinç alanı yaratmıştır.

Suat Derviş, önceki kadın gazetecilerin oluşturduğu bu geniş mirası tek bir hatta toplayan ve onu yeni bir bilgi üretim biçimine dönüştüren bir figürdür. Onun gazeteciliği, saha gözlemlerini, sınıf analizini, modern kentleşmenin sosyal maliyetlerini, kadın emeğini, bireysel hikâyelerin yapısal anlamlarını ve uluslararası muhabirlik perspektifini tek bir çerçevede birleştiren karma bir model üretmiştir ve kurucu bir bilgi üretimi entelektüel yolculuğu ortaya koymuştur.

Bu model, kadın gazeteciliğini "kadınlar hakkında yazmak"tan "kadınların yaşadıkları çelişkileri bizzat onların sesiyle kayda geçirmek" düzeyine taşır. Derviş'in

[346] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 4-5.
[347] Demir, "Milli Mücadele Yıllarında Kadın", 110-112.

metinleri hem feminist tarih yazımı hem de medya çalışmaları açısından, tanıklık ile eleştirel çözümlemenin iç içe geçtiği özgün bir ara form sunar.

Bu nedenle Derviş, kadın gazeteciliğinin Osmanlı modernleşmeci duyarlılıklarından Cumhuriyet'in sınıf temelli toplumsal gerçekçiliğine uzanan sürecin tam merkezinde yer alan dönüşüm halkasıdır[348]. Tezin sonraki bölümlerinde yapılacak ayrıntılı söylem ve içerik analizleri, bu halkayı yalnız kavramsal olarak değil, somut metin örnekleri üzerinden de görünür kılmayı amaçlamaktadır.

8.1 Suat Derviş'in Hayatı ve Gazeteciliğe Girişi

Suat Derviş'in doğum yılı konusunda kaynaklarda bazı farklılıklar bulunsa da Darülfünun kayıtları ile dönemin basın belgeleri ve güncel akademik literatür büyük ölçüde 1905 yılı üzerinde birleşmektedir. Bu nedenle bu çalışmada da 1905 tarihinin esas alınması uygun görülmüştür[349]. Derviş, 1905'te İstanbul'da, seçkin ve kültürel sermayesi yüksek bir ailede Hatice Saadet adıyla İstanbul'un Moda semtinde dünyaya gelmiştir.

Fotoğraf 8.1.1: Suat Derviş ablası ile
Kaynak: Liz Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, (Remzi Kitabevi, 2008), 357.

Dedesi Mehmet Emin Derviş Paşa, Osmanlı Devleti tarafından Avrupa'ya burslu gönderilen ilk altı öğrenciden biri olup kimyagerliği, eğitim alanındaki çalışmaları ve Darülfünûn'un kurucularından biri olmasıyla tanınmaktadır[350].

[348] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 84-85.
[349] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 151; Çekin Işık, "Suat Derviş'in Gazete Yazıları", 20; Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 4.
[350] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 151-152; Serdar Soydan, *Bir Harem Ağasının Hatıraları.* (İthaki Yayınları, 2021) 72-81.

Babası tıp profesörü İsmail Vehbi Derviş, dönemin önde gelen hekimleri arasında yer almakta; tıp çevrelerinin yanı sıra edebiyat ve siyasetle ilişkili modern, seküler entelektüel halkalarla da temas hâlinde bulunmaktadır. Annesi Hesna Hanım, Sultan Abdülmecid'in mabeyincilerinden Kâmil Bey'in kızıdır. Ailenin üç kız (Hamiyet, Nesrin, Suat) ve bir erkek (Ruhi) çocuğu vardır. İçinde bulunduğu entelektüel ve bürokratik çevre, Derviş'in en erken yaşta çok dilli, çok disiplinli bir kültürle yetişmesini sağlayan sosyo-kültürel zemin niteliğindedir[351].

Bu aile yapısı hem Osmanlı modernleşmesinin seçkinci damarını hem de II. Meşrutiyet ve erken Cumhuriyet entelektüel iklimini aynı potada buluşturan karma bir habitus üretmiştir. Çocukluk döneminde dedesinin yönlendirmesiyle okula gitmek yerine ablası Hamiyet Hanım ile evde sürdürülen özel bir eğitim düzenine dahil olan Suat, bu sayede Fransızca ve Almancayı daha küçük yaşlarda akıcı biçimde öğrenmiş; evde Fransızca, Almanca, Arapça ve Farsça öğrenme imkânına sahip olması, onu erken yaşlardan itibaren Batı edebiyatı, müzik ve felsefeyle tanıştırmıştır. Annesinin ve çevredeki seçkin kadınların evde düzenlediği sohbet toplantıları, onun için adeta gayri resmî bir "salon üniversitesi" işlevi görmüştür[352]. Suat'ın gazeteciliğinde görülen entelektüel bakış, bu ev ortamında kurulan çok dilli kültürel etkileşimin uzun vadeli bir sonucudur.

Derviş'in eğitim hayatı, Osmanlı son döneminde kızlara yönelik modernleşmeci eğitim politikalarının somut bir yansımasıdır. Özel hocalardan aldığı erken eğitimin ardından Kadıköy Numune Rüştiyesi ve Bilgi Yurdu'nda öğrenim görmüş; akabinde İnas Darülfununu Edebiyat Şubesi'ne devam etmiştir[353]. Bu kurumsal eğitim çizgisi, II. Meşrutiyet sonrasında kız çocukları için açılan yeni okulların kadınları yalnızca "okur-yazar" değil, aynı zamanda metin üreten özne hâline getirme projesiyle doğrudan ilişkilidir[354].

Henüz 16 yaşındayken, 1921'de İkdam gazetesinde yayımlanan "Tepebaşı'nda Bir Kış Akşamı" başlıklı yazısı, onun gazeteciliğe geçişinin ilk somut örneklerinden biri kabul edilir[355]. Daha önce ise çocukluk arkadaşı olan Nazım Hikmet, 1918'de Alemdar gazetesine göndererek ondan habersiz (Annesinden izin alarak) yayımlanan

---

[351] Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, 39-41.
[352] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 152-154.
[353] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 73-75.
[354] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, 45-55.
[355] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 42.

"Hezeyan" şiiriyle edebiyat dünyasına adım atmıştır. Bu dönem, edebiyat ile gazeteciliğin kesiştiği bir üretim çizgisinin başlangıcıdır.

Fotoğraf 8.1.2: Suat Derviş; Süs dergisi 28. sayısı (Hicrî 1340 – Milâdî 1924)
Kaynak: Uğur Can Yurtseven, Anadolu Üniversitesi TÜDAM, E-Bülten 2025: 36 https://cdn.anadolu.edu.tr/files/anadolu-cms/7gldRYe1/uploads/e-bulten-202-e6189634620707b8.pdf

Bu dönemde Derviş, yalnızca gazetelerin kültür sayfalarında görünen genç bir kalem değil; aynı zamanda Peyami Safa, Yakup Kadri, Halide Edib, Sabiha Sertel gibi dönemin önde gelen yazar ve düşünürlerinin yer aldığı entelektüel çevrenin genç üyesi konumundadır. Bu çevre, Derviş'e hem mesleki dayanışma imkânı hem de "kadın yazar/gazeteci" kimliğini taşıyabileceği meşru bir alan sunmuştur[356].

Genç yazıcılarımız

[11 inci sayfadan]

Suat Derviş hanımın annesi diyorki:

Kendim emzirmedim. Doktorların tavsiyesi üzerine süt anne tuttum.

Oldukça refah içerisinde büyüttüm. Çocukluğunda dert, kaygu nedir bilmedi.

Çok başarı bir çocuktu. Her istediğinin yapılmasını isterdi. Bazen kızar üstündeki yeni elbiseyi parça parça ederdi.

Dersi hiç sevmezdi. Ablası ile beraber çalışırken, benim odama kaçar, bir türlü okumak istemezdi. Pek küçükken sörlere gitti, sonra evde hususi ders aldı. Fransızca öğrenmek için institütürisi vardı. Abdülhak Hayri beyden hususi olarak Türkçe ders aldı. Fen derslerini pederi verirdi.

Bir sene bir Türk mektebinin son sınıfına girdi, sonra Almanyaya gitti, teganni için konservatuvara girdi. Almanyada bulunduğu zaman elainei şarkıye mektebine de girdi. darülfünunda muhtelif dersler takıp etti.

Haşarılığına rağmen dövmezdim. Çünkü dayakla çocuğun terbiye edilemeyeceğini bilirdim.

Okumayı pek severdi. Okuyacağı kitapları babası intihap eder, öyle okurdu. Kitabı yere koyar, kendisi kanape üstüne yatar, böylece karşıdan okurdu. En büyük hevesi okumak, yazmaktı. Daha ziyade kendi gayreti ile yetişti.

Fotoğraf 8.1.3: Mayıs 1929 tarihli Resimli Ay dergisinde, Suat Derviş'in annesi Hesna Hanım'ın kızının çocukluğunu anlattığı haberden bir sayfa

[356] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 7-8.

Kaynak: Kulak, (22. 05.2022). Kıpkızıl bir kadın: Suat Derviş. Sol. https://haber.sol.org.tr/haber/kipkizil-bir-kadin-suat-dervis-336160

Derviş'in kişisel karakterine ve yazma motivasyonuna dair en kıymetli tanıklıklardan biri annesi Hesna Hanım'ın 1929 tarihli Resimli Ay röportajında yer alan ifadeleridir:

> "*Oldukça refah içinde büyüdü… Asıl hevesi okumak değil, yazmaktı. Daha ziyade kendi gayretiyle yetişti*."[357]

Bu tanıklık, Derviş'in erken yaşlardan itibaren "okur olmak"tan çok "yazar olmak" isteyen, metinle ilişkisini sadece alımlayıcı değil, kurucu bir pratik olarak kuran bir figür olduğunu gösterir. Onun gazeteciliğinde görülen güçlü gözlem yeteneği, saha merakı ve bağımsız düşünme ısrarı, bu çocukluk deneyimlerinin sürekliliği olarak okunabilir.

Suat Derviş'in gazeteciliğe geçişi, yalnızca "yazmayı sevmesi" veya "yeteneği" ile açıklanabilecek basit bir süreç değildir. Onun hayatında asıl kırılma, toplumu ve siyasal dönüşümü anlamanın, edebî soyutlamalardan çok, doğrudan gözlem, sahaya inme ve gerçek insanların gündelik hayatlarına tanıklık etme üzerinden mümkün olduğuna dair erken farkındalığıdır[358]. Bu tercih, Derviş'i Türkiye'de modern röportaj türünün öncülerinden biri hâline getirmiştir.

Derviş'in ilk edebi ve gazetecilik üretimlerinin kronolojisi, bu iki hattın birlikte ve iç içe seyrettiğini gösterir:

- **1918** – *Alemdar*'da "Hezeyan" şiiri (ilk basılı edebî metin).
- **1921** – *Kara Kitap* (ilk roman).
- **1921** – *İkdam* 'da ilk gazetecilik yazıları ("Tepebaşı'nda Bir Kış Akşamı").
- **1923** – *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* (roman).
- **1923** – *Hiçbiri* (roman).

Bu kronoloji, Derviş'in 1920'li yıllarda hem roman tefrikaları hem de gazetecilik yazılarıyla görünürlük kazandığını; edebiyat ve gazeteciliğin onun için birbirini tamamlayan iki kanal hâline geldiğini göstermektedir.

---

[357] "Kıpkızıl Bir Kadın", Sol, 20 Ekim 2025, https://haber.sol.org.tr/haber/kipkizil-bir-kadin-suat-dervis-336160

[358] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 5-11.

1920'lerin sonuna gelindiğinde, Resimli Ay'daki röportajlarında yoksulluk, işsizlik, kadın emeği, verem, çocuk işçiliği ve ev içi bakım yükü gibi konulara yönelmiş; toplumsal eşitsizlikleri bireysel hikâyelerle harmanlayan yenilikçi bir dil geliştirmiştir[359]. Bu röportajlar, dönemin gazetecilik anlayışında görülen "sert haber – erkek muhabir" normunu sorgular ve kadın muhabirliğine yeni bir saha derinliği kazandırmıştır.

Cumhuriyet basınında kadın gazetecilerin konumunu anlamak bakımından, Vakit Gazetesi'nin 10 Mart 1931 tarihli "Bir Edebiyat Münakaşası" başlıklı yazısı dikkat çekici bir örnek oluşturur. Metin, görünüşte Suat Derviş'in "edebî salahiyetini" tartışıyor gibi görünse de satır aralarında dönemin erkek-merkezli kültürel iklimini açığa vuran güçlü göstergeler taşır. Yazı, Derviş'in gazetelerde kaleme aldığı düşünce yazılarını "hissî", "yetersiz" ve "ilmi temelden uzak" bularak, kadın bir gazetecinin fikir üretme alanını sınırlandırmaya yönelik tipik bir cinsiyetçi refleksi yansıtır[360].

Eleştirinin yöneldiği nokta, Derviş'in kalem kudreti değil, "meşru bir kadın muharrir" olarak hangi alanlarda konuşmaya hakkı olduğudur. Yazıda, onun roman yazabileceği kabul edilir; hatta bu alanda "ümit vadeden bir isim" olduğu belirtilir. Fakat aynı yazı, toplumsal, estetik veya edebî fikirlere dair yorumlarını değersizleştirir; gazetecilik sütununu "bu istidadı inkişaf ettirmeye uygun olmayan bir vasıta" olarak nitelendirir[361]. Böylece erkek edebiyat çevrelerinin kadın bir gazeteciyi hangi sınırlar içinde görmek istediği berraklaşır: Suat Derviş, yazabilir; fakat "tartışamaz", "eleştiremez", "fikrî otorite iddia edemez."

Bu bağlam, Derviş'in gazeteciliğinin özündeki mücadeleyi daha görünür kılar. Çünkü tam da bu yıllarda Suat Derviş, toplumdaki sınıf farklılıklarını, kadınların görünmez emeğini, modernleşmenin yarattığı sosyal çatlakları gözlemleyen saha yazılarıyla yeni bir gazetecilik hattı kurmaktadır. Vakit'in eleştirisi, Derviş'in bu toplumsal bakışını sindirememiş bir muhafazakâr-edebî refleksi temsil eder. Kadın bir kalemin kamusal tartışmalara yönelmesinin doğurduğu rahatsızlık—yazıda bir "bilgi eksikliği" meselesi olarak görünse de özünde bir alan otorite çatışmasıdır[362].

Derviş'in üretimi ise bu sınırlandırmayı fiilen reddetmektedir. 1931 sonrasında kaleme aldığı röportajlar, romanlar ve sosyal analiz yazıları; Vakit'in iddia ettiği gibi

[359] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 58-60.
[360] Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 18.
[361] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 197-198.
[362] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 196.

"hissî" değil, aksine toplumsal gerçekliği katmanlı biçimde çözümleyen bir kadın muharririn düşünsel ısrarını temsil eder. Dolayısıyla metin, yalnızca bir eleştiri yazısı değil; dönemin kültürel muhafazakârlığının Suat Derviş'in şahsında somutlaşmış bir örneğidir.

Bugün, Vakit Gazetesi'nin bu yazısı, Suat Derviş'in kariyerini zedeleyen bir metin olmaktan çok, onun gazetecilik direncinin tarihsel kanıtı olarak değerlendirilebilir. Kadınların entelektüel otorite talebinin "meşruiyet krizi" olarak görüldüğü bir çağda, Derviş'in üretkenliği ve ısrarı, bu türden eleştirilerin hükmünü fiilen ortadan kaldırmıştır[363]. Aynı zamanda metin, erken Cumhuriyet basınında kadın gazetecilerin görünürlüğünü sınırlayan toplumsal cinsiyet rejiminin birincil bir belgesi niteliğindedir.

Bu nedenle, söz konusu yazı bugün bize yalnızca bir edebî münakaşayı değil, Suat Derviş'in mesleki serüveninin, kadın gazetecilerin toplumsal meşruiyet mücadelesiyle nasıl kesiştiğini gösteren tarihsel bir kesit sunmaktadır. Derviş'in sessiz fakat kararlı polemiği, sahadaki üretimiyle verdiği cevaptır: kadınlar yalnız anlatmaz, düşünür; yalnız roman yazmaz, kamusal fikir üretir; yalnız "edebiyatın nesnesi" değil, bizzat öznesidir.

1930 tarihli Uhu dergisinde yayımlanan "Sind Männer erziehbar? – Rezepte aus dem Orient" başlıklı makale, Suat Derviş'in Avrupa kamusuna sunduğu ilk toplumsal cinsiyet analizlerinden biri olması bakımından özel bir önem taşır. Derviş'in Berlin'de geçirdiği biçimlendirici yılların ardından Almanya'daki kitle dergilerinde görünür bir kadın entelektüel olarak belirmesi, hem onun "ulusötesi gazeteci" kimliğini güçlendirmiş hem de Türkiye'deki modern kadın imgesinin Avrupa kamuoyuna aktarılmasında kritik bir rol üstlenmiştir. Bu metin, yalnızca mizahi bir "Doğu tarifleri" köşesi gibi görünmekle kalmaz; erkeklik, iktidar ilişkileri ve cinsiyet rejimi üzerine kurulu incelikli bir söylemsel çözümleme niteliği taşır.

Derviş'in makalesinde erkekliği "tehlikeli bir çocuk" olarak tanımlaması, Avrupa'daki 1930'lar modernite tartışmalarıyla kesişir. Weimar Cumhuriyeti'nin siyasal kırılganlıkları ve toplumsal psikolojisindeki dalgalanmalar göz önüne alındığında, bu temsil biçimi dönemin erkeklik krizini ironik bir dille teşhis eden bir

[363] Şahin, "Röportajları, Hikâyeleri ve Romanlarıyla Suat Derviş", 25- 28

okuma sunar. Derviş bu metinde "erkeği eğitilebilir bir toplumsal figür" olarak yeniden kurarken, aynı zamanda kadınların duygusal ve toplumsal emek yükünü görünür kılar; erkeklerin "korunması, gözetilmesi ve yönlendirilmesi gereken bir çocuk" olarak tasviri, bakım emeğinin cinsiyetli yapısını eleştiren erken bir feminist tespit niteliğindedir[364].

Makalenin yayınlandığı Uhu dergisi, dönemin Almanya'sında popüler kültür ile entelektüel tartışmayı harmanlayan bir mecraydı. Bu bağlamda, Derviş'in burada yazması, onun Avrupa basınındaki yerinin tesadüfi olmadığını gösterir. Berlin'deki sanat çevreleri, gazetecilik okulları ve edebiyat kulüpleriyle kurduğu temaslar, onu yalnız bir gözlemci değil, Avrupa'nın modern kadın yazarı olarak konumlandırmıştır. Derginin Derviş'in fotoğrafını merkezî şekilde kullanması, onu "modernleşmekte olan Doğu'nun kadın sesi" olarak markalaştırdığına işaret eder. Bu temsil, oryantalist bir çerçeveye yer yer yaslansa da Derviş'in metindeki eleştirel tonu, bu çerçeveyi tersyüz eden bir anlatı kurar: Doğu'dan gelen bir kadın, Batı'nın erkeklik sistemine dair ironik bir çözümleme sunmaktadır.

Sind Männer erziehbar?

Rezepte aus dem Orient

Von

Suad Derwisch

*

Suad Derwisch,
die türkische Roman-Schriftstellerin, deren Leitartikel über die moderne europäische Türkei in Konstantinopel Aufsehen erregten.

Der Mann ist ein gefährliches Kind ...

Gestehen es wir uns doch ein, daß die Ursache unserer Traurigkeit, unseres Mißbehagens und unseres Glückes stets der Mann ist!

Wenn uns seine großen und kleinen Fehler und seine läppischen Angewohnheiten verletzen und uns in unserem täglichen Leben mißfallen, können wir nicht glücklich sein. Aber deshalb braucht man sich nicht soviel Sorgen zu machen: nichts ist einfacher, als die Fehler des Mannes zu korrigieren. In solchen Fällen weine ich nicht, noch streite ich mich herum oder diskutiere darüber: ich erziehe ihn! Ja wirklich, man kann den Mann erziehen, mit derselben Geduld, mit der man sein Kind erzieht! Nur gibt es da einen kleinen Unterschied in der Erziehung des Mannes und der des Kindes. Um mein Kind zu erziehen, bin ich mehr oder minder streng, zeige jedenfalls Autorität. Um aber den Mann zu erziehen, mache ich mich im Gegenteil ganz klein, bin unterwürfig und liebenswürdig. Denn der Mann darf niemals merken, daß man ihn erzieht. Merkt er es, wird er um so ungezogener, ist nicht mehr zu behandeln und fürchterlich eigensinnig. Nimmt man ihn aber mit weiblicher

2 17

Fotoğraf 8.1.4: Suat-Dervişin UHU Ullsteinmagazin De Erkekler Eğitilebilir Mi? başlıklı yazısının bulunduğu kapak.
Kaynak: Uhu 7 No.12- Berlin,1930-17–22-1, https://digital.slub-dresden.de/data/kitodo/uhu_358216435-19301200/uhu_358216435-19301200_tif/jpegs/00000019.tif.pdf

Makaledeki ironik yaklaşım, Derviş'in Avrupa'daki gözlem estetiğiyle doğrudan bağlantılıdır. Berlin'den Paris'e ve Moskova'ya uzanan muhabirlik hattında geliştirdiği "gündelik hayatta iktidar ilişkilerini okuma" yöntemi, burada da

[364] Bayrambey, "Meşrutiyet Dönemi Kadın", 38.

görünürdür. Erkeği "çocuk" olarak konumlandırmak hem bireysel hem yapısal bir eleştiri imkânı doğurur: erkeklik rolünün öğrenilmiş ve yeniden üretilebilir bir toplumsal davranış seti olduğunu ima eder. Bu vurgu, dönemin Avrupa feminist düşüncesindeki toplumsal cinsiyet konstrüksiyonu tartışmalarıyla uyumlu bir perspektif sunar[365].

Derviş'in makalesi aynı zamanda Avrupa kamuoyunun Türkiye'ye ve Türk kadınlarına dair merakını kullanarak tersyüz eden bir stratejiye sahiptir. "Doğu'dan gelen kadın, erkek eğitimine dair tarifler sunuyor" söylemi mizahi görünse de aslında kadınların toplumsal konumunu, bakım emeğini ve eşitsiz güç ilişkilerini sorgulayan ince bir eleştiridir. Derviş, "Doğu'nun egzotik bilgisini aktaran kadın figürü" rolünü benimsemek yerine, bu rolün içini feminist bir içerikle doldurur; Batı'nın Doğu'ya dair kalıplarını kullanarak Batı erkekliğine yöneltilmiş bir aynaya dönüştürür.

Bu metnin Suat Derviş'in gazeteciliği açısından taşıdığı asıl değer, onun uluslararası arenada da aynı toplumsal cinsiyet duyarlılığını sürdürdüğünü göstermesidir[366]. Türkiye'deki röportajlarında kadın emeği, ev içi yükün görünmezliği, ücret eşitsizliği gibi başlıkları çalışırken benimsediği eleştirel yaklaşımın, Berlin'de popüler bir Almanca kitle dergisine yazdığı bu makalede dahi belirgin biçimde korunduğu görülür. Böylece Derviş'in feminist perspektifi "yerel" ya da yalnızca Türkiye bağlamına sıkışmış bir duruş değil; farklı kültür ve siyasal rejimlerde uygulanabilir bir analitik çerçevedir[367].

Bu metnin Avrupa'da yayımlanmış olması, Derviş'in kadın gazeteci kimliğinin ulusötesi dolaşımını da doğrular. 1930'larda kadın yazarların Almanya gibi ülkelerde dahi kültür-sanat sayfalarıyla sınırlı tutulduğu düşünüldüğünde, onun toplumsal cinsiyet üzerine böylesine eleştirel bir yazıyı büyük tirajlı bir dergide yayımlaması, hem sınır aşan bir entelektüel olarak konumunu hem de Türkiye'de modern kadın yazarlığının uluslararası görünürlüğünü artırmıştır.

Sonuç olarak, "Sind Männer erziehbar?" makalesi, Suat Derviş'in hem Avrupa deneyimini hem de toplumsal cinsiyet analizini harmanladığı erken bir örnek olarak değerlendirilmelidir. Bu metin, onun gazeteciliğinde belirleyici hale gelen toplumsal cinsiyetin gündelik hayattaki tezahürlerini irdeleme, Batı modernliğini içeriden

[365] Şahin, "Röportajları, Hikâyeleri ve Romanlarıyla Suat Derviş", 11-15.
[366] Bulut, "Basında Çalışma İlişkileri", 19-20; Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 38-39.
[367] Işık, "Kadın Dergilerinde Kadın İmajı", 113-114.

eleştirme ve Doğu-Batı ilişkisini feminist bir söylem üzerinden yeniden kurma şeklinde üç ekseni aynı anda açığa çıkarır[368].

Makale bu yönleriyle, Derviş'in yalnızca Türk basınında değil, Avrupa'nın entelektüel kamusunda da "modern kadın sesi" olarak benimsendiğini; toplumsal cinsiyet analizinin sınırları aşan bir yönteme dönüştüğünü açık biçimde göstermektedir.

Suat Derviş'in Avrupa yılları, onun gazetecilik dünyasına geçişinde yalnızca bir eğitim süreci değil; modern kent yaşamını, sınıf farklılıklarını ve siyasal dönüşümleri ilk elden gözlemlediği kurucu bir dönemdir. Küçük yaşta Fransız mürebbiyelerden aldığı dil eğitiminin ardından Kadıköy Numune Rüştiyesi ve Bilgi Yurdu'nda devam eden öğrenim hayatı, sanat ve müziğe duyduğu ilgiyi güçlendirmiş; bu yönelim 1919–1920 yıllarında Berlin'e gitmesine zemin hazırlamıştır. Ablası Hamiyet ile birlikte konservatuvara kaydolmuş; aynı dönemde Berlin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde felsefe derslerine iştirak etmiştir[369].

Frauen des Sultans
neue Artikel-Reihe im
Tempo
Bir Harem Ağasının Hâtıratı
Alman Gazetelerinde Çıkmış Bir Türk Romanı
ELETEM A SZULTÁN HARÉMÉBEN
A magyarországi élőfizetőinek
Bir Harem Ağasının Hâtıratı
Yukarda gördüğünüz resim bir Macar gazetesinin bir ilânıdır. Suat Derviş Hanımın romanına aittir. Bu roman evvelâ Alman gazetelerinde tefrika edilmiş, sonra oradan alınarak Macar gazetelerine geçirilmiştir. Adı "Sultanın Kadınları" dır. Mevzuu saray hayatının içyüzüdür. Son Posta bu romanın Türkçe aslını temin etmiştir. (Bir Harem Ağası nın Hatıraları) ismi altında
Bugün İç Sayfamızda Arayınız
Wie ich Schriftstellerin wurde
So erscheint Hayrettin Agas Lebensbeichte jetzt im „Tempo"
Kaufen Sie heute die aktuelle Abend-Zeitung Tempo
Täglich ein lustiges Preis-Rätsel, bei dem Sie 10 M gewinnen können 15 Pf.
Harem Ağasının Hâtıraları
Yarın (Son Posta) da

Fotoğraf 8.1.5: Bir Haremağasının Hatıraları, Son Posta gazetesi
Kaynak: 19-20 Eylül 1933 tarihli Son Posta Gazetesi sayfa 1 https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1933-09-19/1

Suat Derviş'in kaleme aldığı metin, 21 Eylül 1933–3 Ocak 1934 tarihleri arasında Son Posta'da Bir Haremağasının Hatıraları başlığıyla 92 tefrika halinde

[368] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 235-236.
[369] Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 18.

yayımlanmış; başlığın altında yer alan 'kendi lisanından' ibaresi, anlatının ana karakter Hayrettin Ağa'nın birinci tekil şahıs ağzından kurgulandığını göstermektedir.

Berlin, Derviş'in hem kültürel hem de siyasal duyarlığının keskinleştiği, daha sonra tüm gazeteciliğine yön verecek bir "laboratuvar kent"tir. I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları, hiperenflasyon, sokak gösterileri, işçi eylemleri, Spartakist hareketin mirası ve Weimar Cumhuriyeti'nin kırılgan atmosferi, onun toplumsal çatışmaları çıplak gözle izlemesine imkân tanımıştır. 1930'ların başına gelindiğinde, Weimar düzeninin çözülüşü, Nazizmin yükselişi ve basın özgürlüğünün adım adım çöküşü, Derviş'in hem propaganda tekniklerini hem de devlet–basın ilişkisini sahadan takip ettiği bir arka plan oluşturur[370].

Nazi mitinglerinde beden koreografisinin ve kent mekânının nasıl seferber edildiğini, afişler, radyolar ve kitlesel gösteriler aracılığıyla kitle psikolojisinin nasıl yönlendirildiğini gözlemler; bu deneyim, onun için modernleşmenin "karanlık yüzü"yle ilk temas anlamına gelir. Bu dönemde geliştirdiği üç temel gözlem yetisi sonraki bütün yazılarını belirler. Öncelikle mekân duyarlığı açısından kentin yoksul mahalleleri ile zengin semtleri arasındaki uçurumları, soyut bir "fark" değil, somut sınıfsal eşitsizlik göstergeleri olarak kavramaktadır. Sınıf analizini gündelik hayatla ilişkilendirme açısından işsiz kadınlar, göçmen işçiler, sokak satıcıları ve küçük esnaf gibi "görünmeyen figürleri" toplumsal anlatının merkezine yerleştirmiştir. Büyük siyasal süreçleri küçük insan hikâyeleri üzerinden okuma açısından ideolojik dönüşümlerin, sıradan insanların yaşamında bıraktığı izleri takip etmiştir.

Derviş, Almanya'da tanık olduğu gelişmeleri Türkiye'ye gönderdiği haberlerde propaganda teknolojileri (radyo, afiş, kitle mitingleri), basın özgürlüğünün sistematik biçimde çökertilmesi ve ekonomik bunalımın işçi sınıfı üzerindeki yıkıcı etkisi etrafında çözümlemiştir[371].

Bu analizler, dönemin Türk basınında nadir görülen bir derinliğe sahiptir ve devlet merkezli modernleşme eleştirisi ile sınıf odaklı gözlemi bir araya getirir. Bu nedenle Berlin deneyimi, Derviş'in yalnızca teknik anlamında değil bilinç ve kavrayış açısından da dönüşüm geçirdiği bir eşik olarak okunmalıdır.

[370] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 235-236.
[371] Bulut, "Basında Çalışma İlişkileri", 19-20; Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 47.

1930'lu yılların sonunda Almanya, Fransa ve Sovyetler Birliği'nde yaptığı muhabirlikler, bu Berlin temelinin üzerine inşa edilmiştir. Avrupa'da yükselen faşizm, işçi hareketlerinin bastırılması, kadın emeğinin kırılganlaşması ve ekonomik buhranın toplumsal etkileri üzerine yazdığı haberler, Türkiye'ye döndüğünde işçi kadınların ücret adaletsizliği, ev içi bakım emeğinin görünmezliği, gecekondulaşan şehir yaşamı ve kent yoksulluğu gibi sorunları ele alış biçimini doğrudan etkilemiştir[372].

Derviş'in hem Resimli Ay'daki fabrika röportajlarında hem Son Posta'daki kent yoksulluğu yazılarında görülen ayrıntı zenginliği, mekânı sosyolojik bir veri olarak kullanma becerisi ve sınıfsal duyarlılık, Berlin yıllarında geliştirdiği gözlem estetiğinin doğal bir sonucudur[373]. Bu süreç Türkiye'deki toplumsal dönüşümleri Avrupa deneyimleriyle birlikte okuma ve uluslararası bağlama yerleştirme, haber değerini yalnızca "olay"da değil, o olayı yaşayan insanların deneyimlerinde arama ve haberciliği bir vicdan muhasebesi alanı olarak kurma imkânı kazandırmıştır.

Bu yönleriyle Berlin deneyimi, Suat Derviş'i erken Cumhuriyet döneminin "toplumsal gerçekçi muhabirliği"nin en güçlü temsilcilerinden biri hâline getirir; ileride yazacağı İstanbul röportajlarının tamamında Berlin'de edindiği bu bakış açısının izleri sürülebilir.

Bu yıllar aynı zamanda, Avrupa basınında kadın gazeteci olmanın koşullarını içeriden deneyimlediği bir dönemdir. 1930'ların Avrupa'sında kadın muhabirler görünürlük açısından Türkiye'ye göre avantajlı görünse de haber merkezi hiyerarşileri ve prestijli alanların büyük ölçüde erkekler tarafından kontrol edildiği, cinsiyetçi iş bölümünün yaygın olduğu bir yapı mevcuttur. Derviş, Alman ve Fransız basınında kadınların çoğu zaman magazin, kültür veya "kadın sayfası" ile sınırlandırıldığını; politika, savaş, işçi hareketleri ve ekonomi gibi alanlarda ise daha sınırlı varlık gösterdiklerini gözlemler[374].

Bu karşılaştırmalı deneyim, Türkiye'ye döndüğünde kendisini yalnız "ilk kadın muhabir" olarak konumlandırmasının ötesinde, kadın emeğini, kadınların kamusal

[372] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 58-60.
[373] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 185.
[374] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 68.

varlık mücadelesini ve cinsiyetli basın yapısını eleştirel bir çerçevede ele almasına zemin hazırlar[375].

Derviş'in Avrupa deneyiminin kurumsal boyutu, onun gazetecilik formasyonunda yalnızca mekânsal bir genişleme değil, aynı zamanda düşünsel bir derinleşme yaratmıştır. 1936–1939 yılları arasında Paris'te Ce Soir, Le Jour ve Paris Soir gibi dönemin etkili gazetelerinde haber ve yorumlar kaleme almış bu sayede hem dış politika hem de kültür–sanat içerikli metinleriyle, Osmanlı/Türk kökenli kadın gazeteciden biri olmuştur onu Türkiye'deki kadın gazeteciler arasında uluslararası kamuoyunda üretim yapabilen nadir figürlerden biri hâline getirir[376]. Paris yılları, faşizmin yükselişi, İspanya İç Savaşı, Fransa'daki sol–sağ bloklaşma ve kadın hareketleri üzerine yaptığı gözlemler, onun entelektüel birikimini uluslararası düzleme taşır ve "kadın–emek–adalet" eksenli bir perspektifin oluşmasına katkı verir ve bu yaşadığı deneyim onun için Avrupa kadın hareketleriyle doğrudan temas kurduğu dinamik bir politik laboratuvar niteliğindedir.

Paris'teki entelektüel çevrelerle, sendikalı gazetecilerle ve işçi hareketiyle kurduğu temaslar, özgürlük söylemleri ile toplumsal eşitsizliklerin iç içe geçtiği farklı bir deneyim alanıdır. Derviş'in sınıf adaleti konusundaki duyarlığını belirgin biçimde keskinleştirir. Paris izlenimlerinde, metropol yaşamının parıltılı yüzü ile işçi mahallelerinin yoksulluğu arasındaki uçurum sık sık kayda geçirilir; gündelik hayatın politik bir okuması yapılır. Bu dönemde yazdığı metinlerde metropol yaşamının vitrini yüzü ile işçi mahallelerindeki derin eşitsizlik arasındaki karşıtlık, yalnızca betimleyici bir unsur değil, gazetecilik anlatısının analitik eksenine dönüşür. Bu bağlamda Paris deneyimi, onun "yalnız olguları aktaran muhabir" kimliğinden çıkıp toplumsal mekanizmaları görünür kılmayı amaçlayan analitik bir gözlemciye evrilmesinde belirleyici bir eşiği temsil eder.

Fransız basınıyla kurduğu temaslar, özellikle sahaya dayalı gözlem yönteminin gelişmesine hizmet eder. Derviş bu dönemde, "yalnız olguları aktaran muhabir" profilinden çıkarak, toplumsal mekanizmaları görünür kılmaya çalışan analitik bir gözlemciye dönüşür. Bu gözlem stratejisi, Türkiye'ye döndükten sonra yazdığı işçi

[375] Uluğtekin, *"Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri"*, 131-132; Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 11.
[376] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 68.

sınıfı röportajlarına, kent yoksulluğu yazılarına ve ev içi emek analizlerine doğrudan yansır. Derviş, burada geliştirdiği karşılaştırmalı bakışı, daha sonra İstanbul'un gündelik hayatın politikası, işçi sınıfının görünmeyen emeği ve metropollerin eşitsizlik üretim biçimleri gibi kavramların belirginleşmesini gecekondu alanlarını, işçi mahallelerini ve bakım emeğinin görünmez yükünü incelerken yeniden üretir[377]. Paris, bu yönüyle, onun gazetecilik gerçekliğini katmanlı biçimde çözümleyen uluslararası bir karşılaştırma bilinci üzerinden yeniden kurduğu mekândır.

Bu temaslar, onun röportaj estetiğinde belirleyici bir dönüşüm yaratır: Anlatı daha çoklu tanıklığa dayanır, sınıfsal analiz derinleşir, "ulus–kadın–yurttaş" formülü giderek "kadın–emek–adalet" üçlüsüne evrilir. Bu dönüşüm, Derviş'in 1935 sonrası Tan gazetesindeki röportajlarının diline ve konu tercihlerine bütünüyle yansır.

Derviş'in Sovyetler Birliği'ne yaptığı ziyaretler ise Paris'te gelişen sınıf duyarlılığının politik-ekonomik bir çerçeveye oturmasını sağlar. Sovyet kentleri, onun gazetecilik gözlem yönteminde kadın emeği ve sosyal politika tartışmalarına dair yeni bir katman açar: kadın emeğinin kolektifleşmesi, ücretsiz kreşlerin yaygınlığı, bakım emeğinin toplumsallaşması ve kadınların iş gücüne katılım oranının yüksekliği. Bu unsurlar, Türkiye'de sürdürdüğü tartışmalarda doğrudan başvurduğu karşılaştırmalı bir çerçeveye dönüşür[378].

Derviş'in Sovyet yazılarının dikkat çekici yanı, ideolojik bir övgüye kapılmadan kazanımlar ile yapısal çelişkileri birlikte değerlendiren eleştirel bir saha bakışı geliştirmesidir. Bu tutum, Türkiye'de gelişecek olan eleştirel sol gazeteciliğin kadın kimliğiyle kesişen erken örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir[379].

Bu üç şehir Berlin, Paris ve Moskova Derviş'e deneyimleri birlikte ele alındığında, gazeteciliğini üç ayrı eksen üzerinden yeniden kurduğunu göstermektedir. Berlin'de modernleşmenin "karanlık yüzü" olan propaganda, militarizm, kitle psikolojisi; Paris'te metropol eşitsizliği, sınıf duyarlılığı, analitik muhabirlik, entelektüel ağlar; Moskova'da kadın emeği, sosyal devlet, kolektivizm, yapısal çelişkilere eleştirel bakış kazanmıştır.

Bu üçlü deneyim, Derviş'e gazeteciliğin ulusal sınırlarla değil, toplumsal adalet arayışıyla tanımlanan evrensel bir meslek olduğunu öğretir. Böylece Derviş, tek bir

[377] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 84-88.
[378] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 175-180.
[379] Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 4.

ideolojik kampın temsilcisi değil, her rejimin sınıfsal dinamiklerine eleştirel bakan, bağımsız bir ulusötesi gazeteci olarak konumlanır[380].

DENİZCİLERLE BAŞBAŞA

Karadağ Prensi BARI Yolunda

ODESA YOLUNDA

Yazan Suat Derviş

Fotoğraf 8.1.6: Suat Derviş'in Odesa Yolunda başlıklı yazısı
Kaynak: 4 Haziran 1937 tarihli Tan Gazetesi Sayfa 7 https://www.gastearsivi.com/gazete/tan/1937-06-04/7

İstanbul - Moskova - Tahran

İşte artık Moskovadayım. Ve caddelerde Herkes uçar gibi Koşuyor

SEYAHAT NOTLARI

Yazan: Suat Derviş

2000 Akıl Hastası Arasında Röportaj

Tımarhane Toptaşı ile Göçüp gitmiştir

Yazan: Ahmet Emin Yalman

Fotoğraf 8.1.7: Suat Derviş, İstanbul, Moskova Tahran gözlemleri.
Kaynak: 19 Haziran 1937 Tarihli Tan Gazetesi, sayfa 7, https://www.gastearsivi.com/gazete/tan/1937-06-19/7

Suat Derviş, 1936 yılında Tan gazetesinde çalışmaya başlamasıyla birlikte hem kadın emeğini hem de uluslararası siyaseti konu edinen analizleriyle dönemin basınında özgün bir yer edinmiştir. 1937'de Sovyetler Birliği'ne yaptığı gazetecilik gezisi, onun düşünsel yöneliminde belirleyici bir kırılma yaratmıştır. Bu seyahatin hemen ardından Tan'da yayımlanan "İstanbul–Moskova–Tahran Seyahat Notları" dizisinde, Sovyet kent yaşamını, kadın istihdamını, eğitim sistemini ve sınıfsal

[380] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59-61; Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 131-132.

dönüşümü gözlemleyen Derviş, Türkiye'deki modernleşme tartışmalarını uluslararası bir bağlama yerleştirmeye çalışmıştır. Ancak bu yazılar, dönemin antikomünist hassasiyetleri nedeniyle yazarın "kıpkızıl komünist" olarak damgalanmasına ve Tan gazetesinden ayrılmak zorunda kalmasına yol açmıştır. Tan'dan ayrılışının ardından gazetecilik faaliyetlerine Haber gazetesinde devam eden Derviş, bu süreçte Sovyet gezisini 1939'da Ziraat Fuarı vesilesiyle tekrar ederek gözlemlerini derinleştirmiştir.

Bu dönem yalnız gazeteciliğinde değil, edebî yöneliminde de köklü bir dönüşüme işaret eder. 1937'de tefrika edilen "Bu Roman Olan Şeylerin Romanı", yazarın bireysel aşk hikâyelerinden ve köşk yaşamlarını merkeze alan eski anlatılarından uzaklaştığını; toplumsal adaletsizlik, sınıf eşitsizliği ve otoriter rejimlerin yükselişi gibi temalara yöneldiğini gösterir. Derviş, Avrupa'da Nazizmin yükselişi ve Türkiye'deki sınıf temelli toplumsal dönüşüm üzerine yazılar kaleme alırken, romanlarında da "toplumcu-gerçekçi" bir çizgiyi benimsemiştir. Bu değişimin somut çıktıları, 1938'de tefrika edilen "Bir İstanbul Gecesi" ve 1939'da yayımlanan "Hiç" adlı romanlarda açıkça görülür. Böylece 1936–1939 arası dönem, Derviş'in hem gazeteci kimliğinin siyasal baskılarla sınandığı hem de edebiyatının toplumsal gerçekliğe doğru yeniden kurulduğu bir entelektüel dönüşüm evresi olarak tarihe geçmiştir.

Bu uluslararası gazetecilik hattı, yalnız mesleki ilişkilerle sınırlı değildir. 1930'da Nezihe Muhiddin ile birlikte Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın belediye seçimlerinde aday olması, Derviş'in kamuoyunda yalnızca yazı yazan değil, doğrudan siyasal alana müdahil olan bir özne olarak konumlanmak istediğini gösterir[381].

1944 TKP soruşturmaları sonucu yaşadığı tutukluluk (yaklaşık sekiz ay) ve 1951'de eşinin yeniden tutuklanmasıyla başlayan İsveç–Paris eksenli sürgün yılları ise bu ulus ötesi deneyimi yeni bir çerçeveye yerleştirir: "yurttaşlık–hak–enternasyonalizm" ekseninde yeniden kurulan bir gazetecilik kimliği inşa eder[382]. Böylece Derviş, Avrupa'daki antifaşist atmosfer ile Türkiye'deki sınıf, emek ve kadın mücadelelerine eşzamanlı tanıklık eden ulus ötesi bir entelektüel figüre dönüşür.

1950'li yıllarda Federal Almanya'dan Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen resmi yazışmalar, Suat Derviş'in Avrupa'daki görünürlüğünün devlet katında bile yakından takip edildiğini gösterir. 24 Şubat 1954 tarihli Bonn Büyükelçiliği yazısı,

[381] Dalaman, "Nezihe Muhiddin", 241.
[382] Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 4.

Derviş'in 23 Şubat 1954'te Bild gazetesinde yayımlanan makalesini "münteşir" (yayınlanmış) bir içerik olarak Ankara'ya iletir; bu durum onun, siyasi baskılar nedeniyle yurtdışına çıkmak zorunda bırakıldığı dönemde bile Avrupa basınında ses getiren bir figür olduğunun bürokratik bir kanıtıdır. Belgedeki resmî üslup "nazarî tetkiklerinize arz ederim" Türkiye'nin Derviş'in faaliyetlerini yalnızca bir "sürgün hikâyesi" olarak değil, uluslararası kamuoyunda ülke imajına etki eden bir gazetecinin üretimi olarak değerlendirdiğini ortaya koyar[383]. Bu belge, Derviş'in Paris ve Bonn hattında yalnızca politik bir mülteci değil, takip edilen bir gazeteci olduğunu gösteren önemli bir arşiv tanıklığıdır.

Derviş'in Bild gazetesinde yayımlanan ve İstanbul gecelerini kadınların özgürleşen kamusal varlığı üzerinden anlatan makalesi, sürgün yıllarının yalnızca politik değil, kültürel bir üretim patlaması dönemi olduğunu gösterir[384]. "Die Nacht in Istanbul gehört den Frauen" başlıklı yazıda, İstanbul'un modernleşen yüzü, kadınların geceleri meydanlara, caddelere ve eğlence mekânlarına hâkim oluşuyla betimlenir; erkek egemen kamusal alanın dönüşümü, Derviş'in hem feminist hem sosyolojik analiz kabiliyetini yansıtır[385]. Makale, Avrupa kamuoyuna Türkiye'deki modern kadın imgesini sunarken, Derviş'in kendi ülkesindeki kadın hareketlerini uluslararası bağlama taşıma becerisini de ortaya koyar. Bu yazı, onun sürgünde de dinmeyen üretkenliğinin; kültürel diplomasi ile gazeteciliği birleştiren özgün sesinin kanıtı niteliğindedir[386].

Bu temaslar, onun röportaj estetiğinde belirleyici bir dönüşüm yaratır: Anlatı daha çoklu tanıklığa dayanır, sınıfsal analiz derinleşir, "ulus–kadın–yurttaş" formülü giderek "kadın–emek–adalet" üçlüsüne evrilir. Bu dönüşüm, Derviş'in 1935 sonrası Tan gazetesindeki röportajlarının diline ve konu tercihlerine bütünüyle yansır.

Büyükelçilik, Suat Derviş'in 23 Şubat 1954'te Bild gazetesinde yayımlanan makalesine ait kupürü Dışişleri Vekâleti'ne ileterek değerlendirilmesini talep etmektedir. Bu diplomatik yazışma, Derviş'in sürgün dönemindeki gazetecilik faaliyetlerinin Türkiye Cumhuriyeti tarafından resmî düzeyde ve yakından takip edildiğini göstermesi bakımından önemli bir arşiv kanıtıdır.

[383] Şahin, "Röportajları, Hikâyeleri ve Romanlarıyla Suat Derviş", 18.
[384] Bulut, "Basında Çalışma İlişkileri", 19-20; Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 20.
[385] Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 19.
[386] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 12.

Suat Derviş'in Almanya'da yayımlanan bu çarpıcı yazısı, İstanbul'un gece hayatını kadınların toplumsal görünürlüğü, modernleşme ve kent kültürü bağlamında yorumlayan ender dış kaynaklardan biridir. Makale, Derviş'in sürgün koşullarında dahi Türkiye'nin toplumsal dönüşümünü uluslararası kamuoyuna aktaran güçlü bir anlatıcı olduğunu gösteren eşsiz bir belge olmuştur.

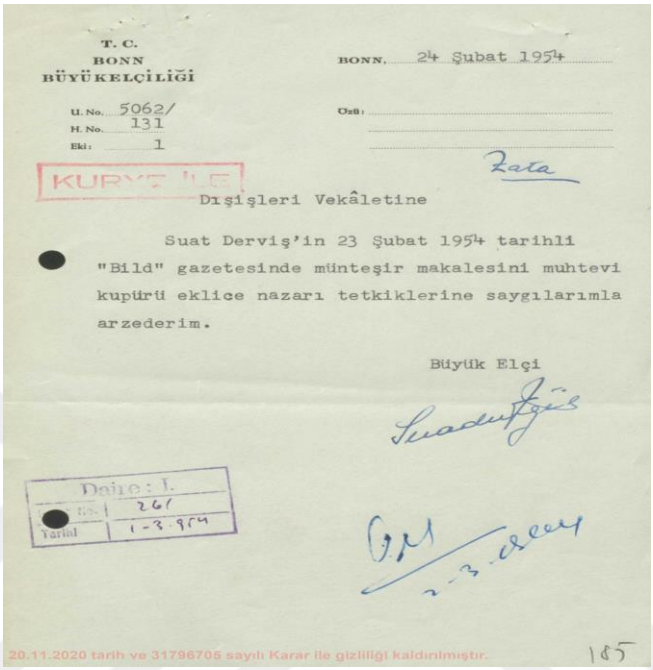

T. C.
BONN
BÜYÜKELÇİLİĞİ

BONN, 24 Şubat 1954

U. No. 5062/
H. No. 131
Eki: 1

Özü:

Zata

KURYE İLE

Dışişleri Vekâletine

Suat Derviş'in 23 Şubat 1954 tarihli "Bild" gazetesinde münteşir makalesini muhtevi kupürü eklice nazarı tetkiklerine saygılarımla arzederim.

Büyük Elçi

Suadiye İğüs

Daire: I.
No. 261
Tarih 1-3-954

1-3-954

20.11.2020 tarih ve 31796705 sayılı Karar ile gizliliği kaldırılmıştır.

185

Fotoğraf 8.1.8: 24 Şubat 1954 tarihli Bonn Büyükelçiliği yazısı.
Kaynak: 23 Şubat 1954 tarihli Bild gazetesinde yayınlanan makalesi, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=108545041&Hash=A6C86ABACA31E652D7BD53F52FA1B9BAF5B9F61B22781BAF0831922895C9EE1E&A=3&Mi=0

DIE NACHT IN ISTANBUL GEHÖRT DEN FRAUEN

Abends, wenn die Lichter am Bosporus aufleuchten, wenn die letzten Büros geschlossen haben und ein sanfter Wind über die Terrassen weht, erscheinen die Frauen auf den Promenaden, in den Cafés und Restaurants. Denn die Nacht gehört ihnen.

20.11.2020 tarih ve 31796705 sayılı Karar ile gizliliği kaldırılmıştır.

Fotoğraf 8.1.9: Suat Derviş'in 23 Şubat 1954 tarihli Bild gazetesinde yayınlanan "Die Nacht in Istanbul gehört den Frauen" başlıklı makale.
Kaynak: 23 Şubat 1954 tarihli Bild gazetesinde yayınlanan makalesi, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/SatinAlinanGoruntule.aspx?T=1610022&H=739F7F21C5379AB739280685865150356D2DDCCCC6E148B0A45AAE0AD0FBED50

Söz konusu 24 Şubat 1954 tarihli Büyükelçilik belgesi, yalnızca bir gazete kupürünün Ankara'ya iletilmesinden ibaret değildir; Türkiye Cumhuriyeti'nin Soğuk Savaş bağlamında yurtdışındaki entelektüel diasporayı nasıl konumlandırdığına dair nadir bir devlet arşivi tanıklığıdır. Derviş'in makalesinin "nazarî tetkik" amacıyla merkeze gönderilmesi, onun politik olarak dışlanmış bir figür olmasına rağmen, üretiminin devlet katında tamamen göz ardı edilmediğini; aksine uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin modernleşme imajını etkileyebilecek bir aktör olarak değerlendirildiğini ortaya koyar. Bu durum, Derviş'i yalnız muhalif bir kadın gazeteci olarak değil, aynı zamanda dönemin diplomatik enformasyon akışında yer alan ve devletin dikkatini çeken bir "ulus ötesi söylem üreticisi" olarak konumlandırır. Belgenin dili, bürokrasinin Derviş'in yazılarındaki toplumsal cinsiyet, modernleşme ve kent kültürü analizlerini, rejim açısından potansiyel etkileri olan politik içerikler olarak okuduğunu da ima eder. Böylece sürgün yıllarında yazdığı metinlerin, sadece kültürel değil, siyasal bir yankı kapasitesine sahip olduğu anlaşılır.

Bu belge aynı zamanda tarih yazımı açısından son derece kıymetlidir; çünkü Suat Derviş'in sürgün dönemindeki gazetecilik faaliyetlerine ilişkin birçok bilginin kişisel tanıklıklar ve ikincil kaynaklar üzerinden aktarıldığı bir alanda, devlet arşivinden gelen bu kayıt, onun Avrupa'daki görünürlüğünü somut olarak kanıtlayan doğrulanabilir birincil belge niteliği taşır. Bild gazetesindeki makalesinin Alman diplomatik kanalları üzerinden Ankara'ya ulaşması, Derviş'in ulusal sınırları aşan etkisini ve yazılarının Avrupa medyasında nasıl bir rezonans yarattığını doğrudan göstermektedir. Bu durum, Derviş'in sürgün yıllarının yalnız bir "politik dışlanmışlık" dönemi olmadığını; tersine, uluslararası basında güçlü bir üretim ve dolaşıma sahip olduğu bir entelektüel faaliyet evresi olduğunu teyit eder. Arşiv belgesinin tarih, imza ve sevk zinciri, onun gazeteciliğinin Türkiye adına izlenen ve kayda geçirilen bir diplomatik mesele hâline geldiğini gösterirken, Suat Derviş'in hem Türkiye basın tarihinde hem de kadın gazeteciliği tarihinde neden "ulus ötesi bir figür" olarak değerlendirilmesi gerektiğine dair bilimsel bir temel sunar.

Derviş'in Avrupa tecrübesi, onun hem gazetecilik hem edebi üretiminin düşünsel omurgasını oluşturur. Bilgiyi yalnızca gözlem değil, yapı–süreç ilişkileri içinde okuma; haberi, arkasındaki ekonomik, sınıfsal ve siyasal mekanizmalarla birlikte düşünme dönüşümü yaşamıştır. Kadın emeği, göç, kent yoksulluğu, beden politikaları gibi konuların uluslararası karşılıklarını görerek yerel sorunları küresel bağlamda konumlandırma ile toplumsal duyarlılığı genişlemiştir. Avrupa basınındaki modern röportajın hem teknik hem estetik örneklerini içselleştiren özgün bir yazım biçimi geliştirerek anlatı tekniği dönüşmüştür. Bu nedenle Suat Derviş'in Avrupa deneyimi, sadece biyografik bir dönem değil; onun gazeteciliğini yerel sınırların dışına taşıyan teorik bir eşik olarak değerlendirilmelidir.

Suat Derviş'in Avrupa basınında edindiği teknik repertuvar, Türkiye'ye dönüşte gazetecilik metodolojisini belirgin biçimde dönüştürmüştür[387]. Olayın geçtiği mekânı bizzat deneyimlemek; gecekonduya girmek, hastane bodrumunda beklemek, fabrika içinden yazmak Derviş için kural hâline gelir (saha-temelli muhabirlik (field reporting)). Aynı meselede farklı sınıf ve cinsiyet konumlarından kadınların sesini yan yana getirir; bu yöntem, bugün "sosyolojik habercilik" diye adlandırılan pratiğin erken bir biçimidir (çoklu tanıklık). Bireysel hikâyeleri sınıfsal, ekonomik ve politik bağlamla ilişkilendirir; mikro hikâyeyi makro yapıya bağlayan bir anlatı kurar[388]. Okurda empati yaratırken gözleme ve veriye dayalı anlatımdan kopmaz; haber, "duygu–deneyim kompozisyonuna" dönüşür. Kadını haberin konusu değil öznesi yapar; Avrupa'daki kadın işçiler, gazeteciler ve aktivistlerle ilgili deneyimlerini, Türkiye'deki kadınların sosyoekonomik koşullarını yorumlarken referans noktası olarak kullanır[389].

Bu metodolojik çerçeve, Derviş'in Türkiye'de muhabirlik mesleğinin sınırlarını yeniden tanımlayan bir figür olarak anılmasını mümkün kılar. 1930'ların erkek egemen haber odalarında muhabirlik çoğunlukla bürodan çıkmadan ajans haberlerini düzenlemek ve protokol izlemekle sınırlıyken, Derviş haberi "masa başından" değil, sahanın içinden üretir. Bugün sosyal bilimlerde "alan çalışması saha gözlemi derin

[387] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59-61; Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 131-132.
[388] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 84-88.
[389] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 66; Bora, *Kadınların Sınıfı*, 145.

görüşme" olarak tanımlanan teknikler, Derviş'in 1930'larda kendiliğinden ve ustalıkla uyguladığı gazetecilik yöntemidir[390].

Bu uluslararası perspektif ve saha temelli metodoloji, Türkiye'de sorunsuz karşılanmaz. 1931 Matbuat Kanunu ve 1930'lar basın denetimi, Derviş'in özellikle Nazizm'i, Sovyet işçi örgütlenmesini ve Avrupa'daki anti-faşist çevreleri anlattığı haberlerine engel oluşturur. Nazi Almanya'sındaki baskıyı anlattığı haberler "dış politika hassasiyeti" gerekçesiyle sansürlenir. Sovyetler 'deki emek politikaları, sosyalist propaganda şüphesiyle karşılanır. Paris'teki anti-faşist çevrelerle ilgili yazıları rejim karşıtlığı kuşkusuyla engellenir[391].

Bu sansür ortamı, Derviş'i daha incelikli bir dil ve daha derin bir sınıf analizi geliştirmeye iter; haberler, içeriğin kendisinden çok anlatının politik niyeti üzerinden okunmaya başlanır. Türkiye'ye döndüğünde Derviş'in gazeteciliği artık üç ana eksende farklılaşmıştır. Röportaj türü "tekil vaka aktarımından" çıkarak sistematik toplumsal analiz üreten bir forma evrilir; örneğin "İstanbul Halkı Nerelerde Oturur?" dizisi, Avrupa'da edindiği saha yöntemlerinin doğrudan uygulaması niteliğindedir. Kadınları yalnızca bir tema olarak değil, araştırmanın merkezine yerleştirir; ev içi emek yükü, ücret adaletsizliği, beden politikaları ve bakım emeği gibi başlıkları uluslararası "social reporting" modeline uygun biçimde işlemektedir[392]. Gazeteciliği bilginin sınıfsal üretimiyle ilgili bir sorgulamaya dönüştürür; "yoksulluğun kim tarafından, kimin dilinden anlatıldığı" sorusu, onun metinlerinde merkezi bir yer tutar[393].

Bu çerçevede Suat Derviş'in Avrupa deneyimi, yalnız biyografik bir evre değil; gazetecilik ve edebi üretimini teorik olarak yeniden kuran kurucu bir momenttir. Avrupa'da faşizm, sosyalizm ve kapitalist metropolleri sahada gözlemleyen; bu gözlemleri kadın emeği, sınıf eşitsizliği ve beden politikaları ekseninde Türkiye'ye taşıyan; modern röportaj tekniğini yerelleştirirken uluslararası karşılaştırma bilincini diri tutan; ulusal basın ile uluslararası basın arasında köprü kuran bir kadın gazeteciden söz ediyoruz. Bu nedenle Derviş'in Avrupa muhabirliği, içerik, biçim ve ideolojik pozisyon açısından transnasyonel bir feminist habercilik modeli olarak

[390] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 61-65; Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 147.
[391] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 140-145.
[392] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 84-86; Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 60-63.
[393] Saygılıgil, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, 18.

değerlendirilmeli; Türk basın tarihinin düşünsel eşiklerinden biri olarak konumlandırılmalıdır[394].

Suat Derviş'in Berlin'de başlayan erken gözlem deneyimi, onun gazetecilik kimliğinin yalnızca başlangıç evresini değil; ilerleyen yıllarda Avrupa'nın merkezinde, farklı siyasal rejimlerin içinde olgunlaşacak olan uluslararası muhabirlik perspektifinin de habercisidir. Bu ilk temas, modern kent yaşamını, sınıf gerilimlerini ve propaganda tekniklerinin gündelik hayatı nasıl kuşattığını anlamasına imkân tanımış; ancak Derviş'in Avrupa deneyiminin asıl belirleyici etkisi, 1930'ların sonu ile II. Dünya Savaşı eşiğinde yeniden kıtanın merkezine döndüğünde ortaya çıkmıştır. Berlin–Paris–Moskova hattında şekillenen bu ikinci dönem, Derviş'in gazeteciliğini veriye, saha deneyimine ve karşılaştırmalı siyasal analizlere dayanan ulus ötesi bir nitelikle buluşturur. Bu nedenle, aşağıda ele alınacak olan "Avrupa Deneyimi ve Uluslararası Muhabirlik Perspektifi", yukarıda açıklanan ilk Berlin yıllarının sadece devamı değil; Derviş'in habercilik pratiğini dönüştüren, sınıf–cinsiyet–mekân analizini küresel bir bağlama yerleştiren kurucu bir üst aşamadır.

Wie ich Schriftstellerin wurde

So erscheint Hayrettin Agas Lebensbeichte jetzt im „Tempo"

Kaufen Sie heute die aktuelle Abend-Zeitung Tempo

Täglich ein lustiges Preis-Rätsel, bei dem Sie 10 M gewinnen können 15 Pf.

Harem Ağasının Hâtıraları

Yarın (Son Posta) da

Fotoğraf 8.1.10: Suat Derviş'in Son Posta (1933 09 20 Çarşamba) Almanya'daki Başarılarından ve Son POSTA Okurları ile de Buluşacağının Haberi.
Kaynak: 20 Eylül 1933 tarihli Son Posta Gazetesi sayfa 1 https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1933-09-20/1

Suat Derviş'in gazeteciliğinin tam anlamıyla profesyonel bir mesleğe dönüştüğü dönem, *Cumhuriyet* ve *Son Posta* gazetelerinde tam zamanlı muhabir olarak çalıştığı yıllardır. Bu süreçte Derviş, artık gazetenin yalnızca "kadın sayfası"nda yazan bir isim değil, saha çalışanı muhabir, "alan araştırmacısı" kimliğiyle gazete örgütlenmesi içine dâhil olur.

[394] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59-68; Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 133-149; Bora, *Kadınların Sınıfı*, 89-97.

Kadınların çoğunlukla aile, moda veya ev idaresi temalı köşelerle sınırlı kaldığı bir basın ikliminde, Derviş kent yoksulluğu, işsizlik, verem, çocuk işçiliği, ev eksenli kadın emeği, bakıma muhtaç yaşlı kadınların görünmeyen yükü gibi konuları, genel haber gündeminin merkezine taşımıştır[395].

Çocuklarımız ne halde?
2 - Analara göre
Hastane korkusu

Çocuklarımız ne halde?
4 - İşçi kadına göre
"İşe giderken çocuğumu bırakacak yer istiyorum„

Çocuklarımız ne halde?
9 - Morg doktoruna göre
Sokağa düşen çocuklar
Kazalar ve çocuklarımız - Çocuklarını öldüren analar - Çocuklar arasında eroin iptilası
Çocuk ölümünün başlıca sebebi

Çocuklarımız ne halde?
11 - Genc kıza göre
Kızlarımız ve iş hayatı
«Kadın için, ne kadar yüksek tahsilli olursa olsun, iş hayatında yükselmek imkânı bulunmadıkdan sonra neden çalışmalı?»

Fotoğraf 8.1.11: Suat Derviş'in Cumhuriyet Gazetesi 23 Ağustos-3 Eylül 1935'te yayımlanan dört röportajı.

Kaynak: Hazal Bozyer (13.11.2025) Aile yılı, kırılamayan döngüler ve Suat Derviş'in zamansız röportajları https://www.k24kitap.org/aile-yili-kirilamayan-donguler-ve-suat-dervisin-zamansiz-roportajlari-5432

Son Posta
Analarin Derdi
Kadın Doktorlarile Hasbihal Serisi
Hava Tehlikesi Ve Türk Kadını
Yaşlı Adam Takiplerile Kızın İstikbalini Köreltiyormuş
Amerikalılar Çok Müthiş Bir Tayyare Yaptılar
Arnavut Nazırının Kaçakçılığı Ve Halkın Heyecanı
Müessif Bir Kaza

Fotoğraf 8.1.12: Suat Derviş'in Kadın Doktorlar ile Hasbihal Serisi başlıklı yazısı

Kaynak: 14 Temmuz 1935 Tarihli Son Posta Gazetesi sayfa 1 https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1935-07-14/1

[395] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 73-80; "Suat Derviş ve Atatürk'ün Ölümü", Sanat Kritik, 10 Kasım 2025, https://sanatkritik.com/eski/kulliyat/suat-dervis-ve-ataturkun-olumu/

Anaların Derdi

Emzikli Bir Aç Kadınla Konuştum

— 3 —

Yazan; *Suat Derviş*

Yerleri tahta bir odadayız. Üstü temiz bir örtü ile örtülmüş bir mindere sırtını dantel yastıklara dayamış, çıplak ayakları çamur içinde, saçları dağınık, elbisesi liyme liyme bir kız çocuğu oturuyor. Onun biraz ötesinde yine mindere ilişir gibi oturmuş bir kadın var. Kucağında bir bebek, bebeğini emziriyor;

— Ah yumurcak diyor bana öyle geliyorki göğsümden südümü değil, vücudümden ciğerlerimi almak istiyor.

Nişantaşının Meşrutiyet mahallesi denilen semtin küçük ve mütevazı evlerinden bir tanesinin odasındayım. Temiz perdeleri şişiren rüzgâr Mecidiye köyünün üstünden doğru esiyor. Bu evin sahibi Zekiye emzirdiği çocuğun mütemadiyen hırçınlanmasından müteessir:

— Hay Allah cezanı versin! Diye yavrusuna inlıasar ediyor.

— Ne o diyorum; çocuğunuz

(Devamı 9 uncu yüzde)

Anaların büyük dertlerinden biri de gıdasızlıktır, yiyememektir. O, yiyemeyince yediremez

Fotoğraf 8.1.13: Suat Derviş'in Emzikli Bir Aç Kadınla Konuştum başlıklı yazısı
Kaynak: Hazal Bozyer (13.11.2025) Aile yılı, kırılamayan döngüler ve Suat Derviş'in zamansız röportajları https://www.k24kitap.org/aile-yili-kirilamayan-donguler-ve-suat-dervisin-zamansiz-roportajlari-5432

Bu röportajlarda özellikle berber çıraklığı yapan kız çocukları, yalnız annelerin geçim mücadelesi, veremli genç kadınlar, ev eksenli çalışan kadın işçiler, yaşlı kadınların görünmeyen emek yükü gibi temalar öne çıkmıştır.

Bu diziler, Türkiye'de yalnızca "acıklı insan hikâyeleri" değil, aynı zamanda erken dönem toplumsal araştırma gazeteciliği örnekleri olarak okunabilecek metinler üretmiştir. Feryal Saygılıgil'in vurguladığı gibi, Derviş'in biyografisi Türkiye'de "sokakta çalışan profesyonel kadın gazeteci" figürünün en erken ve en görünür örneklerinden birini temsil eder[396].

Bu bağlamda Derviş, erkek muhabirlerin hâkim olduğu sert haber alanına, kadın kimliğiyle ve sahaya inen bir pratiğiyle dâhil olmuş; kadın gazeteciliğini aile ve ahlâk köşelerinin dışına çıkarıp kentin görünmeyen sınıflarını kayıt altına alan bir meslek disiplinine dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, tez açısından bakıldığında, kadın gazeteciliğinin "temsil edilen kadınlık" tan, "toplumsal gerçekliğin kadın bakışıyla yorumlanması" aşamasına geçişinde kritik bir eşik olarak anlam taşımaktadır.

8.2 Romanlardan Röportaja Akış

Suat Derviş'in yazınsal üretimi, yalnızca gazete yazıları ya da tekil romanlar toplamı değil; Türkiye'nin toplumsal tarihini kadın bakış açısıyla belgeleyen çok katmanlı bir arşiv niteliğindedir. 1920'lerden 1960'lara uzanan süreçte kaleme aldığı

[396] Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 18-22.

romanlar ve dizi röportajlar, modernleşmenin açmazlarını, kadınlık hâllerini, sınıf çelişkilerini ve kent yoksulluğunu ortak bir estetik ve etik bütünlük içinde işler[397].

1930'ların sonu ve 1940'ların ortasından itibaren Derviş'in roman üretiminde belirgin bir toplumsal eleştiri çizgisi güçlenir. Örneğin Hiç (1935) romanında, ekonomik kriz ve kadın emeği ekseninde sınıfsal çatışmaları görünür kılmıştır. Çılgın Gibi (1945) romanında ise, modernleşme ile toplumsal baskılar arasındaki sıkışmışlığı, kadın karakterlerin ruh hâlleri ve seçimleri üzerinden tartışmıştır[398].

En çok bilinen eserlerinden Fosforlu Cevriye'nin yayım tarihine ilişkin literatürde sıkça tekrarlanan 1945–46 bilgisi, Soydan'ın (2022) gazete arşivlerine dayalı ayrıntılı çalışmasıyla düzeltilmiştir. Buna göre roman, 1 Mayıs–10 Ağustos 1948 tarihleri arasında Gece Postası gazetesinde tefrika edilmiştir. Bu tarih düzeltmesi, hem romanın politik ve toplumsal bağlamını doğru yere yerleştirmek, hem de Derviş'in 1940'ların sonundaki gözlem ve eleştiri gücünü tarihsel konjonktürle birlikte okumak açısından önemlidir. Fosforlu Cevriye, 1948'deki bu tefrika sürecinde İstanbul'un gece hayatını, marjinalleşmiş ve kriminalize edilmiş kadınları, kentsel dönüşüm baskılarını, sınıfsal eşitsizlikleri ve beden politikalarını çarpıcı bir gerçekçilikle işlemiştir.

Gece Postası'nın Büyük, Edebî Aşkî Romanı

FOSFORLU Cevriye

Yazan: SUAT DERVİŞ — TEFRİKA No. 103

Cevriye dinlemiyordu.
Projektör uzaklaşmıştı. Karanlıkta idi.
Kalbi gibi, sevgisi gibi, aşkı gibi, sevdası gibi kapkara bir denizin ortasında idi.
«Sende kara sevda var» demişlerdi. Her zaman o ve o her zaman:
«Bende kara sevda var!.»
Diye kendi kendine tekrarlamıştı.
İsmini bilmediği, kimi, niçin öldürdüğünü bilmediği, nereden geldiğini, kimin nesi olduğunu tanımadığı bu yabancıyı, bu meçhul ve esrarlı adamı kendi tâbirile «Geberesiye» seviyordu.
Onu kurtarmak istiyor, onun için tehlikeli olacak hiçbir şeyi ortada bırakmak istemiyordu.
— Dur... Uzaklaşma!.
Hayır artık uzaklaşamazdı. Geliyorlar, yanına yaklaşıyorlardı.
Ne yaptığını bilmez bir halde ayağa kalktı.
belki... Ve Cevriye yerinden hızla kalkarak arkaya doğru, sandalın kıçına doğru koştu.
Sanki düz bir yolda koşar gibi koşuyordu. Ve birden sandal sallandı. Oyle bir sallandı ki Cevriye muvazenesini bulmak için bir kolunu açtı... Bir sağa doğru, bir sola doğru kaydı.
Ve sonra bir feryat kopardı.
Bağıran Cevriye neden denize düştüğünü anlayamadan ve bir kolunu sıkı sıkı göğsü üzerine basmış olarak suyun içine yuvarlandı... Ve.. paketin baltosunun düğmelerine takılmış olan ipleri onu suların dibine doğru paketle birlikte çekerken denizin üstünde büyük bir leke, fosforlu bir leke oldu..
Yıldızcıklar Cevriyenin çırpınan kollarından sulara çarpan saçlarının ucunda yanıp söndü.
Gece güzeldi...
Cevriyenin, Istanbulun güzel çocuğu Fosforlu Cevriyenin üstüne deniz
vesi yaşamak sevgisi, yaşamak istevardı.

⁂

Denizde düdükler, motör, küreksesi ve:
— Vur . Kaçma!.
Diye bağırışanlar vardı...
Fakat ileride bir takada elinde sazı güzel sesli gemicinin türküsü bütün bu seslere hâkim oldu:

Denizlerin kumuyum,
Balıkların puluyum,
Aç koynunu Cevriyem,
Ben de Allah kuluyum...

Artık Cevriyenin sular üstünde bir balık pulu gibi ışıltılı izinden eser kalmamıştı.
Ve sular artık Cevriyenin koynunu kimseye açmamak üzere onu temiz göğsüne çekmiş bulunuyordu.
— SON —

Fotoğraf 8.2.1: Gece Postası'nda Fosforlu Cevriye tefrikası
Kaynak: Serdar Soydan (16.06.2022), Cevriye'min Fosforu https://www.k24kitap.org/cevriyemin-fosforu-3627

[397] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 6.
[398] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 109.

Kadın bedeni, bir yandan hayatta kalma stratejisinin aracı; diğer yandan devletin ve toplumun denetim mekanizmalarının hedefi olarak temsil edilir[399]. Bu anlatım, feminist eleştiri açısından son derece güçlü bir okuma imkânı sunar ve Derviş'in gazetecilikte geliştirdiği "saha tanıklığı"nın romana nasıl aktarıldığını gösterir.

Fosforlu Cevriye yalnızca bireysel bir kadın hikâyesi sunmaz; toplum tarafından dışlanan, kriminalize edilen ve ahlaki sınırların dışında konumlandırılan kadınların insani ve sosyolojik varlığını görünür kılmayı amaçlayan güçlü bir toplumsal eleştiri işlevi taşır. Cevriye'nin anlatıdaki merkezi konumu, Suat Derviş'in marjinalleştirilmiş kadınları bir "toplumsal ayna" olarak kurma stratejisini belirginleştirir: karakter, kendi yaşam öyküsünden çok, toplumun ikiyüzlü ahlak düzenini, erkek şiddetini ve devletin disipline edici mekanizmalarını teşhir eden bir tanıklık figürüne dönüşür. Bu okuma, Derviş'in romanı aracılığıyla kentsel mekânda üretilen sınıfsal ve cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ifşa etme çabasıyla uyumludur ve onun gazetecilikte geliştirdiği saha gözleminin edebî anlatıya nasıl aktarıldığını da somut biçimde gösterir. Dolayısıyla, literatürde Derviş'in "sınır dışına itilmiş kadınları merkeze alma" estetiğini vurgulayan feminist ve sosyolojik yorumlarla da örtüşmektedir.

Piyasanın Esrarı

Südü Bozukların Hilelerine Sakın Kapılmayınız!

Adi Peynirlerin Aşısı, Badanalanması Olur Mu Dersiniz? Pekâlâ Oluyormuş!..

Diplomasi

Akhisar'da

Halk Hodrellezde Eğlendi

HİKÂYE

Bu Sütunda Hergün

Ağlayabilmek Saadeti

Fotoğraf 8.2.2: Suat Derviş'in Ağlayabilmek Saadeti başlıklı hikayesi
Kaynak: 16 Mayıs 1933 Tarihli Son Posta Gazetesi sayfa 10 https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1933-05-16/10

Suat Derviş'in Son Posta gazetesinde yayımlanan "Ağlayabilmek Saadeti" başlıklı metni, onun gazetecilik ile edebiyat arasındaki geçişliliği nasıl ustalıkla kullandığını gösteren önemli bir birincil belgedir. Hikâye formunda kaleme alınsa da

[399] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 250.

metnin alt katmanlarında Derviş'in gazetecilik faaliyetlerinin özünü oluşturan duygu-sosyoloji sentezi, mekân gözlemi ve kadın merkezli toplumsal deneyim analizi belirgin biçimde yer alır.

Hikâye, dışarıda yağan yağmurun yarattığı atmosfer ile içeride bir annenin çocuklarına dair kaygıları arasındaki duygusal paralellik üzerine kuruludur[400]. Derviş, basit bir mekân tasvirini yalnızca estetik bir unsur olarak değil, toplumsal duygulanımın taşıyıcısı olarak kullanır. Yağmurun ağırlığı, annenin hayatı boyunca taşıdığı yükleri ve sessiz direnişini sembolize eder. Bu noktada metin, Derviş'in modern kent yaşamını kadınların duygu dünyası üzerinden okuma biçimine dair erken bir örnek sunar.

Suat Derviş, metinde anneliği romantize etmez; aksine, toplumsal beklentiler altında ezilen, yoksulluk ve çaresizlik karşısında dimdik kalmaya zorlanan bir kadının görünmeyen emeğini görünür kılar[401]. Anlatıcı, kadının "hiçbir zaman kendi gözyaşlarına izin verilmemesi" gerçeğini vurgulayarak, kadınların yaşadığı yapısal eşitsizliği duygusal bir gerçeklik hâline getirir. İncelemenin en kritik noktası, Derviş'in gözyaşını bir zayıflık değil, insanlaşmanın ve özgürleşmenin imkânı olarak konumlandırmasıdır. "Ağlayabilmek saadeti" tam da bu nedenle, kadınların bastırılmış duygusal hakikatine dair bir politik tondur.

Hikâyenin sosyolojik katmanı belirgindir: kadınların kendi duygusal dünyalarını ifade etme hakkı, sınıfsal yaşam koşulları, ev içi emek, ekonomik güvencesizlik ve toplumsal roller arasındaki çatışma… Derviş, bu gerilimlerin hiçbirini doğrudan söylemez; fakat mikro anlatılar, gündelik hayat gözlemleri ve atmosfer kurma becerisiyle okurun önüne toplumsal bir tablo koyar. Bu, onun gazetecilikte uyguladığı "mikrodan makroyu görme" ilkesinin edebî alandaki bir karşılığıdır.

Metinde çocuk figürleri masumiyetin değil, annenin omuzlarındaki ağır sorumluluğun sembolü hâline gelir. Böylece Derviş, aileyi idealize eden Cumhuriyet'in erken dönem kültürel kodlarını sorgulayan bir anlatı kurar. Kadının, toplumun kendisine yüklediği "sarsılmaz sabır" rolünü taşırken nasıl görünmezleştiği, hikâyenin dramatik çekirdeğini oluşturur.

[400] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 241.
[401] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 190-191.

Bu bağlamda "Ağlayabilmek Saadeti", yalnız bir hikâye değil; Suat Derviş'in gazeteciliğinde sıkça başvurduğu duygusal toplumsal gerçekçilik yaklaşımının güçlü bir örneğidir. Kadınların iç dünyasını anlamayı ve bu dünyayı kamusal bir mesele hâline getirmeyi amaçlayan bu yazı, Derviş'in 1930'lar Türkiye'sinde kadın deneyimini politik bir alan olarak kavrayışının erken bir izidir. Onun gazetecilik anlayışı, yalnız bilgi aktarmak değil, duyguyu toplumsal bir tanıklık olarak kodlamak üzerine kuruludur.

Dolayısıyla bu metin, Suat Derviş'in hem yazar hem gazeteci kimliğini kavramak bakımından kritik önemdedir. Duygusal yoğunlukla örülmüş anlatı tarzı, onun röportaj estetiğinin "şefkatle gözlem" ilkesinin erken izlerini taşır. Kadın hayatını duygusal değil, toplumsal bir gerçeklik alanı olarak kuran bu yaklaşım, Derviş'in ilerleyen yıllarda Tan, Haber ve Avrupa basınında geliştirdiği saha temelli gazeteciliğin edebî öncüllerinden biridir.

Derviş'in metin evreninde gazetecilik ile edebiyat arasındaki ilişki tek yönlü değil, çift yönlü bir akış hâlindedir. Röportajlarında karşılaştığı kadınlar, emekçiler, çocuklar ve yoksul mahalleler, romanlarındaki karakter derinliğini beslemiştir. Romanlarında kurduğu kadın figürleri ve sınıf panoraması, gazeteciliğinin toplumsal eleştiri ve feminist perspektifini güçlendiren kuramsal bir zemin üretmiştir.

Bu nedenle Derviş'in gazeteciliği, yalnızca "mesleki faaliyet" olarak değil; estetik, etik ve toplumsal sorumluluğun iç içe geçtiği bir entelektüel pratik olarak değerlendirilmelidir. Müstear adları (Suat Suzan, Hatice Hatip vb.) zaman zaman kullanması, özellikle baskı ve sansür dönemlerinde hem siyasal riskleri azaltma stratejisi hem de farklı okur kitlelerine ulaşmayı kolaylaştıran bir yazarlık tekniği olarak okunabilir." Müstear ad kullanımı, Derviş'in gazetecilik–edebiyat ilişkisini sadece estetik değil, siyasal bir stratejiye dönüştürmüştür. Bu konu aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

Tezin ana sorunsalı açısından bakıldığında, Suat Derviş'in, Türkiye'de kadın gazeteciliğini, "kadınlar hakkında yazan" bir türden çıkarıp, "kadınların, emekçilerin ve yoksulların deneyimlerini sahada kaydeden; bu deneyimi roman, röportaj ve makale düzeyinde yeniden işleyen" karma bir bilgi üretim biçimine dönüştürdüğü görülebilecektir. Bu karma yapı, bir sonraki alt bölümde ayrıntılı biçimde incelenecek olan anlatısal teknik ve medya politikalarıyla etkileşim analizinin de zeminini oluşturmaktadır.

Suat Derviş'in roman ve gazetecilik yazılarında kadın karakterleri pasif mağdurlar olarak değil, dönemin sınıfsal ve toplumsal baskılarına karşı direnç geliştiren, eylem gücü yüksek öznelere dönüştürmesi, çağdaş değerlendirmelerde özellikle vurgulanmaktadır. "Toplumun dışına itilen" kadınları merkeze alan bu anlatı tercihinin, Derviş'in hem politik duyarlılığının hem de gazeteci kimliğiyle edindiği saha gözlemlerinin bir sonucu olduğu belirtilir. Döneminin siyasal atmosferi ve sanat çevrelerindeki ideolojik kutuplaşmalar nedeniyle yazınsal üretiminin uzun süre görünmezleştirildiği ifade edilse de yeni kuşak çalışmalar, onun Türk edebiyatındaki toplumcu ve feminist çizgiyi bir araya getiren özgün konumunu yeniden görünür kılmaktadır.

Suat Derviş'in edebî kimliğinin ve toplumsal duyarlılığının erken dönemden itibaren şekillenmesinde, kadın temsiline yönelik eleştirel bakışı ile marjinalleştirilmiş hayatlara duyduğu derin ilgi belirleyici olmuştur.

MEMLEKETTE
TAN
Zonguldak Valisi ile Mülâkat
ZONGULDAĞIN
Bir Liseye İhtiyacı Var
YAZAN:
SUAT DERVİŞ
Silifkede
Ilk arpa
Mahsulü
Giresunda
Atatürk
Heykeli
Karabiga Göçmenlerine Su Getirildi
İzmir Fuarında
Yarım Milyonluk
Yeni İnşaat
KAŞE
NEOKALMİN
GRİP NEZLE
BAŞ VE DİŞ
AĞRILARINI KESER
KANZUK SAÇ BOYALARI
JUVANTİN
İNGİLİZ KANZUK
ECZANESİ
Beyoğlu - İstanbul
VATANDAŞ ...
Beynelmilel Kömür Sergisi
23 Nisan Cuma günü Ankarada açıldı. Sergiyi görmek
hem senin hem yurdun için
faidelidir.
Mutta Buğday
Fiyatı Yükseldi
Samsunda Bir Doktor
Tevkif Edildi
Gemlikte Mahsul
Yazıyor

Fotoğraf 8.2.3: Suat Derviş'in Zonguldağın Bir Liseye İhtiyacı Var başlıklı haber yazısı
Kaynak: 26 Nisan 1937 Tarihli Tan Gazetesi sayfa 8 https://www.gastearsivi.com/gazete/tan/1937-04-26/8

1937 tarihli Tan gazetesinde yayımlanan "Zonguldak'ın Bir Liseye İhtiyacı Var" başlıklı yazı, Suat Derviş'in gazetecilik pratiğinin en çarpıcı yönlerinden birini ortaya koyar: toplumsal kalkınmanın merkezine eğitimi yerleştiren modernleşme anlayışı. Derviş, bir şehrin eksiklerini anlatırken yalnızca fiziki mekânı değil, o mekânı var eden insanları, onların beklentilerini, sınıfsal koşullarını ve gelecek kaygılarını da

sahnenin içine taşır. Bu yazı, bir muhabir gözlemi olduğu kadar, bir toplum bilimci dikkatiyle okunması gereken erken Cumhuriyet panoramasıdır.

Derviş, Zonguldak'ı betimlerken önce kentin ekonomik ritmine dikkat çeker: kömür havzasının yarattığı yoğun emek gücü, işçi ailelerinin çoğalması, yeni konut alanlarının gelişmesi ve kentin nüfus dinamikleri. Bu betimleme, yalnızca bir mekân tasviri değil, modernleşmenin Anadolu'da nasıl eşitsiz ve kırılgan geliştiğine dair bir tanıklıktır. Ona göre Zonguldak, "ihmal edilmiş ama yarınları çok büyük bir şehirdir. Tam da bu nedenle, eğitim konusundaki eksiklik yalnızca bir kurumun yokluğu değil; daha derin bir toplumsal yarıktır.

Suat Derviş'in haberinde asıl dikkat çeken nokta, liseye duyulan ihtiyacı bir şehrin geleceğini çalacak bir boşluk olarak resmetmesidir. İlkokulu bitiren çocukların başka bir şehre gitmeye mecbur bırakılması, ailelerin ekonomik imkânsızlıkları nedeniyle eğitimin yarıda kalması, kız çocuklarının uzak şehirlere gönderilememesi gibi ayrıntılar, onun gazeteciliğinin insani yönünü güçlü biçimde görünür kılar. Derviş'in dili, bir dram anlatmaz; fakat her cümlede toplumun adalet duygusuna yapılmış sessiz ama etkili bir çağrı vardır.

O, meseleyi bireyselleştirmez; tam tersine yapısallaştırır. Zonguldak'ta lise olmayışını, "Anadolu'nun sanayi merkezlerinden birinin geleceğini kendi çocuklarına borçlu olduğu halde, onların eğitimini sağlayamaması" biçiminde çerçeveler. Eğitim hakkı, Derviş'in metninde bir lüks değil, Cumhuriyet'in temel yurttaşlık şartı olarak belirir. Bu noktada haber, erken Cumhuriyet'in kalkınma ideolojisiyle uyumlu bir eleştirel rasyonalite taşır: Devlet sanayiye yaptığı yatırımı eğitime de yapmalı; emekçilerin çocukları da büyük şehirlerdeki imkanlardan mahrum bırakılmamalıdır.

Derviş'in kullandığı üslup, şehirde dolaşan, mahalle aralarında çocuklarla konuşan, velilerin umutlarını dinleyen bir muhabirin gözlem gücünü taşır. Haber metninin altında, "maden ocaklarının karanlığında çalışan babaların, çocuklarına daha aydınlık bir gelecek kurma arzusu" sezilir. Bu sezgi, onun toplumcu gazetecilik yaklaşımının temel taşlarından biridir: Sınıf gerçekliği yalnızca ekonomik bir veri değil, kültürel ve duygusal bir deneyimdir.

Ayrıca Derviş, Zonguldak'ın lise ihtiyacını yalnızca bir eğitim sorunu olarak değil, kadınların kamusal hayata katılımıyla ilgili bir mesele olarak da konumlandırır. Uzak şehirlere gönderilemeyen kız çocuklarının eğitim dışı kalması, şehrin

modernleşme iddiasını doğrudan zedelemektedir. Böylece haber, erken Cumhuriyet toplumunda cinsiyet eşitsizliğini görünür kılan bir kaynak niteliği kazanır. Derviş'in feminist duyarlılığı, satır aralarında güçlü şekilde hissedilmiştir.

Sonuçta Suat Derviş'in makalesi, bir lise talebini gündeme getirirken aynı zamanda çok daha büyük bir meseleyi, "Anadolu'da eğitime erişimin sınıfsal ve mekânsal eşitsizliğini" tartışır. Haber, yalnızca 1937 Zonguldak'ını değil, modern Türkiye'nin kalkınma hikâyesini anlamak için de önemli bir belgedir. Derviş'in topluma dönük bu incelikli bakışı, onu dönemin sıradan muhabirlerinden ayırır: O, bir şehri yazarken aslında bir ülkeyi, bir kurumu yazarken bir gelecek tasavvurunu kaleme alır.

Bu nedenle "Zonguldak'ın Bir Liseye İhtiyacı Var", Suat Derviş'in gazetecilik mirasının en berrak örneklerindendir: toplumsal sorumlulukla birleşen bir gazetecilik etiği, sosyolojik bir duyarlık ve erken Cumhuriyet'in eğitim meselesini yerinden gözlemleyen güçlü bir tanıklıktır.

Suat Derviş'in gazeteciliğinde belirginleşen sosyal adalet vurgusu, yalnızca siyasal tercihlerin değil, çocukluk ve gençlik yıllarından itibaren şekillenen edebî habitusunun bir sonucudur. Zola, Balzac, Gorki, Romain Roland gibi yazarlarla kurduğu okuma ilişkisi, onda toplumcu–gerçekçi bir estetik duyarlılık yaratmıştır[402]. Ancak bu duyarlılığı yalnızca "edebiyat etkisi" ne indirgemek yetersizdir; Derviş'in kadın emeği, yoksulluk ve sınıf farkları konusundaki tavrı, İstanbul'la kurduğu derin saha ilişkisi ile birleşerek özgün bir gazetecilik formuna dönüşür.

Mektebe hasret çocuklar

* * *

Küçük kız "Biz yedi kardeşiz, hiç birimiz mektebe gitmiyoruz, diyor. Neden mi? Yoksuluktan, mektepten para istemezler mi? Nasıl istemezler? Kâğıdı, kalemi, kitabı, önlüğü bedava mı veriyorlar mektepten insana? „

Yazan: Suat Derviş

Saçları darmadağınık, eski ve soluk bezmadan uzun elbiseleri, parmaklarının arası kurumuş çamurla dolu ayakları var..

Onları küçük tahta bir kulübenin önünde gördüm. Ellerinde renkli resimlerle süslü, fakat buruşuk bir kitap forması. O kadar buruşuk, o kadar eski ve kirli ki insana süprüntülükten çıkarılmış bir kâğıt zannı veriyor. Onu çeviriyorlar ve resimlerine bakıyorlar.

Yanlarına yaklaşıyorum. Üçü de yabani hayvanlar gibi ürkek bakışlarla gözlerime bakıyorlar ve kaçmağa hazırlanıyorlar. Fakat yollarını kesiyorum.

— Merhaba küçükler...

Selâmıma mukabele etmiyorlar. Sert, vahşi bakışlarla yüzüme bakıyorlar. Üçünün de taranmamış, darma dağınık saçları,

(Devamı 9 uncu sayfada)

Fotoğraf 8.2.4: Suat Derviş'in Mektebe hasret çocuklar başlıklı yazısı

[402] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 160-163.

Kaynak: Hazal Bozyer (13.11.2025) Aile yılı, kırılamayan döngüler ve Suat Derviş'in zamansız röportajları https://www.k24kitap.org/aile-yili-kirilamayan-donguler-ve-suat-dervisin-zamansiz-roportajlari-5432

Derviş'in gazeteciliğinde İstanbul, yalnızca bir arka plan değil, aynı zamanda sınıfsal eşitsizliğin mekânsal görünümü, kadın emeğinin görünmez tarihçesi, Cumhuriyet modernleşmesinin çelişkilerini taşıyan zemin, patriyarkanın gündelik hayat pratiklerinde cisimleşen bir sahne olarak belirmiştir. Bu yüzden onun erken dönem yazıları, feminist medya tarihçiliğinde "yerinden gözlem" ve "saha temelli anlatı"nın kurucu örnekleri arasında değerlendirilebilir.

Her ne kadar kamuoyu tarafından önce romancı kimliğiyle tanınmış olsa da romanlarının içeriği incelendiğinde gazetecilik refleksinin çok erken geliştiği görülmektedir. Özellikle Hiçbiri (1929), Gönül Gibi (1930) ve Ne Bir Ses Ne Bir Nefes (1931) gibi romanlarında karakter inşası ve olay örgüsü, bir muhabirin sahada karşılaşabileceği toplumsal tipolojiler üzerinden şekillenmiştir. Bu eserlerde kentli orta sınıfın kırılgan yapısı, kadınların duygusal ve ekonomik sıkışmışlıkları, aile içi baskı mekanizmaları, sınıfsal geçişkenlik ve toplumsal çürüme sistematik biçimde gözlemlenmiş ve çözümlenmiştir. Dolayısıyla Suat Derviş'in edebiyatı, pek çok araştırmacının vurguladığı gibi "gazeteciliğin laboratuvarı" olarak okunabilir[403]. Romanlarında kurduğu karakter evreni, daha sonra Tan ve diğer gazetelerdeki röportajlarında adeta saha antropolojisine dönüşür; kurgusal figürler yerlerini gerçek kişilerin seslerine bırakır.

Bu açıdan bakıldığında, Derviş'in kariyeri Türk edebiyatı ve Türk basını arasında benzersiz bir geçiş alanı yaratır. Romanlarındaki gözlem, tipoloji ve diyalog kurma becerisi, röportajlarında diyalog biçimlendirme, tanıklığı metne taşıma, mekân tasvirini sınıfsal analizle birleştirme şeklinde yeniden kurulmuştur. Böylece edebiyat, onun gazeteciliği için yalnız "ön aşama" değil, gazetecilik birikiminin eğitildiği bir alan olarak işlev görmektedir.

Onu pek çok erkek muhabirden bile ayıran özellik, röportajı yalnızca "bilgi aktarma" değil, "gerçeğin içinde yer alma" pratiği olarak görmesidir. Derviş için gazetecilik, okura uzaktan bildirimde bulunmak değil, toplumsal gerçeklikle birlikte sahada bulunmak anlamına gelir.

[403] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 73-75.

Almanya yılları, bu dönüşümün başlangıç eşiğini oluşturur. Berlin'de Scherl, Mosse ve özellikle Ullstein yayınlarında çalışmış; Querschnitt'ten Vossische Zeitung'a uzanan farklı dergi ve gazetelerde haber, makale, fıkra ve hikâyeler yayımlamıştır[404]. Bu deneyim, ona gazeteciliğin uluslararası dolaşıma açık bir meslek olduğunu, politik iklimle sıkı sıkıya ilişkili olduğunu, biçimsel deneysellik alanı sunduğunu gösteren bir okul işlevi görmüştür. Tempo dergisinde yayımlanan "Wie ich Schriftstellerin wurde" (Nasıl Yazar Oldum) başlıklı yazısında kadınlık deneyimi ile yazarlık bilincinin kesişimini anlatarak, edebî öznelliğini gazetecilik deneyimiyle birleştirir (Soydan 2021b). Aynı dönemde kaleme aldığı "Frauen des Sultans" (Sultanın Kadınları) ve "Bir Harem Ağasının Hatıratı" dizileri ise Batı basınındaki oryantalist bakışın yeniden üretimi açısından tartışmalı metinlerdir; fakat bu dizilerin Avrupa dillerine çevrilmesi ve Son Posta'da "Bir Türk romanı Avrupa'da" başlığıyla duyurulması, onun uluslararası basında tanınan ilk Türk kadın yazar–gazeteci kimliğini pekiştirmiştir (Soydan 2021b).

Suat Derviş'in gazetecilik kariyeri, 1930'lardan 1950'lere uzanan dönemde hem ulusal hem de uluslararası ölçekte sürekli ve yoğun bir üretim hattı izlemiştir. Türkiye'de Cumhuriyet, Vakit, Son Posta, Tan, Yeni Sabah, Vatan gibi gazetelerde; Avrupa'da ise Paris'te yayımlanan Ce Soir, Le Jour, Paris-Soir gibi yayın organlarında yazıları yayımlanmıştır[405].

Suat Derviş'in gazetecilik üretimi yalnızca Türkiye sınırları içinde değil, Avrupa kamuoyunda da karşılık bulmuş; özellikle 1930'lu ve 1950'li yıllarda Fransız sol basınında yayımlanan yazılarıyla uluslararası bir tanıklık işlevi üstlenmiştir. Fransa'daki sürgün yıllarında Ce Soir gazetesinde kaleme aldığı metinlerde, Türkiye'de kadınların siyasal temsil mücadelesi, ifade özgürlüğünün sınırları ve emek–sendika hareketlerinin gelişimi gibi konuları Avrupa okurunun gündemine taşımış; böylece Türkiye'deki toplumsal dönüşümleri dış basında yorumlayan nadir kadın gazetecilerden biri hâline gelmiştir. Bu dönemde yalnızca politik içerikli yazılar değil, kültür–sanat eksenli metinler de üretmiş; özellikle Türk tiyatrosuna dair değerlendirmeleri dikkat çekmiştir. Naşit (Naşit Bey) gibi dönemin önemli tiyatro

[404] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 3.
[405] Döndü Bulut, "Basında Çalışma İlişkileri ve Bir Fikir İşçisi Olarak Suat Derviş'in Gazetecilik Yaşamı" (Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018) 19-20, YÖK (523624); Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 76; Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 58.

figürleri üzerine yazdığı analizler, Türkiye'nin kültürel hayatını Fransız kamuoyuna tanıtarak Derviş'in gazetecilik faaliyetlerinin aynı zamanda "kültürel arabuluculuk" niteliği taşıdığını göstermiştir. Bu yönüyle Derviş hem ulusal hem uluslararası ölçekte fikir üreten, kültürel aktarım yapan ve toplumsal gerçekliği sınır ötesi bir dille kuran bir kadın gazeteci profili ortaya koymuştur.

1932'de babasının vefatı ve Nazi rejiminin basın üzerindeki baskıları nedeniyle Türkiye'ye dönen Derviş[406], kısa sürede Resimli Ay çevresinde yer almış; 1936'da Son Posta adına muhabir olarak Montrö Boğazlar Konferansı'nı izlemiştir. Derviş, böylece Türk basınında bir uluslararası diplomasi toplantısına muhabir olarak katılan ilk kadın gazeteci olmuştur.

Lausanne-Montreux

Sous ce titre, l'envoyé spécial du «Tan» à Montreux, M. Karacan lui-même, fait part au journal de ses impressions sur la conférence des Détroits. De Lausanne à Montreux dit-il, on peut, mesurer l'ascension de la Turquie.

A Lausanne la discussion était dure, difficile, l'atmosphère orageuse. A Montreux, sérénité, accord général en faveur de la Turquie. A Lausanne elle arrachait son droit. Montreux le lui raconnait avec sympathie et empressement.

Les comités au travail à Montreux

M. Nizamettin Nazif envoie de Montreux à l'«Ақşam» une chronique pittoresque sur la conférence : 150 journalistes se promènent dans le couloir, réunion de gens toujours prêts à la plaisanterie. Quelle fée empêche cette foule de faire du bruit ? L'ascenceur monte des délégués. Litvinoff passe avec la désinvolture d'un jeune homme de 25 ans ; Paul Boncour s'arrête auprès de M. Suat Dervich pendant que l'envoyé de Tanin transmets a pris par le bras M. Aras et l'entraîne dans un fumoir où l'interviewer.

On entend M. Titulesco dire à la cantonnade : « Je vais voir ce que font nos chiens ». Ce sont des bêtes célèbres à Montreux.

— Irez-vous à Genève ce soir M. Titulesco. ?

— Non M. le journaliste, je préfère Montreux à Genève.

Voici le général Asim, sous-chef de l'état-major général.

— Etes-vous optimiste mon général ?

— Entièrement...

La conférence pourrait durer

M. Asim Us qui est aussi à Montreux, dans une lettre au «Kurun» résume l'at-

Fotoğraf 8.2.5: Suat Derviş'in Lausanne–Montreux başlıklı konferans haberi
Kaynak: 28 Haziran 1936 tarihli İstanboul Gazetesi sayfa 2 https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bd6t5668434/f2.item

Uluslararası deneyimi "Lozan, Montrö ve Kadınlar Kongresi" Suat Derviş'in gazetecilik pratiğini yalnızca ulusal değil, ulus ötesi kadın hakları mücadelesinin bir parçası haline getirmiştir. Bu süreç, onun gazete yazılarını politik bir tanıklık düzeyine taşımış; cumhuriyet ideallerini ve kadınların aktif kamu yaşamına katılımını belgeleyen önemli birer tarihsel metin haline dönüştürmüştür[407].

[406] "Üretken Kadın Suat Derviş", Umudun Kadınları Yazılı ve Sesli Aylık Dergi, 23 Ekim 2025, https://umudunkadinlari.com/yazi/uretken-kadin-suat-dervis-4-0
[407] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 160.

Le 33me anniversaire de métier du comique Nachit

Fotoğraf 8.2.6: Suat Derviş'in Naşit konulu yazısı
Kaynak: 15 Ocak 1937 tarihli İstanboul Gazetesi sayfa 2 https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bd6t5789135/f2.item

Une délégation turque visitera l'Exposition agricole de Moscou

La Turquie a été invitée à envoyer une délégation pour visiter l'Exposition agricole de Moscou. Cette délégation comprendra M. Muhlis Erkmen, ministre de l'Agriculture, M. Djevdet Kérim, député de Sinop et membre du Comité exécutif du Parti républicain, M. Sadri Ertem, député de Kutahya et journaliste et l'écrivain Mme Suat Dervich.

M. Ahmet Chukru Esmer, député d'Istanbul et journaliste, est désigné pour faire partie de la délégation mais il est à Stockholm avec les autres délégués de la Turquie au Congrès international parlementaire. Peut-être M. Ahmet Chukru Esmer, ira-t-il de Stockholm à Moscou. On ne sait encore à quelle date la délégation partira pour Moscou.

Fotoğraf 8.2.7: Suat Derviş'in Moskova'da Türk Heyetinin ziyaretine ilişkin yazısı
Kaynak: 13 Ağustos 1939 tarihli İstanboul Gazetesi sayfa 2 https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bd6t575826h/f2.item

Suat Derviş, Moskova Tarım Sergisi'ni izleyen Türk heyetinde gazeteci olarak yer almış ve adı, Montrö Boğazlar Sözleşmesi görüşmeleri sırasında 28 Haziran 1936 tarihinde yayımlanan haberde doğrudan geçmektedir[408]. Bu ve benzeri belgeler, Gallica (Bibliothèque nationale de France) dijital arşivinde bulunmakta olup, Suat Derviş'in "Suat Derviş, écrivain et journaliste turque" (Türk yazar ve gazeteci) olarak anıldığını açıkça göstermektedir. Söz konusu kaynaklar, sadece onun gazeteciliğinin

[408] "Ce Soir 28 Haziran 1936", Gallica, 5 Temmuz 2025, https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bd6t5668434/f1.image.zoom; "Ce Soir 15 Ocak 1937", Gallica, 5 Temmuz 2025. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bd6t5789135/f2.item.r=nachit.zoom

içeriksel yönünü değil; tarihsel tanıklık, entelektüel arşiv üretimi ve feminist özne olarak yazıya dâhil oluş biçimini anlamamıza olanak sağlamaktadır[409].

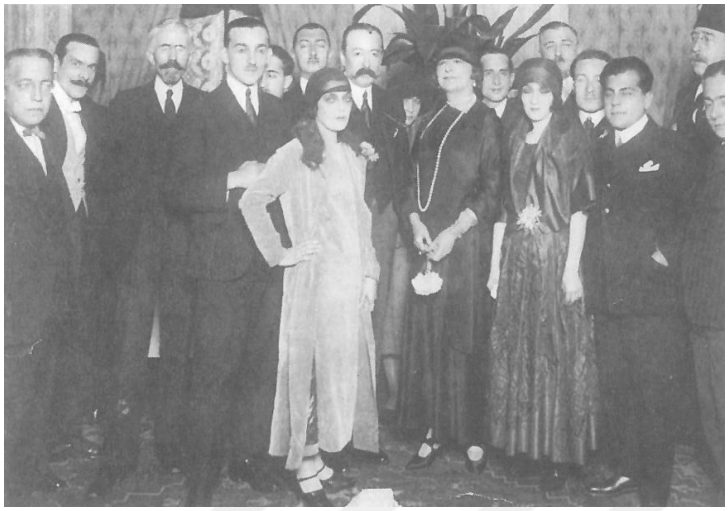

Fotoğraf 8.2.8: Önde Suat Derviş, Fransız elçisi ve aktris Cécile Sorel
Kaynak: Nurten B. Aksoy (05.03.2024) Yaşama Kafa Tutan Mücadeleci Bir Kadın Suat Derviş https://www.adadergi.com/post/yasama-kafa-tutan-mucadeleci-bir-kad%C4%B1n-suat-dervi%C5%9F

Ardından İkdam, Cumhuriyet, Tan, Yeni Edebiyat, Yeni Sabah, Vatan gibi gazetelerde yazmayı sürdürmüş; 1930'ların sonunda tekrar Avrupa'ya geçerek Paris basınında faaliyet göstermiştir[410]. Böylece onun gazeteciliği hem İstanbul hem de Avrupa şehirlerinden beslenen çok merkezli bir pratik hâline gelmiştir.

Onu çağdaşlarından ayıran temel unsur, röportajı yalnızca "bilgi verme formu" olarak değil, bir sanat ve sosyal araştırma yöntemi olarak kavramasıdır. Röportaj, Derviş'in kaleminde, alt sınıfların dünyasına açılan bir pencere, kent yoksulluğunun tarihsel kaydı, kadın emeğinin ve beden siyasetinin görünür kılındığı bir alan, modernleşmenin yarattığı kırılmaların "aşağıdan" anlatıldığı bir zemin hâline gelir.

Derviş'in Son Posta ve Tan gazetelerinde yayımlanan uzun dizi röportajları, dönemin toplumsal gerçekliğini edebî duyarlılıkla kaydeden metinlerdir. "İstanbul Halkı Nerelerde Oturur?", "Veremlilerle Konuştum", "Günü Gününe Yaşayanlarımız" ve "İşçi Kadınlar" gibi diziler, Cumhuriyet modernleşmesinin merkezinde yer alan yoksulluk, işsizlik, barınma, sağlık ve kadın emeği gibi konuları bireylerin kendi sesleriyle görünür kılar[411]. Bu metinlerde yazarın anlatıcı sesi, çoğu zaman geriye çekilir; röportaj kişisinin dili, jestleri ve suskunlukları ön plana geçer. Bu teknik,

[409] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 151-188.
[410] Bulut, "Basında Çalışma İlişkileri", 19-20; Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 6-11.
[411] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 60-62.

literatürde "tanıklık eden anlatıcı" (witnessing narrator) biçiminde kavramsallaştırılmaktadır[412].

1930'larda Tan gazetesi çevresinde oluşan ilerici basın atmosferi, onun gazeteciliğine belirgin bir düşünsel yön kazandırmıştır. Tan gazetesinin sahipleri Zekeriya ve Sabiha Sertel çiftinin etkisiyle, Derviş'in yazılarında sınıf bilinci, toplumsal adalet ve kadın emeği temaları belirginleşmiştir. Sertel'lerin yazılarında, sınıf bilinci, toplumsal adalet talebi, kadın emeğinin sömürüsüne yönelik eleştiri temaları daha görünür hâle gelmiştir[413]. Örneğin "Veremlilerle Konuştum" dizisinde veremi yalnızca tıbbi bir mesele değil, yoksulluk ve barınma politikalarıyla iç içe geçmiş bir toplumsal yara olarak işler; "Günü Gününe Yaşayanlarımız" dizisinde ise modernleşme projesinin dışında kalan kenar mahallelerin gündelik hayatını kayda geçirmiştir[414].

Erken Cumhuriyet basın ortamı görünürde modernleşmeci ve ilerici olmakla birlikte, kadın gazetecilerin mesleki konumlanışı açısından oldukça sınırlayıcıdır. Kadınlar çoğunlukla, magazin haberleri, ev içi eğitim ve terbiye yazıları, moda ve güzellik sayfaları ve kültür–sanat köşeleri ile sınırlandırılmıştır. Suat Derviş bu sınırı bilinçli biçimde reddetmiştir. Cumhuriyet ve Son Posta'da çalıştığı dönemde, iş cinayetleri, fabrika koşulları, ucuz işgücünün kadınlaştırılması, sağlık ve sosyal yardım politikaları, İstanbul'un konut sorunu gibi "sert haber" kategorisine giren dosyaları üstlenmiştir. Bu durum, erkek muhabirlerin dahi çekindiği sahalara girmesini gerektiriyordu. Arşivde yer alan kupürler, meslektaşlarının onu "tehlikeli işlerin peşine düşen genç hanım muhabir" şeklinde tanımladığını; bu tanımların hem hayranlık hem de şaşkınlık içerdiğini göstermektedir. Bu durum, dönemin basın kültürünün cinsiyetçi yapısını açıkça ortaya koyarken, Derviş'in bu kalıpları fiilen kıran bir figür olduğunu da teyit eder[415].

1930'ların ortasında Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel tarafından yeniden canlandırılan Tan gazetesi, tek parti döneminin sıradan basın organlarından biri değil; erken Cumhuriyet basın tarihinde literatürde anti-faşist ve sol-demokratik çizgide konumlanan ve sosyal adalet eksenli yayıncılık çizgisinin en belirgin temsilcilerinden biriydi. Tan gazetesi iç politikada çok partili hayata geçiş tartışmalarına kapı aralayan;

[412] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 84.
[413] Bora, *Kadınların* Sınıfı, 132.
[414] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 61.
[415] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 161-165.

dış politikada ise Avrupa'da yükselen faşizme karşı Sovyetler Birliği ile dayanışmayı savunan özgün bir muhalefet platformu konumundaydı[416].

Bu çizgi, Tan'ı Matbuat Kanunu'nun geniş yetkileri altında sürekli baskı ve denetim altında tutulan bir gazete hâline getirmiştir. Nitekim gazete 1930'lar boyunca sık sık uyarı, soruşturma, toplatma ve kapatma yaptırımlarıyla karşılaşmıştır[417].

İÇ HABERLERİ
Çimento ihtikârı
Merzifonda pilot mektebi açılıyor
Altı ayda piyankodan 469 bin lira gelir elde edildi
Şehir planı haberleri
Marsel Feyd Ankaraya dönüyor
Suat Derviş beraat etti
Alman Hariciye Nazırı
Yakında Viyanaya gidecek
Saadetinizi başka yerde arayınız

Fotoğraf 8.2.9: Suat Derviş Beraat Etti Haberi.
Kaynak: 22 Kasım 1936 tarihli Haber Gazetesi, sayfa 3, https://www.gastearsivi.com/gazete/haber/1936-11-22/3

Bu siyasal atmosfer, Suat Derviş'in 1936'dan itibaren Tan'daki gazetecilik pratiğinin hem yönünü hem de risk alanlarını belirleyen temel çerçeveyi oluşturdu. Derviş, Tan'da yalnızca "kadın sayfalarına" sıkıştırılmış tipik bir köşe yazarı değil; sahada dolaşan, İstanbul'un yoksul mahalleleri, fabrikaları, hastaneleri ve adliye koridorları arasında çalışan profesyonel bir muhabirdi[418]. Onun saha merkezli habercilik anlayışı, özellikle kadın işçilerin ücret eşitsizliği, genç kadınların eğitim ve mesleki mobilite mücadeleleri, verem ve yoksulluk gibi halk sağlığı sorunları ile kentsel yoksulluğun kadın bedenindeki etkilerini görünür kılan röportajlarında belirginleşir[419].

Tan'daki üretimin en önemli boyutlarından biri, Derviş'in ulus ötesi gözlem kapasitesidir. Gazetenin anti-faşist çizgisine uygun olarak Sovyetler Birliği'ne giden Derviş, kadın emeği, sanayileşme politikaları, işçi sağlığı, barınma ve sosyal güvenlik

[416] M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi* (Der Yayınları, 2002), 70.
[417] Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (İletişim Yayınları, 2002), 247.
[418] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 242.
[419] Bu bağlamda bkz. Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (Routledge, 1993), 123-126.

mekanizmalarını yerinde incelemiş; dönüşünde Tan'da yayımlanan yazılarında Sovyet sosyal politika uygulamalarını Türkiye'deki yoksulluk, işsizlik ve kadınların ikinci sınıf yurttaşlığa mahkûm edilmesiyle karşılaştırmalı biçimde değerlendirmiştir[420]. Bu yazılar, hem sol kamuoyunda büyük yankı uyandırmış hem de Tan'ı "komünizm propagandası yapmakla" suçlayan sağ basının kampanyalarını beslemiştir. Sertel'in anılarında belirttiği üzere, bu dönem devletin istihbarat birimleri Tan çevresini "yakından takip edilmesi gereken bir topluluk" olarak raporlamaktaydı.

Suat Derviş'in Tan'daki gazeteciliği, yalnız içerik açısından değil, sansür ve otosansür karşısında geliştirdiği yazı stratejileri bakımından da önemlidir. 1931 Matbuat Kanunu'nun valilere ve hükümete tanıdığı geniş yetkiler nedeniyle, basın özgürlüğü güvenlikçi bir zihniyetle sınırlandırılmıştı. Tek parti döneminin siyasal çizgisine uygun olmayan haberler, özellikle dış politika, işçi hareketleri ve komünizm şüphesi içeren metinler kolaylıkla "millî güvenliği tehdit" gerekçesiyle engellenebiliyordu. Bu ortamda Derviş, doğrudan hükümeti hedef almak yerine, "saha tanıklığı üzerinden dolaylı eleştiri" yöntemini geliştirdi. Bir işçi kadının sözleri, veremli bir genç kadının anlatısı ya da gecekondu evinden aktarılan bir sahne, rejimin yarattığı eşitsizlikleri görünür kılmanın araçlarına dönüşüyordu. Bu, Derviş'in gazetecilik yönteminin daha sonraki akademik literatürde "yöntemsel direnç" olarak adlandırılan özgün yönünü oluşturmaktadır.

Tan Gazetesinin basın tarihindeki en kritik kırılma noktası 4 Aralık 1945 "Tan Olayı" olmuştur. Üniversite öğrencileri ve milliyetçi örgütlerin oluşturduğu büyük bir grup, Tan'ın Beyoğlu'ndaki binasına saldırmış, matbaa makineleri tahrip edilmiş, gazete ertesi gün çıkamaz hâle gelmiştir. Bu durum çok partili hayata geçiş sürecinde sol basına yönelik örgütlü anti-demokratik mobilizasyonun bir zirvesi olmuştur. Saldırının emniyet güçleri tarafından engellenmemesi ve sonrasında cezasızlık kültürü, olayın "fiilen devlet bilgisi dahilinde gerçekleştiği" yönündeki yorumları güçlendirmiştir. Aynı gün Berrak Kitabevi**,** La Turquie**,** Görüşler gibi sol yayınlara da saldırılar yapılmıştır. Uluslararası basın ve Sovyetler Birliği bu saldırıyı sert biçimde eleştirmiştir. Türkiye'de sol aydınların büyük bölümü için bir "susturulma eşiği" oluşturmuştur[421].

[420] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 48.
[421] Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey* (Oxford University Press, 1961), 412.

Aynı gün sol eğilimli kitapçılar, dergiler ve Fikirler çevresi de benzer saldırılara uğramıştır. Olay, çok partili hayata geçiş sürecinde sol muhalefeti susturmaya yönelik örgütlü bir eylem olarak okunmuş; uluslararası basında da geniş yer bulmuştur. Suat Derviş, Tan çevresinde çalışan bir gazeteci olarak olayın doğrudan tanıkları arasındaydı. Bu saldırı, yalnızca bir gazetenin yok edilmesi değil; sol, feminist ve sınıf odaklı habercilik yapan kadın gazeteciler için çalışma alanının fiilen kapatılması anlamına gelmiştir. Bu saldırının ardından sol gazetecilere yönelik fişleme, soruşturma ve gözaltı süreçleri hızlanmış; Suat Derviş de bu baskı ortamından ciddi şekilde etkilenmiştir[422].

Suat Derviş, Tan'da karşılaştığı sansür pratiklerini yalnız gazetecilik alanında bırakmamış; bunları "Bu Roman Olan Şeylerin Romanıdır" adlı eserinde edebi bir anlatıya dönüştürmüştür. Roman, basının bir olayı nasıl çarpıttığını, devlet–medya ilişkisindeki güç asimetrilerini ve sansürün görünmez mekanizmalarını kurmaca estetik içinde ifşa eder[423].

Bu yönüyle eser, gazetecilik ile roman arasındaki geçirgenliğin, tanıklığın edebi formlarının, sansürle baş etme stratejilerinin, bellek–hakikat ilişkisinin en güçlü örneklerinden biridir.

Suat Derviş'in Tan'daki gazeteciliği, tek parti rejiminin basın alanını disipline etme çabalarını, sol muhalefetin anti-faşist ve sosyal adaletçi çizgisini, kadın gazetecilerin maruz kaldığı cinsiyet temelli ayrımcılığı ve saha temelli feminist haberciliğin taşıdığı riskleri bir arada görünür kılar. Tan, Derviş'in kariyerinde yalnızca bir gazete değil, hakikat, emek ve özgürlük temelli bir gazetecilik etiğinin somutlaştığı bir mücadele alanıdır.

Derviş'in Tan'daki üretimi ve 1945 sonrası Tan deneyimi yalnız gazetecilikle sınırlı kalmamış; sansür, haber çarpıtma ve iktidar–basın ilişkilerini eleştiren "Bu Roman Olan Şeylerin Romanıdır" adlı eserinde, medya üzerindeki siyasal baskının estetik bir hafıza biçimine nasıl dönüştürülebileceğini de göstermiştir. Böylece gazetecilik ile roman, tanıklık ile kurmaca arasındaki sınırlar bulanıklaşmış; sansür, edebi bir eleştiri aracına dönüşmüştür. Bu yönüyle Tan deneyimi, kadın gazeteciliğinin tarihini bir "başarı anlatısı"ndan ziyade, baskı, işsizlik, yargı tehdidi ve sürgünle iç içe

[422] Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 4-6.
[423] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 177.

geçmiş çok katmanlı bir entelektüel mücadele olarak yeniden düşünmemize imkân tanımıştır[424].

Tan Olayı sonrasında başlayan süreç, Derviş'i Türkiye'de gazetecilik yapmayı neredeyse imkânsız hâle getiren bir baskı hattına sokmuştur. 1944 TKP soruşturmaları sırasında tutuklanmış, uzun süre fişlenmiş, pasaportu baskı aracı olarak kullanılmış, yazılarına gazete bulmakta zorlanmış, ekonomik güvencesini tamamen kaybetmiş, 1953 sonrasında Fransa'ya ve Almanya'ya geçerek sürgün gazeteciliği yapmak zorunda kalmıştır[425]. Bu baskılar, onun gazeteciliğini yalnızca bir mesleki üretim alanı olmaktan çıkararak etik bir hafıza, sınıfsal tanıklık ve siyasal eleştiri hattına dönüştürmüştür.

Sonuç olarak Tan, Suat Derviş'in kariyerinde yalnızca bir gazete değil; sınıf, cinsiyet ve siyaset ekseninde şekillenen bir mücadele alanıdır. Bu deneyim, onun gazetecilik kimliğinin hem saha duyarlığını hem toplumsal analiz gücünü hem de etik sorumluluk bilincini keskinleştirmiştir. Tan'da yaşadıkları, kadın gazeteciliğinin tarihini "başarı anlatısı" sınırlarından çıkararak, baskı, sansür, yargı tehdidi ve sürgün tecrübeleriyle iç içe geçmiş çok katmanlı bir entelektüel mücadele olarak yeniden yorumlamamıza olanak tanımıştır.

Suat Derviş'in gazetecilik mirasının en çarpıcı boyutlarından biri, 1930'lu yıllarda kaleme aldığı İstanbul dizi röportajlarıdır. "İstanbul Halkı Nerelerde Oturur?", "Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz?", "Acı Bir Anket: Veremlilerle Konuştum", "Günü Gününe Yaşayanlarımız", "Çöken Boğaziçi", "İstanbul'un Altında Kimler Yaşıyor?" ve "Beyoğlu" başlıklı bu diziler, Türkiye basın tarihinde son derece nadir görülen bir sosyolojik bütünlük taşır.

Yaklaşık iki yıla yayılan bu üretim sürecinde Cumhuriyet, Son Posta ve Tan gazetelerinde yayımlanan toplam 76 (~ +3) = 79 röportaj hem klasik röportaj türünün hem de modern haberciliğin farklı biçimlerinin özelliklerini yansıtmıştır.

Röportajların yayımlanma sürecine bakıldığında; Cumhuriyet gazetesinde İlk röportajı 25 Mayıs 1935'te, sonuncusunda 6 Mart 1937'ye kadar devam ettiği, Son Posta'da 2 ay, Tan gazetesinde ise 1 ay süreyle yayımlandığı görülmektedir. Röportaj dizilerinin ilk bölümü 1935 yılında yayımlanmış, son bölümü ise 6 Mart 1937 tarihli

[424] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 151.
[425] Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 4-6.

Tan gazetesinde okurla buluşmuştur. Metinler güçlü bir öznel bakış açısına, sorun odaklı ve hareketli bir yapıya, yoğun betimleyici anlatıma, görgü tanıklığına dayalı bir dil kullanımına sahiptir. Derviş, bu röportajlarda hem gözlemci muhabir hem de anlatısal yorumcu olarak konumlanmıştır. Bu dizilerin yayımlanma süreci kronolojik olarak incelendiğinde, Cumhuriyet, Son Posta ve Tan gazeteleri arasında dağılan bir üretim hattı görülür[426].

Suat Derviş'in "Çöken İstanbul" çerçevesindeki röportaj dizileri aşağıda listelenmiştir.

Röportaj Dizisi	**Gazete**	**Tarih Aralığı**	**Röportaj Sayısı**
İstanbul Halkı Nerelerde Oturur?	Cumhuriyet	25.05–09.06.1935	9
Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz?	Cumhuriyet	30.12.1935–17.01.1936	11 + 1 ek
Acı Bir Anket: Veremlilerle Konuştum	Cumhuriyet	20.01–03.02.1936	9 + 1 ek
Günü Gününe Yaşayanlarımız	Cumhuriyet	03–17.04.1936	12
Çöken Boğaziçi	Son Posta	28.04–31.05.1936	25 + 1 ek
İstanbul'un Altında Kimler Yaşıyor?	Son Posta	24–28.06.1936	5
Beyoğlu	Tan	06.02–06.03.1937	6
Toplam			**79 röportaj**

Bu yedi seri, bugün için akademik literatürde en net tarih ve sayı bilgisi olan röportaj dizileridir. Çoğu Çöken İstanbul içinde toplanmış durumda; Özer'in makalesi de aynı dizileri tek tek tarihleriyle doğrulamaktadır. Bu diziler, yalnızca birer haber metni değil, aynı zamanda kentsel mekânın sosyal çözümlemesini yapan, İstanbul'un sınıfsal ve mekânsal örgütlenmesini ortaya koyan erken dönem metinlerdir. Derviş, İstanbul'un mahalle yapısını, gündelik yaşam pratiklerini ve sosyal tabakalaşmasını derinlemesine irdeleyerek saha temelli anlatının güçlü bir örneğini sunmuştur.

Bu röportajlarda Derviş'in odaklandığı başlıca temalar konut yoksulluğu ve kira sömürüsü, çoklu hane yapısı ve kalabalık yaşam, kadınların ev içi görünmeyen emeği, sağlık ve hijyen koşulları, verem ve kronik hastalıklar, göç–kentleşme ilişkisi ve ekonomik kriz ve güvencesiz çalışma biçimleridir. Röportajlardaki kadın karakterler çoğu zaman ev içi şiddet, yoksulluk, işsizlik ve çocuk bakımı gibi meseleler karşısında

[426] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 189.

açık sözlü, eleştirel ve kendini ifade edebilen öznelerdir. Derviş bu karakterleri dramatik bir dekor olarak değil, toplumsal eleştirinin taşıyıcıları olarak kurmuştur.

Bu dizilerde geliştirdiği iki yöntem, Türkiye basın tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Olayı anlatmakla yetinmez; olayın neden ortaya çıktığını, toplumsal eşitsizliklerle nasıl kesiştiğini, devlet politikalarıyla nasıl ilişkili olduğunu analiz etmiştir. Böylece röportaj, yalnızca bir "hikâye" değil, sınıf yapısını deşifre eden analitik bir metin hâline gelmiştir (Yapısal Şahitlik (Structural Witnessing)). Röportaj yaptığı kadınların sözlerini süsleyici alıntılar olarak değil, politik iddia ve toplumsal talep içeren cümleler olarak sunmuştur. Kadının sesini, metnin merkezine yerleştirmiş; bu yönüyle, bugünkü feminist sözlü tarih metodolojisinin tanımladığı pek çok ilkeyi erken dönemde sezgisel olarak uygulamıştır (Konuşan Kadın Tekniği).

Bu dizi röportajlar, dönemin medya politikalarıyla iki düzlemde temas etmiştir. Cumhuriyet'in resmî modernleşme söylemi aynı yıllarda "sağlıklı, güçlü, çalışkan Türk kadını" imgesini yaygınlaştırırken; Derviş'in metinlerinde veremli bedenler, kronik yoksulluk, güvencesiz işçilik ve bakım yükü altında ezilen kadınlar görünür olmuştur[427]. Bu karşıtlık, onun gazeteciliğini "resmî başarı anlatısının gölgesinde kalan gerçekleri ifşa eden" bir çizgiye yerleştirmiştir. Tek parti rejiminin Matbuat Kanunu ve sıkıyönetim uygulamaları ile basın üzerinde kurduğu denetime rağmen, Derviş doğrudan hükümeti hedef almadan, mikro hikâyeler ve bireysel tanıklıklar üzerinden güçlü bir toplumsal eleştiri geliştirmiştir. Böylece sansürle açık çatışmadan kaçınırken, otosansürü tamamen içselleştirmeyen ara bir etik pozisyon kurmuştur.

Oğurel'in belirttiği gibi, Derviş'in metinlerinde İstanbul'un semtleri, "toplumsal sınıfların coğrafyası" olarak okunmaktadır[428]. Moda ve Nişantaşı burjuva konforunun mekânları, Veliefendi, Kumkapı, Kasımpaşa gündelik emek döngüsünün görünmeyen yüzü, Üsküdar ve Eyüp yoksulluğun manevî hafızası, suriçi mahalleleri çok kültürlü bir tarihin son izleri olarak tasvir edilmektedir. Bu mekânsal duyarlılık, röportajları yalnızca haber olmaktan çıkararak kentsel sosyoloji için birincil kaynak niteliğine yükseltmiştir.

Kurumsal düzeyde bakıldığında Derviş'in gazeteciliği üç açıdan ayırt edicidir. Haberi çoğunlukla sokağa, işçi mahallelerine, hastanelere, fabrikalara taşıyarak kadın kalemiyle nadiren ilişkilendirilen "sert" toplumsal alanları konu edinmektedir (mekân

[427] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 386.
[428] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59.

seçimi). Kısa notlardan ziyade uzun soluklu dizi röportajlara yönelerek derinlemesine gözlem ve tanıklığa dayalı metinler üretmiş; böylece klasik röportaj türünü modernleştiren isimlerden biri olmaktadır (türsel tercih). Günlük gazetelerde kadrolu çalışması, onu "evden yazı gönderen hanım muharrir" tipolojisinden çıkarmıştır; sendika, işsizlik, sansür ve maaş pazarlığı gibi "erkek gazetecilere ait" sayılan sorunlarla aynı düzlemde yüz yüze getirmiştir (mesleki statü)[429].

Derviş'in toplumsal cinsiyet yaklaşımı, hiçbir zaman soyut ve yalnızca hak temelli bir söyleme indirgenmez. Onun için kadınların eşitliği, mekânsal güvenlik, ekonomik bağımsızlık, bedensel erişim imkânları, ev içi yüklerin görünür kılınması, kentsel yoksulluğun azaltılması ile mümkündür. Bu nedenle röportajlarında karşımıza çıkan kadın figürleri ev–işyeri arasında sıkışmış, bakım emeğinin ağırlığı altında ezilen, hukuki bilgiye ve kurumsal desteğe erişemeyen, göç etmiş veya kırılgan sınıflara ait öznelerdir. Derviş, bu kadınları pasif kurbanlar olarak değil, kendi hayatına dair yorum yapan, devlet kurumlarını eleştiren, çözüm üreten aktörler olarak tasvir etmiştir. Bu yönüyle Sabiha Sertel'le birlikte erken dönem eleştirel feminist gazeteciliğin kurucu temsilcilerinden biri hâline gelmiştir[430].

Suat Derviş'in müstear ad pratiği, yalnızca bireysel bir "ad seçme" zevki ya da edebî oyun değil; kimlik, cinsiyet, siyaset ve piyasa kesişiminde şekillenen çok katmanlı bir ad rejimi olarak okunmalıdır. Serdar Soydan'ın "Hatice Saadet'in/Suat Derviş'in Takma Adları" başlıklı çalışması, yazarın nüfustaki adının "Hatice Saadet" olduğunu; "Suat Derviş" adının ise hem aile içi bir tercih (ailesinin ona vermek istediği "Suat" adı) hem de erken Cumhuriyet edebiyat çevrelerinde tanınmasını sağlayan bir edebî kimlik olduğunu ortaya koyar[431]. Bu kimlik zamanla, yazarın asıl adıymış gibi edebiyat tarihlerine yerleşmiş; buna karşılık resmî kayıtlarda "Hatice Saadet Baraner" olarak varlığını sürdürmüştür.

Soyadı Kanunu sonrasında ailenin "Dervişoğlu" soyadını almasına rağmen, Suat Derviş'in yazın hayatında bu soyadını neredeyse hiç kullanmadığı; bunun yerine babasının ve dedesinin adını taşıyan "Suat Derviş" imzasını sürdürdüğü bilinmektedir. Soydan'ın aktardığı üzere, yazar önce gazeteci-yazar Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu ile evlenmiş, ardından 1941'de Türkiye Komünist Partisi Genel

[429] Seran Demiral, "Kişisel ile Sosyal Arasında Suat Derviş Karakterleri: Karanlıktan Hiçliğe Cinsiyetli Bedenler, Bedenleşmiş Duygular", *Kadın Çalışmaları Dergisi* 24/2 (2024): 2-4.
[430] Bora, *Kadınların Sınıfı,* 94-96.
[431] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 10-12.

Sekreteri Reşat Fuat Baraner ile yaptığı evlilik nedeniyle edebiyat tarihi kayıtlarında "Hatice Saadet Baraner" biçimi yaygınlaşmıştır[432].

Böylece doğum adı, evlilikleri ve kalem adı arasında çoklu bir kimlik dolaşımı oluşmuştur: nüfusta Hatice Saadet, resmî kayıtlarda Hatice Saadet Baraner, basında ve edebiyatta ise (Suat Derviş / Suat Derviş Baraner). Bu çoklu ad kullanımı, modern Türkiye'de kadın bir yazarın hem aile hem devlet hem de piyasa nezdinde farklı biçimlerde "adlandırılmasının" tipik ve çarpıcı bir örneğidir.

Suat Derviş'in evlilikleri, müstear ad kullanımının arka planını anlamak açısından önemlidir. Kaynaklar, yazarın sırasıyla Seyfi Cenap Berksoy, Selami İzzet Sedes ve meslektaşı Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu ile üç evlilik yaptığını; 1941'de ise dördüncü evliliğini Reşat Fuat Baraner ile gerçekleştirdiğini göstermektedir (Soydan 2021). Bazı biyografik çalışmalarda Reşat Fuat Baraner'in, bazı biyografik çalışmalarda Zübeyde Hanım'ın akrabaları üzerinden Atatürk ailesiyle de akrabalık ilişkisi bulunduğu belirtilmektedir; bu durum, Suat Derviş'in özel hayatının siyasal ve simgesel bağlamını daha da karmaşıklaştırır[433]. Onunla yirmi sekiz yıl yaşamıştır. İlk üç evlilik görece kısa sürmüş; asıl uzun ve politik açıdan belirleyici birliktelik, Yeni Edebiyat çevresinde tanıştığı Reşat Fuat Baraner'le yaptığı evlilik olmuştur. Bu evlilik, yazarın adının kamuoyu nezdinde "Suat Derviş Baraner" ve "Hatice Saadet Baraner" biçimlerinde anılmasına zemin hazırlamış; Tahsin Yıldırım'ın *Edebiyatımızda Müstear İsimler* başlıklı çalışmasındaki listede de bu iki biçimin, yazarın başka müstearlarıyla birlikte zikredildiği görülmüştür.

Böylece evlilikler, Suat Derviş'in müstear ad repertuvarını yalnızca duygusal-biyografik düzeyde değil, soyadı ve imza rejimi açısından da etkileyen kurucu bir unsur hâline gelmiştir. Bu tablo, kadın yazarların medeni hukuk ve aile ilişkileri üzerinden nasıl yeniden isimlendirildiğini ve bu yeniden isimlendirmenin mesleki görünürlükle nasıl iç içe geçtiğini göstermesi bakımından da önemlidir[434].

Gazeteciliğe 1921'de Yeni Şark gazetesinde başlayan Suat Derviş'in, Almanya'dan gönderdiği yazılar sırasında "Suat Fuat" imzasıyla anılan metinlere konu olduğu, Serdar Soydan'ın taramalarında ortaya çıkmaktadır. "Behire'nin Talipleri" ve "Ahmet Ferdi" gibi erken dönem tefrikalarla birlikte "Berlin Mektupları" ve

[432] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 15.
[433] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 15.
[434] Bulut, "Basında Çalışma İlişkileri", 19-20; Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 102-106.

"Almanya Mektupları" başlıklı yazı dizileri, Derviş'in otuzlu yaşlarından önce uluslararası muhabirlik deneyimi kazandığını ve bu sırada olası bir ilk müstearın dolaşıma girdiğini düşündürmektedir.

1930'ların başında mizah dergisi *Akbaba*'da "Evlenmek İstiyorum" adlı romanı "Ben" takma adıyla yayımlaması, yazarın henüz siyasal baskının en sert biçimlerine maruz kalmadığı bir dönemde dahi farklı bir imza kullanma ihtiyacı duyduğunu gösterir. Aynı dönemde hem "Suat Derviş" hem "Ben" imzalı öykülerin yan yana çıkması, onun okurla kurduğu ilişkiyi, tür ve mecraya göre farklılaştırma eğilimine işaret eder (Soydan 2021, 99-183). Bu erken dönem, müstearın öncelikle "oyunbaz", türsel esnekliği arttıran ve okur beklentileriyle oynayan bir araç olarak kullanıldığı evredir; siyasal hayatta kalma motivasyonunun henüz ön planda olmadığı, fakat çoklu kimlik kullanımının zihinsel altyapısının kurulduğu bir dönemdir.

Soydan'ın çalışması, 1931'den itibaren Hatice Hatip imzasının giderek görünür hâle geldiğini; bu takma adın hem yazarın nüfustaki adı "Hatice'yi hem de annesinin ailesine atfen "Hatipzade" kökünü birleştiren bilinçli bir tercih olduğunu ortaya koyar[435]. Berlin dönüşü Son Posta'daki yazı ve tefrikalarda sıkça görülen bu imza, özellikle uyarlama metinler ve bazı roman tefrikalarının altında yer almıştır. "Bir Haremağasının Hatıraları" gibi romanların Türkçe dolaşıma giriş sürecinde Hatice Hatip imzasının kullanıldığına dair bulgular hem Soydan'ın hem de Cumhuriyet'in Öncü Kadınları: Tarih Yazanlar, Sınırları Aşanlar adlı çalışmanızda yaptığınız analizlerle örtüşmektedir[436].

1934 yılında Son Posta'da tefrika edilen "Mumya" ve "Bu Başı Ne Yapalım?" romanlarının ise Suat Suzan imzasıyla yayımlanması, Derviş'in roman türünde dahi farklı bir imzayla görünmeyi tercih edebildiğini göstermektedir. Yazar, 1935–36'da Cumhuriyet gazetesinde çalışırken bu kez "Süveyda H." müstearını kullanmış; daha çok adaptasyon ve çeviri öykülerde, yer yer de telif metinlerde bu imzaya başvurmuştur[437].

"Suzet Doli" ve varyantı "Sujet Doli" imzaları ise Almanya yıllarıyla ilişkili olduğu düşünülen, fakat izleri daha çok Türkiye'deki gazetelerde görülen müstearlardır. Soydan, Haber ve Bugün gibi gazetelerde "Suzet Doli öykülerinden

[435] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 99-183.
[436] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 151-187; Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 99-183.
[437] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 110.

çeviriler" yapan Suat Derviş'in, aslında Almanya'da yazdığı metinleri Türkçe 'ye aktarırken kendi takma adından "çeviri yapar gibi" davrandığını belirtmiştir[438]. Bu durum, müstearın yalnızca saklanma değil, uluslararası edebî dolaşımın bir aracı hâline geldiğini gösterir. Dolayısıyla bu dönemde müstear, bir yandan ulus ötesi okurla kurulan ilişkiyi kolaylaştıran bir "marka adı", diğer yandan da telif, çeviri ve adaptasyon sınırlarını bulanıklaştıran karmaşık bir hak sahipliği rejiminin parçası olarak işlev görmüştür.

1940'ların başında Yeni Edebiyat dergisinde görülen Y. R. Silsüpür imzası, TKP çevresindeki kolektif imza rejiminin bir parçası olarak yorumlanmaktadır; dönemin tanıkları, Suat Derviş ile Reşat Fuat Baraner'in zaman zaman birbirlerinin isimleriyle de yazdıklarını aktarmaktadır[439]. 1940'ların ikinci yarısında Ankara'da Kudret gazetesinde çalışan Derviş'in Leman Tahir müstearıyla kentsel yoksulluk ve kamu hizmetleri üzerine yaptığı röportajlar; yine aynı gazetede çocuk masallarını "Masalcı Teyze" imzasıyla yayımlaması, sınıfsal eleştiriyi çocuk edebiyatı alanına taşıyan özgün bir hat kurduğuna işaret etmektedir. 1953'te bir Ankara gazetesinde (Cavit Oral'ın Hürses'i) yeniden tefrika edilen Bir Haremağasının Hatıraları romanının bu kez "S.B." kısaltmalı bir imzayla yayımlanması, yazarın adının artık doğrudan kullanılmadığı; fakat Saadet/Suat Baraner'in baş harflerinin korunarak "tanıyanın tanıyacağı" bir geçirgenlik alanı yaratıldığını düşündürmektedir[440]. 1963'te Türkiye'ye kesin dönüşünden sonra da Behçet Necatigil'e yazdığı mektupta belirttiği üzere, çocuk dergilerinde ve günlük gazetelerde "müstear isimlerle roman ve hikâyeler" yazmayı sürdürmüş; ancak bu geç dönem müstearlarının tamamı henüz tespit edilememiştir[441].

Bu kronoloji, Tahsin Yıldırım'ın geniş listesinde yer alan Saadet Hatip, Suat Suzan, Suat Derviş Baraner, Y. R. Silsüpür, Süveyda/Süveyda H., Hatice Hatip, Hatip, S. D., Sujet/Suzet Doli, Emine Hatip, H. Süveyda gibi çok sayıda imzayı, tek bir biyografinin farklı siyasal, mekânsal ve türsel evreleri olarak yeniden düşünmeyi gerektirir. Hatice Hatip – Suat Suzan – Suzet Doli hattına ait tablolaştırma, bu çoklu kimliğin hem kronolojik hem türsel haritasını çıkarmayı mümkün kılmaktadır[442]. Bu harita aynı zamanda, Türkiye'de kadın bir yazarın üretiminin ne ölçüde parçalı, dağınık ve farklı imzalar altında görünür kılındığını; dolayısıyla bibliyografik ve

[438] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 111.
[439] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 108.
[440] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 112.
[441] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 101.
[442] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 151-187.

arşivsel çalışmaların bu müstear rejimini hesaba katmadan tamamlanamayacağını da ortaya koyar.

Suat Derviş'in gazetecilik ve yazarlık serüveninde müstear isim kullanımı, salt "edebî bir tercih" ya da "oyunbaz bir yazar jesti" olarak okunamaz; tersine hem Almanya'daki erken dönem deneyimlerinde hem de Türkiye'deki yasaklı yıllarında, doğrudan siyasal baskıların, yayıncılık piyasasının ve kadın bir sosyalist yazar olarak yaşadığı dışlanmanın ürettiği zorunlu bir strateji olarak belirir. Bu strateji, bir yandan onun yazın alanında "var olmaya devam etme" iradesini gösterirken, diğer yandan da Türkiye'de ve Avrupa'da solcu, kadın ve profesyonel bir gazeteci-yazar olmanın yapısal risklerini görünür kılmaktadır.

Almanya yıllarında müstear isim kullanımı, öncelikle piyasa uyumu ve kültürel kabul görme ihtiyacından doğar. Derviş'in, Ullstein gibi büyük bir yayınevinin bünyesinde çalışırken adını ve soyadını kısaltarak "Suzet Doli" imzasını önermesi, Almanca okur nezdinde "daha kolay telaffuz edilen, daha tanıdık" bir kadın yazar kimliği yaratma çabasının göstergesidir. Burada müstear, siyasal bir zorunluluktan çok, enternasyonal bir yayın piyasasında yer edinmenin aracı olarak işlev görmektedir. Yazar, aynı anda hem kendi adıyla hem müstearıyla yazı üretmeye devam ederek iki düzlemli bir görünürlük kurmuştur. Türkiye'deki okura "Suat Derviş" imzasıyla seslenirken, Alman ve diğer Avrupa okurlarına "Suzet Doli" olarak ulaşmıştır. Bu ikili dolaşım, bir yandan adının Türkiye'de unutulmamasını sağlarken, diğer yandan Avrupa yayıncılık alanında esnek ve uyarlanabilir bir profesyonel pozisyon edinmesine imkân vermiştir.

Ancak II. Dünya Savaşı öncesi Avrupa'da yükselen faşizm ve Türkiye'de 1940'lardan itibaren sertleşen antikomünist atmosfer, müstear isim kullanımını piyasa stratejisinden siyasal hayatta kalma aracına dönüştürür[443]. Tan Matbaası'na yönelik saldırılar, sol basına açılan davalar ve özellikle Suat Derviş'in eşi Reşat Fuat Baraner'in TKP davasında baş sanık olarak uzun yıllar cezaevinde tutulması, Derviş'in adını fiilen "yasaklı" bir konuma iter.

[443] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 109.

Bu dönemde Babıali'nin kapılarının ona kapalı oluşu, yalnızca ideolojik bir dışlama değil, aynı zamanda ekonomik bir kırılmadır: Derviş, mesleğini kendi adıyla icra edemediği için romanlarını, piyeslerini, radyo skeçlerini ve çevirilerini müstear adlarla ya da başka yazarların imzalarıyla dolaşıma sokmak zorunda kalır[444].

Ekonomik hayatta kalma boyutu açısından, gazetelere takma adlarla tefrika edilen romanlar, radyoda başka yazarların imzasıyla oynanan piyesler, meslek dergilerine yazdığı makaleler ve çevirilerin, Derviş'in ailesinin temel geçim kaynağı hâline geldiği söylenebilir. Yazar, "kalemiyle geçinen bir emekçi" olarak, imzasız ya da başkasına ait görünen metinler üzerinden kendi emeğinin karşılığını almaya çalışmıştır.

Sembolik görünmezlik boyutu açısından, Türkiye'nin en üretken kadın gazeteci ve romancılarından biri olarak, aynı dönemde eş zamanlı olarak hem çok sayıda metin üretmiş hem de bu üretimin önemli bir kısmı kamuoyu gözünde kendi adına yazılmış sayılmamıştır. Bu durum, "sembolik yok oluş" kavramının ifade ettiği mekanizma ile örtüşür; Suat Derviş, tam da en yoğun üretim döneminde, kamusal alanda kısmen silinmiş bir figüre dönüşür. Böylece müstear, yalnızca hukuki ve siyasî bir tedbir değil, aynı zamanda feminist medya kuramının tartıştığı görünmezleştirme pratiklerinin somut bir örneği hâline gelir.

Etik ve mesleki süreklilik boyutu açısından, müstear isimle yazmak, Derviş için yalnızca bir "saklanma" tekniği değil; aynı zamanda gazetecilik ve yazarlık etiğini kesintiye uğratmama kararlılığının ifadesi olarak açıklanabilir. Siyasal iklim, adının görünürlüğünü engellediğinde o, metinlerinin sürekliliğini korumayı seçmiştir. Farklı türlerde –roman, oyun, radyo piyesi, senaryo, makale– üretime devam etmesi, yazıyı bir "varoluş pratiği" olarak gördüğünü göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında, müstear kullanımının sonucu sadece bireysel bir "kaybolma" değil; aynı zamanda otoriter rejim koşullarında eleştirel kalemi hayatta tutan bir direniş biçimidir.

1953'te Paris'e gidişi, bu direniş stratejisini uluslararası bir boyuta taşır. Paris yıllarında roman ve hikâyelerinin farklı dillerde yayımlanması, özellikle *Ankara Mahpusu*'nun Fransızcaya çevrilerek Avrupa okuruyla buluşması, Derviş'in "yasaklı yerli yazar" statüsünü aşarak transnasyonel bir yazar kimliğine evrilmesine zemin

[444] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 382.

hazırlar[445]. Burada da müstear ve çeviri yoluyla dolaşıma giren metinler hem Türkiye'deki siyasal baskıyı aşmanın hem de Avrupa edebî piyasasına eklemlenmenin aracıdır. Bu süreçte kullanılan takma adlar, artık yalnızca sansürden kaçmanın değil, uluslararası edebî piyasaya yerleşmenin de bir biçimi hâline gelmiştir.

Ne var ki 1963'te Türkiye'ye kesin dönüşün ardından siyasal iklimin tam anlamıyla değişmemiş oluşu, Babıali'nin kapılarının büyük ölçüde kapalı kalmasına yol açar. Derviş, eşinin cezaevinden çıkışıyla birlikte yeniden İstanbul'a döner; fakat bir zamanlar tam zamanlı muhabir ve romancı olarak bulunduğu basın kurumlarına artık "riskli isim" olarak görülerek kabul edilmez[446]. Bu koşullar altında müstear adla üretim, bu kez "geri dönüş" ün bedeli olarak ortaya çıkar: Yazar, kendi ülkesinde kalabilmek için kendi adından kısmen vazgeçmek zorundadır. Bu, bireysel biyografinin ötesine geçen, yapısal bir tabloyu da gösterir: Solcu bir kadın gazetecinin mesleğini sürdürebilmesi, çoğu zaman kendi imzasını geri çekmesine, görünürlüğünden feragat etmesine bağlanmaktadır.

Sonuç olarak, Suat Derviş'in müstear isim kullanım pratiği, hem Almanya'daki erken dönem gazetecilik deneyimlerinden hem de Türkiye'deki yasaklı, sansürlü ve yoksullukla iç içe geçmiş yıllarından süzülen çok katmanlı bir olgudur. Sebep–sonuç ilişkisi içinde bakıldığında: Almanya'da müstear, piyasa uyumu ve uluslararası kabul görme amacının bir uzantısıdır; Türkiye'de 1940'lardan sonra ise siyasal baskılar, adının fiilen yasaklanması ve ekonomik hayatta kalma mücadelesi nedeniyle zorunlu bir stratejiye dönüşür. Paris yıllarında bu stratejiye uluslararası dolaşıma katılma arzusu eklenir. Böylece müstear, Suat Derviş'in yalnızca "ikinci bir imzası" olmaktan çıkıp, erken Cumhuriyet döneminde sosyalist bir kadın gazeteci-yazarın sansür rejimleri ve piyasa mekanizmaları karşısında geliştirdiği hayatta kalma, direnme ve mesleki süreklilik stratejisinin merkezî bir unsuru hâline gelir.

Bu açıdan müstear isimler, biyografik bir ayrıntıdan ibaret değildir; Türkiye'de kadın gazetecilerin görünürlüğü, emek rejimi, yayıncılık piyasasının cinsiyetli yapısı ve feminist medya analizinin temel kavramları açısından ele alınması gereken kurucu bir düşünsel düğüm noktasıdır. Müstear kullanımının tarihsel seyri, aynı zamanda kadın gazetecilerin basın alanındaki varlığının hangi yapısal mekanizmalar tarafından görünmezleştirildiğini anlamak için de kritik bir gösterge niteliği taşımaktadır.

---

[445] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 12.
[446] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 31-32.

Bu nedenle müstear, kadın gazeteciliğinin tarihini yazarken göz ardı edilmemesi gereken yapısal bir değişkendir. Bu müstear rejimi hesaba katılmadığı sürece yalnız Suat Derviş'in gerçek üretim hacmini değil, kadın gazeteciliğinin erken Cumhuriyet basın tarihindeki niceliksel payını da sağlıklı biçimde tespit etmek mümkün değildir.

Müstear adların ardında çoğalan kimlik katmanlarına rağmen, Suat Derviş'in kendi mesleki özdeşlik tanımı son derece nettir: O, her şeyden önce "muharrir"dir. Bu özdeşlik, önceki alt bölümlerde tartışılan saha temelli eleştirel direnç ile çelişmek yerine, onu tamamlayan bir "meslek etiği çekirdeği" olarak ortaya çıkar. 1936 tarihli bir polemikte kendisine yöneltilen "*Suat Derviş'e verilen titr'e acıyoruz*" ifadesine verdiği yanıt, bu özdeşliğin en berrak ifadesi olarak okunur.

Derviş, kendisine atfedilen unvanın ne "kontes", ne "düşes", ne "kraliçe", ne "profesör", ne de herhangi bir resmî makam olmadığını vurgulamıştır; tek unvanının muharrir olduğunu, bunu da kimsenin "babasının kesesinden, rüşvet, iane, sadaka veya taltif" olarak vermediğini, on altı yaşından itibaren tam on altı yıl boyunca çalışarak kazandığını belirtmiştir. Bu unvanı "yegâne serveti, biricik iftiharı ve ekmeği" olarak tanımlaması, yazarlığı ve gazeteciliği yalnızca "doğuştan gelen bir yetenek" değil, uzun soluklu emek ve geçim mücadelesinin sonucu olarak konumlandırdığını göstermiştir[447].

Bu vurgu, Derviş'in hem ulusal hem uluslararası alanda "kalemiyle yaşayan" bir emekçi olarak kendisini konumlandırmasıyla birleşmiştir. Avrupa'da bulunduğu yıllarda dahi geçimini yazarlıkla sağladığını özellikle belirtmesi, "muharrir" unvanını sınıfsal ve mesleki bir pozisyon olarak sahiplenmesinin devamıdır[448]. Gazetecilikten "en az on altı yıl ekmek yediğini" söylemesi "Muharrirliği" "yegâne serveti, biricik iftiharı ve ekmeği" olarak tanımlaması, Türkiye'de kadın gazetecilerin yalnızca sembolik figürler değil, fiilen geçimini bu işten sağlayan profesyonel emekçiler olduklarını göstermesi bakımından da tarihsel bir eşiktir[449].

Bu "muharrirlik" özdeşliği, onun ulusal sınırların çok ötesinde, Avrupa'daki kültürel ve siyasal dönüşümleri gözlemlediği yıllarda da devam etmiştir. Berlin, Paris ve Moskova'da geçirdiği dönem, yalnızca bir entelektüel temas alanı değil; gazetecinin habere ve hakikate dair sorumluluğunu yeniden tanımlayan bir deneyim

[447] Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 20; Berktay, *Tarihin* Cinsiyeti, 209.
[448] Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 21-22.
[449] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 55-60.

alanıdır. Derviş'in Avrupa gözlemleri, ulus ötesi propaganda rejimlerini, kitle kontrol tekniklerini ve savaş ekonomisinin toplumsal maliyetini yakından inceleme fırsatı sunmuş; bu ortam, haberin yalnızca aktarılacak bir bilgi değil, ideolojik ve sınıfsal anlamları olan bir "yorumlama eylemi" olduğunu ona sezgisel bir biçimde öğretmiştir[450].

Bu mesleki özsaygı ve bağımsızlık vurgusu, Suat Derviş'in özel hayatında ve siyasal örgütlenme pratiklerinde de kendisini göstermiştir. Kaynaklar, onun Türkiye Devrimci Kadınlar Birliği'nin kurucuları arasında yer aldığını ve derneğin ilk toplantılarından birinde "TKP Genel Sekreteri Reşat Fuat Baraner'in eşi" olarak takdim edilince ayağa kalkarak:

"*Ben yazar Suat Derviş'im, kimsenin karısı olarak yâd edilemem*.

dediğini aktarmıştır[451].

Bu çıkış, müstear adlara mecbur kaldığı uzun bir döneme rağmen öznenin daima "yazar Suat Derviş" olarak kalması gerektiğine dair ısrarının politik bir ifadesi olarak okunabilir. Derviş burada hem patriyarkal aile rejimine hem de sol örgütlenmelerde kadının çoğu zaman "bir erkeğin eşi" sıfatıyla anılmasına karşı açık bir itiraz dile getirmiştir. "Muharrir" unvanı, böylece sınıfsal ve mesleki olduğu kadar, feminist bir özneleşme iddiasının da taşıyıcısı hâline gelmiştir.

Suat Derviş'in mesleki özdeşliğinin erken oluşumunda, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında Nazım Hikmet'le kurduğu entelektüel temas belirleyici bir rol oynamıştır. Aile dostu iki ailenin çocukları olarak Moda semtindeki komşulukları dönemine ilişkin çeşitli biyografik anlatılar, Nazım'ın onun henüz on üç–on dört yaşlarında kaleme aldığı bir metni kendisinden habersiz gazeteye gönderdiğini aktarmıştır[452]. Bu olay, yalnızca bir "tesadüfi yayınlanma" anı değildir; Derviş'in çok erken yaşta yazısı yayımlanmış biri olmanın yükünü de hazzını da deneyimlemiştir. Yazının kamusal niteliğiyle yüzleşmesine, eleştiri ve görünürlük gerilimini tanımasına imkân vermiştir. Böylece 'muharrirlik', onun için yalnızca yetişkinlik çağında kazanılmış bir mesleki kimlik değil, çocukluk döneminde filizlenen bir yazı bilincinin sürekliliğidir.

[450] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59; Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 22.
[451] Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, 215.
[452] Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi,* 48.

Fotoğraf 8.2.10: Suat Derviş
Kaynak: Sanat Kritik (23.01.2024) Sürgünde Suat Derviş'le Nazım Hikmet'in Dayanışması https://sanatkritik.com/yazilar/surgunde-suat-dervisle-nazim-hikmetin-dayanismasi/

Suat Derviş'in 1950'ler Fransa'sındaki sürgün yılları, yalnızca yeni bir coğrafyaya uyum süreci değil, aynı zamanda yazarın mesleki kimliğini ulus ötesi bir dayanışma ağı içinde yeniden kurduğu bir evre olarak görülmelidir. Saadet Özen Dalkaya'nın yayıma hazırladığı belge, bu sürecin merkezine Nazım Hikmet'in Louis Aragon'a hitaben yazdığı mektubu yerleştirir; mektup, hem Suat Derviş'in maddi-manevi koşullarını görünür kılan bir tanıklık, hem de uluslararası komünist entelektüel ağların işleyişini gösteren bir düğüm noktası olarak okunabilir.

Burada özellikle vurgulanması gereken nokta şudur: Suat Derviş'in müstear kullanımı ile ekonomik-siyasal baskılar arasındaki bağ, ancak bu mektuplar sayesinde "somutlaştırılabilir bir tarih" niteliği kazanmıştır.

Bu mektup tek başına ortaya çıkmış bir jest değildir; öncesinde, Suat Derviş'in 1953'te ablası Hamiyet Hanım'la birlikte çıktığı zorunlu Fransa sürgününden Nazım Hikmet'e gönderdiği iki mektup bulunmaktadır. Bu mektuplardan birinde, Türkiye'den ayrılışını "zehirlenme şüphesiyle başlayan süreç, yirmi dört saat hudutta tutulma ve pasaportunun zorla teslim alınması" şeklinde anlatır; ardından "sonra memleketten çıktım" diyerek kendi sürgününü "açık hava zindanlarında yaşama" metaforu ile tanımlar. Aynı mektupta Nazım'a hitaben:

"Sen yıllarca hapishanede idin. Ben on beş seneden beri açık hava zindanlarında yaşadım."

Cümlesini kurmuştur; ikinci mektupta ise sürgündeki sefaletini anlattığı "*Açım. Ona göre beni düşün…*" sözleri sadece kişisel bir yakınma değil, Türkiye'de kadın

gazetecilerin 1940'lar ve 1950'lerde maruz kaldığı sistematik dışlama rejiminin edebi bir belgesidir. Bu ifadeler, Derviş'in uzun yıllara yayılan siyasal baskı deneyimini bir yandan Nazım'ın hapis yıllarıyla kıyaslarken, diğer yandan onun gazetecilik ve yazarlık pratiğini hem Türkiye'de hem sürgünde doğrudan ekonomik hayatta kalma meselesine bağlamıştır[453]. Bu arka plan üzerinde, Nazım Hikmet'in Aragon'a mektubu, Suat Derviş'in kendi ifadesiyle "muharrir" olarak ayakta kalma mücadelesinin uluslararası bir dayanışma jestiyle kesiştiği anı temsil etmiştir. Nazım, Aragon'a hitabında Suat Derviş'i "Türkiye'nin en tanınmış ve en çok sevilen romancılarından biri" olarak tanımlamıştır; onun Türkiye Komünist Partisi üyesi olduğunu, o sırada cezaevinde bulunan Merkez Komite sekreteri Baraner'le evliliği nedeniyle ağır baskılara maruz kaldığını ve Paris'te son derece zor ekonomik koşullarda yaşadığını vurgulamıştır.

Fotoğraf 8.2.11: Suat Derviş Nazım Hikmet ile Fransa'da bir konferansta sohbet ederken çekilen son fotoğrafları.
Kaynak: Nazım Hikmet ve Suat Derviş **(**22.01.2012), https://evvel.org/nazim-hikmet-ve-suat-dervis

Nazım Hikmet'le dayanışma, yalnızca Derviş'in gençlik yıllarında yaşanan edebî teşvikle sınırlı kalmamış; 1950'lerdeki sürgün döneminde çok daha somut ve hayatî bir nitelik kazanmıştır. Aragon'a yazdığı mektupta Nazım, Suat Derviş'i "Türkiye'nin en tanınmış ve en çok sevilen romancılarından biri" olarak tanımlamıştır; onun TKP üyesi olması ve Reşat Fuat Baraner'le evliliği sebebiyle ağır siyasal baskılara maruz bırakıldığını, Paris'te ise son derece zorlayıcı ekonomik koşullarda yaşam mücadelesi verdiğini özellikle vurgulamıştır. Bu betimleme, Derviş'in sürgündeki durumunu yalnızca bireysel bir yoksulluk hali değil, Türkiye'deki siyasi

[453] Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi,* 250-251.

baskı rejiminin kadın bir gazeteci-yazar üzerinde yarattığı yapısal kırılganlığın dışa vurumu olarak konumlandırmıştır[454].

Bu bağlamda Nazım, Aragon ve Elsa Triolet'den "maddi ve manevi" destek talep etmiştir; Derviş'in Fransızca ya da Almanca öyküler, makaleler ve röportajlar yazabileceğini, romanlarının Fransa'da ilgi görme potansiyeli taşıdığını belirterek ona düzenli bir yayın imkânı sağlanmasını rica etmiştir. Mektupta kullandığı ton giderek daha ısrarlı bir nitelik kazanmıştır; Nazım, Derviş'in Paris'te en az iki-üç ay "kendi işiyle, yani kalemiyle yaşayabilmesini" mümkün kılacak bir destek hattının oluşturulmasını talep etmiştir ve bu sürecin onun "iki-üç aylık emeğiyle" hayatını idame ettirmesine imkân vereceğini belirtmiştir[455].

Bu mektup, bir yandan Derviş'in Avrupa'daki transnasyonel entelektüel çevrelerle kurduğu bağların niteliğini somutlaştırırken, diğer yandan da uzun yıllar "muharrir" unvanıyla çalışan bir kadın yazarın siyasal baskılar, sansür ve işsizlik nedeniyle nasıl bir ekonomik kırılganlığa sürüklendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Böylece mektup, yalnızca iki entelektüel arasındaki kişisel bir dayanışma örneği değil, aynı zamanda erken Cumhuriyet dönemi kadın gazetecilerinin mesleki kırılganlığını ve ulus ötesi dayanışma ağlarının bu kırılganlığı nasıl telafi etmeye çalıştığını belgeleyen tarihsel bir tanıklık niteliği taşımaktadır.

26 Mart 1955 tarihli Nazım Hikmet–Louis Aragon mektubu, Suat Derviş'in Fransa'daki yazarlık hayatı açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Mektup sonrasında, Derviş 1956'dan itibaren Europe ve Les Éditeurs Français Réunis gibi Fransa Komünist Partisi'ne yakın dergi ve yayınevlerinde öykü, roman ve düzyazılar yayımlatmaya başlamış; böylece 1963'te Türkiye'ye dönüşüne kadar Paris'te görece daha "güvenli" ve "istikrarlı" bir yaşam sürdürmüştür[456]. Bu çerçevede Aragon'a yazılan mektup, yalnızca dostane bir referans değil; sürgünde bir kadın yazarın "kalemiyle geçinme" imkânını yeniden kuran, ulus ötesi bir emek ve dayanışma müdahalesi olarak kavramsallaştırılmalıdır.

---

[454] Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, 249.

[455] Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi,* 251; "Suat Derviş ve Atatürk'ün Ölümü", Sanat Kritik, 10 Kasım 2025, https://sanatkritik.com/eski/kulliyat/suat-dervis-ve-ataturkun-olumu/

[456] "Sürgünde Suat Dervişle Nazım Hikmet'in Dayanışması", Sanat Kritik, 11 Kasım 2025, https://sanatkritik.com/yazilar/surgunde-suat-dervisle-nazim-hikmetin-dayanismasi/

Bu tablo, Derviş'in kendisini tanımladığı "muharrir" unvanının nasıl bir uluslararası meslek dolaşımına bağlandığını göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye'de on altı yaşından itibaren "on altı yıl çalışarak" kazandığını vurguladığı bu unvan, sürgünde Nazım'ın Aragon'a hitabında "kalemiyle geçinebilecek, Fransızca öykü, röportaj ve roman üretebilecek" profesyonel bir yazar kimliğine dönüşmüştür. Nazım–Aragon–Suat üçgeni, böylece hem ulus ötesi entelektüel ağların hem de kadın bir yazarın bu ağlar içindeki kırılgan ama etkin pozisyonunun araştırılabileceği bir kesişim alanı sunmaktadır. Mektup, erken Cumhuriyet dönemi kadın gazeteciliğini yalnızca ulusal basın tarihinin sınırları içinde değil, sürgün, yoksulluk, dayanışma ve profesyonel emek rejimi bağlamında yeniden düşünmeyi mümkün kılan bir birincil kaynak niteliği taşımaktadır.

Tez bağlamında bu mektup, Derviş'in sürgün yıllarına dair çoğu zaman genel ifadelerle geçilen "sefalet" ve "yalnızlık" deneyimini tarihsel olarak tarihlendirilebilir ve somutlaştırılabilir bir belge üzerinden tartışma imkânı sağlaması, Nazım'ın mektuptaki dili, Suat Derviş'in edebî ve gazetecilik kapasitesinin dönemin önde gelen komünist entelektüelleri tarafından nasıl algılandığını göstermesi bakımından onun uluslararası düzeyde tanınırlığına dair güçlü bir dış tanık olması, mektup sayesinde, Türkiye'de sansür, işsizlik ve siyasal baskı nedeniyle müstear isimlere ve "görünmez emek" biçimlerine zorlanan bir kadın gazeteci-yazarın, sürgünde de yine "kalemiyle yaşama" mücadelesini sürdürmesi; ancak bu kez transnasyonel dayanışma ilişkileri sayesinde mesleki sürekliliğini sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Şair Nazım Hikmet'in Suat Derviş'e duyduğu tek taraflı hayranlık, yalnızca kişisel bir duygu dünyasının yansıması değil, aynı zamanda onun edebî ve entelektüel kimliğine duyulan saygının dışa vurumu olarak da değerlendirilmelidir. 1920'de yayımlanan "Gölgesi" adlı şiirini Derviş'e ithaf ettiği bilinir; ancak bu ithaf, basit bir romantik jestten ziyade, Nazım'ın genç bir kadın yazarın direngen karakterini ve mesleki kararlılığını fark edip kayda geçirdiği bir tanıklık niteliği taşımaktadır. Nitekim Nazım Hikmet'in hem mektuplarında hem de bu şiirde çizdiği portre, Derviş'i yalnızca yakın bir dost ya da yoldaş olarak değil, "baş eğmeyen bir kadın yazar" figürünün dışarıdan gözlemlenen örneği olarak konumlandırmıştır.

Şiirde yer alan

"Ağlasa da gizliyor gözlerinin yaşını; Bir kere eğemedim bu kadının başını..."

dizeleri, kişisel bir duygulanımdan çok daha fazlasını temsil etmektedir. Bu sözler, Derviş'in siyasi duruşunu, mesleki özsaygısını ve baskı karşısında geliştirdiği direnci edebî bir imgeye dönüştürmüştür[457]. Bu nedenle "Gölgesi" şiiri, yalnızca bir şiirsel hatırlatma değil; erken Cumhuriyet'in ataerkil ve siyasal baskı ortamında kendi kimliğini ve mesleğini korumak için mücadele eden bir kadın gazetecinin edebî bir direnç belgesi olarak görülmelidir.

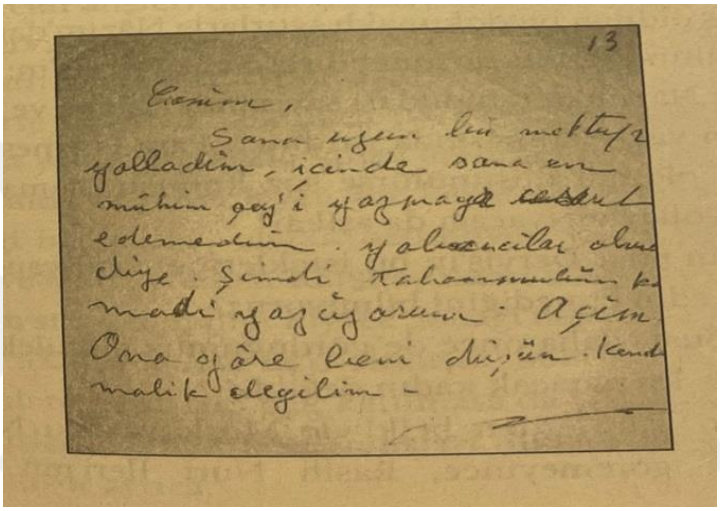

Fotoğraf 8.2.12: Suat Derviş'in Nazım Hikmet'e mektuplarından bir örnek
Kaynak: Liz Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, (Remzi Kitabevi, 2008), 250 -251.

> *"Canım,*
>
> *Sana uzun bir mektup yolladım, içinde sana en önemli şeyi yazmaya cesaret edemedim. Yabancılar okur diye. Şimdi kahramanım kalmadı yazıyorum. Açım. Ona göre beni düşün. Kendi malik'i (sahibi) değilim."*[458]

Bu not, kişisel bir aciliyet ve çaresizlik duygusu taşımaktadır. Yazar, yabancıların okuma ihtimaline karşı önemli bir sırrı mektubuna eklemekten çekinmiş, ancak içinde bulunduğu durumun (özellikle "Açım" ifadesi) yarattığı zorluk nedeniyle konuyu ertelemeden yazmıştır. "Şimdi kahramanım kalmadı" ifadesi, yazarın kendisine destek olan veya moral veren birilerini kaybettiğini ya da artık kimseden yardım alamadığını ima edebilir. "Kendi malik'i değilim" ifadesi ise yazarın üzerinde bir otorite veya baskı olduğunu, kendi kararlarını alamadığını veya fiziksel

[457] Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi,* 55.
[458] Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi,* 251.

özgürlüğünün kısıtlandığını düşündürmektedir. Bu not, tarihi bir figür olan Suat Derviş'in kişisel evraklarına ait ve yazarın zorlu sürgün, baskı dönemlerindeki duygusal ve maddi çaresizliğini yansıtan önemli bir tanıklık metnidir[459].

Bütün bu süreç boyunca Derviş, kendisini "yalnız edebiyatçı" ya da "yalnız gazeteci" olarak tanımlamayı reddeder; yazıyı, sosyalist ve feminist bir vicdanın aracı olarak sahiplenmiştir. 1940'ların başında Reşat Fuat Baraner'le birlikte Türkiye'de toplumsal gerçekçi akımın ilk yayın organlarından sayılan Yeni Edebiyat dergisini çıkarmıştır; burada kısa öyküler, fıkralar ve eleştiriler kaleme alarak sanatsal üretimini açıkça politik bir çerçeveye yerleştirmiştir[460].

1944 Türkiye Komünist Partisi soruşturmaları sırasında Suat Derviş hem parti üyeliği hem de Reşat Fuat Baraner'i sakladığı iddiasıyla yargılanmıştır ve bir yıl hapse mahkûm edilmiştir. Kendi aktarımlarında ve tanıklıklarda, "altı yüz erkek arasında tek kadın olarak askerî hapishanede mevkuf yattığını" söylemesi hem dönemin cinsiyetli adalet "sistemini hem de politik baskının boyutunu çarpıcı biçimde gözler önüne sermektedir. Bu deneyim, onun "başını eğmeyen kadın" imgesini yalnızca edebî bir metafor olmaktan çıkarmıştır; somut bir ceza rejimi ve siyasal şiddet bağlamına yerleştirmiştir.

Gazeteci kimliği, bu baskı koşullarında da sürekliliğini korumuştur. Derviş, Türkiye'den Avrupa'ya haber için giden ilk kadın muhabirlerden biri, Türkçe bir gazetede kadın sayfası yöneten ilk editör ve aynı zamanda Türkiye'deki ilk basın sendikasının kurucularından ve yöneticilerindendir. Bu sendikal deneyim, onun "muharrirlik" unvanını yalnızca bireysel bir başarı değil, mesleki kolektiviteyi ve gazetecilerin ortak hak mücadelesini kuran bir zemin olarak gördüğünü göstermektedir. 1970'te Türkiye Devrimci Kadınlar Birliği'nin kurucuları arasında yer alması ve burada da "yazar Suat Derviş" kimliğini kolektif bir kadın mücadelesinin parçası olarak konumlandırması, gazeteciliği ile politik aktivizmi arasındaki sınırları iyice geçirgen kılmıştır.

Ayrıca Derviş'in Türkiye'nin ilk basın sendikalarından birinin kurucuları ve yöneticileri arasında yer alması, onun "muharrirlik" unvanını bireysel bir onur değil,

[459] "10 Lettres de Nazım Hikmet à Louis Aragon et/ou Elsa Triolet", Catalogue collectif de France, 10 Temmuz 2025, https://ccfr.bnf.fr/portailccfr/jsp/index_view_direct_anonymous.jsp?record=ead:EADC:FRPALME0000000000281-51-2-2090-1

[460] Oğurel, "Kadınlarve Yoksulluk", 72-76.

kolektif bir mesleki etik olarak kavradığını göstermiştir. Bu deneyimler, müstear adlar ve görünmez işçilik biçimlerinin ardında her zaman sabit kalan bir "mesleki çekirdek" bulunduğunu doğrulamıştır.

Bu tabloda Nazım Hikmet'in rolü, Suat Derviş'in "kimsenin karısı olarak yâd edilemem" sözünün tersine, onu "bir erkeğin eşi" olarak değil, "başını eğdiremediği" bir yazar olarak tanımlayan bir dost ve yoldaş olarak ortaya çıkmıştır. Genç yaşta yazdıklarını yayımlatmasına vesile olan Nazım, ilerleyen yıllarda hem şiirlerinde hem de Aragon'a yazdığı mektupta, Derviş'in mesleki kimliğini ve politik cesaretini tescil etmiştir. Ancak Derviş'in kendi anlatılarında ve polemiklerinde, esas belirleyici olan, bu dış tanıklıklar değil, bizzat kendisinin kaleme aldığı "titr" savunması ve "muharrir" unvanına sıkı sıkıya sarılışıdır.

Sonuç olarak, Suat Derviş'in müstear ad kullanımı ve çoklu imzalar, kimliğini silen ya da bulanıklaştıran araçlar değil; erken Cumhuriyet basın rejimi, Soğuk Savaş antikomünizmi, piyasa koşulları ve cinsiyetçi dışlama karşısında "değişmeyen bir mesleki çekirdeği" muharrirlik ve kadın özne olarak kalma ısrarını korumaya yönelik stratejiler olarak okunmalıdır. Bu çekirdek, Nazım Hikmet'in "Gölgesi" şiirinde betimlenen "başını eğmeyen" kadının hikâyesiyle, 1936'daki "titr" polemiğinde "muharrir" unvanının tek serveti ve ekmeği olduğunu söyleyen yazarın sarsılmaz meslek onuruyla, Devrimci Kadınlar Birliği toplantısında "Ben yazar Suat Derviş'im" diyerek ayağa kalkan aktivistin politik ısrarıyla **b**irleşmiştir. Böylece Derviş'in müstear ad pratiği, bir yandan erken Cumhuriyet basın rejimi ve Soğuk Savaş antikomünizmi karşısında bir hayatta kalma taktiği, diğer yandan da kadın gazetecinin kendi adını ve mesleki otoritesini koruma ısrarının somut ifadesi hâline gelmiştir. Bu bölüm, tezde tartışılan bilgi üretimine dayalı dönüşüm (saha temelli bilgi üretimi, kent sosyolojisi, tanıklık etiği) ile mesleki özdeşlik ve ulus ötesi dayanışma arasındaki bağı ortaya koyarak, tezin genel sonuç bölümünde geliştirilecek "Suat Derviş'in gazeteciliğinin kurucu mirası" tartışmasına kavramsal bir köprü sunmaktadır.

8.3 Suat Derviş'in Gazetecilik Tekniği

BBC Türkçe'nin değerlendirmesi, Suat Derviş'in Türkiye'de kadın gazeteciliğinin yalnızca öncü bir ismi değil, aynı zamanda "yayıncılık sektörünün sürdürülemez çalışma koşullarına" karşı erken dönemde eleştirel bir bilinç geliştirmiş

az sayıdaki kadın yazardan biri olduğunu göstermektedir. Derviş'in kendi dönemindeki gazetecilik pratiğini öz-eleştirel bir gözle değerlendirmesi gazetecinin düşük ücret, düzensiz çalışma, güvencesizlik ve politik baskı üçgeninde sıkıştığını belirtmesi onun mesleki üretimini yalnızca toplumsal adalet temelli içeriklerle değil, bizzat haber üretim sürecinin emek rejimini analiz eden bir üst bilinçle ele aldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, erken Cumhuriyet döneminde kadın gazetecilerin çoğunlukla sembolik bir temsil figürü olarak görülmesine karşılık, Derviş'in mesleğin yapısal sorunlarını kavrayan profesyonel bir emek eleştirisi geliştirdiğini göstermiştir.

Suat Derviş'in gazeteciliğinin yalnızca "kadın sorunlarını yazmak"la sınırlı olmadığı; aynı zamanda basın sektöründeki güvencesizlik, düşük ücret politikaları ve emek sömürüsüne ilişkin erken bir farkındalık taşıdığı biçiminde yorumlanmaktadır. Bu özellik, Derviş'i dönemin sıradan kadın muhabir figürünün ötesine taşıyarak, çalışma rejimi ile habercilik pratikleri arasındaki ilişkiyi sorgulayan eleştirel bir konuma yerleştirir. Modern basın tarihinde bu yaklaşım, onun gazeteciliğine hem yöntemsel hem de meslek sosyolojisi bakımından benzersiz bir derinlik kazandırmış; böylece Derviş, Türkiye'de basın emeğine yönelik erken dönem eleştirel düşüncenin kurucu halkalarından biri olarak değerlendirilmiştir[461].

Suat Derviş'in habercilik pratiğine ilişkin konumunu güçlendiren bir diğer unsur, gazetecilikte geliştirdiği tanıklık merkezli yaklaşımın edebî üretimine de yansımasıdır. Özellikle 1940'ların sonunda kaleme aldığı Fosforlu Cevriye romanı, İstanbul'un görünmez kadınlarını sokak kadınları, yoksullar, dışlanmış gruplar toplumsal hafızanın merkezine yerleştiren özgün bir temsil politikası kurmuştur[462]. Romanın sinemaya ve tiyatroya defalarca uyarlanması, Derviş'in kadın deneyimini kamusal kültürde görünür kılan anlatı stratejisinin etkisini göstermektedir. Bu eser, onun gazetecilikte geliştirdiği sınıf–cinsiyet–mekân duyarlılığını kurgu biçiminde yeniden üretmiş; böylece feminist tanıklığın yalnızca haberde değil, edebiyatta da dönüştürücü bir imkân sunduğunu kanıtlamıştır[463].

Suat Derviş'in mesleki üretim alanlarına ilişkin çeşitli popüler kaynaklarda aktarılan bilgiler, onun hem gazetecilik hem edebiyat hem de yayıncılık faaliyetlerini eşzamanlı yürüten çok yönlü bir kadın aydın profili sunduğunu göstermektedir.

[461] "Suat Derviş: Kadınların Yıldızları Gönüllerince Seyretme Haklarını Savunan Gazeteci", Journo, 12 Eylül 2025, https://journo.com.tr/suat-dervis
[462] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 381.
[463] Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, 298.

Derviş'in gazete muhabirliği, köşe yazarlığı, röportajcılık, roman ve öykü yazarlığı, kadın sayfası editörlüğü ve dönemsel süreli yayınlarda yönetici pozisyonlarında görev alması; erken Cumhuriyet döneminde kadın gazeteciliğinin yalnızca haber toplayan bir meslek değil, aynı zamanda yazın türleri arasında dolaşabilen bir düşünsel üretim alanı olduğunu ortaya koymuştur. Bu çok katmanlı üretim pratiği, Derviş'in röportaj tekniğini edebî anlatı stratejileriyle beslemesini, romanlarında ise gazetecilikten gelen tanıklık dilini sürdürmesini mümkün kılmıştır. Böylece onun kariyeri, kadın gazeteciliğinin türsel sınırlarını genişleten ve edebiyat ile haberciliği birbirine eklemleyen bir "melez bilgi rejimi" üretmiştir. Bu bulgu, farklı türlerde kalem oynatabilen kadın yazarların özellikle 1930'lardan itibaren Türkiye'de modern kadın öznesinin inşasında hem kültürel hem de politik belirleyiciler hâline geldiğini teyit eden literatürle uyumludur[464].

Suat Derviş, Türkiye'de modern haberciliğin yalnız bir öncüsü değil; aynı zamanda "haber", "tanıklık", "toplumsal deneyim" ve "saha çalışması" kavramlarının nasıl yeniden kurulacağını belirleyen kurucu figürdür. Bu bölümde onun gazetecilik pratiği, haber öznesinin dönüşümü, mikro-hikâyeden yapısal analize giden anlatısal teknik, basın rejimi karşısındaki etik konumlanışı olarak belirlenen ana bileşenler üzerinden analiz edilmektedir. Bu üç unsur, Derviş'i hem Osmanlı kadın basınından devralınan mirasın taşıyıcısı, hem de Cumhuriyet'in toplumsal gerçekçi habercilik anlayışının kurucu halkası yapmaktadır.

Osmanlı kadın basınında haber çoğu zaman "vaka" biçiminde yani bir ahlâk, ibret ya da terbiye örneği olarak kurgulanmaktaydı. Suat Derviş bu geleneği kökten değiştirir. Onun metinlerinde kadınlar, "örnek kadın" değildir, "aile içi rolün taşıyıcısı" değildir, "vaka içinde edilgen figür" değildir.

Derviş'te haberin temel birimi insan deneyimidir. Bu yaklaşım, Türkiye'de feminist medya tarihinde daha sonra "tanıklık etiği" olarak adlandırılacak yöntemin en erken ve en güçlü uygulamalarından biridir[465].

Kadınlar artık haberin nesnesi değil, eşitsizliği anlatan tanık, politik bir özne ve toplumsal talep üreten aktör olarak konumlanmaktadır. Bu dönüşüm, Derviş'i kadın gazeteciliğinin yalnız temsili değil, bilgisel dönüşümünü başlatan bir figür hâline getirmiştir.

---

[464] Gökşen, "Gazeteci Suat Derviş'ten", 381.
[465] Bora, *Kadınların Sınıfı*, 94-96.

Derviş'in yöntemi, bireysel hikâyelerle yapısal sorunları birleştiren özgün bir anlatı tekniğine dayanır. Bir işçi kızın kira defteri, verem hastasının yiyecek kuyruğu ya da bir ev işçisinin borç döngüsü, onun kaleminde kişisel dram değil; modernleşmenin sınıfsal maliyetinin sosyolojik verisi hâline gelir.

Bu yöntem üç temel yenilik üretmektedir. Haber, kişisel hikâyeden çıkar; kentsel eşitsizliğin, kadın emeğinin ve modernleşme baskılarının çözümlemesine dönüşmektedir. Resmî modernlik söyleminin öngördüğü başarı anlatısına karşılık, Derviş modernleşmenin görünmeyen yüzünü yoksulluk, barınma sorunu, kadın emeği ve bakım yükü üzerinden sahadan belgeleyen bir arşiv oluşturmaktadır[466]. Bu kesişimsel bakış, Türkiye'de daha sonra feminist sosyal bilimlerde güçlenecek olan bir yaklaşımın erken örneğini oluşturmaktadır. Bu nedenle onun gazetecilik pratiği yalnız haber değil; erken bir toplumsal araştırma yöntemi olarak da değerlendirilmelidir.

Halide Edib'in politik hitabeti, Nezihe Muhittin'in örgütlü kadın yurttaşlığı ve Sabiha Sertel'in ideolojik makale geleneği arasında Suat Derviş kendine ayrı bir yer açmıştır. Bu anlamda Derviş kent antropolojisi yapan saha muhabiri olarak tanımlanabilmektedir.

Derviş'in gazeteciliğini benzersiz kılan dört yapı taşı vardır. Gecekondu, fabrika, hastane, işçi mahalleleri gibi mekânları haberciliğin merkezine çekmiştir. Röportaj kişilerini "konuşturulmuş figürler" değil, kendi hikâyesini kuran aktörler olarak ele almıştır. Bireysel deneyimleri yapısal çerçeveyle birlikte okumuştur. Hem ücretli hem ücretsiz kadın emeğini anlatının merkezine koymuştur. Bu bileşenler, bugünün araştırmacı gazetecilik anlayışına en yakın tarihsel örneklerden birini oluşturmuştur.

Derviş'in gazeteciliği, tek parti döneminin Matbuat Kanunu, sıkıyönetim uygulamaları ve sansür ortamında şekillenir. Ancak onun direnci, doğrudan ideolojik bir karşı çıkıştan çok yöntemsel bir nitelik taşır. Devletle açık polemik kurmamakta, fakat "görünmeyen gerçekleri yazma" ısrarıyla sistemle sürekli bir gerilim üretmiştir. Bu duruş, "kamusal sorumluluk etiği" olarak nitelenebilir. Olayı yazmamak, onun gözünde toplumun hafızasında o olayı yok saymak anlamına gelmektedir. Bu nedenle yazmak, Derviş için yalnız meslek değil, kamusal bir görevdir. Bu etik tavır, kadın

[466] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59-62.

gazeteciliğini yalnızca bir mesleki faaliyet olmaktan çıkarıp kamusal bir nöbet hâline getirmiştir[467].

Derviş'in gazeteciliğinin literatürde en az çalışılmış yönlerinden biri, onun üç dönemi — Osmanlı kadın basını, II. Meşrutiyet'in kamusal kadın yazını ve Cumhuriyet'in toplumsal gerçekçi basını — temsil düzeyinde birleştiren temsil gücüdür. Bu nedenle klasik literatürde sıkça görülen "dönemsel kopukluk" şeması, Derviş'in üretimi üzerinden yeniden düşünülmelidir. O, kadın gazeteciliğinin duygulanım merkezli Osmanlı çizgisi, kamusal tartışma odaklı Meşrutiyet çizgisi ve saha temelli toplumsal gerçekçi Cumhuriyet çizgisi arasındaki sürekliliği kuran tek figürlerden biridir[468]. Bu çalışmanın ana savlarından biri, kadın gazeteciliği tarihinin dönemlere bölünmüş, "kopuk" bir kronoloji değil; kadın öznenin bilgi üretim biçimlerinin dönüşüm tarihi olduğudur. Derviş bu dönüşümün hem ürünü hem de taşıyıcısıdır.

Bu tez açısından Suat Derviş, üç nedenle kadın gazeteciliği tarihinde merkezî bir konumdadır. Temsil biçimini dönüştürmüştür. Kadınları pasif figürlerden, eşitsizliği anlatan tanıklara dönüştürmüştür. Haber, "kadın hakkında yazmak" tan "kadınlarla birlikte toplum hakkında yazmak" aşamasına geçmiştir. Gazetecilik bilgisini dönüştürmüştür. Feminist, sınıfsal ve kamusal üç hattı birleştirmiştir. Derviş'in metinlerinde feminist duyarlılık, sınıf analizi ve kamusal sorumluluk birbirinden ayrılmaz hâle gelmiştir. Bu nedenle Suat Derviş, kadın gazeteciliği tarihinin yalnız bir öznesi değil; bizzat bu tarihsel dönüşümün kurucu koşuludur.

8.4 Suat Derviş'in Dönüştürücü Etkisi

Suat Derviş, Türkiye'de kadın gazeteciliği tarihinde yalnızca öne çıkan bir isim değil; bu tarihte bilginin nasıl üretildiğini, kimin sesi olarak kaydedildiğini ve toplumsal deneyimin hangi kavramlarla anlamlandırıldığını kökten değiştiren bir kırılma noktasıdır. Erken Cumhuriyet döneminin patriyarkal basın rejimi, tek parti iktidarının sansür mekanizmaları ve sol muhalif kimliğin kriminalize edildiği siyasal iklim içinde, gazeteciliği yalnızca haber aktarma işi olmaktan çıkarıp toplumsal tanıklık, etik direnç ve feminist bilgi üretimi alanı olarak yeniden kurmuştur[469].

[467] Bulut, "Basında Çalışma İlişkileri", 19-20; Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 116.
[468] Günay, "Toplumcu Gerçekçi", 21-22.
[469] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 19; Saygılıgil, "Sokakta Bir Gazeteci", 19

Bu bağlamda Derviş'in gazeteciliği, Osmanlı kadın basınındaki ahlâkî–terbiye edici çizgiyi, II. Meşrutiyet'in çoğulcu kamusallığını ve Cumhuriyet döneminin sınıf temelli toplumsal gerçekçiliğini tek bir üretim hattında buluşturan özgün bir bilgi rejimi oluşturur[470]. Onun metinlerinde haber; resmî ideolojinin tekrarlandığı bir alan değil, modernleşmenin toplumsal bedelinin kayda geçirildiği, sınıf–cinsiyet–mekân ilişkilerinin açığa çıkarıldığı ve kadınların tanıklık üzerinden özneleştiği bilgi üretimine dayalı bir zemin hâline gelir.

Suat Derviş'in gazetecilik pratiği, yalnızca politik içerikleri nedeniyle değil, kadın kimliğiyle birleştirdiği sınıf ve emek odaklı eleştirel söylem nedeniyle de dönemin basın rejimi tarafından "sakıncalı" ve "tehlikeli" görülmüştür. Derviş'in işçi kadınlar, ev içi görünmeyen emek ve yoksulluğun kadınlaşması üzerine ısrarla yazması, erken Cumhuriyet'in patriyarkal-modernist çerçevesinin sınırlarını zorlamakta; bu nedenle onun gazeteciliği yalnızca ideolojik değil, yapısal bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durum, Derviş'in toplumsal cinsiyet ile sınıf eşitsizliğini birlikte ele alan haberlerini, dönemin siyasal ikliminde "uygunsuz müdahale" kategorisine yerleştirmiş; kadın gazeteciliğinde radikal bir tanıklığa dayalı pozisyonun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Derviş'in üretimi, devlet feminizmi söylemi ile sol gerçekçi habercilik arasında gerilimli bir alanda konumlanan özgün bir toplumsal tanıklık biçimine dönüşmüştür.

Bu epistemolojik çerçeve, Derviş'in somut gazetecilik pratiğinde en berrak biçimde erken dönem yazılarında görünür olur. Özellikle 1941 tarihli "Bir Mütareke Sayfası Münasebetiyle" başlıklı yazısı, onun tarihsel hafızayı feminist bir mercekten yeniden kurma çabasını; savaş, yoksunluk ve toplumsal tahribatın kadın yaşamlarındaki izdüşümlerini tespit eden keskin gözlem gücünü ve gazeteciliği salt bilgi aktarımı değil, bir kolektif yüzleşme alanı olarak kurguladığını göstermiştir[471]. Bu metin, Derviş'in kadın gazeteciliğini dönüştüren bilgi üretimine dayalı pozisyonunun pratikte nasıl çalıştığını örnekleyen güçlü bir vaka niteliğindedir.

Suat Derviş'in gazetecilik pratiğine ilişkin feminist tanıklıklarda özellikle vurgulanan bir başka boyut, onun gazeteciliği yalnızca bir meslek olarak değil, "yaşamını sürdüren bir varoluş disiplini" olarak inşa etmiş olmasıdır. 1970'lerin

[470] Kaya, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 99.
[471] Bülent Sayak, "Modern Türkiye Mecmuası Söylem, Edebî Muhteva ve Dizin", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15, (2024): 208.

başına gelindiğinde ağır yoksulluk, sağlık sorunları ve politik baskılar içinde yaşayan Derviş'in, ölmeden günler önce dahi yazı göndermeye devam ettiği, yakın çevresinin tanıklıklarıyla sabittir. Dinçer, Derviş'in hayatta en çok kalemine güvendiğini dile getirmiştir[472].

Bu durum, Derviş'in gazetecilik eylemini maddi bir zorunluluğun ötesinde etik bir sorumluluk, toplumsal bir tanıklık ve kişisel bir devamlılık ilkesi olarak gördüğünü göstermektedir. Onun gazeteciliğe bağlılığı, toplumsal çözümleme zemini düzeyinde 'süreklilik' ve 'direnç' kavramlarını somutlaştırmıştır. Derviş, baskı koşullarında, sansürde, sürgünde ve yoksullukta dahi bilgiyi üretmeye devam eden bir kadın özne tipini temsil etmiştir. Böylece gazetecilik, onun yaşamının son anlarına kadar hem kimliğini hem de toplumsal sorumluluğunu taşıyan bir praksise dönüşmüştür. Bu perspektif, Derviş'in gazetecilik anlayışındaki konumunu yalnızca yöntemsel yeniliklerle değil, yaşam pratikleri üzerinden de kurduğunu; dolayısıyla kadın gazeteciliğinin tarihsel seyrine hem teorik hem etik bir süreklilik kazandırdığını ortaya koymuştur.

Suat Derviş'in 1930'lu yıllardaki gazetecilik üretimi, dönemin basın rejiminin kısıtlayıcı koşullarına rağmen dikkate değer bir süreklilik göstermiştir. Aynı dönemde Son Posta, Tan ve Cumhuriyet gibi farklı gazetelerde eşzamanlı olarak yazılar yayımlaması, onun gazeteciliği salt bir meslekten ziyade "kesintisiz bir kamusal müdahale pratiği" olarak gördüğünü göstermektedir. Bu çoklu üretim hattı, Derviş'in hem toplumsal cinsiyet meselelerini hem de sınıf temelli yapısal eşitsizlikleri geniş kitlelere taşıyabilmesini sağlamış; böylece 1930'lar Türkiye'sinde kadın gazeteciliğinin kamusal görünürlüğünü önemli ölçüde artırmıştır[473].

Aynı zamanda farklı okur topluluklarına hitap eden bu yazın stratejisi, Derviş'in söylemsel esnekliğini ve gazetecilik ile edebiyat arasında kurduğu yaratıcı geçişleri görünür kılmıştır. Farklı mecralarda ürettiği metinler, onun hem popüler hem de entelektüel kamuoyunda eşzamanlı bir etki yaratmasına olanak tanımış; böylece gazeteciliğini çok katmanlı bir toplumsal rehberlik biçimine dönüştürmüştür. Bu üretim ritmi, Derviş'in yalnızca haber veren değil, aynı zamanda dönemin ruh halini kayda geçiren bir hafıza işçisi olarak konumlanmasını sağlamıştır.

---

[472] "23 Temmuz 1972: Hayatta En Çok Kalemine Güvendi-Suat Dinçer", ÇatlakZemin, 15 Eylül 2025, https://catlakzemin.com/23-temmuz-1973-hayatta-en-cok-kalemine-guvendi-suat-dervis/

[473] Kaya, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 99.

Bu varoluşsal gazetecilik çizgisi, Derviş'in Atatürk'ün ölümü üzerine kaleme aldığı yazıda da belirginleşmiştir. Bu metinde Derviş, ulusal liderin kaybını yalnızca siyasal bir yas olarak değil, kadınların modern yurttaşlık ufkunun sekteye uğramasıyla bağlantılı tarihsel bir kırılma anı olarak yorumlamıştır. Serdar Soydan'ın değerlendirmesine göre Derviş, kişisel yasını kadınların Cumhuriyet'te kazandıkları kamusal özgürlüklerin geleceğine dair bir endişe ile birleştirerek, kolektif hafızanın duygusal boyutunu feminist bir tanıklık biçimine dönüştürmüştür[474]. Bu yaklaşım, onun habercilik yaklaşımında, konumunda 'yaşanmışlığa dayalı bilgi'nin de kurucu bir yer tuttuğunu ve modernleşme sürecini kadın öznenin tarihsel deneyimi üzerinden yeniden anlamlandırdığını göstermiştir.

ATATÜRKÜN SON GÜNLERİ

Evvelki Gecedenberi Şehre Sinen Matem

Yazan : SUAT DERVİŞ

Fotoğraf 8.4.1: Suat Derviş'in kaleme aldığı Atatürk'ün Son Günleri – Evvelki Gecedenberi Şehre Sinen Matem başlıklı yazısı
Kaynak: Serdar Soydan (04.05.2021) Suat Derviş ve Atatürk'ün Ölümü https://sanatkritik.com/eski/kulliyat/suat-dervis-ve-ataturkun-olumu/

Suat Derviş'in tanıklık merkezli gazetecilik yaklaşımının bir diğer güçlü örneği, 11 Kasım 1938 tarihli Bugün gazetesinde yayımlanan "Atatürk'ün Son Günleri: Evvelki Gecedenberi Şehre Sinen Matem" başlıklı yazısıdır. Derviş bu metinde, ulusal yas gününü yalnızca bir tarihsel olay olarak değil, şehre sinen kolektif duygunun, sessizliğin, korkunun ve halkın içsel çöküntüsünün somut bir atmosferi olarak betimlemiştir. Mekânın (Dolmabahçe, sokaklar, tramvaylar, meydanlar), bedenlerin (ağlayan kadınlar, titreyen askerler) ve gündelik işaretlerin (karanlık, yağmur, boş caddeler) birer toplumsal hafıza unsuru hâline getirilişi, Derviş'in hayatın içinden gelen bilgi ile "duyguyu bilgiye dönüştüren" yazı tekniğinin dikkat çekici bir örneğidir. Bu metin, Derviş'in gazeteciliği yalnızca haber aktaran bir mecra olmaktan

[474] Soydan, *Bir Haremağasının Hatıraları*, 99-123.

çıkarıp, ulusal travmaların duygu–mekân–hafıza üçgeninde yeniden anlamlandırıldığı feminist bir tanıklık pratiğine dönüştürdüğünü göstermiştir[475].

Suat Derviş'in gazeteciliğinin özgün yönlerinden biri, metinlerinin yalnızca ulusal değil, uluslararası bir okur kitlesine hitap edebilmesidir. Derviş'in hem Fransızca kaleme aldığı romanları hem de Türkiye'de yayımlanan politik içerikli yazıları, dönemin Avrupa ve Türkiye entelektüel çevrelerinde geniş yankı uyandırmış; özellikle toplumsal adalet, yoksulluk, sınıf eşitsizliği ve kadın emeğine yönelik gözlemleri ulus ötesi bir tartışma alanı yaratmıştır. Bu durum, Derviş'in düşünsel duruşunda konumunun yalnızca yerel/toplumsal bir tanıklık çerçevesiyle sınırlı olmadığını; aynı zamanda transnasyonel bir kamusallığa dayanan çok katmanlı bir bilgi üretimi hattı kurduğunu göstermektedir. Onun gazeteciliği, Türkiye'deki kadın muhabirlik geleneğini uluslararası feminist basının eleştirel duyarlılığıyla buluşturmayı başaran nadir örneklerden biridir.

Nurten Bengi Aksoy'un Ada Dergi'sinde yayımlanan "Yaşama Kafa Tutan Mücadeleci Bir Kadın: Suat Derviş" başlıklı makalesinde vurguladığı üzere, Derviş'in yaşamı yalnızca bir gazetecilik kariyerinden ibaret değildir; aynı zamanda siyasi baskılar, sansür, dönemsel yasaklamalar, takma ad kullanma zorunluluğu, geçim mücadelesi ve kadın olmanın getirdiği yapısal engeller karşısında sürdürülen çok katmanlı bir direniş pratiğidir. Bu direniş, Derviş'in gazeteciliğini mesleki bir faaliyet olmanın ötesine taşıyarak onu tarihsel bir tanıklık, etik bir sorumluluk ve toplumsal müdahale aracı hâline getirmiştir. Derviş'in üretimindeki ısrar, özellikle politik baskıların yoğunlaştığı dönemlerde dahi yazmayı bırakmaması, onun gazeteciliği bir "varoluş disiplini" ve toplumsal hafızayı kuran bir pratik olarak inşa ettiğini göstermektedir[476]. Bu nedenle 'Bir Mütareke Sayfası Münasebetiyle', Suat Derviş'in yaşanmışlığa dayalı bilgi aktaran konumunu elle tutulur hale getiren bir metindir.

Derviş'in 10 Mart 1931 tarihli Vakit gazetesinde yayımlanan bu yazısı, ilk bakışta güncel bir tarihî muhasebe metni gibi görünmekle birlikte, aslında kadın gazeteciliğinin metodolojik kapasitesini genişleten özgün bir tanıklık türü sunmuştur. Mütareke İstanbul'unu hatırlarken kullandığı anlatı tekniği; kişisel hafızayı toplumsal travmanın kolektif boyutuyla kesiştiren, mekânı tarihsel şiddetin taşıyıcısı hâline getiren ve okuru pasif bir izleyiciden aktif bir muhasebe öznesine dönüştüren derinlikli

[475] Demiral, "Kişisel ile Sosyal Arasında Suat Derviş", 3-11.
[476] Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 7-8.

bir yazınsal stratejidir. Derviş, askerî ve diplomatik söylemin ötesine geçerek, şehrin gündelik hayatında saklı olan "yenilgi, açlık, belirsizlik ve kadınların görünmeyen yüklerini tarihsel olgunun asli unsuru olarak sunmuştur[477].

Bu yaklaşım, Cumhuriyet öncesi dönemde erkek egemen gazeteciliğin dışarıda bıraktığı duygusal ve toplumsal deneyim katmanlarını bilgi değerinin merkezine yerleştirmiştir. Derviş'in Mütareke İstanbul'unu anlatırken seçtiği ayrıntılar karne kuyrukları, ev içi yoksunluk, güvenlik korkuları, kadınların kentin kırılgan omurgasını ayakta tutan görünmez emeği onun "gündelik olanı tarih yapan" bir kadın gazetecilik hattı kurduğunu göstermiştir. Bu, klasik tarih yazımının dışladığı duygu, mekân, hafıza ve beden deneyimlerinin meşru bilgi kategorilerine dönüştürülmesidir.

Yazının en dikkat çekici yönü, Derviş'in kendisini yalnızca bir anlatıcı değil, bir tanıklık aracı olarak konumlandırmasıdır. Olaylara dışarıdan bakan, idari düzeyde konuşan bir muhabir değildir; kadınların yaşadığı kaygıyı, savaşın gündelik şiddetini ve toplumsal çözülmenin iç ritmini kendi bedeninde duyan, bunu okura taşıyan "içeriden bir ses"tir. Bu konumlanış, onun kadın gazeteciliğinde neden kurucu bir figür sayıldığını açıklamıştır.

[477] Yılmaz, "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın", 7.

Haber

Ünümüzdeki hafta eserlerini dinleyeceğimiz

Büyük Türk Bestekârı

Hamamî zade Ismail Dede kimdir?

Şehir konserleri Türk musikisinin değerli elamanlarını tanıtan, musiki âlemine yapılmış değerli hizmetlerdendir

Yazan: Hasan Bedreddin Ulgen

Bir Mütareke Sayısı Münasebetile

Rastgele

Mektepçilik dertlerimiz:

Kitapların vaktince yetiştirilmesi ve pahalı kırtasiye karşısında öğretmenlerin fedakârlığı lâzımdır

YAZAN: A. ŞAKİR

BUGÜN GÜREL Sineması

OTEL EMPERiAL

ŞARK Sinemasında

SON AYRILIŞ

Operet

Fotoğraf 8.4.2: Suat Derviş'in Bir Mütareke Şayiası Münasebetiyle başlıklı yazısı
Kaynak: 4 Ekim 1941 Tarihli Haber Gazetesi sayfa 3 https://www.gastearsivi.com/gazete/haber/1941-10-04/3

Bu nedenle "Bir Mütareke Sayfası Münasebetiyle", Suat Derviş'in gazetecilik anlayışını gösteren önemli bir metindir. Hem siyasal hafıza hem toplumsal cinsiyet hem de gazetecilik metodolojisi açısından bu yazı, Derviş'in Türk basınında kurduğu yenilikçi çizginin erken ve çok önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

Osmanlı kadın basınında haber, çoğu zaman bir "vakayı –ahlâkî ibret, nasihat ya da terbiye örneği– anlatmanın aracıdır. Derviş, bu geleneği ters yüz ederek, haberin temel birimini "olaydan çok "deneyim" eksenine taşımaktadır. Onun gazeteciliğinde sahaya gitmek, yalnızca malzeme toplamak değil, bilginin üretildiği asıl yerle doğrudan temas kurmak anlamına gelmiştir[478].

Bu dönüşüm, Türkiye'de daha sonra "tanıklık etiği" ve "feminist sözlü tarih" gibi kavramlarla terörize edilecek yöntemlerin erken ve güçlü bir örneğini

[478] Uluğtekin, "Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri", 199.

oluşturmuştur[479]. Kadın gazeteciliği, "kadınlardan bahseden haberler" olmaktan çıkıp, kadınların kendi deneyimlerinin sınıfsal ve siyasal bağlam içinde yeniden kurulduğu bir bilgi alanına dönüşmüştür. Derviş bu nedenle, kadın gazeteciliğinin yalnız temsili değil, habercilik yöntemiyle de dönüşümünü başlatan figür olarak değerlendirilmelidir.

Derviş'in röportaj tekniğinin belirleyici yönü, bireysel hikâyeyi yapısal çözümleme ile birleştirmesidir. Bir işçi kızın kira defteri, verem hastasının yiyecek kuyrukları, ev içi bakım yükü altında ezilen bir kadının borç döngüsü, onun kaleminde sadece kişisel dram olarak kalmaz; modernleşmenin sınıfsal maliyetine dair sosyolojik veri hâline gelmiştir.

Bu yaklaşım, özellikle "İstanbul Halkı Nerelerde Oturur?" dizisinde somutlaşmıştır. 25 Mayıs 1935'te başlayan ve 6 Mart 1937'ye kadar süren bu seri, 76 röportajlık hacmiyle, kentsel mekânı sınıfsal açıdan okuyan erken bir sosyolojik habercilik örneği olarak öne çıkmıştır[480]. Burada Derviş haberin yapısını dönüştürmüştür. Haber, tekil bir olayın aktarımı olmaktan çıkmıştır; kentsel eşitsizliklerin, barınma krizinin, işçi sınıfının görünmez emeğinin ve modernleşme baskılarının çözümlemesine dönüşmüştür. Modernleşmeyi "aşağıdan" anlatmıştır. Resmî söylemin başarı ve ilerleme imgelerine karşılık, sahadan topladığı verilerle modernleşmenin bedelini kimlerin ödediğini göstermiştir; böylece kentsel dönüşüm sürecine dair "aşağıdan tarih" imkânı sunmuştur[481]. Sınıf–cinsiyet–mekân kesişimini görünür kılmıştır. Gecekondu, fabrika, hastane bodrumları, kenar mahalleler ve hatta Boğaziçi yalıları, yalnızca dekor değil, toplumsal ilişkilerin somutlaştığı analiz düzlemleridir. Sınıf, toplumsal cinsiyet ve kent mekânı aynı anda okunmuştur.

Bu çerçevede Derviş'in röportajları, yalnızca habercilik değil, bugünün terminolojisiyle "yoksulluk gazeteciliği" (poverty journalism) ve "derinlemesine röportaj" (in-depth reporting) çalışmalarının tarihsel öncülleri olarak değerlendirilmektedir[482]. Böylece gazetecilik, toplumsal bilimlere veri sağlayan bir araştırma yöntemi niteliği kazanmıştır.

Tek parti döneminin erkek egemen haber odalarında kadın gazetecilerin alanı çoğunlukla aile, moda, magazin ve terbiye sayfaları ile sınırlandırılmıştır. Halide Edib'in politik hitabeti, Nezihe Muhiddin'in örgütlü hak gazeteciliği ve Sabiha

[479] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 87-96; Bora, *Kadınların Sınıfı*, 94-96.
[480] Özer, "Bir Röportaj Ustası", 189
[481] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 59-62.
[482] Bektaş, "Suat Derviş'in Anlatı Dili", 175-180.

Sertel'in ideolojik makale geleneği arasında Suat Derviş, kendine farklı bir yer açmıştır. Onun gazeteciliğinde muhabir masa başında metin derleyen pasif bir figür değil, gecekondu mahallelerine, işçi kahvehanelerine, hastane koğuşlarına, fabrika kapılarına giren, gündelik hayatı gözlem, mülakat ve mekânsal duyarlılık üzerinden okuyan bir araştırmacıdır.

Derviş'in gazeteciliğindeki mekân duyarlılığı, görüşme etiği, gündelik hayatı belgeleme, kadın emeğini görünür kılma bileşenleri, bugün "araştırmacı gazetecilik" ve "saha odaklı toplumsal habercilik" olarak adlandırılan yaklaşımın tarihsel açıdan en yakın örneklerinden birini oluşturmuştur. Muhabir, Derviş'in pratiğinde kent antropoloğu gibi sahada veri toplayan, bu veriyi sınıf ve toplumsal cinsiyet perspektifleriyle yeniden işleyen bir özneye dönüşmüştür.

Derviş'in gazeteciliği, tek parti rejiminin Matbuat Kanunu, sıkıyönetim uygulamaları, Tan Olayı sonrasındaki baskı ortamı ve 1944 TKP soruşturmaları gibi sert mekanizmalarla kuşatılmış bir medya alanında şekillenmiştir. Bu koşullarda onun direnci, doğrudan slogan düzeyinde değil, bilgi üretme hakkı ve toplumsal tanıklık sorumluluğu üzerinden kurulmuştur. Bu duruş, "kamusal sorumluluk etiği" olarak tanımlanabilir. Derviş için yazmamak, olayın ve deneyimin tarihten silinmesi anlamına gelmektedir; bu nedenle yazmak, mesleki faaliyetin ötesinde kamusal bir nöbettir. Bu yönüyle onun gazeteciliği, günümüz feminist haberciliğinde tartışılan özneliği güçlendiren temsil, tanıklığa dayalı etik ve mağdurun sesini merkezileştirme ilkelerinin tarihsel öncüllerinden biridir.

Kadın gazeteciliği literatüründe sıkça karşılaşılan dönemlendirme, Osmanlı, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'i birbirinden keskin kopuşlarla ayırma eğilimindedir. Oysa Suat Derviş'in üretimi, bu üç dönemin bilgi ve temsil tarzlarını kendi pratiğinde birleştiren nadir bir figürle karşı karşıya olduğumuzu göstermiştir. Suat Derviş, Osmanlı kadın basınının duygulanım merkezli çizgisi, II. Meşrutiyet'in tartışmacı kadın yazını ve Cumhuriyet'in saha temelli toplumsal gerçekçi basını kendi metinlerinde organik bir süreklilik içinde bir araya getirmiştir. Kadın gazeteciliği tarihini, yalnızca "ilkler kronolojisi" ya da "rejim değişiklikleri" üzerinden değil, kadın öznenin bilgi üretim biçimlerindeki süreklilik ve dönüşüm üzerinden okuma imkânı sunmaktadır.

Bu çalışma açısından Suat Derviş, kadın gazeteciliği tarihinde dönüştürücü merkez konumuna üç temel nedenle yerleşmiştir. Kadınları pasif figürler ve "yardımcı

aktörler" olmaktan çıkarıp, eşitsizliği anlatan tanıklara, politik özne adaylarına ve kolektif hafızanın kurucu aktörlerine dönüştürmüştür. Röportajlarında "bakan göz" ile "konuşan özne" arasındaki mesafeyi azaltarak, okuyucuyu da tanıklık konumuna davet etmiştir[483]. Haber, tanıklık, sosyal vaka analizi, sınıf–cinsiyet–mekân ilişkisi çizgisi boyunca ilerleyen çok katmanlı gazetecilik pratiği üzerinden bir model kurmuştur. Berlin, Paris ve Moskova deneyimlerini İstanbul'un arka sokaklarıyla ilişkilendirerek, uluslararası güç dengeleriyle yerel yoksulluk biçimleri arasında karşılaştırmalı bir bakış geliştirmiştir.

Bu model, güncel akademide yoksulluk gazeteciliği ve derinlemesine röportaj çalışmalarının öncülleri arasında incelenmektedir[484]. Feminist duyarlılık, sınıf analizi ve kamusal sorumluluk, onun metinlerinde birbirinden ayrılmayan üç eksen olarak görünmüştür. Kadınların bedensel ve duygusal deneyimlerini anlatırken, aynı zamanda kentsel dönüşüm, işgücü rejimi ve refah politikaları üzerine de dolaylı bir eleştiri kurmuştur. Böylece kadın gazeteciliğini, "kadın hakkında yazmak"tan "kadınlarla birlikte toplum hakkında yazmak" aşamasına taşımıştır.

Bu nedenlerle Suat Derviş, kadın gazeteciliği tarihinin yalnızca önemli bir öznesi değil; bu tarihteki yapısal dönüşümün bizzat kurucu koşulu olarak değerlendirilmelidir. Burada ortaya konan yöntemsel çerçeve, tezin genel sonuç kısmında hem Türkiye'de kadın gazeteciliğinin çoklu gelenekleri hem de Suat Derviş'in bu geleneklerin kesişim noktasındaki konumu tartışılırken temel referanslardan birini oluşturacaktır.

[483] Topdaş, "Suat Derviş Baraner'in Romanlarında İzleksel Kurgu", 84.
[484] Oğurel, "Kadınlar ve Yoksulluk", 54-60.

SONUÇ

Suat Derviş'in gazetecilik pratiği, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan dönüşüm sürecinde kadınların kamusal alandaki varlığını, yalnızca görünür kılan değil; bu görünürlüğün hangi bedellerle, hangi sınırlar içinde ve hangi direnç biçimleriyle kurulduğunu gösteren özgün bir örnek sunar. Onu sıradan bir "öncü kadın gazeteci" olarak tanımlamak yetersizdir; çünkü Derviş'in üretimi, kadın gazeteciliğini belirli bir dönemin vitrini olmaktan çıkarıp, modernleşme sürecinin toplumsal maliyetlerini kayda geçiren kurucu bir hatta dönüştürür. Bu hat, kişisel yaşam deneyimi, sınıfsal duyarlılık, siyasal baskılar ve mesleki ısrarın iç içe geçtiği uzun soluklu bir mücadeleyle şekillenmiştir.

Derviş'in çocukluk ve gençlik yıllarında edindiği çok dilli eğitim, Batı edebiyatı ve düşüncesiyle erken temas, onu yüzeysel bir "Batılılaşma beğenisi" ne değil; farklı toplumsal gerçeklikleri karşılaştırarak kavrama becerisine yöneltmiştir. Aile içi konforun yarattığı güvenlik duygusu, onun metinlerinde bir uyum hâline değil, aksine yoksulluk, adaletsizlik ve toplumsal eşitsizlik karşısında duyulan rahatsızlığa dönüşür. Bu erken duyarlılık, Berlin yıllarında siyasal ve toplumsal bir bakışa evrilir. Savaş sonrası Almanya'nın yoksullaşmış sokakları, işsizlik, otoriter rejimlerin yükselişi ve propaganda dili, Derviş'in ileride Türkiye'de kaleme alacağı röportajların ana sorularını besleyen bir gözlem alanı oluşturur. Devletin ilerleme anlatıları ile gündelik hayatın kırılgan gerçekliği arasındaki mesafe, onun yazılarında sürekli geri dönen temel bir gerilim hattı haline gelir.

Türkiye'ye döndüğünde karşılaştığı basın ortamı, erkek egemen hiyerarşinin belirleyici olduğu, kadın yazarların çoğunlukla tali alanlara itildiği bir yapı sergiler. Derviş'in bu ortamda yer edinmesi, yalnızca yetenek ve üretkenlikle değil; kendisini "edebî süs" ya da "modern vitrin figürü" olarak konumlandırmayı reddetmesiyle mümkündür. İmza rejimindeki hareketlilik, farklı gazeteler ve dergiler arasında dolaşırken kullandığı adlar, siyasal baskılar karşısında yazmaya devam etme iradesinin somut göstergeleridir. "Muharrir" unvanını tüm diğer sıfatların önüne koyması,

gazeteciliği bir ayrıcalık değil, emekle kazanılan etik ve mesleki bir varoluş alanı olarak gördüğünü ortaya koyar.

Derviş'in gazeteciliğinde asıl kırılma, masa başı yorumculuktan sahaya dayalı, tanıklık merkezli bir habercilik anlayışına geçişte belirginleşir. "İstanbul Halkı Nerelerde Oturur?", "Günü Gününe Yaşayanlarımız", "Veremlilerle Konuştum" gibi dizilerde kent, devlet raporlarının diliyle değil; kadınların, işçilerin, hastaların ve çocukların gündelik deneyimleri üzerinden yeniden kurulur. Konut, sağlık, çalışma ve yoksulluk meseleleri soyut kavramlar olmaktan çıkar; yüzleri, sesleri ve mekânları olan toplumsal gerçeklikler hâline gelir. Genç bir kadın olarak sahaya çıkması, patriyarkal basın düzeninde "zararsız" sayılan kadın imgesini tersyüz eder. Derviş ne mağdur anlatısına sığınır ne de duygusal bir merhamet dili kurar; konuşan, soru soran, karşılaştıran ve sorgulayan bir özne olarak hem kendisini hem de görüştüğü kişileri bu ilişki içinde konumlandırır.

Tek parti döneminin sansür ve otosansür pratikleri içinde geliştirdiği yöntem, doğrudan ideolojik karşı çıkıştan ziyade, devletin kendi modernlik iddialarını sahadaki hayatla yüzleştirmeye dayanır. Yoksulluk, barınma sorunu, işçi sağlığı ve kadın emeğinin güvencesizliği, onun metinlerinde soyut eleştirilerle değil; gündelik yaşamın somut verileriyle görünür kılınır. Tanıklık, yasa diliyle değil, deneyim diliyle kurulur. Okuyucuya hazır bir ahlaki yargı sunulmaz; bunun yerine, tanık olunan gerçekliğin ağırlığıyla baş başa bırakılır. Bu yaklaşım, kadın gazeteciliğinde düşünsel ve yöntemsel bir direnç biçiminin erken ve etkili bir örneğini oluşturur.

1940'lı yıllarda siyasal baskıların yoğunlaşmasıyla birlikte Derviş'in yaşamı daha kırılgan bir hâl alır. Soruşturmalar, işsizlik, yoksulluk ve sürgün, gazetecilik kariyerini kesintiye uğratırken; müstear adlar, yazmayı sürdürebilmenin tek yolu hâline gelir. Kendi adıyla üretimin imkânsızlaştığı bu dönemde, farklı isimler altında yazmayı kabul etmesi, bir kimlik kaybı değil; kalemi korumaya yönelik bir varoluş stratejisidir. Bu durum, kadın gazetecilerin emek tarihindeki görünmezliği anlamak açısından kritik bir örnek sunar: Tarihsel kayıtlarda silikleşen, ancak üretim hacmi ve etkisi göz ardı edilemeyecek bir emeğin varlığına işaret eder.

Gazetecilik ile edebiyat arasındaki geçirgenlik, Derviş'in üretiminin ayırt edici özelliklerinden biridir. Romanlarındaki kadın karakterler, kurmaca bir dünyanın figürleri olmaktan çok, sahada karşılaştığı kadınların yoğunlaştırılmış temsilleridir. Arka sokaklar, hastane koğuşları, gece hayatı ve fabrika çıkışlarında gözlemlediği

deneyimler, edebî dil aracılığıyla yeni bir ifade alanı kazanır. Bu anlatılar ne romantik mağduriyet ne de idealize edilmiş kahramanlık üzerine kuruludur; kırılganlık ile direncin iç içe geçtiği gri alanları görünür kılar. Böylece gazetecilik ve edebiyat, Derviş'in üretiminde iki ayrı alan değil, birbirini besleyen tanıklık biçimleri olarak iç içe geçer.

Tüm bu bulgular, Suat Derviş'in Türkiye'de kadın gazeteciliğinin tarihsel, düşünsel ve etik çerçevesini yeniden kuran kurucu bir figür olduğunu göstermektedir. O, erken yaşamındaki ayrıcalıkları sorgulayan, bu ayrıcalıkları adalet duygusuna dönüştüren ve bunun bedelini siyasal baskılar, sınıfsal düşüş ve kişisel yalnızlıkla ödeyen bir entelektüeldir. Salonlarla arka sokaklar arasında gidip gelen bakışını, zamanla işçi sınıfının, yoksulların ve kadınların lehine keskinleştirmiş; sansür, sürgün ve güvencesizlik koşullarında bile "muharrir" olarak kalma ısrarını sürdürmüştür.

Suat Derviş'i merkeze alan bu bütüncül değerlendirme, Türkiye'de kadın gazeteciliği tarihinin yalnızca kronolojik bir ilerleme çizgisi olarak değil; sınıfsal gerilimler, siyasal baskılar ve görünmez emek biçimleriyle örülü çok katmanlı bir mücadele alanı olarak okunması gerektiğini ortaya koyar. Onun yaşamı ve üretimi, bugün kadın gazetecilerin karşı karşıya kaldığı ekonomik güvencesizlik, mesleki değersizleştirme ve siyasal baskılar karşısında hâlâ güçlü bir referans noktasıdır. Bu nedenle Suat Derviş, kadın gazeteciliği tarihinin yalnızca güçlü bir ismi değil; saha temelli tanıklığı, sınıf ve cinsiyet duyarlılığı ile mesleki ısrarı aynı hatta toplayarak bu tarihin yönünü değiştiren belirleyici bir düğüm noktasıdır. Türkiye'de kadın gazeteciliğinin hikâyesi, Suat Derviş'in mücadelesi ve mirası etrafında yeniden düşünülmeden ne tarihsel adalet ne de entelektüel tutarlılık bakımından anlamlı bir bütünlük kazanabilir.

Bu nedenle Türkiye'de kadın gazeteciliğinin hikâyesi, Suat Derviş'in mücadelesi ve mirası etrafında yeniden düşünülmeden ne tarihsel bağlamın doğru kurulması ne de entelektüel tutarlılık bakımından anlamlı bir bütünlük kazanabilir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, Nermin. “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını”. *Türk Toplumunda Kadın*. ed. Abadan-Unat, Nermin. 1-32. Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982. https://nerminabadanunat.mulkiye.org.tr/dosyalar/file/Nermin%20Abadan%20Unat%20vd_%20Tu%CC%88rk%20Toplumunda%20Kad%C4%B1n%20Ekin%20Yay%C4%B1nlar%C4%B1.pdf

Acar, Ayla. “Basında ‘Tan Olayı’ - 4 Aralık 1945”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 2012/II/43 (2012): 1-22. 244994. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/article/244994

Ahmad, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. Routledge, 1993.

Akdağ, Çilem Tuğba. “Kadın Dergilerinde (1869- 1927) Kadın Modernleşmesi”. Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi, 2015. YÖK (412252).

Akgül, Elif. “Türk Yahudi Basının 173 Yıllık Tarihi”. Bianet. 9 Kasım 2025. https://bianet.org/yazi/turk-yahudi-basinin-173-yillik-tarihi-166233

Aksoy, Ekin Yağmur. “Erken Cumhuriyet Döneminde Öncü İki Kadın: Halide Edip Adıvar ve Sabiha Sertel (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)”. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, 2024. YÖK (866790).

Arslan, Ali. "Türkiye'de Rum Basını". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 2/3, (2003): 49-113. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9932

Arslan Bilgin, Funda ve Uğraş, Özge Seda. “Modern Kadın İmajı Üzerine Bir İnceleme: Süs Dergisi Örneği”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 33/3 (2023): 1437-1452. 3131311. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3131311

Atatürk Ansiklopedisi. (2023). “Türk Kadınlar Birliği” maddesi. Atatürk Araştırma Merkezi. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/3979/T%C3%BCrk_Kad%C4%B1nlar_Birli%C4%9Fi

Avanas, Ahmet. *Millî Mücadelede Konya*. Atatürk Araştırma Merkezi, 1998.

Aydın, Özge Cengiz. “Suat Derviş’in On Üç Romanında Yapı ve Tematik Kurgu”. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, 2011. YÖK (800922).

Ayhan, Bünyamin. “Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Millî Mücadele Dönemi Türk Basını”. 75-99. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1723857

Baran, Damla. *"*Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Haber Fotoğraflarının Göstergebilimsel Analizi*"*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, 2023. YÖK (819787).

Baykal, Bekir Sıtkı. "Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1/1 (1984): 108-126. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1144460

Baykal, Hülya. "Milli Mücadele'de Basın". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 4/11 (1988): 471-480. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1172313

Bayrambey, Saliha. "Meşrutiyet Dönemi Kadın Yazarların Romanlarında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Kimliği". Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi, 2024. YÖK (855819).

Behmoaras, Liz. *Suat Derviş: Efsane Bir Kadın ve Dönemi*. Remzi Kitabevi, 2008.

Bektaş, İlknur. "Suat Derviş'in Anlatı Dili ve Gazeteciliği Üzerine Bir İnceleme". *Cumhuriyet'in Öncü Kadınları: Tarih Yazanlar, Sınırları Aşanlar* ed. Dalaman, Zeynep Banu, Ak, Gökhan ve Avcil, Ceren. 151–187. Ati Yayınları, 2025.

Berktay, Fatmagül. *Tarihin Cinsiyeti*. Metis Yayınları, 2003.

Bora, Aksu. *Kadınların Sınıfı, Ücretli Ev Yemeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İletişim Yayınları, 2005.

Bulgu, Sefer. "Açıksöz Gazetesinin 1920-1921 Yılarına Ait Sayılarının Konu Başlıklarının Fihristi". Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, 2001. YÖK (107500).

Bulut, Döndü. "Basında Çalışma İlişkileri ve Bir Fikir İşçisi Olarak Suat Derviş'in Gazetecilik Yaşamı". Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, 2018. YÖK (523624).

Caporal, B. (1982). *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Catalogue collectif de France. "10 Lettres de Nazım Hikmet à Louis Aragon et/ou Elsa Triolet". 10 Temmuz 2025. https://ccfr.bnf.fr/portailccfr/jsp/index_view_direct_anonymous.jsp?record=ead:EADC:FRPALME0000000000281-51-2-2090-1

Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi.* Metis Yayınları, 2011.

ÇatlakZemin. "23 Temmuz 1972: Hayatta En Çok Kalemine Güvendi-Suat Dinçer". 15 Eylül 2025. https://catlakzemin.com/23-temmuz-1973-hayatta-en-cok-kalemine-guvendi-suat-dervis/

Çekin Işık, Emine Seda. "Suat Derviş'in Gazete Yazılarında Siyaset, Toplum ve Kadın" Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2021. YÖK (661466).

Çetin, Kübra. "1918-1940 Yılları Arasında Ermeni Basınında Türk-Ermeni İlişkileri". Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, 2024. YÖK (914095).

Mahmut Çınar, "Diren Apoyevmatini, Bir Tarih Direnşin". Bianet. 9 Kasım 2025. https://bianet.org/haber/diren-apoyevmatini-bir-tarih-direnşin-159131

Çon, Esra. “A Decollete Journal For The Ottoman Turkish Women: “Süs” (16 June 1339 (1923) – 26 July 1340 (1924)” Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, 2007. YÖK (206323).

Cumhuriyet. “Kadınlar Halk Fırkası’ndan Türk Kadınlar Birliği’ne”. 15 Ağustos 2024. https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/sinan-meydan/kadinlar-halk-firkasindan-turk-kadinlar-birligine-2185060

Çapa, Mesut. “Trabzon’da Yayınlanan “İstikbal Gazetesi”nde Pontus Meselesi”. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* Ekim 2001/57 (2001): 66-73. https://makale.isam.org.tr/server/api/core/bitstreams/c858e0a7-e0d0-4fa9-b3be-002c2b1e696c/content

Çil, Serdar. “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Medyası”. *Akademik Hassasiyetler*, 10/Cumhuriyet Özel (2023): 927-950. https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1358187.

Dağcı, Ömer Faruk. “Akdeniz Yahudileri, Sefaradlar, Ladino Dili ve Kültürü: Nasreddin Hoca ve Djoha Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma”. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, 2021. YÖK (680162).

Dalaman, Zeynep Banu. “Nezihe Muhiddin: Osmanlıdan Cumhuriyet’e Sufrajist Bir Kadın Hareketi Öncüsü Siyasal ve Toplumsal Etkisi”. *Sınırları Aşanlar Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Türkiye Cumhuriyeti’nin Öncü Kadınları,* ed. Dalaman, Zeynep Banu ve Ak, Gökhan. 225-248. Ati Yayınları, 2024.

Dalaman, Zeynep Banu ve Metin, Sema. “Selma Rıza (1872-1931)”. *Sınırları Aşanlar Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Türkiye Cumhuriyeti’nin Öncü Kadınları,* ed. Dalaman, Zeynep Banu ve Ak, Gökhan. 61-88. Ati Yayınları, 2024.

Demir, Hilal. “Fatma Aliye Hanım’ın Çerçevesinden Kadın Haklarının Sınırları”. *Turkish Studies* 8/9. (2013): 1059-1068. https://arastirmax.com/tr/system/files/dergiler/79199/makaleler/8/9/arastirmax-fatma-aliye-hanimin-cercevesinden-kadin-haklarinin-sinirlari.pdf

Demir, Mine. “Milli Mücadele Yıllarında Kadın ve Aile (1920-1922)” Yüksek Lisans Tezi . Sakarya Üniversitesi, 2010. YÖK (265897).

Demiral, Seran. “Kişisel ile Sosyal Arasında Suat Derviş Karakterleri: Karanlıktan Hiçliğe Cinsiyetli Bedenler, Bedenleşmiş Duygular”. *Kadın Çalışmaları Dergisi* 24/2 (2024): 1-22. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/4181935

Demircioğlu, Asuman. “Faik Ahmet (Barutçu) Bey ve İstikbâl Gazetesi (1918 Yılı Sonu ve 1922 Yılı)” Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, 1998. YÖK (122534).

Demirel, Özge. “Osmanlı Basınında Kadın Temsili: Hanımlara Mahsus Gazete Üzerinden Bir Değerlendirme” *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi* 6 /2 (2020): 241-264. https://doi.org/10.21798/kadem.2021266730.

Duman, Kenan Evren. “Türkiye’de Azınlık Basını ve Sorunları”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2006. YÖK (219078).

Durakbaşa, Ayşe. *Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve 'Münevver Erkekler*. İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

Durakbaşa, Ayşe. *Halide Edip – Türk Modernleşmesi ve Feminizm.* İletişim Yayınları, 2000.

Efe, Adem. "Sebîlürreşâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı, 2009. 5 Ekim 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/sebilurresad.

Eker Ağır, Tuğba. *"*Muhalif Kadınlar: Fatma Aliye Hanım, Halide Edip Adıvar ve Sabiha Sertel'in Düşünce ve Eylemlerinin Analizi*"*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019. YÖK (535507).

Erdem, Nilüfer. "Anadolulu Rum Kadınlar Savunma Örgütü ve Faaliyetleri". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 9/2, (2020): 331-361. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1449712

Erkipçak, Eylem. "Ömer Lütfi Barkan'da Devlet ve Türk Devlet Geleneği", *Memleket Siyaset Yönetim*. 19/41, (2024): 47-72. 10.56524/msydergi.1399926.

Erkoç, Gülçin Oktay. "Başını Eğmeyen Celileler, Cavideler, Cevriyeler: Suat Derviş'in Romanlarında Ahlâk Meselesi". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 60/2, (2020): 803-831. 10.33171/dtcfjournal.2020.60.2.16.

Ersoy, Ersen. "Mihri Hatun", *Medeniyet Işığı Türk Kadınları*, ed. Kolay, Arif. Memiş, Şefik. 62-64. Bağcılar Belediyesi, 2022.

Faroqi, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Orta Çağdan Yirminci Yüzyıla*. çev. Kılıç, Elif. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

Faroqi, Suraiya. *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Kalaycıoğlu, Neyyir. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Gallica. "Ce Soir 28 Haziran 1936". 5 Temmuz 2025. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bd6t5668434/f1.image.zoom

Gallica. "Ce Soir 15 Ocak 1937". 5 Temmuz 2025. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bd6t5789135/f2.item.r=nachit.zoom

Gallica. "Ce Soir 19 Ağustos 1939". 5 Temmuz 2025. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bd6t575832f/f1.image.zoom

Gerber, Haim. *State, Society, and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspective.* State University of New York Press, 1994.

Gökalp Alpaslan, G. Gonca. *"*Çöken Boğaziçi Yazı Dizisinde Günlük Yaşam Kültürünün Yazınsal Yansıması*", Türkbilig* 25 (2013): 87-102. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/990741

Gökşen, Erol. "Gazeteci Suat Derviş'ten Romancı Suat Derviş'e: Fosforlu Cevriye'yi Röportajlar Üzerinden Okumak", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* 25 (2021): 231-252. 10.26517/ytea.482.

Gülen, Hande. "Kemalist Modernleşme'de Aile, Ulus, Kadın ve Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu (1925- 1927) Dergileri", *MSGSÜ Sosyal Bilimler* 12 (2015): 152-164. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/757834

Güler, Nuray Urkaç. "Savaş Döneminde Kadın ve Aile: 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'nde İstanbul". Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, 2022. YÖK (766672).

Güllü, Ramazan Erhan. "İşgal Karşısında İstanbul Basını ve Kamuoyu". *Mili Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*. 343-369. Türkiye Bilimler Akademisi, 2023. https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/tarih-serisi/TUBA-978-625-8352-73-3_ch08.pdf

Günay, Çimen. "Toplumcu Gerçekçi Türk Edebiyatında Suat Derviş'in Yeri" Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi. 2001. YÖK (102011).

Günaydın, Ayşegül Utku. "Cumhuriyet Öncesi Kadın Yazarların Romanlarında Toplumsal Cinsiyet ve Kimlik Sorunsalı (1877-1923)". Doktora Tezi. Bilkent Üniversitesi, 2012. YÖK (319533)

Güven Şeyda, Arzu. "Kadın Eğitimi Bağlamında Hanımlara Mahsus Gazete". *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 29 (2006): 279-294. https://doi.org/10.14222/TURKIYAT744.

Işık, Esra. "Erken Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergilerinde Kadın İmajı: Ev Kadın Dergisi Örneği" *Folklor Edebiyat* 27/106 (Özel Ek), (2021): 224-241. 10.22559.

İnuğur, M. Nuri. *Basın ve Yayın Tarihi*. Der Yayınları, 2002.

İslam, Aynur. "Milli Mücadelede Kadın Kahramanlarımız (1919-1922)" Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, 2021. YÖK (660053).

İslam, İbrahim. "Milli Mücadelede Yeni Adana Gazetesi". Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, 1995. YÖK(42691).

İşliyen, Mustafa. "Yerel Basında İdeolojik Söylem: 1919-1920 Konya Basını Örneği". *Aksaray İletişim Dergisi* 1/2 (2019): 181-207. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/775185

Journo. "Suat Derviş: Kadınların Yıldızları Gönüllerince Seyretme Haklarını Savunan Gazeteci". 12 Eylül 2025. https://journo.com.tr/suat-dervis

Kaçar, Şehlem. "Reading The Korean war through the Photographs of Semiha Es". Doktora Tezi. Bilgi Üniversitesi, 2022. YÖK (725698).

Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Millî Kültürü*. Ötüken Neşriyat, 1995.

Kağnıcı, Rabia Merve. "Türkiye'nin İlk Kadın Milletvekillerinden Benal Nevzat Arıman'ın Siyasi, Kültürel ve Toplumsal Faaliyetleri". Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, 2019. YÖK (568645).

Kahraman, Alim. "Ülkü", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/293-294. Türk Diyanet Vakfı, 2012.

Kala, Eyüp Sabri. "Osmanlı Dönemi Hanım Sultan Vakıfları ve Sosyal Politika Uygulamaları", *Vakıf Kuran Kadınlar,* ed. Başar, Fahameddin. 113-142. Vakıflar Genel Müdürlüğü&Bezmialem Vakıf Üniversitesi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2018. https://cdn.vgm.gov.tr/yayin/dergi/muhtelif/vkk.pdf

Kar, Fatma ve Üçüncü, İrem. "Türk Kadın Hareketinin Öncü İsimlerinden Nezihe Muhiddin-Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi-". *Hars Akademi* 6/1 (2023): 147-167. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3182414

Karabulut, Sezen. "Bir Cumhuriyet Kadınını Yazılarından Tanımak: İffet Halim Oruz ve Kadın Gazetesi'ndeki Yazıları (1947-1963)". *Afyon Kocatepe Üniversitesi*

Sosyal Bilimler Dergisi 21/3 (2019): 703-719. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/818653

Karaca, Şahika. "Emine Semiye Hayatı Fikir Dünyası Sanatı Eserleri". Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi, 2010. YÖK (263229).

Karaca, Şahika. "Öncü Bir Kadın Yazar Emine Semiye'nin Kaleminden "İslamiyet'te Feminizm"", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/2 (2012): 269-280. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50769

Karaduman, Gökay. "18. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da Vakıfların Beledi Hizmetleri" Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, 2020. YÖK (370562)

Karamustafa, Ahmet T. *Tanrının Kuraltanımaz Kulları: İslam Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550).* Çev. Sezer, Ruşen. Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Karkason, Tamir. "18 ve 19. Yüzyıllarda Ladino Edebiyatı" (çev. Siren Bora). *Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* 56 (2023): 189-222. https://www.academia.edu/111759914/Tamir_Karkason_18_ve_19_Yüzyıllarda_Ladino_Edebiyatı_trans_Siren_Bora_Kebikeç_İnsan_Bilimleri_İçin_Kaynak_Araştırmaları_Dergisi_56_2023_189_222

Kaya, Rana. "Tanzimat'tan İkinci Meşrutiyet'e Kadın Dergilerinde Kadın Sorunlarına Bakış". Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 2019. YÖK (596878).

Kaya, Şehriban. "Suat Derviş'in Romanlarında Kadın Karakterler". *Folklor Edebiyat* 24/96 (2018): 97-110. 10.22559/folklor.354.

Kaymaz, Kadriye. "İlk Türk Kadın Yazarlarından Emine Semiye Hanım, Hayatı ve Eserleri". Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 2008. YÖK (227364).

Kaytaz, Fatma. "Nurbanu Valide Sultan'ın Hayatı ve Şahsiyeti" *Vakıf Kuran Kadınlar*, ed. Başar, Fahameddin. 253-264. Vakıflar Genel Müdürlüğü&Bezmialem Vakıf Üniversitesi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2018. https://cdn.vgm.gov.tr/yayin/dergi/muhtelif/vkk.pdf

Kılıç, Neslihan. "Osmanlı Kadın Dergilerine Bir Örnek: Mürüvvet". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/3. (2015):744-769. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/92857

Kocabey, Melek. "Osmanlıca Kadın Dergilerinin Grafik Düzenlemeleri (1869-1928)". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, 1995. YÖK (43829).

Kodaz, Yusuf. "Benal Nevzat Arıman", *Atatürk Ansiklopedisi*. Atatürk Araştırma Merkezi, 2020. 25 Kasım 2025. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/714/Benal-Nevzat-Ar%C4%B1man-(1903-1990).

Latifoğlu, Asiye. "Kadınlar Dünyası Gazetesi'nde Eğitim ve Öğretim". Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, 1999. YÖK (81238).

Lewis, Bernard. *The Emergence of Modern Turkey*. Oxford University Press, 1961.

Liakopoulos, Georgios. "İstanbul Basın Tarihinde (1830-1914) Rum Yayıncı ve Gazeteciler". 10 Kasım 2025. https://www.academia.edu/25909289/%C4%B0stanbul_Bas%C4%B1n_Tarihinde_1830_1914_Rum_Yay%C4%B1nc%C4%B1_ve_Gazeteciler

Metin, Sema. “Millet Gazetesi’nden Tarihe Düşen Not: II: Meşrutiyet’in Öncü Kadını Selma Rıza’nın Modernleşme ve Özgürlük Manifestosu”. *Journal of Sustainable Equity and Social Research* 2 (2025): 50-76. 10.5281.

Metin, Sema. *Selma Rıza: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadın Hareketinin Öncü Sesi.* Ati yayınları, 2025.

Nazlıpınar Subaşı, Muzaffer Derya. “Halide Edip Adıvar’ın “Yeni Kadın Kimliği” Anlayışı”. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi* 1/2 (2018): 374-382. 10.35235/uicd.471557.

Necipoğlu, Gülru. *The Age of Sinan*. Reaktion Books, 2005.

Oğurel, Çiğdem İlker. “Suat Derviş’in Romanlarında Kadınlar ve Yoksulluk” Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2020. YÖK (661934).

Oktay, Gülçin. “Türk Romanında Kadın ve Toplumsal Cinsiyet: Kimlik, Sınıf, Temsil (Kadın Yazarlar Örneğinde 1877-1938)”. Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2018. YÖK (525686).

Orat, Jülide Akyüz. “Osmanlı Kadınlannın Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Türkiyat Araştırmaları HÜTAD* 6 (2007): 75-91. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/328503

Öcalan, Hasan Basri, Sevim, Sezai ve Yavaş, Doğan. *Bursa Vakfiyeleri-1*. Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2013.

Özdemir, Nuray “Milli Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını”, *Belgi* 21 (2021): 1-22. 10.33431/belgi.769611.

Özer, Ömer. “Bir Röportaj Ustası Yazar Suat Derviş’in Çöken İstanbul’undaki Röportajlarının Betimsel Çözümlemesi”. Erciyes İletişim Dergisi 10/1 (2023): 185-203. https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.1187089

Özgüdenli, Osman Gazi. “Türkiye’de Moğol Tarihi ve Kültürü Araştırmalarının Doğuşu Ve Gelişimi (1923-2017)”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2017): 463-512. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/396910

Özkay, Nesli. “Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Yolu Dergisi” Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2017. YÖK (502811).

Öztürk, Zehra. “Hanımlara Mahsus Gazete”. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. EK-1/533-534. Türk Diyanet Vakfı, 2020. https://islamansiklopedisi.org.tr/hanimlara-mahsus-gazete

Paralı, Ece. “Halide Edip Adıvar ve Romanlarında Cumhuriyet Dönemi Yeni Kadın Kimliği”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, 2001. YÖK (100249).

Rıza, Selma. *Uhuvvet* ed. Alsan, Necip Fazıl. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, 1999.

“Rumca Basın” *Megarevma* (2025). 14 Kasım 2025. https://www.megarevma.net/rumcabasin.htm

Sanat Kritik. “Suat Derviş ve Atatürk’ün Ölümü”. 10 Kasım 2025. https://sanatkritik.com/eski/kulliyat/suat-dervis-ve-ataturkun-olumu/

Sanat Kritik. “Sürgünde Suat Dervişle Nazım Hikmet’in Dayanışması”. 11 Kasım 2025. https://sanatkritik.com/yazilar/surgunde-suat-dervisle-nazim-hikmetin-dayanismasi/

Sar, Esra. “Selçuklular ve Osmanlı’da Kadınların Kurduğu Vakıflar”, *Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6 (2021): 1293-13. https://doi.org/10.47994/usbad.917193

Sarıçoban, Gülay. “Millî Mücadele’de Anadolu Kadını”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/4 (2017): 1331-1346. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/407136

Sayak, Bülent. “Modern Türkiye Mecmuası Söylem, Edebî Muhteva ve Dizin”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15 (2024): 202-239. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3757267

Saygılıgil, Feryal. “Sokakta Bir Gazeteci: Suat Derviş” *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* 6/1 (2014): 18-26. https://federgi.ankara.edu.tr/2022/07/24/sokakta-bir-gazeteci-suat-dervis/#single/0

Saygılıgil, Feryal. *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Dipnot Yayınları, 2022.

Semiz, Hülya. “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Gazeteci Sabiha Sertel’in Döneme İlişkin Görüşleri”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2008. YÖK (261621).

Sezer Arığ, Ayten. “Türk Kadınlar Birliği”. *Atatürk Ansiklopedisi* Atatürk Araştırma Merkezi, 2020. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/3979/T%C3%BCrk_Kad%C4%B1nlar_Birli%C4%9Fi

Singer, Amy. *Constructing Ottoman Beneficence. An Imperial Soup Kitchen in Jerusalem*. State University of New York Press, 2002.

Sol. “Kıpkızıl Bir Kadın”. 20 Ekim 2025, https://haber.sol.org.tr/haber/kipkizil-bir-kadin-suat-dervis-336160

Soydan, Serdar. *Bir Harem Ağasının Hatıraları.* İthaki Yayınları, 2021.

Şahin, Cemile ve Şahin, Mustafa. “Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri”. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (2013): 53-72. https://www.academia.edu/4990733/_Osmanlı_Son_Dönemi_İle_Milli_Mücadele_Yıllarında_Türk_Kadınının_Sosyal_Siyasî_ve_Askerî_Faaliyetleri_Nevşehir_Üniversitesi_Sosyal_Bilimler_Enstitüsü_Dergisi_Cilt_2_Sayı_2_Ocak_Haziran_2013_Nevşehir_University_Journal_of_Social_Sciences_II_2_January_June_2013_53_72

Şahin, Dilan. “Köşklerden Sokaklara Röportajları, Hikâyeleri ve Romanlarıyla Suat Derviş”. Yüksek Lisans Tezi. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, 2025. YÖK (920242).

Şahin, Haşim. “Kabac Hatun”. *Medeniyet Işığı Türk Kadınları*. ed. Kolay, Arif, Memiş, Şefik. 12-16. Bağcılar Belediyesi, 2022. https://www.bagcilar.bel.tr/BBImages/Slider/Image/medeniyet-isigi-turk-kadinlari.pdf

Şahin, Pınar. Türkmen, F. Nalan. “19. Yüzyılda Osmanlı Saray Kadınlarının İnşa Ettirdiği Külliyelerin İstanbul Kent Dokusuna Katkılarının Değerlendirilmesi”, *Art-Sanat* 17 (2022): 419-450. 10.26650/artsanat.2022.17.963954

Şahin, Seval ve Karahan, Tolga. “Suat Derviş Külliyatına Katkı: Ne Bir Ses Ne Bir Nefes”. *Rumeli’de Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 24 (2021): 647-660. 10.29000/rumelide.995399.

Şahingöz, Mehmet. “Millî Mücadelede Protesto ve Mitingler”. *Türkler* 15 (2002): 726–744. https://www.academia.edu/41809045/MİLLİ_MÜCADELEDE_PROTESTO_VE_MİTİNGLER

Şimşek, Ayşe. “Osmanlı Kadınının Miras Hukuku: 18. Yüzyıl Konya Şer’iye Sicilleri Çerçevesinde Miras Davaları”, *Bilimname* 47, 2022/1 (2022): 681-711. https://doi.org/10.28949/bilimname.1072749

Tansü, Yunus Emre ve Gök, Mesure. “II. Meşrutiyet Döneminde Kadınlara Yönelik Basın Faaliyetlerinin Osmanlı Aile Hayatı Üzerine Etkileri”. *Person Journal of Social Sciences & Humanities* 6/6 (2020): 210-218. https://doi.org/10.46872/pj.61

Tekgöz, Niğmet. “Suat Derviş’in Toplumcu Bilinçle Yazdığı Romanlarında Çocuklar”. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2024. YÖK (867027).

Tekin, Hatice. “Şehbal Mecmuasına Göre XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Kadınının Entelektüel Dünyası”. Yüksek Lisans Tezi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, 2019. YÖK (552115).

Topdaş, Fatma. “Suat Derviş Baraner’in Romanlarında İzleksel Kurgu” Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, 2012. YÖK (323527).

Toprak, Zafer. *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908–1935)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.

Tunçtan, Bilcan. “Suat Derviş’in Hayatı, Edebi Kişiliği,ve Romanlarında Gotik Özellikler (Korku Edebiyatı)”. Yüksek Lisans Tezi. Bitlis Eren Üniversitesi / Bingöl Üniversitesi, 2018. YÖK (519349).

Turan, Sümeyra Ünalan ve Kurt, Abdurrahman. “Tanzimat’tan Erken Cumhuriyet’e Değişim İçerisinde Kadın ve “Yeni Kadın” Söylemi”. *Uludağ İlahiyat Dergisi* 32/1. (2023): 25-54. https://doi.org/10.51447/uluifd.1077523.

Turğut, Vedat. “Hafsa Hatun”, *Medeniyet Işığı Türk Kadınları,* ed. Kolay, Arif. Memiş, Şefik. 47-48. Bağcılar Belediyesi, 2022. https://www.bagcilar.bel.tr/BBImages/Slider/Image/medeniyet-isigi-turk-kadinlari.pdf

Uluğtekin, Melahat Gül (2010). “İzlek ve Biçem İlişkisi Açısından Suat Derviş Romanlarının Türk Edebiyatındaki Yeri”. Doktora Tezi. Bilkent Üniversitesi, 2010. YÖK (264209).

Umudun Kadınları Yazılı ve Sesli Aylık Dergi. “Üretken Kadın Suat Derviş”. 23 Ekim 2025. https://umudunkadinlari.com/yazi/uretken-kadin-suat-dervis-4-0

Yazıcı, Nagehan Vanlıoğlu. “Kadınların Sesinden Kamusal Alanda Toplumsal Cinsiyet Söylemi: Türkiye’de 8 Mart Kutlamaları”, *idealKent* 11/31 (2020): 1657-1675. 10.31198/idealkent.746277.

Yellice, Gürhan. “Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kadınını Modernleştirme Girişimleri, Türk ve Dünya Basını (1926-1934)”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 16/24 (2018): 321-368. 10.17518.

Yenituna, Burak. “1930’lar Türkiye’sinde Bir Modernleşme Aracı: Basın” Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2013. YÖK (340409).

Yetim, Murat. “I. İnönü Zaferi’nden İzmir’in Kurtuluşuna Kadar Açıksöz Gazetesi’nde Hârici Haberler”. Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Üniversitesi, 2015. YÖK (391260).

Yıldırım, Besim. “Millî Mücadele’nin Gür Sesi Albayrak Gazetesi’nin Köşe Yazılarının İncelenmesi” *İlef Dergisi* 9/2 (2022): 372-407. 10.24955.

Yıldırım, Hüseyin. “İrade-i Milliye Gazetesi”. 17 Kasım 2025. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1166594#:~:text=Anadolu'da%20ba%C5%9Flayan%20kurtulu%C5%9F%20hareketinin,Milliye'nin%20bas%C4%B1m%20yeri%20oluyordu.

Yıldız, Hacer. “Türkiye’de Kadınların Siyasi Haklar Mücadelesi ve Nakiye Elgün”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara üniversitesi, 2015. YÖK (393345).

Yılmaz, Ayşegül. “Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,* 4/1 (2019): 446-471. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/677674.

Yılmaz, Emek. “Suat Derviş’in Romanlarında Kadın”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi, 2019. YÖK (600873).

Yinanç, Refet. “Söğüt Vakıfları”. *Istanbul Journal of Sociological Studies* 22 (2011): 55-70. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/101136

Yusuf, Tayyib. “Tercüman-ı Ahval Gazetesi üzerine Bir Değerlendirme”, *Sosyal Bilimler*: 119-136. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/757436

Yüksel, Fahriye Nur. “Türk Dergiciliğinde Kadın İmgesi”. Mezuniyet Projesi. İstanbul Üniversitesi, 2021. https://www.academia.edu/68342965/Türk_Dergiciliğinde_Kadın_İmgesi

Zihnioğlu, Yaprak. *Kadınsız İnkılap Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, haz. Gürsoy Sökmen, Müge. Metis Yayınları, 2023.

Zilfi, Madeline C. *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, çev. Alpay, Necmiye. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İletişim Yayınları, 2004.

Arşivler

BOA, DH.ŞFR. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Bâb-ı Âli Evrak Odası – Şifre Kalemi (çeşitli tarih ve sayılar).

Fotoğraf Dergisi.

Gallica.

Şer‘iyye Sicilleri, Evkaf Defterleri ve Mühimme Defterleri. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, çeşitli defter serileri.

#Tarih Dergi, Haziran 2024, sayı 114.

EKLER

Ek-1: Önemli Fotoğraflar

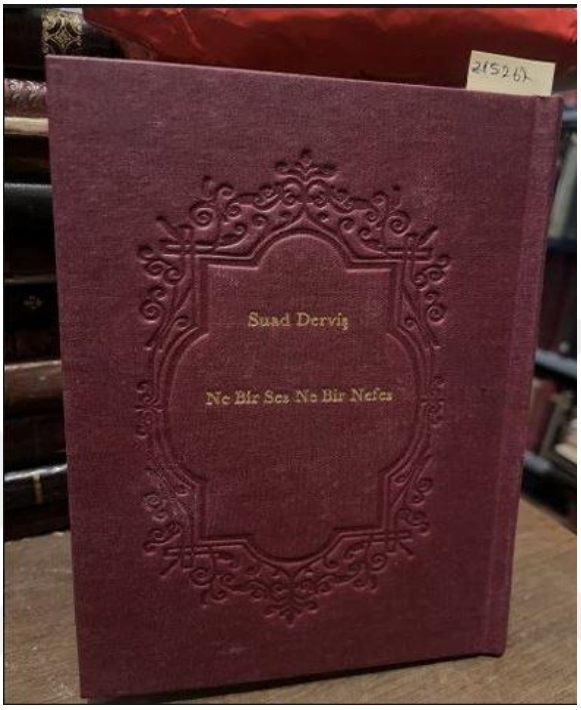

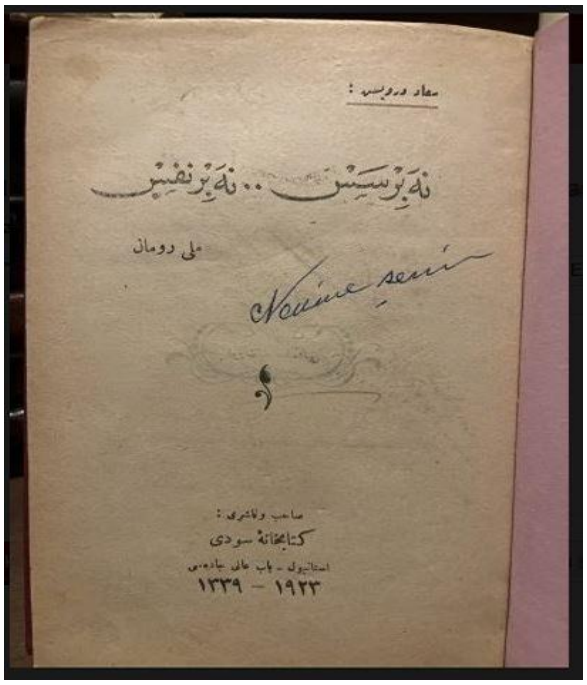

Fotoğraf 11.1: Ne Bir Ses Ne Bir Nefes
Kaynak: İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi

Fotoğraf 11.2: Suat Derviş, Paris'te iki kız kardeş
Kaynak: https://haber.sol.org.tr/haber/kipkizil-bir-kadin-suat-dervis-336160

Fotoğraf 11.3: Suat Derviş Eşi Reşat Fuat Baraner Nikah Merasimi
Kaynak: https://muhtelifmuzayede.com/urun/7547972/gazeteci-yazar-suat-dervis-yazar-resat-fuat-baraner-ile-evlilik-toreninde-7-x-1

Fotoğraf 11.4: Suat Derviş eşi Reşat Fuat Baraner (TKP Genel Sekreteri)
Kaynak: https://www.gazetepencere.com/yazarlar/sosyalist-bir-aydin-suat-dervisin-hikayesi-192126h

Haber
AKŞAM POSTASI

Önümüzdeki hafta eserlerini dinleyeceğimiz
Büyük Türk Bestekârı
Hamamî zade Ismail Dede kimdir?
Şehir konserleri Türk musıkisinin değerli elamanlarını tanıtan, musiki âlemine yapılmış değerli hizmetlerdendir

Yazan: Hasan Bedreddin Uluçay

Rastgele
ODUN IŞI

Mektepçilik derlerimiz:
Kitapların vaktince yetiştirilmesi ve pahalı kırtasiye karşısında öğretmenlerin fedakârlığı lâzımdır
YAZAN: A. ŞAKİR

Önümüzdeki Gün
Bir Mütareke Sayısı Münasebetile

BUGÜN GÜREL Sineması
OTEL EMPERİAL
ŞARK Sinemasında
SON AYRILIŞ

Fotoğraf 11.5: 4 Ekim 1941 Tarihli Haber Gazetesi Sayfa 3, Suat Derviş
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/haber/1941-10-04/3

A Constantinople : une dame turque, Nakié Hanoum, présidente de l'Association des femmes professeurs, prononce une harangue au meeting du 13 janvier, devant Sainte-Sophie. — Phot. Ibrahim Périd.

Fotoğraf 11.6: Nakiye Hanım Sultanahmet, 13 Ocak 1920
Kaynak: L'Illustration, 4014 (7 Şubat 1920), s. 109.
https://historyontheorientexpress.tumblr.com/post/615848131968598016/nakiye-han%C4%B1m-13-ocak-1920-g%C3%BCn%C3%BC-nutuk-atarken

Fotoğraf 11.7: Kadın gazeteciler toplantısı
Kaynak: https://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/suat-dervis-edebiyatimizin-unutulan-yazari-mi-i-14280

Fotoğraf 11.8: Galatasaray Lisesinde Gençlerle Röportaj Yaparken 1934-1
Kaynak: https://journo.com.tr/suat-dervis

Fotoğraf 11.9: 12. Suat Derviş
Kaynak: Fotoğraf Dergisi, 15 Kasım 1934. İstanbul Atatürk Kütüphanesi

Fotoğraf 11.10: Son Posta gazetesinde Suat Derviş röportajının ilanı
Kaynak: https://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/suat-dervis-edebiyatimizin-unutulan-yazari-mi-i-14280 https://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/suat-dervis-edebiyatimizin-unutulan-yazari-mi-i-14280

Fotoğraf 11.11: Vâ-nû, Yusuf Ziya Ortaç, Necip Fazıl, Peyami Safa, Orhan Seyfi Orhon, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halit Ziya Uşaklıgil, Suat Derviş, Ziya Osman Saba, Yaşar Nabi Nayır – 1928
Kaynak: https://www.firtinadergi.com/2021/03/asagi-bakmayan-bir-kadin-suat-dervis-ahmet-kavruk/

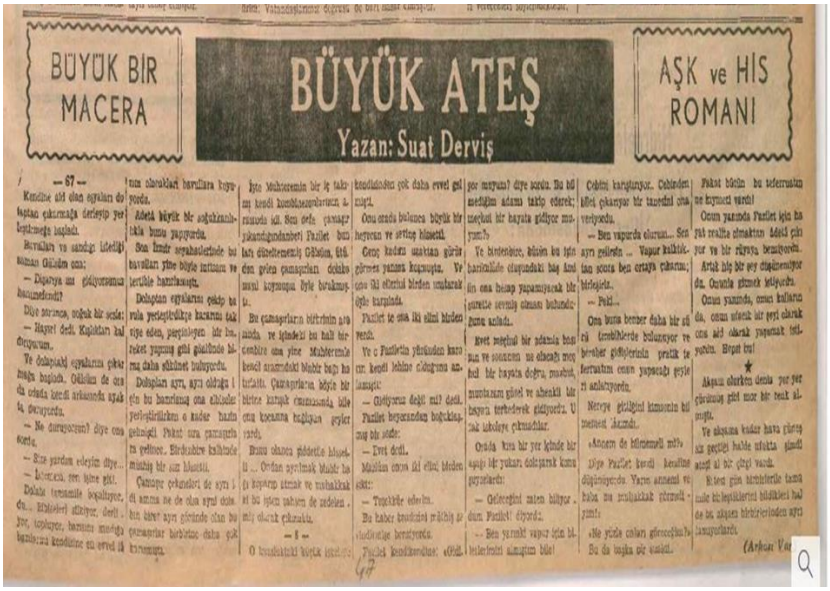

BÜYÜK BİR MACERA

BÜYÜK ATEŞ

Yazan: Suat Derviş

AŞK ve HİS ROMANI

Fotoğraf 11.12: Son Posta'da Suat Derviş'in Yazısı
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1950-01-06/7

VAKIT

Bugün 12 sayfa

Dayinler bir istikraz mı teklif ettiler?

50000 talebe

İdman şenliğine hazırlanıyor

Sağlam, güzel, çevik bir nesil yetişiyor

Yeni anketimiz

NE OKUYACAĞIZ ?

Boş bir dolap!

Mazi tanınmadan istikbale gidilemez. Ustalarımızı unutmamalıyız!.

Suat Derviş Hf. nin fikirleri

ÇOCUK Sayfaları ve Gençlik sayfası

Bugün okuyucularımıza iki ayrı ilâve halinde takdim ediliyor. Okuyunuz!

Yunanlılarla itilâf

Tıp günü

Belediye cezaları

Kızıl bayrak Avustralyanın Parvin şehrinde

Hasta komusyonculari

Operatör Kemal Bey yeni bir meslekten bahsediyor

Büyük doktorlar, küçük doktorlar meselesi

Tediyatın talıki esas itibarile kabul olundu

Fotoğraf 11.13: Hem Haber Yazmış Hem Haber Olmuş Bir Muharrir Suat Derviş
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1930-05-04/1

VAKIT

S. Cümhuriyet fırkası liderine cevap

Dört yıl ...

Dört ay

Adliyede bir terfi

İran diyo ki:

Belediye intihabatı için

Yeni Fırkada bir encümen namzetleri tesbit ediyor

Memuriyet istemek veya tavsiye-name almak için gelenler var

Fotoğraf 11.14: 24 Ağustos 1930 Tarihli Vakit Gazetesi Sayfa 1
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1930-08-24/1

Şarktan Garba Reçeteler!

KADIN ERKEĞİ TERBİYE EDEBİLİR Mİ?

Suat Derviş H.

Fotoğraf 11.15: 1 Ekim 1931 Tarihli Servetifünun (Uyanış) Dergisi Sayfa 6
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/servetifunun_uyanis/1931-10-01/6

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAĞI
HALKIN DİLİ

Son Posta

— CUMA — 12 HAZİRAN 1936

İngiltere zecrî tedbirlerden vazgeçiyor!

İngiliz Maliye Nazırı "zecrî tedbirlere devam cinnettir!,, dedi

Fransada ise bilâkis şiddet isteyen sesler yükseliyor!

İtalya son sözünü söyledi, zecrî tedbirler kaldırılmasa Cenevreden derhal ayrılacak

İngiltere Maliye Nazırının nutku

"Balkanlarda harp olmaz, Avrupadan endişe ediyoruz ,,

M. Titülesconun dün Bükreşte söylediği nutuk

Romanya Dış Bakanı " iştirak etmediğimiz işlere ait kararları kabul etmeyiz ! ,, dedi

Tekrar konuşmanın sırası artık geldi!

Futbolcularımızı olimpiyatlara gönderemeyiz, göndermiyeceğiz!

İzmirde başkasına benzediği için iki defadır yaralanan adam

Filistinde bir tren berhava edildi!

Fransız amelesi haftada 40 saat çalışacak

Mektebe hasret çocuklar

Susuyor, önüne bakıyor, nihayet: "Yazdır beni mektebe teyze, diyor. Babamın bunu yapacağı yok. Bir şey öğrenelim de şu açıklıktan kurtulalım!,,

Yazan: Suat Derviş

Boğazlar Konferansı

Fotoğraf 11.16: 12 Haziran 1936 Tarihli Son Posta Gazetesi Sayfa 1. Mektebe Hasret Çocuklar haberi.
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1936-06-12/1

Kahraman Ordunun manevralarına ve geçit resmine ait intıbalar

EDEBİYAT RÖPORTAJI

Şair ve romancılarımız bu sene bize neler okutacaklar?

Nazım Hikmet, Suat Derviş, Sadri Ertem, Reşat Nuri, Fikret Âdil önümüzdeki neşriyat mevsimi için hazırladıklarını anlatıyorlar..

Fotoğraf 11.17: Nazım Hikmet, Suat Derviş, Reşat Nuri ve Dönemin önemli yazarlarıyla röportaj; 19 Ekim 1936 Tarihli Son Posta Gazetesi Sayfa 6
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/son_posta/1936-10-19/6

Haber

Son Havadisler AKŞAM POSTASI

4 ŞUBAT 1939 CUMARTESİ

Fransa Hariciye Nazırının Berline gideceği bildiriliyor

Musolini

Bugünkü nutkunda İtalyan taleplerini mevzubahs edecek mi?

İngiliz Genel Kurmay Başkanı Mısır - Trablus hududunu teftiş ediyor

Belçika Başvekili neden dayak yedi?

HABER'in Güzel gözler müsabakası

Büyük romancı Suat Derviş En güzel romanını HABER için hazırladı

İstanbulun Bir Gecesi

Necip Fazıl Kısakürek HABER'de

Ebedi Şefin kabri

Sandukanın kabrin inşasından evvel defni düşünülüyor

Bugünkü sayımız 16 Sayfadır

İngiltereye vapur siparişi meselesi

Yusuf Ziya Öniş Siparişlerin "Kaz Avcısı" şirketine verilmesinde yolsuzluk olmadığını söylüyor

İngilterede bombalı suikastler Franko taraftarlarının işi mi?

İki istasyonda saatli bombalar patladı, beş kişi yaralandı

İran ve Mısır Elçiliklerini büyük elçilik derecesine çıkardılar

Fotoğraf 11.18: 4 Şubat 1939 Tarihli Haber Gazetesi Sayfa 1 Büyük Romancı Duyurusu. Burada Necip Fazıl ile Aynı Zamanda Aynı Yerde Yazacaklardır

Kaynak: Https://Www.Gastearsivi.Com/Gazete/Haber/1939-02-04/1

İKDAM

GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

Sabah Postası

KURUŞ 3

SALI - 17 - EYLÜL - 1940

İzmir Fuarının En Büyük Hizmeti

İngilizlerin Almanyayı Bombardımanı

Harbin en Büyük hava Muharebesi

185 ALMAN, 25 İNGİLİZ TAYYARESİ DÜŞTÜ

Almanların istilâ taarruzuna geçmeleri yakın

Başvekil Fuarda

ENDİŞE VE GERGİNLİK

İtalyan hareketi istilâ başlangıcı şeklini alırsa Mısır harbe hazır

Kral Faruk bütün müslümanları sulh duasına davet etti

Ispanyol Talepleri

Bulgar-Rumen Müzakereleri

Kadıköy iskelesile altıyol arası istimlâk ediliyor

Dün sabahki Tren kazası

Antoneskonun Beyannamesi

Fransada yeni rejim aleyhinde irtica hareketi

MACARLAR Transilvanyada Bayram yapıyor

PEK YAKINDA

Mahmut Yesari Nizamettin Nazif Suat Derviş

SON DAKİKA

Bulgaristan 10.000 kişiyi askere aldı!

Amerika İngiltereye ayda 700 tayyare veriyor

Fotoğraf 11.19: 17 Eylül 1940 Tarihli İkdam (Sabah Postası) Gazetesi Sayfa 1. Duyuru: Pek Yakında, Mahmut Yesari, Nizamettin Nazif, Suat Derviş

Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/ikdam_sabah_postasi/1940-09-17/1

Haber

Son Havadisler

AKŞAM POSTA

5 ŞUBAT 1939 PAZAR

Mebus seçimi için hazırlıklar

Mebus namzetliği için binden fazla müracaat yapıldı

Yeni Mecliste 120 kadar yeni mebus bulunacağı tahmin ediliyor

Yugoslavyada siyasî buhran

Hırvat meselesi Stoyadinoviç kabinesini istifaya mecbur etti

Yeni kabine de muhalifler de yer alacaklar mı?

İtalyan askerleri bir şehir daha aldılar

Mussolini, İspanyadaki İtalyan hava kuvvetleri kumandanını terfi ettirdi

Macaristanda örfi idare ilân edildi

Bebeş hazırlara bomba ile taarruzdur

Büyük romanı Suat Derviş En güzel romanını HABER için hazırladı İstanbulun Bir Gecesi

Necip Fazıl Kısakürek "HABER,, de

Bir gaz gemisinde kaçak eşya bulundu

Tayfalar, yakalandıklarını anlayınca bir kısım eşyayı denize attılar

Suriyenin bir kısmı İngiliz ordusuna mı geçiyor?

Alman Ajansına göre Filistin ve Amman ile Suriyenin bir kısmı tek bir devlet halinde birleştirilecek

İngilterede yeni seçim Önümüzdeki sonbaharda yapılacak

HABER'in Güzel gözler müsabakası

Müsabakamıza iştirak edeniz ve kuponlarınızı toplamaya başlayınız

Deniz Bankta müfettişlerin tetkikleri

Banka memurlarının sicilleri tetkik olunuyor

İngilterede esrarengiz suikastler

Yangın bombalarile suikastler başladı

Liverpulda hapishaneye de bir bomba atıldı, Londrada dört yerde yangın çıkarıldı

Fotoğraf 11.20: 5 Şubat 1939 tarihli Haber Gazetesi sayfa 1. Duyuru: Büyük Romancı Suat Derviş En Güzel Romanını Haber İçin Yazdı.
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/haber/1939-02-05/1

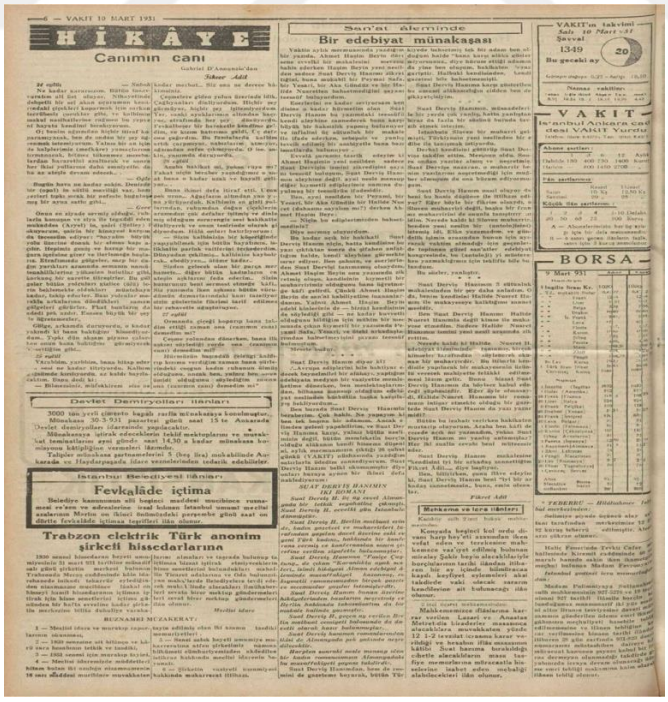

HİKÂYE

Canımın canı

Sanat âleminde

Bir edebiyat münakaşası

VAKİT

İstanbul Ankara ve cihanî VAKİT Yurdu

BORSA

Devlet Demiryolları ilânları

İstanbul Belediyesi ilânları

Fevkalâde içtima

Trabzon elektrik Türk anonim şirketi hissedarlarına

Fotoğraf 11.21: Fikret Adil ve Suat Derviş Arasında Bir Edebiyat Münakaşası Başlıklı Mülakat.
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1931-03-10/6

Cumhuriyet

Gazetemiz bugün 16 sahifedir

AVRUPADA 1 MAYIS HÂDİSELERİ

Bulgaristanda komünistlerle hükûmet kuvvetleri çarpıştı

Sovyet Rusya ve Almanya büyük tezahürat içinde bayram yaptılar

Bulgaristandaki hâdiseler

İş kanunu lâyihası dün Kamutaya verildi

Büyük Atatürk

Aydın demiryolları satın alma mukavelesi dün Ankarada imzalandı

Yeni bahriyelilerimiz

Nelere sinirlenirsiniz?

1500 lira mükâfat!

Fotoğraf 11.22: Suat Derviş ile Nezihe Muhiddin Röportajı.
Kaynak: https://www.gastearsivi.com/gazete/cumhuriyet/1935-05-02/1

Fotoğraf 11.23: Suat Derviş ile Nazım Hikmet'in gençlikleri
Kaynak: #Tarih Dergi, Haziran 2024, sayı 114, 44.

Ek-2: Suat Derviş'in Eserleri

Romanları

1. "Kara Kitap", Karabet Matbaası, İstanbul 1920; Kara Kitap, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1996.

2. "Hiçbiri", Yeni Şark, İstanbul, 1921; Hiçbiri, Kitaphane-yi Suudi, İstanbul, 1923; Hiçbiri, Doğan Yay., İstanbul, 2004.

3. "Ne Bir Ses Ne Bir Nefes", Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1923; Ne Bir Ses Ne Bir Nefes, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1946.

4. "Buhran Gecesi", İstanbul: Suhulet Kütüphanesi, 1924.

5. "Fatma'nın Günahı", İstanbul Orhaniye matbaası, 1924.

6. "Gönül Gibi", İstanbul: Suhulet Kütüphanesi, 1928.

7. "Emine", İstanbul: Resimli Ay, 1931.

8. "Sultanın Karıları" Tempo (Almanya), 1931-32; "Bir Haremağasının Hatıraları" Son Posta, 1933-34; "Sultanın Karıları", Hürses, 1952.

9. "Dirilen Mumya" , Son Posta 1934 ("Suat Suzan" müstear adıyla).

10. "Bu Başı Ne Yapalım", Son Posta 1934 ("Suat Suzan" müstear adıyla).

11. "Onu Bekliyorum", Cumhuriyet, 1935.

12. "Onları Ben Öldürdüm", Son Posta, 1933.

13. "Baba-Oğul", Son Posta, 1936-37.

14. "Bu Roman Olan Şeylerin Romanıdır", Tan, 1937.

15. "İstanbul"un Bir Gecesi", Haber, 1939.

16. "Hiç", İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1939.

17. “Sınır”, 1943 – 1944, Son Telgraf1.

18. “Biz Üç Kızkardeştik”, Son Telgraf, 1944-45.

19. “Ankara Mahpusu” [Zeynep İçin] Haber, 1944-45; Le Prisioner d‟Ankara,Paris,1957; Ankara Mahpusu, May Yayınları, İstanbul,1968; Ankara Mahpusu, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000.

20. “Fosforlu Cevriye”, Gece Postası, 1945; “Fosforlu Cevriye”, May Yayınları, İstanbul,1968; “Fosforlu Cevriye” Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.

21. “Çılgın Gibi” [Yalının Gölgeleri] Yeni Sabah, 1945; Les Ombres Du Yalı. Paris: Les Editeurs Français Reunis, 1957; ―Çılgın Gibi”, Hasat Yayınları, İstanbul, 1998; “Çılgın Gibi”, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.

22. “Kendine Tapan Kadın”, Son Telgraf, 1944-45.

23. “İki Kadın ve İki Aşk”, Son Telgraf 1946.

24. “Yaprak Kımıldamasın”, Hürses, 1945-1946.

25. “Yeniden Yaşayabilseydik” (Suat Derviş, bu eserinin 1950-1951 arası tefrika edildiğini söylemiş, ancak gazete ismi belirtmemiştir.)

26. “Aksaray‟dan Bir Perihan” Gece Postası, 17 Aralık 1962 - 22 Şubat 1963 “Aksaray‟dan Bir Perihan”, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1997.

27. “Şoför Mustafa”, 1963 – 1964, Gece Postası.

Öyküleri

Yayımlanmış Öykü Kitapları

1. Ahmet Ferdi, 1923 Kitaphâne-i Sûdî İstanbul.

2. Behire’nin Talipleri, 1923’te Orhaniye Matbaası İstanbul.

3. Beni mi, 1926 yılında Suhûlet Kitaphânesi İstanbul.

Dergi ve Gazetelerde Yayımlanan Öyküleri

Servet-İ Fünûn Dergisinde Yayımlanan Hikâyeleri

1.“Sana Ne oluyor”, 20 Mayıs 1926.

2. “Bir Ölüm”, 3 Haziran 1926.

3. “Ona De ki”, 17 Haziran 1926.

4.“Sizin Olmadığınız Yerde”, 1 Temmuz 1926.

5.“İntihar”, 15 Temmuz 1926.

6. “Burnunuz”, 5 ağustos 1926.

7. “Erkek aşkı”, 19 Ağustos 1926.

8. “Altı Sevda”, 2 Eylül 1926.

9. “Gelin” , 16 Eylül 1926.

10. “Gözleri”, 7 Ekim 1926.

11. “Dilenci”, 11 Kasım 1926.

12. “Sizi Seviyor muyum”, 2 Aralık 1926.

13. “Denize Söyledikleri”, 28 Nisan 1927.

14. “Aşk Öldüğü Zaman”, 2 Haziran 1927.

Cumhuriyet Gazetesinde Yayımlanan Hikâyeleri

1. “Gülmeyen kadın”, 26 Nisan 1935.

2. “Neden öldürdüm”, 1 Mayıs 1935.

3. “Bana Ne Verebilirsiniz”, 2 Mayıs 1935.

4. “Kaçan Tramvay Hayırsız Sevgili”, 6 Mayıs 1935.

5. “İçimizi İçi” 11-12 Mayıs 1935.

6. “İskarpinler” 19 Mayıs 1935.

7.“Her Sevgi Geçer”, 23 Mayıs 1935.

8. “Ölmemeli İdi”, 30 Mayıs 1935.

9. “Biz Sevişiyor muyuz”, 4 Haziran 1935.

10. “O Bir Melektir”, 29 Haziran 1935.

11. “Bir Anne”, 5 Temmuz 1935.

12. “En Büyük Sevgi”, 10 Temmuz 1935.

13. “Yalan ve Doğru”, 22 Temmuz 1935.

14. “Kumlara Yazılan Yazı”, 30 Temmuz 1935.

15. “İlk Kıskançlık”, 6 Ağustos 1935.

16. “O Fark Edecek mi”, 18 Ağustos 1935.

17. “Tosun”, 23 Ağustos 1935.

18. “Yabancı Evde Ölüm”, 25 Ağustos 1935.

19. “Cepheden Dönen Adam”, 11 Eylül 1935.

20. “Kadın Muhbir”, 15-16 Eylül 1935.

21. “Aldatan Kadın”, 29 Eylül 1935.

22. “Sayım Gününün Bir Hikâyesi”, 21 Ekim 1935.

23. “Sevgi mi İtiyat mı”, 28 Ekim 1935.

24. “Fırtına”, 1 Kasım 1935.

25. “Sıkılganlık”, 25 Kasım 1935.

26. “Paylaşılamayan Bir İş”, 7 Aralık 1935.

Cumhuriyet Haber Köşe & Yazısı

“Bayram Yapmayan Çocuklar” 24 Nisan 1935

“Çocuklarımız Ne halde?” 22 Ağustos 1935 – 5 Eylül 1935

“Çocuklarımız Ne Halde?” 23 Ağustos 1935

“Çocuklarımız Ne Halde?” 25 Ağustos 1935

“Çocuklarımız Ne Halde?” 26 Ağustos 1935

“Çocuklarımız Ne Halde? – Kurtulan Çocuklara Göre” 27Ağustos 1935

“Çocuklarımız Ne Halde?” 28 Ağustos 1935

“Sefaletten Kurtulmak İsteyen Çocuk – 31 Ekim 1935

Çocukları Kurtarma Döndürülüyor" Yurdunun Kapısından Geri

"Sanatkâr Olmak İstiyorum – Bir Elinde Keman, Bir Elinde Lostra Kutusu, Sürünen Çocuk" 9 Kasım 1935

"Çocuklarımız Ne Halde? – Muallimlere Göre" 29Ağustos1935

"Çocuklarımız Ne Halde? – Morg Doktoruna Göre" 31 Ağustos 1935

"Çocuklarımız Ne Halde? – Avukata Göre", 1 Eylül 1935

"Çocuklarımız Ne Halde – Gördüklerime Göre" 5 Eylül 1935

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "İhtiyar ve Alil Mürettibin Anlattıkları"

3 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Darülacezede Mubayaa

Memuru İdim" 4 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Gözleri Bozulduğu İçin Onu İşinden Çıkarmışlar" 3 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Vinçten Kopan Yükün Altında Kalan Adam" 5 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Askerden Geldikten Sonra İşini Kaybeden Adam" 6 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Amele Teavün Sandıklarına Büyük İhtiyacımız Var" 12 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Kapı Kapı İş Arayan Bir İşsizle Dolaştım" 13 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Bir İşçinin Hayatı Bir Ustabaşının Hiddetine Feda Edilmemelidir!" 7 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Parmağını Makine Deldi Diye Çıkarılan Kadın" 8 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız "Makinedeki Arızayı Anlayayım Derken…" 10 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Hepsi İşsiz Kalan Bir İşçi Ailenin Feci Vaziyeti" 14 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "Çocuğu Hastalanırsa Kadın İşçi Ne Yapar?" 15 Nisan 1936

"Günü Gününe Yaşayanlarımız – "İşçi Ailelerinde Evlada Kalan Miras: Hayat Yükü" 17 Nisan 1936

“Hususi Encümen Birçok Tadilat Yaptı” 18 Nisan 1936

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Anketten Çıkan Netice” 17 Ocak 1936

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Şoför Bedbin, ‘Müşteri Artık Zümrüdüanka’ Diyor” 30 Aralık 1935

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kadın Berberi ‘Müşteri Azalmadı, Kendi İşini Görmeye Alıştı’ Diyor.” 1 Ocak 1936

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Terzi ‘Bayram, Noel, Yılbaşı Bir Araya Geldi, Gene İş Yapamadık’ Diyor” 9 Ocak 1936

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – En Babayiğit Müşteri 250 Gramdan Fazla Bir Şey Almıyor” 13 Ocak 1936

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kasabı Dinlerseniz Halk Ete Borçlu”

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Otelcilik Kârlı Bir İş Olmuştur, Fakat…” 15 Ocak 1936

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kapıcı Nerede O Eskiden Bol Bol Bahşiş Veren Aileler?” 3 Ocak 1926

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Lokantacı Müşteki Amma Müşteriye Hak Da Veriyor.” 2 Ocak 1936

“Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kitapçının İthamı Ağır: Eskiye Nazaran Hemen Hiç Okumuyoruz” 7 Ocak 1936

Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Anketten Çıkan Netice” 17 Ocak 1936 Cumhuriyet Suat Derviş, “Bir Esrarkeşle Konuştum” 26 Mart 1936

“İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Mağara Kovuklarından Bozma Bir Odada Yaşaya 6 Çocuklu Ana” 25 Mayıs 1935

“İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Bekâr yatağı Sultanodaları” 26 Mayıs 1935

“İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – On iki Senedir Kış, Yaz Cami Avlusunda Yatan Garip Adam” 27 Mayıs 1935

“İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Şehrin Göbeğinde Etrafı Surlarla Çevrili 9 Hanelik Bir Köy” 28 Mayıs 1935

“İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – 150 Kiracısı Olan 35 Odalı Taşhan” 29 Mayıs 1935

“İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Günde Kırk Kuruşla Geçinen Beş Nüfuslu Bir Aile” 2 Haziran 1935

“İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Tabut ve Teneşir Odasında Yaşayanlar” 3 Haziran 1935

"İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Edirnekapı Surlarının İçinde Dört Nüfusu Barındıran Mağara" 9 Haziran 1935

"İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Belediye 'Meşrutiyet' Adını Takmış Fakat Halk Ona Teneke Mahallesi Diyor" 6 Haziran 1935

"Acı Bir Anket – Veremlilerle Konuştum" 20 Ocak 1936

"Acı Bir Anket – 13 Numaralı Evde Seyrettiğim Facia" 25 Ocak 1936

"Acı Bir Anket – Parasız ve Kimsesiz Bir Ananın Feryadı" 1 Şubat 1936

"Acı Bir Anket – Karım Veremden Öldü. Ben de Veremim." 21 Ocak 1936

"Acı Bir Anket – Hazineler Yiyen Bir İllete Karşı 90 Kuruşluk Bir Kazanç!" 22 Ocak 1936

"Acı Bir Anket 23 Ocak 1936

"Acı Bir Anket" 1 Şubat 1936

"Acı Bir Anket – Veremlilerle Konuştum" 20 Ocak 1936

"Acı Bir Anket – Verem Dispanserinde Neler Gördüm?" 26 Ocak 1936

"Acı Bir Anket – İlaç Alamadıktan Sonra Doktora Neye Gitmeli" 28 Ocak 1936

"Doktorluğumuzun Yüksek Vazifesi ve Yüksek Mevkii" 28 0cak 1936

"Yeni Bir Sağlık Yuvası" 2 Şubat 1936

"Acı Bir Anket – Açlıktan ve Veremden Ölen Delikanlı" 23 Ocak 1936

"Acı Bir Anketin Hulâsası – Veremle Mücadele İçin Hastane Kâfi Değildir" 3 Şubat 1936

"Doktorlarımız Ne Diyorlar?" 5 Şubat 1936

"Doktorlarımız Ne Diyorlar?" 7 Şubat 1936

"Doktorlarımız Ne Diyorlar?" 11 Şubat 1936

"Doktorlarımız Ne Diyorlar?" 22 Şubat 1936

"Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Mm. Adel Şrayber Pek Nikbin Görünmüyor" 8 Nisan 1935

"Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Biz Türk Kadınlarına Cidden Gıpta Ediyoruz" 10 Nisan 1935

"Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Atatürk'e Hayranım; Yaptığı Devrim Harikadır" 12 Nisan 1935

“Dünya Kadınları Neler İstiyorlar – Fransız Kadın Avukat Maria Veren ile Bir Mülakat” 22 Nisan 1935

“Dünya Feministleri ile Görüşmeler – İstiyoruz ki Erkeklerin Bile Asker Olmasına Lüzum Kalmasın!” 17 Nisan 1935

“Çocuklarımız Ne Halde – Genç Kıza Göre - Kızlarımız ve İş Hayatı” 3 Eylül 1935

“İngiltere’deki Büyük Denizaltı Faciası” 2 Haziran 1939

Haberler

“Düşündüğüm Gibi – Evlerde Yalnız Bırakılan Çocuklar” 4 Kasım 1939 “Düşündüğüm Gibi – Çocuklarımızı Harcamıyalım” 11 Mart 1939 “Düşündüğüm Gibi – Kimsesiz Bir Çocuk Yatı Mektebi Arıyor” 9 Eylül 1939 “Düşündüğüm Gibi – Medeni Sıfatını Takınmak İstiyen Bir Cemiyetin İlk Vazifesi” 18 Mayıs 1940

“Düşündüğüm Gibi – Dilenci Çocukların Parasile Geçinenler mi Var?” 6 Mayıs 1939

“Düşündüğüm Gibi – On Üç Yaşındaki Kadın” 30 Kasım 1940

“Düşündüğüm Gibi – Millileştirilmiş Müesseselerimiz Halkçı Olmalıdır” 1 Ağustos 1940 Haber

“Düşündüğüm Gibi – Zavallı Çocuğun Ne Suçu Vardı?” 11 Nisan 1939 “Düşündüğüm Gibi – Böyle Şey Doğru Olabilir mi?” 13 Nisan 1939 “Düşündüğüm Gibi – Büyük Şehirlere Gelen Köylüler” 19 Eylül 1940 “Düşündüğüm Gibi – Hasta Çocuklara Yatak!” 23 Ocak 1939

“Düşündüğüm Gibi – Büyük Türk Vatandaşının Yeni Bir İşareti” 1 Mayıs 1939 “Düşündüğüm Gibi – Nüfus Sayımından Sonra” 21 Ekim 1940

“Düşündüğüm Gibi – Nüfus Düşmanı Ameliyat Anketi Münasebetiyle” 7 Şubat 1941,

“Düşündüğüm Gibi – Anne ve Çocuk Davası” 30 Aralık 1940

“Düşündüğüm Gibi – İçtimaî Sigorta” 13 Mart 1939

“Düşündüğüm Gibi – Matbaa İşçileri Birliği” 13 Mayıs 1939

“Düşündüğüm Gibi – Yalnız Bekâr Esnaf ve İşçiye Yurd Değıl, Amele Mahalleri Kurmak Doğru Değil Mi?” 29 Şubat 1940

“Düşündüğüm Gibi – Mesleki Birlikler Ve İçtimaî Sigortalar Lüzumu” 3 Eylül 1940

“Düşündüğüm Gibi – İşçi Ücretleri” 22 Şubat 1940

“Düşündüğüm Gibi – İş Kazaları” 27 Aralık 1941

“Düşündüğüm Gibi – Ceza Evi mi Islahhane mi?” 18 Haziran 1939 “Düşündüğüm Gibi – Verem” 29 Kasım 1940

“Düşündüğüm Gibi – Bir Anket” 20 Nisan 1939

“Düşündüğüm Gibi- Yine Çalışan Kadınlar Meselesi” 31 Mart 1940

“Düşündüğüm Gibi – İşçi Kadın Yevmiyesi” 5 Mart 1939

“Düşündüğüm Gibi – Çocuğunu Terkeden Anneler” 20 Şubat 1939

“Düşündüğüm Gibi – Kimsesiz ve İşsiz Annelere Yardım Edelim” 7 Ekim 1939
“Düşündüğüm Gibi – Aile ve Kadın” 3 Ekim 1940

“Düşündüğüm Gibi – Mühim Bir Nüfus Davası!” 26 Ekim 1940

“Düşündüğüm Gibi –Beş Türk Yavrusunun Anası Yaşamak İçin Avuç Açıyormuş” 9 Nisan 1939

“Düşündüğüm Gibi” 27 Temmuz 1936

“Düşündüğüm Gibi – Kadınları Sulhun Muhafazasına Davet” 26 Temmuz 1939
“Düşündüğüm Gibi – Amatör Bir Sosyoloğun Bir 27 Nisan 1939 Haber Yazısı Münasebetile”

“Düşündüğüm Gibi – İstiklâl Müdafaası Ve Kadınlarımız” 24 Nisan 1941

“Düşündüğüm Gibi – Yalnız Hüsnü Niyet Kâfi Değildir; Vatanseverliğimizle Hüsnü Niyetimizi Teşkilâtlandırmak Lâzımdır” 17 Mayıs 1941

“Düşündüğüm Gibi – Tek Kalp ve Tek Baş Olan Millet” 30 Ocak 1939

“Düşündüğüm Gibi –Türk Milleti Münasebetsizliğin Her Türlüsünden İkrah Duyar” 6 Nisan 1939

“Düşündüğüm Gibi – 19 Mayısın Yirminci Yıldönümünde” 20 Mayıs 1939
“Düşündüğüm Gibi – Atatürk” 10 Kasım 1939 Haber Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İnsanlık Tarihinde Harp ve Sulh” 12 Ağustos 1940

“Düşündüğüm Gibi – Büyük Hadiselerin Arifesindeyiz!” 11 Mayıs 1940

“Düşündüğüm Gibi – Bu Harp Sonuncu Harp Midir?” 21 Mayıs 1940

“Düşündüğüm Gibi- Devamlı Sulh” 6 Aralık 1939

“Düşündüğüm Gibi – Medeniyet; Analara Hesap Vereceği Günün Geleceğini Acaba Düşünmüyor mu?” 25 Nisan 1939

“Düşündüğüm Gibi – Yirminci Asrın Yüz Karalarından Biri!” 17 Ağustos 1939
“Düşündüğüm Gibi – Eski Bir Borç” 9 Şubat 1939

“Düşündüğüm Gibi – Harbin İkinci Yılını Tarihe Gömüyoruz” 28 Ağustos 1941
“Düşündüğüm Gibi – Harp Olacak Mı?” 1 Temmuz 1939

“Düşündüğüm Gibi – Yirminci Asırda Milletlerin Aldığı En Büyük Ders” 11 Şubat 1939

"Düşündüğüm Gibi – Dünyada Olmayacak Şey Türk Milletinin Korkmasıdır" 15 Nisan 1939

"Düşündüğüm Gibi – İstanbul Kurtuluşunun Yıl Dönümü" 5 Ekim 1939

"Düşündüğüm Gibi – Atatürk'ün Ölümü" 11 Kasım 1940

"Düşündüğüm Gibi – İstanbul ve İnönü" 2 Mart 1939

"Düşündüğüm Gibi – Lozanın Yıldönümü" 24 Temmuz 1939

"Düşündüğüm Gibi – Milli Şefin Nutku Münasebetile" 4 Kasım 1940

"Düşündüğüm Gibi – Yeni Bir Devre Girmiş Bulunuyoruz" 9 Mart 1939

"Düşündüğüm Gibi – Dünya Karışıklığı Karşısında Biz!" 18 Eylül 1939

"Düşündüğüm Gibi – Türk Milletinin Sulh Sevgisi" 14 Mayıs 1939

Haber Suat Derviş, "Düşündüğüm Gibi – İnsanlığın Hasretini Çektiği Erkek ve Kahraman Ses" 1 Haziran 1939

"Düşündüğüm Gibi – 30 Ağustos" 30 Ağustos 1939

"Düşündüğüm Gibi – Yarınki Bayramımız" 28 Ekim 1940

"Düşündüğüm Gibi – 1908 İnkılâbı ve Lozan Sulhu!" 23 Temmuz 1940

"Düşündüğüm Gibi – Inönü Zaferinin Yıldönümü" 11 Mayıs 1941

"Düşündüğüm Gibi – 1 Temmuz" 1 Temmuz 1941

"Düşündüğüm Gibi – Vatan Müdafaası İçin – Bizim Hasisin Parasına Değil, Vatandaşın Şerefine İhtiyacımız Var" 18 Nisan 1939

"Düşündüğüm Gibi – 19 Mayıs" 19 Mayıs 1941

"Düşündüğüm Gibi – Demokrasileri mi Tenkit Ediyorlar, Demokrasiyi mi?" 3 Nisan 1939

"Düşündüğüm Gibi – Bir Muharririn İki Yazısı" 18 Mayıs 1939

"Düşündüğüm Gibi – Fransız İhtilâli Hakkında Çıkan Bir Yazı Münasebetiyle" 3 Temmuz 1939

"Düşündüğüm Gibi – Thetis Faciası Münasebetile…" 11 Haziran 1939

"Düşündüğüm Gibi – Biz, Neye Seviniyoruz?!" 12 Temmuz 1940

"Düşündüğüm Gibi – Bir Alman Muharririn Yazısı" 22 Mayıs 1939

"Düşündüğüm Gibi – Bir İtalyan Mecmuası Yine Hezeyan Savurmuş" 17 Haziran 1939

“Düşündüğüm Gibi – Türk Gençlerine Nasyonal Sosyalist Propagandası mı Yapıyorlarmış?” 20 Haziran 1939

“Düşündüğüm Gibi – Türkiye Emperyalist Değildir” 23 Haziran 1939

“Düşündüğüm Gibi – Karşılıklı Hayat Sahası 27 Haziran 1939

“Düşündüğüm Gibi – Bir Alman Mecmuasında İntişar Etmiş Bir İtalyan Yazısı Münasebetiyle” 29 Haziran 1939

“Düşündüğüm Gibi – Alman ve İtalyan Emperyalizmi Arap Memleketlerinden Ne İstiyor?” 5 Temmuz 1939

“Düşündüğüm Gibi – Bir Alman Gazetesinde Çıkan Bir Karikatür Münasebetiyle”

Son Posta

“Mektebe Hasret Çocuklar” 11 Haziran 1936

“Mektebe Hasret Çocuklar” 12 Haziran 1936

“Mektebe Hasret Çocuklar” 13 Haziran 1936

“Mektebe Hasret Çocuklar” 14 Haziran 1936

“Mektebe Hasret Çocuklar” 15 Haziran 1936

“İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 24 Haziran 1936

“İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 25 Haziran 1936

“İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 26 Haziran 1936

“İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 27 Haziran 1936

“İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 28 Haziran 1936

“Çöken Boğaziçi – Rasathane’de Bir Saat” 1 Mayıs 1936

“Çöken Boğaziçi – Harap Kandilli” 2 Mayıs 1936

“Çöken Boğaziçi – Göksu’da Bir Gezinti” 3 Mayıs 1936

“Çöken Boğaziçi – Göksu ve Hisarlar” 4 Mayıs 1936

“Çöken Boğaziçi – Anadolu Hisarında Eski bir Hisarlı İle Mülakat” 5 Mayıs 1936

“Çöken Boğaziçi – Bizans Kibarlarının Sayfiyesi: Kanlıca” 6 Mayıs 1936

“Çöken Boğaziçi – Dert Dinlemek İçin Boğaziçinde Dolaşmak Kâfi” 25 Mayıs 1936

"Çöken Boğaziçi – Yenimahalleliler 'Boğaz Bu Yıl Her Yıldan Daha Fena Diyorlar' " 27 Mayıs 1936

"Çöken Boğaziçi – Paşabahçe Niçin Söndü?" 8 Mayıs 1936

"Çöken Boğaziçi – Emirgan Bu Sene Her Yıldan Daha Tenha" 13 Mayıs 1936 "Çöken Boğaziçi – Rumelihisarından Boğaza Bakanlar Neler Görürler?" 12 Mayıs 1936

"Çöken Boğaziçi – Arnavutköy ve Bebek" 10 Mayıs 1936

"Çöken Boğaziçi – Emirgan Ne idi Ne oldu?" 15 Mayıs 1936

"Çöken Boğaziçi – Yeniköylüler Geçinecek Menba Arıyorlar" 18 Mayıs 1936 "Çöken Boğaziçi – Sönen Yalnız Boğaziçi Değil, Bütün Şehirdir" 23 Mayıs 1936

"Çöken Boğaziçi – Rumelihisarı" 11 Mayıs 1936

"Çöken Boğaziçi – Eski Boğaziçinde Yeni Bir Müessese Büyükdere Meyve Enstitüsü" 22 Mayıs 1936

"Çöken Boğaziçi – Bir Anketten Çıkan Neticeler" 31 Mayıs 1936

"Kadın Kocasına İhanet Etmesi Mukadder Olarak Doğarmış" 6 Temmuz 1938 "

"Kadın Kocasına İhanet Etmesi Mukadder Olarak Doğarmış" 8 Temmuz 1938"

"İstanbul'un En Şık Kadını kim?" 2 Ekim 1937

"İstanbul'un En Şık Kadını Kim?" 3 Ekim 1937

"İstanbul'un En Şık Kadını Kim?" 5 Ekim 1937

"İstanbul'un En Şık Kadını Kim?" 7 Ekim 1937

"İstanbul'un En Şık Kadını Kim?" 9 Ekim 1937

"İstanbul'un En Şık Kadını Kim?" 16 Ekim 1937

"İstanbul'un En Şık Kadını Kim?" 12 Ekim 1937

"Montrö Palâs Salonlarında – Montrö'ye Dünyanın En Yakışıklı Diplomatını Görmeğe Gelmiştim" 29 Haziran 1936

"İtalyan Hükûmeti Boğazlar Konferansına Gelecek Mi?" 1 Temmuz 1936

"Montrö'den Mektupları – Ne Tarafa Baksak İhtiyar İngiliz Kadını Görüyoruz" 13 Temmuz 1936

"Montrö Mektupları – Montrö Güzel, Fakat Budala Bir Kadın Gibi" 20 Temmuz 1936

"Seyahat Mektupları – İsviçre'de Halktan Teşkil Edilen Amatör Tiyatro ve Musiki Heyetleri" 24 Temmuz 1936

Tan

"İş Bulamayan Ustalar – İşsiz Kalmış Usta Demirci Anlatıyor" 27 Ocak 1937

"Usta Bir İşçi Niçin İş Bulamaz? – İşçiye İş Bulacak Müesseseye İhtiyaç Var 29 0cak 1937

"Genç Kızlarımız Nasıl Yaşıyor" 7 Kasım 1937

"Kızlarımız Ne Âlemdeler? – Evlilikte Saadet Yok Sanan Bir Kızla Konuştum" 10 Kasım 1937

"Büyük Bir Şöhret Olmak İsteyen Müstakbel Bir Eczacı Kız Anlatıyor" 22 Kasım 1937

"Bugünkü Ailede Hem Hür Hem Esir Yaşayan Kızlar" 24 Kasım 1937

"Bu Daktilo Kız Hayatından Niçin Şikâyetçi" 15 Kasım 1937

"Genç Bir İşçi Kızla Konuştum" 19 Kasım 1937

"Ölüden Hiç Korkmayan Kızlar" 12 Kasım 1937

"Türk Kadınları Nasıl İş Bulur? – Bir Genç Kız Anlatıyor" 1 Ocak 1937

"Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Dokuma Fabrikasında Çalışan Bir Kız" 16 Ocak 1937

"Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Lisan Dersi Vermek İstiyen Bir Kız Söylüyor" 12 Ocak 1937

"Kadınlar Nasıl İş Bulurlar? – Hademelik Etmiş Bir Kadın Anlatıyor" 10 Ocak 1937

"Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Büro İle Fabrika Arasında Ne Fark Vardır?" 5 Ocak 1937

"Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – İşçi Kadını Kurtaracak Çare Nedir" 19 Ocak 1937

"Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Erkeğin İşi Kadından Çocuğa Mı Geçiyor?" 6 Ocak 1937

"Yoksul Anaların Çocuklarına Bakımevi İstiyoruz" 4 Mart 1937

"İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları - Odesa Yolunda" 4 Haziran 1937
"İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları - Vapur Odesa Önünde" 8 Haziran 1937

"İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya'da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor" 12 Haziran 1937

"İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – 19 Haziran 1937 İşte Artık Moskova'dayım"

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Moskova’da İlk Geceyi Nasıl Geçirdim?” 22 Haziran 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Çocuk Meselesi ve Çocuk Müzesi 25 Haziran 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Küçükler İçin Büyük İşler Başarılıyor 28 Haziran 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Çocuklarına Sanat Terbiyesi Nasıl Veriliyor?” 30 Haziran 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Sanat Hayatı Çok Zengin” 2 Temmuz 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Lenin Mezarı ve Lenin Müzesi 5 Temmuz 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Çiftçileri Suat Derviş, Nasıl Evlenirler, Nasıl Ayrılırlar? 8 Temmuz 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya’da Mahkeme” 11 Temmuz 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Davacı, Suçlu” 14 Temmuz 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Bakü Yolunda” 16 Temmuz 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Kafkasya Dağıstan’ı Hazer Gölü” 18 Temmuz 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Tahran Yolunda Sovyet Rusya İçin Konuşmalar” 28 Temmuz 1937

Son Posta

Naci Sadullah, En Kuvvetli Romancı Benim 2 Nisan 1936.

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Rasathane’de Bir Saat” 1 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Harap Kandilli” 2 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Göksu’da Bir Gezinti” 3 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Göksu ve Hisarlar” 4 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Anadolu Hisarında Eski bir Hisarlı İle Mülakat” 5 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Bizans Kibarlarının Sayfiyesi: Kanlıca” 6 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Paşabahçe Niçin Söndü?” 8 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Arnavutköy ve Bebek” 10 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Rumelihisarı” 11 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Rumelihisarından Boğaza Bakanlar Neler Görürler?” 12 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Emirgan Bu Sene Her Yıldan Daha Tenha” 13 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Emirgan Ne idi Ne oldu?” 15 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Yeniköylüler Geçinecek Menba Arıyorlar” 18 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Eski Boğaziçinde Yeni Bir Müessese Büyükdere Meyve Enstitüsü” 22 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Sönen Yalnız Boğaziçi Değil, Bütün Şehirdir” 23 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Dert Dinlemek İçin Boğaziçinde Dolaşmak Kâfi” 25 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Yenimahalleliler ‘Boğaz Bu Yıl Her Yıldan Daha Fena Diyorlar” 27 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Bir Anketten Çıkan Neticeler” 31 Mayıs 1936

Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar” 11 Haziran 1936

Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar” 12 Haziran 1936

Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar” 13 Haziran 1936

Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar” 14 Haziran 1936

Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar” 15 Haziran 1936

Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 24 Haziran 1936

Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 25 Haziran 1936

Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 26 Haziran 1936

Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 27 Haziran 1936

Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” 28 Haziran 1936

Suat Derviş, “Montrö Palâs Salonlarında – Montrö’ye Dünyanın En Yakışıklı Diplomatını Görmeğe Gelmiştim” 29 Haziran 1936

Suat Derviş, “İtalyan Hükûmeti Boğazlar Konferansına Gelecek Mi?” 1 Temmuz 1936

Suat Derviş, “Kadın Kocasına İhanet Etmesi Mukadder Olarak Doğarmış” 6 Temmuz 1938

Suat Derviş, “Kadın Kocasına İhanet Etmesi Mukadder Olarak Doğarmış” 8 Temmuz 1938

Suat Derviş, “Montrö’den Mektupları – Ne Tarafa Baksak İhtiyar İngiliz Kadını Görüyoruz” 13 Temmuz 1936

Suat Derviş, “Montrö Mektupları – Montrö Güzel, Fakat Budala Bir Kadın Gibi” 20 Temmuz 1936

Suat Derviş, “Seyahat Mektupları – İsviçre’de Halktan Teşkil Edilen Amatör Tiyatro ve Musiki Heyetleri” 24 Temmuz 1936

Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını kim?” 2 Ekim 1937

Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?” 3 Ekim 1937

Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?” 5 Ekim 1937

Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?” 7 Ekim 1937

Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?” 9 Ekim 1937

Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?” 16 Ekim 1937

Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?” 12 Ekim 1937

Tan

Suat Derviş, “Türk Kadınları Nasıl İş Bulur? – Bir Genç Kız Anlatıyor” 1 Ocak 1937

Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Büro İle Fabrika Arasında Ne Fark Vardır?” 5 Ocak 1937

Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Erkeğin İşi Kadından Çocuğa Mı Geçiyor?” 6 Ocak 1937

Suat Derviş, “Kadınlar Nasıl İş Bulurlar? – Hademelik Etmiş Bir Kadın Anlatıyor” 10 Ocak 1937

Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Lisan Dersi Vermek İstiyen Bir Kız Söylüyor” 12 Ocak 1937

Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Dokuma Fabrikasında Çalışan Bir Kız” 16 Ocak 1937

Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – İşçi Kadını Kurtaracak Çare Nedir” 19 Ocak 1937

Suat Derviş, “İş Bulamıyan Ustalar – İşsiz Kalmış Usta Demirci Anlatıyor” 27 Ocak 1937

Suat Derviş, “Usta Bir İşçi Niçin İş Bulamaz? – İşçiye İş Bulacak Müesseseye İhtiyaç Var 29 0cak 1937

Suat Derviş, “Yoksul Anaların Çocuklarına Bakımevi İstiyoruz” 4 Mart 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları - Odesa Yolunda” 4 Haziran 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları - Vapur Odesa Önünde” 8 Haziran 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya’da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor” 12 Haziran 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları –İşte Artık Moskova’dayım” 19 Haziran 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Moskova’da İlk Geceyi Nasıl Geçirdim?” 22 Haziran 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Çocuk Meselesi ve Çocuk Müzesi 25 Haziran 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Sanat Hayatı Çok Zengin” 2 Temmuz 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Lenin Mezarı ve Lenin Müzesi 5 Temmuz 1937

“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Çiftçileri Suat Derviş, Nasıl Evlenirler, Nasıl Ayrılırlar? 8 Temmuz 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya’da Mahkeme” 11 Temmuz 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Davacı, Suçlu” 14 Temmuz 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Bakü Yolunda” 16 Temmuz 1937

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Kafkasya Dağıstan’ı Hazer Gölü” 18 Temmuz 1937

Suat Derviş, "İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Tahran Yolunda Sovyet Rusya İçin Konuşmalar" 28 Temmuz 1937

Suat Derviş, "Genç Kızlarımız Nasıl Yaşıyor" 7 Kasım 1937

Suat Derviş, "Kızlarımız Ne Âlemdeler? – Evlilikte Saadet Yok Sanan Bir Kızla Konuştum" 10 Kasım 1937

Suat Derviş, "Ölüden Hiç Korkmayan Kızlar" 12 Kasım 1937

Suat Derviş, "Bu Daktilo Kız Hayatından Niçin Şikâyetçi" 15 Kasım 1937

Suat Derviş, "Genç Bir İşçi Kızla Konuştum" 19 Kasım 1937

Suat Derviş, "Büyük Bir Şöhret Olmak İsteyen Müstakbel Bir Eczacı Kız Anlatıyor" 22 Kasım 1937

"Bugünkü Ailede Hem Hür Hem Esir Yaşayan Kızlar" 24 Kasım 1937

TÜRKİYE'DE İLK KADIN DERGİLERİ

Cumhuriyetin İlanından Önce Yayınlanan ilk Kadın Dergileri.

Terakki Gazetesi.

Muhadderat.

Şüküfezar.

Hanımlara Mahsus Gazete.

Demet

Mahasin

Kadınlar Dünyası

Kadınlar Alemi

Kadınlar Oyuncak Değildir

Inci

Kadın

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kadın Dergileri

Türk Kadın yolu.

Kadın Yazıları.

1930-1950 Yılları Arasında Yayınlanan Kadın Dergileri.

Cumhuriyet Kadını.

Ev İş.

Ev- Kadın.

Hanımeli.

Aile.

1950-1970 Yılları Arasında Yayınlanan Kadın Dergileri.

Resimli Hayat.

Yelpaze.

1970'den Günümüze Kadar Yayınlanan Kadın Dergileri.

Kadınların Sesi.

Demokrat Kadın.

Elele.

Kadınca.

Ev Kadını.

Kadın.

Vizon.

Kapris.

Bayan.

Kadın ve Aile.

Feminist.

Ek-3: Suat Derviş Hakkında Yazılan Tezler

1. **Gizem Özkan**
   – **Yüksek Lisans**, 2025
   – *Suat Derviş'in eserlerinde toplum ve kadın ilişkisi*
2. **Damla Ergene**
   – **Yüksek Lisans**, 2025
   – *Suat Derviş'in romanlarında erkeklik kavramı üzerine bir inceleme*
3. **Dilan Şahin**
   – **Yüksek Lisans**, 2025
   – *Köşklerden sokaklara röportajları, hikâyeleri ve romanlarıyla Suat Derviş*
4. **Niğmet Tekgöz**
   – **Yüksek Lisans**, 2024
   – *Suat Derviş'in toplumcu bilinçle yazdığı romanlarında çocuklar*
5. **Emine Seda Çekin Işık**
   – **Yüksek Lisans**, 2021
   – *Suat Derviş'in gazete yazılarında siyaset, toplum ve kadın*
6. **Çiğdem İlker Oğurel**
   – **Yüksek Lisans**, 2020
   – *Suat Derviş'in romanlarında kadınlar ve yoksulluk*
7. **Emek Yılmaz**
   – **Yüksek Lisans**, 2019
   – *Suat Derviş'in romanlarında kadın*
8. **Bilcan Tunçtan**
   – **Yüksek Lisans**, 2018
   – *Suat Derviş'in hayatı, edebî kişiliği ve romanlarında gotik özellikler*
9. **Esra Çimen Karayürek**
   – **Yüksek Lisans**, 2018
   – *Çeviri stratejileri ve otoçeviri bağlamında Suat Derviş'in "Çılgın Gibi" eserinin Fransızca çevirisi*
10. **Döndü Bulut**
    – **Yüksek Lisans**, 2018
    – *Basında çalışma ilişkileri ve bir fikir işçisi olarak Suat Derviş'in gazetecilik yaşamı*
11. **Seher Özdemir**
    – **Yüksek Lisans**, 2014
    – *Colette ve Suat Derviş'in romanlarında kadının konumu*
12. **Fatma Topdaş**
    – **Yüksek Lisans**, 2012
    – *Suat Derviş Baraner'in romanlarında izleksel kurgu*
13. **Özge Cengiz Aydın**
    – **Yüksek Lisans**, 2011
    – *Suat Derviş'in on üç romanında yapı ve tematik kurgu*

14. **Şenol Aktürk**
    – **Doktora**, 2010
    – *Sosyal gerçekçilik anlayışı ve Suat Derviş'in romanlarında yapı, tema, anlatım*
15. **Melahat Gül Uluğtekin**
    – **Doktora**, 2010
    – *İzlek ve biçem ilişkisi açısından Suat Derviş romanlarının Türk edebiyatındaki yeri*
16. **Sinem Gönen**
    – **Yüksek Lisans**, 2006
    – *Suat Derviş'in "Fosforlu Cevriye" adlı romanının çözümleyici yazın eleştirisi yöntemine göre incelenmesi*
17. **Esen Yamantürk**
    – **Yüksek Lisans**, 2005
    – *Hikâyeci yönüyle Suat Derviş*
18. **Oya Körpe**
    – **Yüksek Lisans**, 2001
    – *Suat Derviş'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerine bir inceleme*
19. **Çimen Günay**
    – **Yüksek Lisans**, 2001
    – *Toplumcu gerçekçi Türk edebiyatında Suat Derviş'in yeri*
20. **Meral Sema Uzun**
    – **Yüksek Lisans**, 2001
    – *Romancı yönüyle Suat Derviş*

ÖZGEÇMİŞ

Ön lisansını Sinema Televizyon ve Fotoğrafçılık alanında, lisans eğitimini Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapmış olup yüksek lisans eğitimini de Tarih alanında yapmıştır.

Çeşitli dergi, gazete ve televizyonlarda araştırmacı ve danışman yazar olarak görevler almıştır. Çalışmalarını özellikle Millî Mücadele dönemi ve kadın tarihi üzerine yoğunlaştırmıştır. Belgesel projeleri, Devlet Tiyatroları repertuarında oynayan oyunları ve çok sayıda kitabıyla kültürel hafızanın görünür kılınmasına katkı sunmuştur. Kamu kurumları, belediyeler ve kültürel organizasyonlarla iş birliği içinde tarih temalı sergiler vb. projeler yürütmekte; Millî Mücadelenin Kahraman Kadınlarını Anma, Araştırma ve Yaşatma Derneği Başkanlığını sürdürmektedir.

Eserlerinde akademik titizliği, anlatı gücü ve toplumsal sorumluluk bilincini bir araya getirmektedir.

Evli ve iki çocuk sahibidir.